T. A. Diecks.

M. TVLLII CICERONIS
O P E R A.

AD
OPTIMORVM LIBRORVM FIDEM
ACCVRATE EDITA.

TOMVS IX.

EDITIO STEREOTYPA.

LIPSIAE
EXCVDIT CAROLVS TAVCHNITIVS.
1820.

Gift of
Amy Schuessler
12·13·35

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLAE.

AD

OPTIMORVM LIBRORVM FIDEM

ACCVRATE EDITAE.

TOMVS II.

CONTINENS

EPISTOLAS AD ATTICVM.

LIPSIAE

EXCVDIT CAROLVS TAVCHNITIVS.

1820.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM

LIBER I.

ARGVMENTVM.

Libri huius epistolae partim ante consulatum Ciceronis, partim post consulatum scriptae sunt. Nam toto consulatus illius tempore Atticus Romae fuit, omnium consiliorum et actionum eius monitor, adiutor et administer. Porro illae, quae consulatum antecedunt, quae sunt numero novem, nimirum usque ad eam quae incipit, Teucris illa: nihil sane continent, quod ad historiam magnopere pertineat. Consequentes vero, usque ad epistolam Nihil mihi, M. Messalla et M. Pisone Coss. datae, primum, rem Clodii narrant, ut domi C. Caesaris cum vestitu muliebri deprehensus fuerit, cum pro populo fieret: totumque de re illa iudicium, quo non modo praeter fas et aequum, sed etiam praeter omnium hominum opinionem, absolutus fuit: deinde, quam mortuo plansu populus Romanus Pompeium exceperit e nobili illa Asiatica expeditione redeuntem. Nam cum nobiles homines, in iis L. Lucullum cum primis, haberet infensos: illos, quia hominis potentiam aegre ferrent, adeo crevisse, ut iam formidabilis posset esse: hunc, quia erepti sibi triumphi de Mithridate, iam fere debellato, haereret memoria: non modo obtinere numquam potuit ut acta sua a populo confirmarentur, deque militum praemiis decerneretur; sed ne illud quidem, ut rebus ab se gestis recitandis plausus ex animo daretur. cp. XII. Quae quidem res omnium, quae deinceps secuta sunt, malorum fons et origo fuit. Nam quod nec per Messalam et Pisonem primo anno, neo per Metellum et Afranium, ex quibus hunc omnibus invitis per largitionem et ambitum, quo acta sua confirmarentur, curandum curaverat sequenti anno: quod per Flavium Tribunum pleb. ut lex agraria perferretur, impetrare non potuit: coitione facta cum Caesare et M. Crasso, anno tertio obtinuit, Caesare inprimis Consule declarato

Tres ultimae epistolae, Q. Metello Celere, L. Afranio Coss. missae sunt: quorum consulatu de Clodio ad plebem traducendo agi coeptum est. Quare si ratio temporum subducatur, intelligemus tam paucas libri huius epistolas, annis amplius octo scriptas fuisse: nempe a Consulatu minimum L. Caecilii Metelli Cretici, et Q. Marcii Vatiae, qui aedilitatem Ciceronis statim secutus est: usque ad eos quos proxime diximus Coss. Scite autem Manutius primas epistolas distribuisse videtur, et quasi in suum locum singulas revocasse; ut nullo negotio, quando primum inter eos initium scribendi factum est, cognosci possit.

I. CICERO ATTICO SAL.

Petitionis nostrae, quam tibi summae curae esse scio, huiusmodi ratio est, quod adhuc coniectura provideri possit. Prensat unus P. Galba. sine fuco ac fallaciis, more maiorum, negatur. ut opinio est hominum, non aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera prensatio. nam illi ita negant vulgo, ut mihi se debere dicant. ita quiddam spero nobis profici, cum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitaramus eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo, comitiis tribuniciis, a. d. XVI Kalend. Sext. Competitores, qui certi esse videantur, Galba, et Antonius, et Q. Cornificius. puto te in hoc aut risisse, aut ingemuisse, ut frontem ferias. sunt, qui etiam Caesonium putent. Aquillium non arbitramur, qui denegavit, et iuravit morbum, et illud suum regnum iudiciale opposuit. Catilina, si iudicatum erit, meridie non lucere, certus erit competitor. De Aufidio, et de Palicano, non puto te exspectare, dum scribam. De iis, qui nunc petunt, Caesar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur; qui sic inopes et ab amicis et existimatione sunt, ut mihi videatur non esse ἀδύνατον, Curium obducere. sed hoc praeter me nemini videtur. Nostris rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Caesare. nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quod curator est viae Flaminiae, quae tum

erit absoluta. sane facile eum [liberi], θερμὸν ciceri [consuli] accuderint. Petitorum haec est adhuc informata cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam: et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cum Romae a iudiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Ianuario revertamur. Cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. cetera spero prolixa esse, his duntaxat urbanis competitoribus. Illam manum, tu, mihi, cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompeii, nostri amici. nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. Atque haec huiusmodi sunt. Sed est, quod abs te mihi ignosci pervelim. Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere coepit cum eius fratre Caninio Satrio de iis rebus, quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. una agebant ceteri creditores, in quibus erat Lucullus, et P. Scipio, et is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. verum hoc ridiculum est, de magistro nunc cognoscere. rogavit me Caecilius, ut adessem contra Satrium. Dies fere nullus est, quin hic Satrius domum meam ventitet. observat L. Domitium maxime: me habet proximum. fuit et mihi et Q. fratri magno usui in nostris petitionibus. Sane sum perturbatus, cum ipsius Satrii familiaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. Demonstravi haec Caecilio: simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse: nunc in causa universorum creditorum, hominum praesertim amplissimorum, qui sine eo, quem Caecilius suo nomine perhiberet, facile causam communem sustinerent, aequum esse, eum et officio meo consulere, et tempori. durius accipere hoc mihi visus est, quam vellem, et quam homines belli solent; et postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit. Abs te peto, ut

mihi hoc ignoscas, et me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem: cum is omnia sua studia et officia in me contulisset. quodsi voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. ego autem arbitror, etiamsi id sit, mihi ignoscendum esse ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοεΐην. vides enim, in quo cursu simus, et quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse; cupio quidem certe. Hermathena tua valde me delectat, et posita ita belle est, ut totum gymnasium ἡλίου ἀνάθημα esse videatur. multum te amamus.

II. CICERO ATTICO S.

L. Iulio Caesare, C. Marcio Figulo consulibus, filiolo me auctum scito, salva Terentia. Abs te tam diu nihil litterarum? Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. iudices habemus, quos voluimus, summa accusatoris voluntate. spero, si absolutus erit, coniunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis; sin aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus est maturo; nam prorsus summa hominum est opinio; tuos familiares, nobiles homines, adversarios honori nostro fore. ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. quare Ianuario mense, ut constituisti cura ut Romae sis.

III. CICERO ATTICO S.

Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse, et simul, quod verita sit, ne Latinae in officio non manerent, et in montem Albanum hostias non adducerent. eius rei consolationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror. Nos hic te ad mensem Ianuarium ex-

spectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios missis? nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita. nos ea non vidimus. neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit. misimus qui pro vectura solveret. te multum amamus, quod ea abs te diligenter, parvoque curata sunt. Quod ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, feci, et expertus sum omnia: sed mirandum in modum est animo abalienato: quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, cum veneris, cognosces. Sallustium praesentem restituere in eius veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi, quod is me accusare de te solebat. in se expertus est, illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi defuisse. Tulliolam C. Pisoni L. F. Frugi despondimus.

IV. CICERO ATTICO S.

Crebras exspectationes nobis tui commoves. nuper quidem, cum iam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quintilem reiecti sumus. nunc vero censeo; quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis. obieris Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viseris; Acutilianam controversiam transegeris. hoc me etiam Peducaeus, ut ad te scriberem, admonuit. putamus enim utile esse, te aliquando iam rem transigere. mea intercessio parata et est et fuit. Nos hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus. si cum aequi fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est, et ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune omnium, et Minerva singulare est insigne eius gymnasii. quare velim, ut scribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quae

M. TVLLII CICERONIS

O P E R A.

AD

OPTIMORVM LIBRORVM FIDEM

ACCVRATE EDITA.

TOMVS IX.

EDITIO STEREOTYPA.

LIPSIAE

EXCVDIT CAROLVS TAVCHNITIVS.

1820.

Gift of
Amy Schuessler
12-13-35

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLAE.

AD

OPTIMORVM LIBRORVM FIDEM

ACCVRATE EDITAE.

TOMVS II.

CONTINENS

EPISTOLAS AD ATTICVM.

LIPSIAE

EXCVDIT CAROLVS TAVCHNITIVS.

1820.

M. TVLLII CICERONIS
EPISTOLARVM
AD
ATTICVM
LIBER I.

ARGVMENTVM.

Libri huius epistolae partim ante consulatum Ciceronis, partim post consulatum scriptae sunt. Nam toto consulatus illius tempore Atticus Romae fuit, omnium consiliorum et actionum eius monitor, adiutor et administer. Porro illae, quae consulatum antecedunt, quae sunt numero novem, nimirum usque ad eam quae incipit, Teucris illa: nihil sane continent, quod ad historiam magnopere pertineat. Consequentes vero, usque ad epistolam Nihil mihi, M. Messalla et M. Pisone Coss. datae, primum, rem Clodii narrant, ut domi C. Caesaris cum vestitu muliebri deprehensus fuerit, cum pro populo fieret: totumque de eo illud iudicium, quo non modo praeter fas et aequum, sed etiam praeter omnium hominum opinionem, absolutus fuit: deinde, quam mortuo plane populus Romanus Pompeium exceperit e nobili illa Asiatica expeditione redeuntem. Nam cum nobiles homines, in iis L. Lucullum cum primis, haberet infensos: illos, quia hominis potentiam aegre ferrent, adeo crevisse, ut iam formidabilis posset esse: hunc, quia erepti sibi triumphi de Mithridate, iam fere debellato, haereret memoria: non modo obtinere numquam potuit ut acta sua a populo confirmarentur, deque militum praemiis decerneretur; sed ne illud quidem, ut rebus ab se gestis recitandis plausus ex animo daretur. ep. XII. Quae quidem res omnium, quae deinceps secuta sunt, malorum fons et origo fuit. Nam quod nec per Messalam et Pisonem primo anno, neque per Metellum et Afranium, ex quibus hunc omnibus invitis per largitionem et ambitum, quo acta sua confirmarentur, curandum curaverat sequenti anno: quod per Flavium Tribunum pleb. ut lex agraria perferretur, impetrare non potuit: coitione facta cum Caesare et M. Crasso, anno tertio obtinuit, Caesare inprimis Consule declarato

Tres ultimae epistolae, Q. Metello Celere, L. Afranio Coss. missae sunt: quorum consulatu de Clodio ad plebem traducendo agi coeptum est. Quare si ratio temporum subducatur, intelligemus tam paucas libri huius epistolas, annis amplius octo scriptas fuisse: nempe a Consulatu minimum L. Caecilii Metelli Cretici, et Q. Marcii Vatiae, qui aedilitatem Ciceronis statim secutus est: usque ad eos quos proxime diximus Coss. Scite autem Manutius primas epistolas distribuisse videtur, et quasi in suum locum singulas revocasse; ut nullo negotio, quando primum inter eos initium scribendi factum est, cognosci possit.

I. CICERO ATTICO SAL.

Petitionis nostrae, quam tibi summae curae esse scio, huiusmodi ratio est, quod adhuc coniectura provideri possit. Prensat unus P. Galba. sine fuco ac fallaciis, more maiorum, negatur. ut opinio est hominum, non aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera prensatio. nam illi ita negant vulgo, ut mihi se debere dicant. ita quiddam spero nobis profici, cum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitaramus eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo, comitiis tribuniciis, a. d. XVI Kalend. Sext. Competitores, qui certi esse videantur, Galba, et Antonius, et Q. Cornificius. puto te in hoc aut risisse, aut ingemuisse, ut frontem ferias. sunt, qui etiam Caesonium putent. Aquillium non arbitramur, qui denegavit, et iuravit morbum, et illud suum regnum iudiciale opposuit. Catilina, si iudicatum erit, meridie non lucere, certus erit competitor. De Aufidio, et de Palicano, non puto te exspectare, dum scribam. De iis, qui nunc petunt, Caesar certus putatur. Thermus cum Silano contendere existimatur; qui sic inopes et ab amicis et existimatione sunt, ut mihi videatur non esse ἀδύνατον, Curium obducere. sed hoc praeter me nemini videtur. Nostris rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Caesare. nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quod curator est viae Flaminiae, quae tum

erit absoluta. sane facile eum [liberi], θερμὸν ciceri [consuli] accenderint. Petitorum haec est adhuc informata cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam: et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, cum Romae a iudiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Ianuario revertamur. Cum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. cetera spero prolixa esse, his duntaxat urbanis competitoribus. Illam manum, tu, mihi, cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompeii, nostri amici. nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. Atque haec huiusmodi sunt. Sed est, quod abs te mihi ignosci pervelim. Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario cum magna pecunia fraudaretur, agere coepit cum eius fratre Caninio Satrio de iis rebus, quas eum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret. una agebant ceteri creditores, in quibus erat Lucullus, et P. Scipio, et is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. verum hoc ridiculum est, de magistro nunc cognoscere. rogavit me Caecilius, ut adessem contra Satrium. Dies fere nullus est, quin hic Satrius domum meam ventitet. observat L. Domitium maxime: me habet proximum. fuit et mihi et Q. fratri magno usui in nostris petitionibus. Sane sum perturbatus, cum ipsius Satrii familiaritate, tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. Demonstravi haec Caecilio: simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse: nunc in causa universorum creditorum, hominum praesertim amplissimorum, qui sine eo, quem Caecilius suo nomine perhiberet, facile causam communem sustinerent, aequum esse, eum et officio meo consulere, et tempori. durius accipere hoc mihi visus est, quam vellem, et quam homines belli solent; et postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit. Abs te peto, ut

mihi hoc ignoscas, et me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem: cum is omnia sua studia et officia in me contulisset. quodsi voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. ego autem arbitror, etiamsi id sit, mihi ignoscendum esse ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην. vides enim, in quo cursu simus, et quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse; cupio quidem certe. Hermathena tua valde me delectat, et posita ita belle est, ut totum gymnasium ἡλίου ἀνάθημα esse videatur. multum te amamus.

II. CICERO ATTICO S.

L. Iulio Caesare, C. Marcio Figulo consulibus, filiolo me auctum scito, salva Terentia. Abs te tam diu nihil litterarum? Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. iudices habemus, quos voluimus, summa accusatoris voluntate. spero, si absolutus erit, coniunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis; sin aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus est maturo; nam prorsus summa hominum est opinio; tuos familiares, nobiles homines, adversarios honori nostro fore. ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. quare Ianuario mense, ut constituisti cura ut Romae sis.

III. CICERO ATTICO S.

Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse, et simul, quod verita sit, ne Latinae in officio non manerent, et in montem Albanum hostias non adducerent. eius rei consolationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror. Nos hic te ad mensem Ianuarium ex-

spectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios missis? nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita. nos ea non vidimus. neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit. misimus qui pro vectura solveret. te multum amamus, quod ea abs te diligenter, parvoque curata sunt. Quod ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, feci, et expertus sum omnia: sed mirandum in modum est animo abalienato: quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, cum veneris, cognosces. Sallustium praesentem restituere in eius veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi, quod is me accusare de te solebat. in se expertus est, illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi defuisse. Tulliolam C. Pisoni L. F. Frugi despondimus.

IV. CICERO ATTICO S.

Crebras exspectationes nobis tui commoves. nuper quidem, cum iam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quintilem reiecti sumus. nunc vero censeo; quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis. obieris Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viseris; Acutilianam controversiam transegeris. hoc me etiam Peducaeus, ut ad te scriberem, admonuit. putamus enim utile esse, te aliquando iam rem transigere. mea intercessio parata et est et fuit. Nos hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus. si cum aequi fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est, et ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune omnium, et Minerva singulare est insigne eius gymnasii. quare velim, ut scribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quae

mihi antea signa misisti, ea nondum vidi. in Formiano sunt; quo ego nunc proficisci cogitabam. illa omnia in Tusculanum deportabo. Caietam, si quando abundare coepero, ornabo. Libros tuos conserva; et noli desperare, eos me meos facere posse. quod si assequor, supero Crassum divitiis, atque omnium vicos, et prata contemno.

V. CICERO ATTICO S.

Quantum dolorem acceperim, et quanto fructu sim privatus et forensi et domestico, Lucii fratris nostri morte, in primis, pro nostra consuetudine, tu existimare potes. nam mihi omnia, quae iucunda ex humanitate alterius et moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant. quare non dubito, quin tibi quoque id molestum sit, cum et meo dolore moveare, et ipse omni virtute, officioque ornatissimum, tuique et sua sponte, et meo sermone amantem, affinem, amicumque amiseris. Quod ad me scribis de sorore tua; testis erit tibi ipsa, quantae mihi curae fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is, qui esse deberet. quem cum esse offensiorem arbitrarer, eas litteras ad eum misi, quibus et placarem ut fratrem, et monerem ut minorem, et obiurgarem ut errantem. itaque ex iis, quae postea saepe ab eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut et oporteat, et velimus. De litterarum missione sine causa abs te accusor. numquam enim a Pomponia nostra certior sum factus, esse, cui litteras dare possem. porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in Epirum proficisceretur: neque dum te Athenis esse audiebamus. De Acutiliano autem negotio quod mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam veni, confeceram: sed accidit, ut et contentione nihil opus esset, et ut ego, qui in te satis consilii statuerim esse, mallem Peducaeum tibi consilium per litteras, quam me dare. Etenim cum multos dies aures meas Acutilio dedissem, (cuius sermonis

gerius tibi notum esse arbitror,) non mihi grave duxissem scribere ad te de illius querimoniis, cum eas audire, quod erat subodiosum, leve putassem. sed abs te ipso, qui me accusas, unas mihi scito litteras redditas esse, cum et otii ad scribendum plus, et facultatem dandi maiorem habueris. Quod scribis, etiamsi cuius animus in te esset offensior, a me recolligi oportere; quid dicas: neque id neglexi: sed est miro quodam modo affectus. ego autem, quae dicenda fuerunt de te, non praeterii. quid autem contendendum esset, ex tua putabam voluntate statuere oportere: quam si ad me perscripseris, intelliges me neque diligentiorem esse voluisse, quam tu esses, neque negligentiorem fore, quam tu velis. De Tadiana re, mecum Tadius locutus est, te ita scripsisse, nihil esse iam, quod laboraretur, quoniam hereditas usucapta esset. id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse puella, nihil usucapi posse. Epiroticam emtionem gaudeo tibi placere. Quae tibi mandavi, et quae tu intelliges convenire nostro Tusculano, velim, ut scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris. nam nos ex omnibus molestiis et laboribus uno illo in loco conquiescimus, quo fratrem quotidie exspectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet, et te, et sororem tuam, et matrem maxime diligit, salutemque tibi plurimam adscribit, et Tulliola, deliciae nostrae. Cura, ut valeas, et nos ames; et tibi persuadeas, te a me fraterne amari.

VI. CICERO ATTICO S.

Non committam posthac, ut me accusare de epistolarum negligentia possis. tu modo videto, in tanto otio ut par mihi sis. Domum Rabirianam Neapoli, quam tu iam dimensam et exaedificatam animo habebas, M. Fonteius emit H-S CCCIↃↃↃ XXX. id te scire volui, si quid forte ea res ad cogitationes tuas pertineret. Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus

animo est in Pomponiam, et cum ea nunc in Arpinatibus praediis erat, et secum habebat hominem χρηστομαθῆ, D. Turranium. Pater nobis decessit a. d. VIII Kal. Decembr. Haec habebam fere, quae te scire vellem. Tu, velim, si qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris, quae loci sint eius, quem tu non ignoras, ne praetermittas. Nos Tusculano ita delectamur, ut nobismet ipsis tum denique, cum illo venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus, et quid acturus sis, fac nos quam diligentissime certiores.

VII. CICERO ATTICO S.

Apud matrem recte est, eaque nobis curae est. L. Cincio H-S XXCD constitui me curaturum Idibus Febr. Tu, velim, ea, quae nobis emisse et parasse scribis, des operam, ut quam primum habeamus: et velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis. omnem spem delectationis nostrae, quam, cum in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

VIII. CICERO ATTICO S.

Apud te est, ut volumus. mater tua et soror a me Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio sum locutus. is sibi negat a suo procuratore quidquam scriptum esse, et miratur istam controversiam fuisse, quod ille recusarit satisdare, amplius abs te non peti. Quod te de Tadiano negotio decidisse scribis, id ego Tadio et gratum esse intellexi, et magnopere iucundum. Ille noster amicus, vir mehercule optimus, et mihi amicissimus, sane tibi iratus est, hoc, si, quanti tu aestimes, sciam, tum, quid mihi elaborandum sit, scire possim. L. Cincio H-S CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermae tui Pentelici cum capitibus aeneis, de quibus ad me scri-

psisti, iam nunc me admodum delectant. quare velim, et eos, et signa, et cetera, quae tibi eius loci, et nostri studii, et tuae elegantiae esse videbuntur, quam plurima, quam primumque mittas, et maxime quae tibi gymnasii xystique videbuntur esse. nam in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adiuvandi, ab aliis prope reprehendendi simus. si Lentuli navis non erit, quo tibi placebit, imponito. Tulliola, deliciolae nostrae, tuum munusculum flagitat, et me, ut sponsorem, appellat. mihi autem abiurare certius est, quam dependere.

IX. CICERO ATTICO S.

Nimium raro nobis abs te litterae afferuntur: cum et multo tu facilius reperias, qui Romam proficiscantur, quam ego, qui Athenas: et certius tibi sit, me esse Romae, quam mihi, te Athenis. itaque propter hanc dubitationem meam brevior haec ipsa epistola est: quod, cum incertus essem, ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem sermonem in alienas manus devenire. Signa Megarica, et Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. quidquid eiusdem generis habebis, dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere, et arcae nostrae confidito. genus hoc est voluptatis meae: quae γυμνασιώδη maxime sunt, ea quaero. Lentulus naves suas pollicetur. peto abs te, ut haec cures diligenter. Chilius te rogat, et ego eius rogatu, Εὐμολπιδῶν πάτρια.

X. CICERO ATTICO S.

Cum essem in Tusculano, (erit hoc tibi pro illo tuo, Cum essem in Ceramico,) verumtamen cum ibi essem, Roma puer, a sorore tua missus, epistolam mihi abs te allatam dedit, nuntiavitque, eo ipso die post meridiem iturum, qui ad te proficisceretur. eo factum est, ut epistolae tuae rescriberem aliquid; brevitate temporis tam pauca cogerer scribere. Primum tibi de nostro

amico placando, aut etiam plane restituendo polliceor. quod ego, etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc tamen et agam studiosius, et contendam ab illo vehementius, quod tantam ex epistola voluntatem eius rei tuam perspicere videor. hoc te intelligere volo, pergraviter illum esse offensum: sed quia nullam video gravem subesse causam, magnopere confido illum fore in officio, et in nostra potestate. Signa nostra, et Hermeraclas, ut scribis, cum commodissime poteris, velim imponas, et si quod aliud οἰκεῖον eius loci, quem non ignoras, reperies, et maxime, quae tibi palaestrae, gymnasiique videbuntur esse. etenim ibi sedens haec ad te scribebam; ut me locus ipse admoneret. Praeterea typos tibi mando, quos in tectorio atrioli possim includere, et putealia sigillata duo. Bibliothecam tuam cave cuiquam despondeas, quamvis acrem amatorem inveneris: nam ego omnes meas vindemiolas eo reservo, ut illud subsidium senectuti parem. De fratre, confido ita esse, ut semper volui et elaboravi. multa signa sunt eius rei, non minimum, quod soror praegnans est. De comitiis meis et tibi me permisisse memini, et ego iampridem hoc communibus amicis, qui te exspectant, praedico: te non modo non arcessi a me, sed prohiberi; quod intelligam, multo magis interesse tua, te agere, quod agendum est hoc tempore, quam mea, te adesse comitiis. proinde eo animo te velim esse, quasi mei negotii causa in ista loca missus esses. me autem eum et offendes erga te, et audies quasi mihi, si qua parta erunt, non modo te praesente, sed per te parta sint. Tulliola tibi diem dat; sponsorem appellat.

XI. CICERO ATTICO S.

Et mea sponte faciebam antea, et post, duabus epistolis tuis perdiligenter in eandem rationem scriptis, magnopere sum commotus. eo accedebat hortator assiduus Sallustius, ut agerem quam diligentissime cum

Lucceio de vestra vetere gratia reconcilianda. sed, cum omnia fecissem, non modo eam voluntatem eius, quae fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne causam quidem elicere immutatae voluntatis. tametsi iactat ille quidem illud tuum arbitrium, et ea, quae iam tum, cum aderas, offendere eius animum intelligebam: tamen habet quiddam profecto, quod magis in animo eius insederit, quod neque epistolae tuae, neque nostra allegatio tam potest facile delere, quam tu praesens non modo oratione, sed tuo vultu illo familiari tolles, si modo tanti putabis id, quod, si me audies, et, si humanitati tuae constare voles, certe putabis. ac, ne illud mirere, cur, cum ego antea significarem tibi per litteras, me sperare illum in nostra potestate fore, nunc idem videar diffidere; incredibile est, quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior, et in hac iracundia offirmatior: sed haec aut sanabuntur, cum veneris; aut ei molesta erunt, in utro culpa erit. Quod in epistola tua scriptum erat, me iam arbitrari designatum esse; scito, nihil tam exercitum esse nunc Romae, quam candidatos, omnibus iniquitatibus; nec, quando futura sint comitia, sciri. verum haec audies de Philadelpho. Tu, velim, quae Academiae nostrae parasti, quamprimum mittas. mire quam illius loci non modo usus, sed etiam cogitatio delectat. Libros vero tuos cave cuiquam tradas. nobis eos, quemadmodum scribis, conserva. summum me eorum studium tenet, sicut odium iam ceterarum rerum: quas tu, incredibile est, quam brevi tempore quanto deteriores offensurus sis, quam reliquisti.

XII. CICERO ATTICO S.

Teucris illa lentum sane negotium: neque Cornelius ad Terentiam postea rediit. opinor, ad Considium, Axium, Selicium confugiendum est. nam a Caecilio propinqui minore centesimis numum movere non possunt. sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illa im-

prudentius, astutius, lentius vidi. libertum mittos Tito mandavi: σκήψεις atque ἀναβολαί. sed nescio, an ταὐτόματον ἡμῶν. nam mihi Pompeiani prodromi nuntiant, aperte Pompeium acturum, Antonio succedi oportere: eodemque tempore aget praetor ad populum. res eiusmodi est, ut ego, nec per bonorum, nec per popularem existimationem, honeste possim hominem defendere: nec mihi libeat, quod vel maximum est. etenim accidit hoc, quod totum, cuiusmodi sit, mando tibi, ut perspicias. Libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem, et clientem tuum. De eo mihi Valerius interpres nuntiat, Chiliusque se audisse scribit haec; esse hominem cum Antonio: Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare, partem mihi quaeri, et a me custodem communis quaestus libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus: neque tamen credidi: sed certe aliquid sermonis fuit. totum investiga, cognosce, perspice, et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. Huius sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat. mando tibi plane, totum, ut videas, cuiusmodi sit. Pompeium nobis amicissimum constat esse. Divortium Muciae vehementer probatur. P. Clodium, Appii F. credo te audisse, cum veste muliebri deprehensum domi C. Caesaris, cum pro populo fieret, eumque per manus servulae servatum et eductum: rem esse insigni infamia: quod te moleste ferre certo scio. Quod praeterea ad te scribam, non habeo. et mehercule etiam conturbatior. nam puer festivus, anagnostes noster, Sositheus decesserat, meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim saepe ad nos scribas. si rem nullam habebis, quod in buccam venerit, scribito. Kal. Ianuar. M. Messala, M. Pisone COSS.

XIII. CICERO ATTICO S.

Accepi tuas tres iam epistolas: unam a M. Cornelio, quam Tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti; alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit; tertiam, quam, ut scribis, ancora soluta, de phaselo dedisti: quae fuerunt omnes rhetorum. pure loquuntur, cum humanitatis sparsae sale, tum insignes amoris notis. quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad scribendum; sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium. quotus enim quisque est, qui epistolam paullo graviorem ferre possit, nisi eam perlectione relevarit? accedit eo, quod mihi non est notum, ut quisque in Epirum proficiscatur. ego enim te arbitror, caesis apud Amaltheam tuam victimis, statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum. neque tamen id ipsum certum habeo, quando ad Antonium proficiscare, aut quid in Epiro temporis ponas, ita neque Achaicis hominibus, neque Epiroticis paullo liberiores litteras committere audeo. Sunt autem post discessum a me tuum res dignae litteris nostris, sed non committendae eiusmodi periculo, ut aut interire, aut aperiri, aut intercipi possint. Primum igitur scito, primum me non esse rogatum sententiam, praepositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmurante senatu, neque me invito, esse factum. sum enim et ab observando homine perverso liber, et ad dignitatem in republica retinendam contra illius voluntatem solutus: et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem paene principis, et voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis. Tertius est Catulus, quartus (si etiam hoc quaeris) Hortensius. Consul autem ipse parvo animo et pravo, tantum cavillator genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis, quam facetiis ridiculus, nihil agens cum republica, seiunctus ab optimatibus: a quo nihil speres boni reipublicae, quia non vult; nihil

metuas mali, quia non audes. eius autem collega et in me perhonorificus, et partium studiosus, ac defensor bonarum. quinimmo leviter inter se dissident. Sed vereor, ne hoc, quod infectum est, serpat longius. credo enim te audisse, cum apud Caesarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum: idque sacrificium cum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam: (is fuit princeps; ne tu forte aliquem nostrum putes;) postea rem ex senatus consulto ad pontifices relatam, idque ab iis nefas esse decretum: deinde ex senatus consulto consules rogationem promulgasse; uxori Caesarem nuntium remisisse. In hac causa Piso, amicitia P. Clodii ductus, operam dat, ut ea rogatio, quam ipse fert, et fert ex senatus consulto et de religione, antiquetur. Messala vehementer adhuc agit severe. boni viri precibus Clodii removentur a causa: operae comparantur, nosmetipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus, quotidie demitigamur. instat et urget Cato. Quid multa? vereor, ne haec, neglecta a bonis, defensa ab improbis, magnorum reipublicae malorum causa sint. Tuus autem ille amicus, (scin' quem dicam?) de quo tu ad me scripsisti, posteaquam non auderet reprehendere, laudare coepisse, nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat; occulte, sed ita, ut perspicuum sit, invidet. nihil come, nihil simplex, nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum. Sed haec ad te scribam alias subtilius. nam neque adhuc mihi satis nota sunt: et huic, terrae filio, nescio cui, committere epistolam tantis de rebus non audeo. Provincias praetores nondum sortiti sunt. res eodem est loci, quo reliquisti. τοποθεσίαν, quam postulas, Miseni et Puteolorum, includam orationi meae. A. d. III Non. Decemb. mendose fuisse animadverteram. Quae laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant: sed non audebam antea dicere. nunc vero, quod a te probata

sunt, multo mihi ἀττικώτερα videntur. In illam orationem Metellinam addidi quaedam. liber tibi mittetur: quoniam te amor nostri φιλορήτορα reddidit. Novi tibi quidnam scribam? quid? etiam. Messala consul Autronianam domum emit H-S CCCCXXXVII. quid id ad me, inquies? tantum, quod ea emtione et nos bene emisse iudicati sumus: et homines intelligere coeperunt, licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucris illa lentum negotium est, sed tamen est in spe. tu ista confice. a nobis liberiorem epistolam exspecta. VI Kalend. Febr. M. Messala et M. Pisone COSS.

XIV. CICERO ATTICO S.

Vereor, ne putidum sit scribere ad te, quam sim occupatus; sed tamen distinebar, ut huic vix tantulae epistolae tempus habuerim, atque id ereptum e summis occupationibus. Prima concio Pompeii qualis fuisset, scripsi ad te antea, non iucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis. itaque frigebat. tum Pisonis consulis impulsu tribunus plebis Fufius in concionem produxit Pompeium. res agebatur in circo Flaminio: et erat in eo ipso loco illo die nundinarum πανήγυρις. quaesivit ex eo, placeretne ei, iudices a praetore legi, quo consilio idem praetor uteretur. id autem erat de Clodiana religione ab senatu constitutum. tum Pompeius μάλ' ἀριστοκρατικῶς locutus est, senatusque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximam videri, semperque visam esse, respondit, et id multis verbis. Postea Messala consul in senatu de Pompeio quaesivit, quid de religione, et de promulgata rogatione sentiret. locutus ita est in senatu, ut omnia illius ordinis consulta γενικῶς laudaret; mihique, ut assedit, dixit, se putare, satis ab se etiam de istis rebus esse responsum. Crassus posteaquam vidit, illum excepisse laudem ex eo, quod suspicarentur homines, ei consulatum meum placere, sur-

rexit, ornatissimeque de meo consulatu locutus est; ut ita diceret, se, quod esset senator, quod civis, quod liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quoties coniugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties se beneficium meum videre. Quid multa? totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de flamma, de ferro, (nosti illas ληκύθους,) valde graviter pertexuit. Proxime Pompeium sedebam. intellexi hominem moveri; utrum Crassum inire eam gratiam, quam ipse praetermisisset, an esse tantas res nostras, quae tam libenti senatu laudarentur, ab eo praesertim, qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod meis omnibus litteris in Pompeiana laude perstrictus esset. Hic dies me valde Crasso adiunxit: et tamen, ab illo aperte, tecte quidquid est datum, libenter accepi. ego autem ipse, dii boni! quod modo ἐνεπερπερευσάμην novo auditori Pompeio? si umquam mihi περίοδοι, ἢ καμπαὶ, ἢ ἐνθυμήματα, ἢ κατασκευαὶ suppeditaverunt, illo tempore. Quid multa? clamores. etenim haec erat ὑπόθεσις, de gravitate ordinis, de equestri concordia, de consensione Italiae, de immortuis reliquiis coniurationis, de vilitate, de otio. nosti iam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quod eos usque istim exauditos putem. Romanae autem se res sic habent. Senatus ἄρειος πάγος. nihil constantius, nihil severius, nihil fortius. nam cum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendae, concursabant barbatuli iuvenes, totus ille grex Catilinae, duce filiola Curionis, et populum, ut antiquaret, rogabant. Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor. operae Clodianae pontes occuparant. tabellae ministrabantur ita, ut nulla daretur VTI ROGAS. Hic tibi Rostra Cato advolat, convicium Pisoni consuli mirificum facit; si id est convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique saultis. accetid eodem etiam noster Hortensius, multi

praeterea boni. insignis vero opera Favonii fuit. Hoc concursu optimatum comitia dimittuntur. Senatus vocatur. cum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam; homines ad XV Curioni, nullum senatus consultum facienti, assenserunt: ex altera parte facile CCCC fuerunt. acta res est. Fufius tribunus tum concessit. Clodius conciones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messalam consulem contumeliose laedebat; me tantum comperisse omnia criminabatur. Senatus et de provinciis praetorum, et de legationibus, et de ceteris rebus decernebat, ut ante, quam rogatio lata esset, ne quid ageretur. Habes res Romanas. sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi. Messala consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator. ille alter uno vitio minus vitiosus; quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod ἀπρακτότατος, sed voluntate ita καχέκτης, ut Pompeium post illam concionem, qua ab eo senatus laudatus est, odisse coeperit. itaque mirum in modum omnes a se bonos alienavit. neque id magis amicitia Clodii adductus facit, quam studio perditarum rerum atque partium. sed habet sui similem in magistratibus, praeter Fufium, neminem. Bonis utimur tribunis plebis, Cornuto vero pseudocatone. Quid quaeris? nunc ad privata redeam, Τεῦκρις promissa patravit. tu mandata effice, quae recepisti. Quintus frater, qui Argiletani aedificii reliquum dodrantem emit H-S DCCXXV, Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. Cum Lucceio in gratiam redi. video hominem valde petiturire. navabo operam. Tu, quid agas, ubi sis, cuiusmodi istae res sint, fac me quam diligentissime certiorem. Idibus Febr.

XV. CICERO ATTICO S.

Asiam Quinto, suavissimo fratri, obtigisse audisti: non enim dubito, quin celerius tibi hoc rumor, quam ullius nostrûm litterae nuntiarint. nunc quoniam et laudis avidissimi semper fuimus, et praeter ceteros φιλέλληνες et sumus et habemur, et multorum odia atque inimicitias reipublicae causa suscepimus; παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο, curaque, effice, ut ab omnibus et laudemur et amemur. His de rebus plura ad te in ea epistola scribam, quam ipsi Quinto dabo. Tu me, velim, certiorem facias, quid de meis mandatis egeris, atque etiam, quid de tuo negotio. nam ut Brundisio profectus es, nullae mihi abs te sunt redditae litterae. valde haveo scire quid agas. Idib. Mart.

XVI. CICERO ATTICO S.

Quaeris ex me, quid acciderit de iudicio, quod tam praeter opinionem omnium factum sit: et simul vis scire, quo modo ego minus, quam soleam, proeliatus sim. respondebo tibi ὕστερον πρότερον, Ὁμηρικῶς. Ego enim, quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer proeliatus sum, ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent. quod si tibi umquam sum visus in republica fortis, certe me in illa causa admiratus esses. cum enim ille ad conciones confugisset, in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, dii immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi? quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci? quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis? saepe, ita me dii iuvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum desideravi. Postea vero quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius tribunus plebis ferret; in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat, nisi iudicum genus; (in

eo autem erant omnia;) pugnavitque, ut ita fieret; quod et sibi et aliis persuaserat, nullis illum indicibus effugere posse; contraxi vela, perspiciens inopiam iudicum; neque dixi quicquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum atque testatum, ut non possem praeterire. itaque, si causam quaeris absolutionis, (ut iam πρὸς τὸ πρότερον revertar,) egestas iudicum fuit, et turpitudo. Id autem ut accideret, commissum est Hortensii consilio: qui dum veritus est, ne Fufius ei legi intercederet, quae ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse, illum in infamia relinqui ac sordibus, quam infirmo iudicio committi. sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium; cum illum plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret. Sed iudicium, si quaeris, quale fuerit; incredibili exitu; sic, uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio consilium Hortensii reprehendatur. nam ut reiectio facta est clamoribus maximis; cum accusator, tamquam censor bonus, homines nequissimos reiiceret: reus, tamquam clemens lanista, frugalissimum quemque secerneret; ut primum iudices consederunt, valde diffidere boni coeperunt. non enim umquam turpior in ludo talario consessus fuit. maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam aerati, quam, ut appellantur, aerarii. pauci tamen boni inerant, quos reiectione fugare ille non potuerat; qui maesti inter sui dissimiles, et maerentes sedebant, et contagione turpitudinis vehementer permovebantur. hic, ut quaeque res ad consilium primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas, nulla varietate sententiarum: nihil impetrarat reus: plus accusatori dabatur, quam postulabat; triumphabat (quid quaeris?) Hortensius, se vidisse tantum: nemo erat, qui illum reum, ac non millies condemnatum arbitraretur. me vero teste producto, credo te, ex acclamatione Clodii advocatorum, audisse, quae consurrectio iudicum facta sit, ut me circumsteterint, ut

aperte iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint. quae mihi res multo honorificentior visa est, quam aut illa, cum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt; aut cum tabulas Metelli Numidici, cum hae, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices aspicere noluerunt. multo haec, inquam, nostra res maior. Itaque iudicum vocibus, cum ego sic ab iis, ut salus patriae, defenderer, fractus reus, et una patroni omnes conciderunt. ad me autem eadem frequentia postridie convenit, quacum abiens consulatu sum domum reductus. clamare praeclari Ariopagitae, se non esse venturos, nisi praesidio constituto. refertur ad consilium: una sola sententia praesidium non desideravit. defertur res ad senatum; gravissime ornatissimeque decernitur: laudantur iudices: datur negotium magistratibus: responsurum hominem nemo arbitrabatur. Ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι, ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε. nosti Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram. biduo per unum servum, et eum ex gladiatorio ludo, confecit totum negotium: arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit. iam vero (o dii boni! rem perditam!) etiam noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. ita, summo discessu bonorum, pleno foro servorum, XXV iudices ita fortes tamen fuerunt, ut, summo proposito periculo, vel perire maluerint, quam perdere omnia. XXXI fuerunt, quos fames magis, quam fama commoverit. quorum Catulus cum vidisset quendam, Quid vos, inquit, praesidium a nobis postulabatis? an, ne numi vobis eriperentur, timebatis? Habes, ut brevissime potui, genus iudicii, et causam absolutionis. Quaeris deinceps, qui nunc sit status rerum, et qui meus. Reipublicae statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniun-

ctione, et auctoritate consulatus mei, fixus et fundatus videbatur, nisi quia nos deus respexerit, elapsum stito esse de manibus uno hoc iudicio: si iudicium est, triginta homines populi Romani levissimos ac nequissimos, numulis acceptis, ius ac fas omne delere, et, quòd omnes non modo homines, verum etiam pecudes factum esse sciant, id Taluam, et Plautum, et Spongiam, et ceteras huiusmodi quisquilias statuere, numquam esse factum. Sed tamen, ut te de republica consoler, non ita, ut sperarunt mali, tanto imposito reipublicae vulnere, alacris exultat improbitas in victoria. nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum iudiciorum fides, cum senatus auctoritas concidisset, fore, ut aperte victrix nequitia ac libido poenas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique innsseratseveritas consulatus mei. Idem ego ille, (non enim mihi videor insolenter gloriari, cum de me apud te loquor, in ea praesertim epistola, quam nolo aliis legi,) idem, inquam, ego recreavi afflictos animos bonorum, unumquemque confirmans, excitans. insectandis vero exagitandisque numariis iudicibus, omnem omnibus studiosis ac fautoribus illius victoriae παῤῥησίαν eripui: Pisonem consulem nulla in re consistere unquam sum passus: desponsam homini iam Syriam ademi: senatum ad pristinam suam severitatem revocavi, atque abiectum excitavi: Clodium praesentem fregi in senatu, cum oratione perpetua, plenissima gravitatis, tum altercatione eiusmodi, ex qua licet pauca degustes. nam cetera non possunt habere neque vim, neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quem ἀγῶνα vos appellatis. Nam, ut Idib. Maii in senatum convenimus, rogatus ego sententiam, multa dixi de summa republica, atque ille locus inductus a me est divinitus: ne, una plaga accepta, patres conscripti conciderent, ne deficerent: vulnus esse eiusmodi, quod mihi nec dissimulandum, nec pertimescendum videretur: ne

aut metuendo ignavissimi, aut ignorando stultissimi iudicaremur: bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam: hunc tertium iam esse a iudicibus in rempublicam immissum. Erras, Clodi, non te iudices urbi, sed carceri reservarunt; neque te retinere in civitate, sed exilio privare voluerunt. Quamobrem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. manet illa in republica bonorum consensio: dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta: nihil est damni factum novi: sed, quod erat, inventum est. in unius hominis perditi iudicio plures similes reperti sunt. Sed quid ago? paene orationem in epistolam inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit pulchellus puer: obiicit mihi, me ad Baias fuisse. falsum: sed tamen quid hoc? simile est, inquam, quasi dicas in operto fuisse. Quid, inquit, homini Arpinati cum aquis caldis? narra, inquam, patrono tuo, qui Arpinatis aquas concupivit: nosti enim marinas. Quousque, inquit, hunc regem feremus? regem appellas, inquam, cum Rex tui mentionem nullam fecerit? (ille autem Regis hereditatem spe devorarat.) Domum, inquit, emisti. putes, inquam, dicere, iudices emisti: iuranti, inquit, tibi non crediderunt. mihi vero, inquam, XXV iudices crediderunt: XXXI, quoniam numos ante acceperunt, tibi nihil crediderunt. magnis clamoribus afflictus conticuit, et concidit. Noster autem status est hic. apud bonos iidem sumus, quos reliquisti; apud sordem urbis, et faecem multo melius nunc, quam reliquisti. nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse. missus est sanguis invidiae sine dolore; atque etiam hoc magis, quod omnes illi fautores illius flagitii, rem manifestam illam redemtam esse a iudicibus confitentur. Accedit, quod illa concionalis hirudo aerarii, misera ac ieiuna plebecula, me ab hoc Magno unice diligi putat: et hercule multa et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus, usque eo ut no-

atri isti comissatores coniurationis, barbatuli iuvenes, illum in sermonibus Cnaeum Ciceronem appellent. itaque et ludis, et gladiatoribus, mirandas ἐπισημασίας, sine ulla pastoricia fistula, auferebamus. Nunc est exspectatio comitiorum, in qua omnibus invitis trudit noster Magnus Auli filium: atque in eo neque auctoritate, neque gratia pugnat, sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in quae modo asellus onustus auro posset ascendere. Consul autem ille, Doterionis histrionis similis, suscepisse negotium dicitur, et domi divisores habere: quod ego non credo. sed senatus consulta duo iam facta sunt, odiosa, quod in consulem facta putantur, Catone et Domitio postulante; unum, ut apud magistratus inquiri liceret; alterum, cuius domi divisores haberent adversus rempublicam. Lurco autem tribunus plebis, qui magistratum simul cum lege Aelia iniit, solutus est et Aelia, et Fufia, ut legem de ambitu ferret; quam ille bono auspicio claudus homo promulgavit. ita comitia in ante diem VI. Kal. Sext. dilata sunt. novi est in lege hoc, ut, qui numos in tribus pronunciarit, si non dederit, impune sit; sin dederit, ut, quoad vivat, singulis tribubus H-S CIↃ CIↃ CIↃ debeat. Dixi, hanc legem P. Clodium iam ante servasse: pronuntiare enim solitum esse, et non dare. Sed heus tu! videsne, consulatum illum nostrum, quem Curio antea ἀποθέωσιν vocabat, si hic factus erit, fabam mimum futurum? quare, ut opinor, φιλοσοφητέον, id quod tu facis, et istos consulatus non flocci facteon. Quod ad me scribis, te in Asiam statuisse non ire; equidem mallem, ut ires; ac vereor, ne quid in ista re minus commode fiat. sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, praesertim cum egomet in provinciam non sim profectus. Epigrammatis tuis, quae in Amaltheo posuisti, contenti erimus, praesertim cum et Chilius nos reliquerit, et Archias nihil de me scripserit; ac vereor, ne, Lucullis quoniam Graecum poëma condidit, nunc ad

Caecilianam fabulam spectet. Antonio tuo nomine gratias egi; eamque epistolam Manlio dedi. Ad te ideo antea rarius scripsi, quod non habebam idoneum, cui darem; nec satis sciebam, quid darem. Vale. Te vindicavi. Cincius si quid ad me tui negotii detulerit, suscipiam. sed nunc magis in suo est occupatus; in quo ego ei non desum. Tu, si uno in loco es futurus, crebras a nobis litteras exspecta; ast plures etiam ipse mittito. Velim, ad me scribas, cuiusmodi sit Ἀμαλθεῖον tuum, quo ornatu, qua τοποθεσίᾳ: et quae poëmata, quasque historias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas. lubet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mittam. nihil erat absoluti.

XVII. CICERO ATTICO S.

Magna mihi varietas voluntatis, et dissimilitudo opinionis ac iudicii Quinti fratris mei, demonstrata est ex litteris tuis, in quibus ad me epistolarum illius exempla misisti. qua ex re et molestia sum tanta affectus, quantam mihi meus amor summus erga utrumque vestrûm afferre debuit; et admiratione, quidnam accidisset, quod afferret Quinto fratri meo, aut offensionem tam gravem, aut commutationem tantam voluntatis. Atque illud a me iam ante intelligebatur, quod te quoque ipsum discedentem a nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opinionis incommodae, sauciumque eius animum insedisse quasdam odiosas suspiciones: quibus ego mederi cum cuperem antea saepe, et vehementius etiam post sortitionem provinciae; nec tantum intelligebam ei esse offensionis, quantum litterae tuae declarant, nec tantum proficiebam, quantum volebam. sed tamen hoc me ipse consolabar, quod non dubitabam, quin te ille aut Dyrrachii, aut in istis locis uspiam visurus esset. quod cum accidisset; confidebam ac mihi persuaseram fore, ut omnia placarentur inter vos non modo sermone ac disputatione, sed conspectu ipso congressuque vestro. nam, quanta sit in

Quinto fratre meo comitas, quanta iucunditas, quam mollis animus et ad accipiendam et ad deponendam offensionem, nihil attinet me ad te, qui ea nosti, scribere. sed accidit perincommode, quod eum nusquam vidisti. valuit enim plus, quod erat illi nonnullorum artificiis inculcatum, quam aut officium, aut necessitudo, aut amor vester ille pristinus, qui plurimum valere debuit. Atque huius incommodi culpa ubi resideat, facilius possum existimare, quam scribere. vereor enim, ne, dum defendam meos, non parcam tuis. nam sic intelligo, ut nihil a domesticis vulneris factum sit, illud quidem, quod erat, eos certe sanare potuisse. Sed huiusce rei totius vitium, quod aliquanto etiam latius patet, quam videtur, praesenti tibi commodius exponam. De iis litteris, quas ad te Thessalonica misit, et de sermonibus, quos ab illo et Romae apud amicos tuos, et in itinere habitos putas; ecquid tantum causae sit, ignoro: sed omnis in tua posita est humanitate mihi spes huius levandae molestiae. nam, si ita statueris, et irritabiles animos esse optimorum saepe hominum, et eosdem placabiles; et esse hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiamque naturae plerumque bonitatis, et, id quod caput est, nobis inter nos nostra sive incommoda, sive vitia, sive iniurias esse tolerandas; facile haec, quemadmodum spero, mitigabuntur. quod, ego, ut facias, te oro. nam ad me, qui te unice diligo, maxime pertinet, neminem esse meorum, qui aut te non amet, aut abs te non ametur. Illa pars epistolae tuae minime fuit necessaria, in qua exponis, quas facultates aut provincialium, aut urbanorum commodorum, et aliis temporibus, et me ipso consule, praetermiseris. mihi enim perspecta est ingenuitas et magnitudo animi tui; neque ego inter me atque te quicquam interesse umquam duxi, praeter voluntatem institutae vitae: quod me ambitio quaedam ad honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit. Vera quidem

laude probitatis, diligentiae, religionis, neque me tibi, neque quemquam antepono: amoris vero erga me, cum a fraterno [amore] domesticoque discessi, tibi primas defero. vidi enim, vidi, penitusque perspexi, in meis variis temporibus, et solicitudines et laetitias tuas. fuit mihi saepe et laudis nostrae gratulatio tua iucunda, et timoris consolatio grata. quin mihi nunc, te absente, non solum consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quae mihi suavissima tecum solet esse, maxime deest. quid dicam? in publica re? quo in genere mihi negligenti esse non licet; an in forensi labore? quem antea propter ambitionem sustinebam, nunc, ut dignitatem tueri gratia possim; an in ipsis domesticis negotiis? in quibus ego cum antea, tum vero post discessum fratris, te sermonesque nostros desidero. postremo non labor meus, non requies; non negotium, non otium; non forenses res, non domesticae, non publicae, non privatae carere diutius tuo suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone possunt. Atque harum rerum commemorationem verecundia saepe impedivit utriusque nostrûm. nunc autem ea fuit necessaria propter eam partem epistolae tuae, per quam te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti. Atque in ista incommoditate alienati illius animi et offensi, illud inest tamen commodi, quod et mihi et ceteris amicis tuis nota fuit, et abs te aliquando testificata tua voluntas omittendae provinciae; ut, quod una non estis, non dissensione ac dissidio vestro, sed voluntate ac iudicio tuo factum esse videatur. quare et illa, quae violata, expiabuntur; et haec nostra, quae sunt sanctissime conservata, suam religionem obtinebunt. Nos hic in republica infirma, misera, commutabilique versamur. credo enim te audisse, nostros equites paene a senatu esse disiunctos; qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse, ut de iis, qui ob iudicandum pecuniam accepissent, quaereretur. qua in re

decernenda cum ego casu non affuissem, sensissemque id equestrem ordinem ferre moleste, neque aperte dicere; obiurgavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate; et in causa non verecunda, admodum gravis et copiosus fui. Ecce aliae deliciae equitum vix ferendae, quas ego non solum tuli, sed etiam ornavi. Asiani, qui de censoribus conduxerant, questi sunt in senatu, se, cupiditate prolapsos, nimium magno conduxisse: ut induceretur locatio, postulaverunt. Ego princeps in adiutoribus atque adeo secundus. nam, ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos impulit. invidiosa res, turpis postulatio, et confessio temeritatis. summum erat periculum, ne, si nihil impetrassent, plane alienarentur a senatu. Huic quoque rei subventum est maxime a nobis: perfectumque, ut frequentissimo senatu et libentissime uterentur, multaque a me de ordinum dignitate et concordia dicta sunt Kal. Decemb. et postridie. neque adhuc res confecta est, sed voluntas senatus perspecta. unus enim contra dixerat Metellus, consul designatus. quin erat dicturus (ad quem propter diei brevitatem perventum non est) heros ille noster Cato. Sic ego conservans rationem institutionemque nostram, tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam: sed tamen, quoniam ista sunt infirma, munitur quaedam nobis ad retinendas opes nostras tuta, ut spero, via, quam tibi litteris satis explicare non possum; significatione parva ostendam tamen. Utor Pompeio familiarissime. Video, quid dicas. cavebo, quae sunt cavenda; ac scribam alias ad te de meis consiliis capessendae reipublicae plura. Lucceium scito consulatum habere in animo statim petere. duo enim soli dicuntur petituri. Caesar cum eo coire per Arrium cogitat: et Bibulus cum hoc se putat per Pisonem posse coniungi. Rides? non sunt haec ridicula, mihi crede. Quid aliud scribam ad te? quid? multa sunt: sed in aliud tempus. Te si exspectari velis, cures, ut sciam. iam illud

modeste rogo, quod maxime cupio, ut quamprimum venias. Nonis Decemb.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Nihil mihi nunc scito tam deesse, quam hominem eum, quocum omnia, quae me cura aliqua afficiunt, una communicem: qui me amet, qui sapiat, quicum ego colloquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. abest enim frater ἀφελέστατος et amantissimus: Metellus non homo, sed littus, atque aër, et solitudo mera: tu autem, qui saepissime curam et angorem animi mei sermone et consilio levasti tuo; qui mihi et in publica re socius, et in privatis omnibus conscius, et omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles, ubinam es? ita sum ab omnibus destitutus, ut tantum requietis habeam, quantum cum uxore, et filiola, et mellito Cicerone consumitur. nam illae ambitiosae nostrae fucosaeque amicitiae sunt in quodam splendore forensi; fructum domesticum non habent. itaque, cum bene completa domus est, tempore matutino, cum ad forum stipati gregibus amicorum descendimus, reperire ex magna turba neminem possumus, quocum aut iocari libere, aut suspirare familiariter possimus. quare te exspectamus, te desideramus, te iam etiam arcessimus. multa enim me sollicitant anguntque, quae mihi videor, aures nactus tuas, unius ambulationis sermone exhaurire posse. Ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos omnes et scrupulos occultabo: neque ego huic epistolae atque ignoto tabellario committam. Atque hi (nolo enim te permoveri) non sunt permolesti, sed tamen insident et urgent, et nullius amantis consilio aut sermone requiescunt. In republica vero, quamquam animus est praesens, tamen voluntas etiam atque etiam ipsa medicinam effugit. nam, ut ea breviter, quae post tuum discessum acta sunt, colligam, iam exclames necesse est, res Ro-

manas diutius stare non posse. Etenim, post profectionem tuam, primus, ut opinor, introitus fuit in causam fabulae Clodianae; in qua ego nactus, ut mihi videbar, locum resecandae libidinis, et coërcendae iuventutis, vehemens fui, et omnes profudi vires animi atque ingenii mei, non odio adductus alicuius, sed spe reipublicae corrigendae, et sanandae civitatis. Afflicta respublica est empto constupratoque iudicio. vide, quae sint postea consecuta. Consul est impositus is nobis, quem nemo, praeter nos philosophos, aspicere sine suspiratu posset. quantum hoc vulnus? facto senatus consulto de ambitu, de iudiciis, nulla lex perlata, exagitatus senatus, alienati equites Romani. sic ille annus duo firmamenta reipublicae, per me unum constituta, evertit: nam et senatus auctoritatem abiecit, et ordinum concordiam disiunxit. Instat hic nunc ille annus egregius. eius initium eiusmodi fuit, ut anniversaria sacra Iuventatis non committerentur. nam M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiavit. Menelaus, aegre id passus, divortium fecit. quamquam ille pastor Idaeus Menelaum solum contemserat: hic noster Paris tam Menelaum, quam Agamemnonem liberum non putavit. Est autem C. Herennius quidam tribunus plebis, quem tu fortasse ne nosti quidem, (tametsi potes nosse; tribulis enim tuus est, et Sextus, pater eius, numos vobis dividere solebat:) is ad plebem P. Clodium traducit; idemque fert, ut universus populus in campo Martio suffragium de re Clodii ferat. hunc ego accepi in senatu, ut soleo: sed nihil est illo homine lentius. Metellus est consul egregius, et nos amat; sed imminuit auctoritatem suam, quod habet dicis causa promulgatum illud idem de Clodio. Auli autem filius, o dii immortales! quam ignavus, ac sine animo miles? quam dignus, qui Palicano, sicut facit, os ad male audiendum quotidie praebeat? Agraria autem promulgata est a Flavio, sane levis,

eadem fere, quae fuit Plotia. sed interea πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ quisquam inveniri potest. qui poterat, familiaris noster (sic est enim; volo te hoc scire) Pompeius, togulam illam pictam silentio tuetur suam. Crassus verbum nullum contra gratiam. ceteros iam nosti: qui ita sunt stulti, ut amissa republicá piscinas suas fore salvas sperare videantur. Vnus est, qui curet, constantia magis et integritate, quam, ut mihi videtur, consilio, aut ingenio, Cato; qui miseros publicanos, quos habuit amantissimos sui, tertium iam mensem vexat, neque iis a senatu responsum dari patitur. ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere ante, quam publicanis responsum sit. quare etiam legationes reiectum iri puto. Nunc vides, quibus fluctibus iactemur: et, si ex iis, quae scripsimus, (tanta es perspicacitate,) etiam a me non scripta perspicis, revise nos aliquando: et quamquam sunt haec fugienda, quo te voco; tamen fac, ut amorem nostrum tanti aestimes, ut eo vel cum his molestiis perfrui velis. nam, ne absens censeare, curabo edicendum et proponendum locis omnibus. sub lustrum autem censeri, germani negotiatoris est. quare cura, ut te quamprimum videamus. Kal. Febr. Q. Metello et L. Afranio COSS.

XIX. CICERO ATTICO S.

Non modo, si mihi tantum esset otii, quantum est tibi, verum etiam, si tam brevis epistolas vellem mittere, quam tu soles facere, te superarem, et in scripto multo essem crebrior, quam tu: sed ad summas atque incredibiles occupationes meas accedit, quod nullam a me epistolam ad te sino absque argumento ac sententia pervenire. Et primum tibi, ut aequum est, civi amanti patriam, quae sunt in republica, exponam: deinde, quoniam tibi amore nos proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea, quae scire te non nolle arbitramur. Atque in republica

nunc quidem maxime Gallici belli versatur metus. nam Aedui, fratres nostri, pugnant: Sequani permale pugnarunt: et Helvetii sine dubio sunt in armis, excursionesque in provinciam faciunt. Senatus decrevit, ut consules duas Gallias sortirentur, delectus haberetur, vacationes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliae civitates, darentque operam, ne eae cum Helvetiis se iungerent. Legati sunt Q. Metellus Creticus, et L. Flaccus, et, τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, Lentulus Clodiani filius. Atque hoc loco illud non queo praeterire, quod, cum de consularibus mea prima sors exisset, una voce senatus frequens retinendum me in urbe censuit. hoc idem post me Pompeio accidit: ut nos duo, quasi pignora reipublicae, retineri videremur. quid enim ego aliorum in me ἐπιφωνήματα exspectem, cum haec domi nascantur? Vrbanae autem res sic se habent. Agraria lex a Flavio tribuno plebis vehementer agitabatur auctore Pompeio: quae nihil populare habebat, praeter auctorem. ex hac ego lege, secunda concionis voluntate, omnia tollebam, quae ad privatorum incommodum pertinebant: liberabam agrum eum, qui, P. Mucio, L. Calpurnio consulibus, publicus fuisset: Sullanorum hominum possessiones confirmabam: Volaterranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat, neque diviserat, in sua possessione retinebam: unam rationem non reiiciebam, ut ager hac adventicia pecunia emeretur, quae ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. Huic toti rationi agrariae senatus adversabatur, suspicans, Pompeio novam quandam potentiam quaeri. Pompeius vero ad voluntatem perferendae legis incubuerat. ego autem, magna cum agrariorum gratia, confirmabam omnium privatorum possessiones: (is enim est noster exercitus, hominum, ut tute scis, locupletium:) populo autem, et Pompeio (nam id quoque volebam) satisfaciebam emtione: qua consti-

tuta diligenter, et sentinam urbis exhauriri, et Italiae solitudinem frequentari posse arbitrabar. sed haec tota res interpellata bello refrixerat. Metellus est consul sane bonus, et nos admodum diligit. ille alter ita nihil est, ut plane, quid emerit, nesciat. Haec sunt in republica: nisi etiam illud ad rempublicam putas pertinere, Herennium quendam, tribunum plebis, tribulem tuum, sane hominem nequam atque egentem, saepe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere coepisse. huic frequenter intercedítur. [Haec sunt, ut opinor, in republica.] Ego autem, ut semel nonarum illarum Decembrium, iunctam invidia ac multorum inimicitiis, eximiam quandam atque immortalem gloriam consecutus sum, non destiti eadem animi magnitudine in republica versari, et illam institutam ac susceptam dignitatem tueri: sed posteaquam primum Clodii absolutione levitatem infirmitatemque iudiciorum perspexi, deinde vidi, nostros publicanos facile a senatu disiungi, quamquam a me ipso non divellerentur, tum autem beatos homines (hos piscinarios dico, amicos tuos) non obscure nobis invidere: putavi, mihi maiores quasdam opes et firmiora praesidia esse quaerenda. Itaque primum eum, qui nimium diu de rebus nostris tacuerat, Pompeium adduxi in eam voluntatem, ut in senatu non semel, sed saepe, multisque verbis, huius mihi salutem imperii atque orbis terrarum adiudicarit. quod non tam interfuit mea, (neque enim illae res aut ita sunt obscurae, ut testimonium, aut ita dubiae, ut laudationem desiderent,) quam reipublicae: quod erant quidam improbi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio, ex rerum illarum dissensione arbitrarentur. Cum hoc ego me tanta familiaritate coniunxi, ut uterque nostrûm in sua ratione munitior, et in republica firmior hac coniunctione esse possit. Odia autem illa libidinosae et delicatae iuventutis, quae erant in me incitata, sic

mitigata sunt comitate quadam mea, me unum ut omnes illi colant. nihil iam denique a me asperum in quemquam fit, nec tamen quicquam populare ac dissolutum: sed ita temperata tota ratio est, ut reipublicae constantiam praestem, privatis rebus meis, propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malivolorum, odium in me improborum, adhibeam quandam cautionem et diligentiam; atque ita amem, si iis novis amicitiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam:

Νᾶφε, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

Ac nostrae quidem rationis ac vitae quasi quandam formam, ut opinor, vides. De tuo autem negotio saepe ad me scribis; cui mederi nunc non possumus. est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate, nullius nostrûm auctoritate factum. nam, quod me esse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intelligere potes, aliam rem tum relatam, hoc autem de populis liberis, sine causa additum: et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit, sed immutari hoc tempore non potest. itaque conventus, qui initio celebrabantur, iam diu fieri desierunt. tu si tuis blandiciis tamen a Sicyoniis numulorum aliquid expresseris; velim, me facias certiorem. Commentarium consulatus mei Graece compositum misi ad te; in quo si quid erit, quod homini Attico minus Graecum eruditumque videatur; non dicam quod tibi, ut opinor, Panormi Lucullus de suis historiis dixerat; se, quo facilius illas probaret Romani hominis esse, idcirco barbara quaedam et σόλοικα dispersisse, apud me si quid erit eiusmodi, me imprudente erit et invito. Latinum si perfecero, ad te mittam. tertium poëma exspectato, ne quod genus a me ipso laudis meae praetermittatur. hic tu, cave, dicas, τίς πατέρ' αἰνήσει; si est enim apud ho-

omines quidquam, quod potius sit, laudetur; nos vituperemur, qui non potius alia laudemus. quamquam non ἐγκωμιαστικὰ sunt haec, sed ἱστορικὰ, quae scribimus. Quintus frater purgat se multum per litteras, et affirmat, nihil a se cuiquam de te secus esse dictum. Verum haec nobis coram summa cura et diligentia sunt agenda: tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo, et non levis, et amans tui visus est, et talis, qualem esse eum tuae mihi litterae nuntiarant. Idibus Mart.

XX. CICERO ATTICO S.

Cum e Pompeiano me Romam recepissem a. d. IV Idus Mai, Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu Idib. Feb. dederas: ei nunc epistolae litteris his respondebo. Ac primum, tibi perspectum esse iudicium de te meum, laetor: deinde, te in iis rebus, quae mihi asperius a nobis, atque nostris, et iniucundius actae videbantur, moderatissimum fuisse, vehementissime gaudeo; idque neque amoris mediocris, et ingenii summi, ac sapientiae iudico. qua de re cum ad me ita suaviter, diligenter, officiose, et humaniter scripseris, ut non modo te hortari amplius non debeam, sed ne exspectare quidem abs te aut ab ullo homine tantum facilitatis ac mansuetudinis potuerim; nihil duco esse commodius, quam de his rebus nihil amplius scribere. cum erimus congressi; tum, si quid res feret, coram inter nos conferemus. Quod ad me de republica scribis, disputas tu quidem et amanter et prudenter; et a meis consiliis ratio tua non abhorret: (nam neque de statu nobis nostrae dignitatis est recedendum, neque sine nostris copiis intra alterius praesidia veniendum: et is, de quo scribis, nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non summissum atque populare:) verumtamen fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem

meorum temporum non inutilis; sed mehercule reipublicae multo etiam utilior, quam mihi, civium improborum impetus in me reprimi, cum hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia, fluctuantem sententiam confirmassem, et a spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem. quod si eum aliqua levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti aestimassem; sed tamen a me ita acta sunt omnia, non ut ego illi assentiens levior, sed ut ille me probans gravior videretur. Reliqua sic a me aguntur et agentur, ut non committamus, ut ea, quae gessimus, fortuito gessisse videamur. meos bonos viros, illos quos significas, et eam, quam mihi dicis obtigisse, σπάρταν, non modo numquam deseram; sed etiam, si ego ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo, illud tamen, velim, existimes, me hanc viam optimatium, post Catuli mortem, nec praesidio ullo, nec comitatu tenere. nam, uti ait Rhinton, ut opinor,

Οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσιν, οἷς δ' οὐδὲν μέλει.

mihi vero ut invideant piscinarii nostri, aut scribam ad te alias, aut in congressum nostrum reservabo. A curia autem nulla me res divellet: vel quod ita rectum est: vel quod rebus meis maxime consentaneum: vel quod, a senatu quanti fiam, minime me poenitet. De Sicyoniis, ut ad te scripsi antea, non multum spei est in senatu. nemo est enim iam, qui queratur. quare, si id exspectas, longum est. alia via, si qua potes, pugna. cum est actum, neque animadversum est, ad quos pertineret, et raptim in eam sententiam pedarii cucurrerunt. inducendi senatus consulti maturitas nondum est: quod neque sunt, qui querantur, et multi partim malivolentia, partim opinione aequitatis delectantur. Metellus tuus est egregius consul. unum reprehendo, quod otium e Gallia nuntiari non magnopere gaudet. cupit, credo, triumphare. Hoc vellem mediocrius: cetera egregia.

Auli filius vero ita se gerit, ut eius consulatus non consulatus sit, sed Magni nostri ὑπώπιον. De meis scriptis, misi ad te Graece perfectum consulatum meum. eum librum L. Cossinio dedi. puto te Latinis meis delectari; huic autem Graeco Graecum invidere. alii si scripserint, mittemus ad te; sed, mihi crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur. Nunc (ut ad rem meam redeam) L. Papirius Paetus, vir bonus, amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit. cum mihi, per legem Cinciam licere capere, Cincius amicus tuus diceret: libenter, dixi, me accepturum, si attulisset. nunc, si me amas, si te a me amari scis, enitere per amicos, clientes, hospites, libertos denique, ac servos tuos, ut scida ne qua depereat. nam et Graecis his libris, quos suspicor, et Latinis, quos scio illum reliquisse, mihi vehementer opus est. ego autem quotidie magis, quod mihi de forensi labore temporis datur, in iis studiis conquiesco. per mihi, per, inquam, gratum feceris, si in hoc tam diligens fueris, quam soles in his rebus, quas me valde velle arbitraris: ipsiusque Paeti tibi negotia commendo, de quibus tibi ille agit maximas gratias: et ut iam invisas nos, non solum rogo, sed etiam suadeo.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM.

LIBER II.

ARGVMENTVM.

Duae primae libri huius epistolae, scriptae sunt, item ut ultimae superioris, Q. Metello Celere, L. Afranio: reliquae omnes, C. Iulio Caesare, M. Bibulo COSS. mensibus fere XVII. Continent vero contentionem Clodii, ut Tribunus pl. fieret: quod demum obtinuit, Caesare adnitente, cuius item opera, quo magistratum illum capere posset, plebeius factus est. Nam Ciceroni iratus, quod quodam in iudicio statum temporum deplorasset, eius inimicum Clodium, frustra iam pridem a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horaque, nova lege de adoptione eius lata, traduxit. Auctor est Suetonius. Idem hoc ipso anno agrariam legem pertulit, contradicente Catone: quem ea de causa e senatu abreptum in carcerem duci iussit; invitis optimatibus et collega, quem obnuntiantem, armis foro depulit, seque domesticis parietibus reliquo anni tempore continere coëgit, ut, nisi per edicta, prorsus nihil ageret: quae tamen ille acerbissima in collegam proponebat: hisque comitia in mensem Octobrem distulit. perlata igitur lege, XX millia hominum qui tris plurisve liberos haberent, in campum Stellatem maioribus consecratum, ut Tranquillus ait, in agrumque Campanum, ad subsidia Reip. vectigalem relictum, induxit. Publicanos a Catone vexatos, remissionem petentes, tertia mercedum parte relevavit. Et ut in quosdam diversae factionis cives saevire posset, Vettium quendam praemiis adduxit, qui se ab illis de inferenda Cn. Pompeio nece sollicitatum diceret: quamvis irrito conatu, propterea, quod unum atque alterum frustra, nec sine suspicione fraudis, nomi-

naverit. Quare tam praecipitis consilii eventum desperans, incepisse veneno indicem creditus est. Haec fere in hoc secundo libro continentur, ad Remp. spectantia. Alia privata sunt.

I. CICERO ATTICO S.

Kal. Iun. eunti mihi Antium, et gladiatores M. Metelli cupide relinquenti, venit obviam tuus puer. is mihi litteras abs te, et commentarium consulatus mei Graece scriptum reddidit. In quo laetatus sum, aliquanto ante, de iisdem rebus Graece, item scriptum librum L. Cossinio ad te perferendum dedisse. nam, si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse, diceres. quanquam tua illa (legi enim libenter) horridula mihi atque incomta visa sunt: sed tamen erant ornata hoc ipso, quod ornamenta neglexerant; et, ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur. meus autem liber totum Isocrati μυροθήκιον, atque omnes eius discipulorum arculas, ac nonnihil etiam Aristotelia pigmenta consumsit: quem tu Corcyrae, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti; post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti; quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lente ac fastidiose probavissem. quamquam ad me rescripsit iam Rhodo Posidonius, se, nostrum illud ὑπόμνημα cum legeret, quod ego ad eum, ut ornatius de iisdem rebus scriberet, miseram, non modo excitatum esse ad scribendum, sed etiam plane perterritum. quid quaeris? conturbavi Graecam nationem. ita vulgo qui instabant, ut darem sibi, quod ornarent, iam exhibere mihi molestiam destiterunt. tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut et Athenis sit, et in ceteris oppidis Graeciae. videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis afferre. Oratiunculas autem, et quas postulas, et plures etiam mittam: quoniam quidem ea, quae nos scribimus, adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quae *Philippicae* nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes, et quod se ab hoc refractariolo

iudiciali dicendi genere abiunxerat, ut σεμνότερός τις, καὶ πολιτικώτερος videretur, curare, ut meae quoque essent orationes, quae *consulares* nominarentur. quarum una est in senatu Kal. Ian. altera ad populum de lege agraria; tertia de Othone; quarta pro Rabirio; quinta de proscriptorum filiis; sexta, cum provinciam in concione deposui; septima, qua Catilinam emisi; octava, quam habui ad populum postridie, quam Catilina profugit; nona in concione, quo die Allobroges involgarunt; decima in senatu, nonis Decemb. Sunt praeterea duae breves, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariae. hoc totum σῶμα curabo ut habeas. Et quoniam te cum scripta, tum res meae delectant; iisdem ex libris perspicies, et quae gesserim, et quae dixerim: aut ne poposcisses. ego enim tibi me non offerebam. Quod quaeris, quid sit, quod te arcessam, ac simul, impeditum te negotiis esse, significas; neque recusas, quin, non modo si opus sit, sed etiam si velim, accurras: nihil sane est necesse; verumtamen videbare mihi tempora peregrinationis commodius posse describere. nimis abes diu, praesertim cum sis in propinquis locis: neque nos te fruimur; et tu nobis cares. Ac nunc quidem otium est: sed, si paulo plus furor Pulchelli progredi posset, valde ego te istinc excitarem. verum praeclare Metellus impedit, et impediet. quid quaeris? est consul φιλόπατρις, et, ut semper iudicavi, natura bonus. ille autem non simulat, sed plane tribunus plebis fieri cupit. qua de re cum in senatu ageretur, fregi hominem: et inconstantiam eius reprehendi, qui Romae tribunatum plebis peteret, cum in Sicilia aedilitatem saepe dictasset. sed neque magnopere dixi esse nobis laborandum: quod nihilo magis ei liciturum esset plebeio rempublicam perdere, quam similibus eius, me consule, patriciis esset licitum. Iam, cum se ille septimo die venisse a freto, neque sibi obviam quemquam prodire potuisse, et noctu se introisse dixisset, in eoque se in concione ia-

ctasset: nihil ei novi dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam; tribus horis Roma Interamnam: noctu introisse item ante: non esse itum obviam; ne tum quidem, cum iri maxime debuit. quid quaeris? hominem petulantem modestum reddo, non solum perpetua gravitate orationis, sed etiam hoc genere dictorum. itaque iam familiariter cum ipso etiam cavillor ac iocor. quin etiam cum candidatum deduceremus, quaerit ex me, num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare? negavi. at ego, inquit, novus patronus instituam. sed soror, quae tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat. noli, inquam, de uno pede sororis queri: licet etiam alterum tollas. non consulare, inquies, dictum; fateor: sed ego illam odi male consularem. ea est enim seditiosa: ea cum viro bellum gerit, neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, quod eos in hoc esse moleste fert. Quod de agraria lege quaeris, sane iam videtur refrixisse. Quod me quodam modo, molli brachio, de Pompeii familiaritate obiurgas: nolim ita existimes, me mei praesidii causa cum illo coniunctum esse: sed ita res erat instituta, ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in republica discordias versari esset necesse. quod a me ita praecautum, atque ita provisum est, non ut ego de optima illa mea ratione decederem, sed ut ille esset melior, et aliquid de populari levitate deponeret: quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo scito gloriosius, quam de suis praedicare. sibi enim bene gestae, mihi conservatae reipublicae dat testimonium. hoc facere illum, mihi quam prosit, nescio; reipublicae certe prodest. Quid, si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem? num tantum obsum reipublicae? quin etiam, si mihi nemo invideret; si omnes, ut erat aequum, faverent; tamen non minus esset probanda medicina, quae sanaret vitiosas partes reipublicae, quam quae exsecaret. nunc vero, cum

equitatus ille, quem ego in clivo Capitolino, te signifero ac principe, collocaram, senatum deseruerit; nostri autem principes digito se coelum putent attingere, si mulli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant: alia autem negligant: nonne tibi satis prodesse videor, si perficio, ut nolint obesse, qui possunt? Nam Catonem nostrum non tu amas plus, quam ego: sed tamen ille, optimo animo utens, et summa fide, nocet interdum reipublicae. dicit enim tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli faece, sententiam. Quid verius, quam in iudicium venire, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? censuit hoc Cato. assensit senatus. Equites curiae bellum, non mihi. nam ego dissensi. quid impudentius publicanis renuntiantibus? fuit tamen, retinendi ordinis causa, facienda iactura. Restitit et pervicit Cato. itaque nunc, consule in carcere incluso, saepe item seditione commota, aspiravit nemo eorum, quorum ego concursu, itemque consules, qui post me fuerunt, rempublicam defendere solebant. Quid ergo? istos, inquies, mercede conductos habebimus? Quid faciemus, si aliter non possumus? an libertinis atque etiam servis serviemus? sed, ut tu ais, ἅλις σπουδῆς. Favonius meam tribum tulit honestius, quam suam; Lucceii perdidit. accusavit Nasicam inhoneste, ac (modeste tamen dicit) ita ut Rhodi videretur molis potius, quam Moloni, operam dedisse. mihi, quod defendissem, leviter succensuit. nunc tamen petit iterum reipublicae causa. Lucceius quid agat, scribam ad te, cum Caesarem videro, qui aderit biduo. Quod Sicyonii te laedunt; Catoni et eius aemulatori attribuas Servilio. Quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? sed, si ita placuit, laudemus; deinde in dissensionibus soli relinquamur. Amalthea mea te exspectat, et indiget tui. Tusculanum et Pompeianum valde me delectant; nisi quod me, illum ipsum vindicem aeris alieni, aere non Corinthio, sed hoc cir-

cumforaneo obruerunt. In Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta. et tamen, quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos. nam mihi Pomponia nuntiari iussit, te mense Quintili Romae fore. id a tuis litteris, quas ad me de accessu tuo miseras, discrepabat. Paetus, ut antea ad te scripsi, omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. hoc illius munus in tua diligentia positum est. si me amas, cura, ut conserventur, et ad me perferantur. hoc mihi nihil potest esse gratius: et, cum Graecos, tum vero diligenter Latinos ut conserves velim. tuum esse hoc munusculum putabo. Ad Octavium dedi litteras; cum ipso nihil eram locutus. neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam: neque te in tocullionibus habebam. sed scripsi, ut debui, diligenter.

II. CICERO ATTICO S.

Cura, amabo te, Ciceronem nostrum. ei nos συνεπιστεύομεν videmur. Πελληναίων in manibus tenebam, et hercule magnum acervum Dicaearchi mihi ante pedes exstruxeram. O magnum hominem! et a quo multo plura didiceris, quam de Procilio. Κορινθίων et Ἀθηναίων puto me Romae habere. mihi credes, leges; haec decco; mirabilis vir est. Ἡρώδης, si homo esset, eum potius legeret, quam unam litteram scriberet: qui me epistola petivit, ad te, ut video, cominus accessit. coniurasse mallem, quam restitisse coniurationi, si illum mihi audiendum putassem. De Lollio, sanus non es: de Vinio, laudo. Sed heus tu, ecquid vides, Kal. venire, Antonium non venire? iudices cogi? nam ita ad me mittunt, Nigidium minari in concione, se iudicem, qui non affuerit, compellaturum. velim tamen, si quid est de Antonii adventu, quod audieris, scribas ad me, et, quoniam huc non venis, cenes apud nos utique pridie Kal. Cave aliter facias. Cura, ut valeas.

III. CICERO ATTICO S.

Primum, ut opinor, εὐαγγέλια. Valerius absolutus est, Hortensio defendente. id iudicium K. Atilio condonatum putabatur: et Epicratem suspicor, ut scribis, lascivum fuisse. etenim mihi caligae eius, ut fasciae cretatae, non placebant. quid sit, sciemus, cum veneris. Fenestrarum angustias quod reprehendis, scito te Κύρου παιδείαν reprehendere. nam, cum ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat, viridariorum διαφάσεις latis luminibus, non tam esse suaves. etenim ἔστω ὄψις μὲν ἡ α· τὸ δὲ ὁρώμενον, β. γ. ἀκτῖνες δὲ, δ, καὶ ε. vides enim cetera. nam, si κατ᾽ εἰδώλων ἐμπτώσεις videremus, valde laborarent εἴδωλα in angustiis: nunc fit lepide illa ἔκχυσις radiorum. cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi quid erit eiusmodi, quod sine sumtu corrigi possit. Venio nunc ad mensem Ianuarium, et ad ὑπόστασιν nostram ac πολιτείαν; in qua Σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον, sed tamen ad extremum, ut illi solebant, τὴν ἀρέσκουσαν. est res sane magni consilii. nam aut fortiter resistendum est legi agrariae; in quo est quaedam dimicatio, sed plena laudis: aut quiescendum; quod est non dissimile, atque ire in Solonium, aut Antium: aut etiam adiuvandum: quod a me aiunt Caesarem sic exspectare, ut non dubitet. nam fuit apud me Cornelius; hunc dico Balbum, Caesaris familiarem. is affirmabat, illum omnibus in rebus meo et Pompeii consilio usurum, daturumque operam, ut cum Pompeio Crassum coniungeret. Hic sunt haec, coniunctio mihi summa cum Pompeio; si placet, etiam cum Caesare; reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. sed me κατάστασις mea illa commovet, quae est in libro III.

Interea cursus, quos prima a parte iuventae,
Quosque ideo consul virtute, animoque petisti,
Hos retine, atque auge famam, laudesque bonorum.

Haec mihi cum in eo libro, in quo multa sunt scripta ἀριστοκρατικῶς, Calliope ipsa praescripserit, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis videatur

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Sed haec ambulationibus Compitaliciis reservemus. Tu pridie Compitalia memento. balineum calfieri iubebo: et Pomponiam Terentia rogat: matrem adiungemus. *Θεοφράστου περὶ φιλοτιμίας* affer mihi de libris Quinti fratris.

IV. CICERO ATTICO S.

Fecisti mihi pergratum, quod Serapionis librum ad me misisti: ex quo quidem ego (quod inter nos liceat dicere) millesimam partem vix intelligo. pro eo tibi praesentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum muneribus ferres. At quoniam numorum mentio facta est; amabo te, cura, ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas. si in eo, quod ostenderat, non stat; mihi maxime placet, ea, quae male emta sunt, reddi, si voluntate Pomponiae fieri poterit: si ne id quidem, numi potius reddantur, quam ullus sit scrupulus. Valde hoc velim ante, quam proficiscare, amanter, ut soles, diligenterque conficias. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? velim, Syspirae conditione: sed facile patior. accommodatius enim nobis erit ad liberam legationem tempus illud, cum et Quintus noster iam, ut speramus, in otio consederit, et, iste sacerdos Bonae deae, cuius modi futurus sit, sciemus. Interea quidem cum Musis nos delectabimus animo aequo, immo vero etiam gaudenti ac libenti. neque mihi umquam veniet in mentem Crasso invidere, neque poenitere, quod a me ipse non desciverim. De Geographia, dabo operam, ut tibi satisfaciam: sed nihil certi polliceor. magnum opus est; sed tamen, ut iubes, curabo, ut huius peregrinationis aliquod tibi opus exstet. Tu quidquid indagaris de republica, et maxime quos consules futuros putes, facito, ut sciam: tametsi minus sum curiosus.

statui enim nihil iam de republica cogitare. Terentiae saltum perspeximus. quid quaeris? praeter quercum Dodonaeam nihil desideramus, quo minus Epirum ipsam possidere videamur. Nos circiter Kal. aut in Formiano erimus, aut in Pompeiano. tu, si in Formiano non erimus, si nos amas, in Pompeianum venito. id et nobis erit periucundum, et tibi non sane devium. De muro, imperavi Philotimo, ne impediret, quo minus id fieret, quod tibi videretur. censeo tamen, adhibeas Vettium. his temporibus, tam dubia vita optimi cuiusque, magni aestimo unius aestatis fructum palaestrae Palatinae, sed ita tamen, ut nihil minus velim, quam Pomponiam et puerum versari in timore ruinae.

V. CICERO ATTICO S.

Cupio equidem, et iam pridem cupio Alexandriam, reliquamque Aegyptum visere, et simul ab hac hominum satietate nostri discedere, et cum aliquo desiderio reverti: sed hoc tempore, et his mittentibus,

Αἰδέομαι Τρῶας, καὶ Τρωάδας ἑλκεσιπέπλους.

quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an, me aliquo praemio de sententia esse deductum?

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum millibus. Quid vero historiae de nobis ad annos DC praedicarint? quas quidem ego multo magis vereor, quam eorum hominum, qui hodie vivunt, rumusculos. sed, opinor, excipiamus, et exspectemus. si enim deferetur, erit quaedam nostra potestas, et tum deliberabimus. etiam est in non accipiendo nonnulla gloria. quare si quid *Θεοφάνης* tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. de istis rebus exspecto tuas litteras: quid Arrius narret; quo animo se destitutum ferat: ecqui consules parentur; utrum, ut populi sermo, Pompeius et Crassus; an, ut mihi scribitur, cum

Gabinio Servius Sulpicius: et, num quae novae leges; et, num quid novi omnino: et, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur: quo quidem uno ego ab istis capi possum. vide levitatem meam. sed quid ego haec, quae cupio deponere, et toto animo atque omni cura φιλοσοφεῖν? sic, inquam, in animo est. vellem ab initio. nunc vero, quoniam, quae putavi esse praeclara, expertus sum, quam essent inania, cum omnibus Musis rationem habere cogito. Tu tamen de Curtio ad me rescribe certius; et, num quis in eius locum paretur, et, quid de P. Clodio fiat: et, omnia, quemadmodum polliceris, ἐπὶ σχολῆς scribe; et, quo die Roma te exiturum putes, velim ad me scribas; ut certiorem te faciam, quibus in locis futurus sim; epistolamque statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi. valde enim exspecto tuas litteras.

VI. CICERO ATTICO S.

Quod tibi superioribus litteris promiseram, fore, ut opus extaret huius peregrinationis; nihil iam magnopere confirmo. sic enim sum complexus otium, ut ab eo divelli non queam. itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam: aut fluctus numero. nam ad lacertos captandos tempestates non sunt idoneae. a scribendo prorsus abhorret animus. etenim γεωγραφικὰ, quae constitueram, magnum opus est: ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur. quid censes, si Tyrannio accesserit? Et hercule sunt res difficiles ad explicandum, et ὁμοειδεῖς, nec tam possunt ἀνθηρογραφεῖσθαι, quam videbatur: et, quod caput est, mihi quaevis satis iusta causa cessandi est. quin etiam dubitem, an hic, an Antii considam, et hoc tempus omne consumam; ubi quidem ego mallem Duumvirum, quam Romae me fuisse. tu vero sapientior Buthroti domum parasti. sed, mihi crede, proxima

est illi municipio haec Antiatium civitas. esse locum tam prope Romam, ubi multi sint, qui Vatinium numquam viderint? ubi nemo sit praeter me, qui quemquam ex vigintiviris vivum et salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? hic nimirum πολιτευτέον. nam istic non solum non licet, sed etiam taedet. itaque ἀνέκδοτα, quae tibi uni legamus, Theopompino genere, aut etiam asperiore multo, pangentur. neque aliud iam quicquam πολιτεύομαι, nisi odisse improbos, et id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliqua scribendi voluptate. Sed ut ad rem, scripsi ad quaestores urbanos de Quinti fratris negotio. vide, quid narrent, ecquá spes sit denarii, an cistophoro Pompeiano iaceamus. Praeterea de muro, statue, quid faciendum sit. Aliud quid? etiam. quando te proficisci istinc putes, fac, ut sciam.

VII. CICERO ATTICO S.

De geographia etiam atque etiam deliberabimus. Orationes autem me duas postulas: quarum alteram non libebat mihi scribere, quia absciderain; alteram, ne laudarem eum, quem non amabam. sed id quoque videbimus. denique aliquid extabit; ne tibi plane cessasse videamur. De Publico, quae ad me scribis, sane mihi iucunda sunt: eaque etiam velim, omnibus vestigiis indagata, ad me afferas, cum venies; et interea scribas, si quid intelliges, aut suspicabere: et maxime de legatione quid sit acturus. equidem ante, quam tuas legi litteras, hominem ire cupiebam; non mehercule, ut differrem cum eo vadimonium (nam mira sum alacritate ad litigandum); sed videbatur mihi, si quid esset in eo populare, quod plebeius factus esset, id amissurus. quid enim ad plebem transisti? ut Tigranem ires salutatum? narra mihi: reges Armenii patricios salutare non solent? Quid quaeris? acueram me ad exagitandam hanc eius legationem. quam si ille contemnit, et, si, ut scribis,

bilem id commovet et latoribus, et auspicibus legis curiatae, spectaculum egregium. Hercule, verum ut loquamur, subcontumeliose tractatur noster Publius: primum, qui cum in domo Caesaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse potuerit: deinde, alia legatio dicta erat, alia data est. illa opima, ad exigendas pecunias, Druso, ut opinor, Pisaurensi, an epuloni Vatinio reservatur: haec ieiuna ac bella relegatio datur ei, cuius tribunatus ad istorum tempora reservatur. incende hominem, amabo te, quod potest. una spes est salutis, istorum inter ipsos dissensio; cuius ego quaedam initia sensi ex Curione. iam vero Arrius consulatum sibi ereptum fremit. Megabocchus, et haec sanguinaria iuventus inimicissima est. accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratus. spero me praeclaras de istis rebus epistolas ad te saepe missurum. Sed, illud quid sit, scire cupio, quod iacis obscure, iam etiam ex ipsis quinque viris loqui quosdam. quidnam id est? si est enim aliquid, plus est boni, quam putaram. atque haec, si velim existimes, non me abs te κατὰ τὸ πρακτικὸν quaerere; quod gestiat animus aliquid agere in republica. iam pridem gubernare me taedebat, etiam cum licebat. nunc vero cum cogar exire de navi, non abiectis, sed ereptis gubernaculis; cupio istorum naufragia ex terra intueri; cupio, ut ait tuus amicus Sophocles, καὶ ὑπὸ στέγῃ

Πυκνῆς ἀκούειν ψεκάδος εὑδούσῃ φρενί.

De muro, quid opus sit, videbis. Castricianum mendum nos corrigemus: tamen ad me Quintus [ↀↀ] ccIↃↃ IↃↃↃ scripserat, nunc ad sororem tuam H-S XXX. Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuae filio, respondisti. De Amalthea quod me admones, non negligemus. Cura, ut valeas.

VIII. CICERO ATTICO S.

Epistolam cum a te avide exspectarem ad vesperum, ut soleo; ecce tibi nuntius, pueros venisse Roma. voce, quaero, ecquid litterarum? negant. quid ais, inquam, nihilne a Pomponio? perterriti voce et vultu, confessi sunt se accepisse, sed excidisse in via. Quid quaeris? permoleste tuli. nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliqua re utili et suavi venerat. nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem XVI Kal. Mai. dedisti, fuit historia dignum, scribe quamprimum, ne ignoremus: sin nihil praeter iocationem, redde id ipsum. et scito Curionem adolescentem venisse ad me salutatum. valde eius sermo de Publio cum tuis litteris congruebat. ipse vero mirandum in modum *reges odisse superbos.* peraeque narrabat incensam esse iuventutem, neque ferre haec posse. bene habemus: nos, si in his spes est, opinor, aliud agamus. Ego me do historiae. quamquam, licet me Sanfeium putes esse, nihil me est inertius. Sed cognosce itinera nostra; ut statuas, ubi nos visurus sis. In Formianum volumus venire Parilibus: inde (quoniam putas praetermittendum nobis esse hoc tempore Cratera illum delicatum) Kal. Mai. de Formiano proficiscemur, ut Antii simus a. d. V Non. Mai. ludi enim Antii futuri sunt a IV ad prid. Non. Mai. eos Tullia spectare vult. inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ad Kal. Iun. Te aut in Formiano, aut Antii, aut in Tusculano, cura, ut videamus. Epistolam superiorem restitue nobis, et appinge aliquid novi.

IX. CICERO ATTICO S.

S. V. B. E. Cum mihi dixisset Caecilius quaestor, puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim, ut tuos elicerem mirificos cum Publio dialogos, cum eos, de quibus scribis, tum illum, quem abdis, et ais, lon-

gum esse, quae ad ea responderis, perscribere: illum vero, qui nondum habitus est, quem illa βοῶπις, cum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse iucundius. si vero, quae de me pacta sunt, ea non servantur; in caelo sum. ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem, quam bonam meis putissimis orationibus gratiam retulerit: quarum exspecta divinam παλινῳδίαν. etenim, quantum coniectura auguramur, si erit nebulo iste cum his dynastis in gratia, non modo de cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se iactare. non enim poterimus ulla esse in invidia, spoliati opibus et illa senatoria potentia. sin autem ab his dissentiet; erit absurdum in nos invehi. verumtamen invehatur. festive, mihi crede, et minore sonitu, quam putaram, orbis hic in republica est conversus: citius omnino, quam potuit, id culpa Catonis, sed rursus improbitate istorum, qui auspicia, qui Aeliam legem, qui Iuniam et Liciniam, qui Caeciliam et Didiam neglexerunt; qui omnia remedia reipublicae effuderunt; qui regna, qui praedia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis dederunt. Video iam, quo invidia transeat, et ubi sit habitatura. nihil me existimaris, neque usu, neque a Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora videris, etenim si fuit invidiosa senatus potentia; cum ea non ad populum, sed ad tris homines immoderatos redacta sit, quidnam censes fore? proinde isti licet faciant, quos volent, consules, tribunos plebis, denique etiam Vatinii strumam sacerdotii διβάφῳ vestiant; videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubarunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit, Catonem. nam nos quidem, si per istum tuum sodalem Publium licebit, σοφιστεύειν cogitamus: si ille cogit ἀντία, tum duntaxat nos defendere; et, quod est proprium artis huius, ἐπαγγέλλομαι

ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Patria propicia sit: habet a nobis, etiamsi non plus, quam debitum est, plus certe, quam postulatum est. male vehi malo, alio gubernante, quam, tam ingratis vectoribus, bene gubernare. Sed haec coram commodius. nunc audi, quod quaeris. Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. V Non. Mai. Antio volo Non. Mai. proficisci in Tusculanum. sed cum e Formiano rediero, (ibi esse usque ad prid. Kalend. Mai. volo,) faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem. *Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον Ἀθηναῖον.*

X. CICERO ATTICO S.

Volo ames meam constantiam. Ludos Antii spectare non placet. Est enim *ὑποσόλοικον*, cum velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repente *ἀναφαίνεσθαι* non solum delicate, sed etiam inepte peregrinantem. quare usque ad Non. Mai. te in Formiano exspectabo. nunc fac, ut sciam, quo die te visuri simus. Ab Appii Foro, hora quarta. dederam aliam paulo ante Tribus Tabernis.

XI. CICERO ATTICO S.

Narro tibi: plane relegatus mihi videor, posteaquam in Formiano sum. dies enim nullus erat, Antii cum essem, quo die non melius scirem, Romae quid ageretur, quam ii, qui erant Romae. etenim litterae tuae, non solum quid Romae, sed etiam quid in republica, neque solum quid fieret verum etiam quid futurum esset, indicabant. nunc, nisi si quid ex praetereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. quare quamquam iam te ipsum exspecto, tamen isti puero, quem ad me statim iussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam, plenam omnium non modo actorum, sed etiam opinionum tuarum: ac diem, quo Roma sis exiturus, cura ut sciam. Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Mai. eo si ante eam

diem non veneris, Romae te fortasse videbo. nam Arpinum quid ego te invitem?

Τρηχεῖ, ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος. οὔτι ἔγωγε
Ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

Haec igitur. Cura ut valeas.

XII. CICERO ATTICO S.

Negent illi Publium plebeium factum esse. hoc vero regnum est, et ferri nullo pacto potest. Emittat ad me Publius, qui obsignent; iurabo, Cnaeum nostrum, collegam Balbi, Antii mihi narrasse, se in auspicio fuisse. o suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas, duas! quibus εὐαγγέλια quae reddam, nescio: deberi quidem plane fateor. sed vide συγκύρημα. Emerseram commode ex Antiati in Appiam ad Tris Tabernas, ipsis Cerialibus, cum in me incurrit Roma veniens Curio meus. ibidem ilico puer abs te cum epistolis. ille ex me, nihilne audissem novi: ego negare. Publius, inquit, tribunatum plebis petit. quid ais? et inimicissimus quidem Caesaris, et ut omnia, inquit, ista rescindat. quid Caesar? inquam. negat, se quicquam de illius adoptione tulisse. deinde suum, Memmii, Metelli Nepotis expromsit odium. Complexus invenem dimisi, properans ad epistolas. Vbi sunt, qui aiunt ζώσης φωνῆς? quanto magis vidi ex tuis litteris, quam ex illius sermone, quid ageretur? de ruminatione quotidiana, de cogitatione Publii, de lituis βοώπιδος, de signifero Athenione, de litteris missis ad Cnaeum, de Theophanis, Memmiique sermone: quantam porro mihi exspectationem dedisti convivii istius ἀσελγοῦς? sum in curiositate ὀξύπεινος: sed tamen facile patior te id ad me συμπόσιον non scribere; praesentem audire malo. Quod me, ut scribam aliquid, hortaris: crescit mihi quidem materies, ut dicis: sed tota res etiam nunc fluctuat: κατ' ὀπώρην τρύξ. quae si desederit, magis erunt iudicata, quae scribam: quae si statim a me ferre non potueris,

primus habebis tamen, et aliquamdiu solus. Dicaearchum recte amas. luculentus homo est, et civis haud paullo melior, quam isti nostri ἀδικαίαρχοι. Litteras scripsi hora decima Cerialibus, statim, ut tuas legeram: sed eas eram daturus, ut putaram, postridie ei, qui mihi primus obviam venisset. Terentia delectata est tuis litteris. impertit tibi multam salutem: καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.

XIII. CICERO ATTICO S.

Facinus indignum! epistolam, αὐθωρεὶ tibi a Tribus Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas, neminem reddidisse? at scito, eum fasciculum, quo illam conieceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, et ad me in Formianum relatum esse. itaque tibi tuam epistolam iussi referri; ex qua intelligeres, quam mihi tum illae gratae fuissent. Romae quod scribis sileri, ita putabam. at hercule in agris non siletur: nec iam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. si vero in hanc τηλέπυλον veneris Λαιστρυγονίην, (Formias dico,) qui fremitus hominum? quam irati animi? quanto in odio noster amicus Magnus? cuius cognomen una cum Crassi Divitis cognomine consenescit. credas mihi velim; neminem adhuc offendi, qui haec tam lente, quam ego fero, ferret. quare, mihi crede, φιλοσοφῶμεν. iuratus tibi possum dicere, nihil esse tanti. Tu si litteras ad Sicyonios habes, advola in Formianum: unde nos pr. Non. Mai. cogitamus.

XIV. CICERO ATTICO S.

Quantam tu mihi moves exspectationem de sermone Bibuli? quantam de colloquio βοώπιδος? quantam etiam de illo delicato convivio? proinde ita fac, venias ad sitientis aures. quamquam nihil est iam, quod magis timendum nobis putem, quam ne ille noster Sam-

psiceramus, cum se omnium sermonibus sentiet vapulare, et cum has actiones εὐανατρέπτους videbit, ruere incipiat. ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc otio, quo nunc tabescimus, malim ἐντυραννεῖσθαι, quam cum optima spe dimicare. De pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest. basilicam habeo, non villam, frequentia Formianorum. at quam parem basilicae tribum Aemiliam? sed omitto vulgus: post horam IV molesti ceteri non sunt. C. Arrius proximus est vicinus: immo ille quidem iam contubernalis; qui etiam se idcirco Romam ire negat, ut hic mecum totos dies philosophetur. Ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli familiaris. quo me vertam? statim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime exspectari viderem, duntaxat ad prid. Non. Mai. vide enim, quibus hominibus aures sint deditae meae. occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit. et tamen illud probem? *magnum quid aggrediamur, et multae cogitationis atque otii.* sed tamen satisfiet a nobis, neque parcetur labori.

XV. CICERO ATTICO S.

Vt scribis, ita video, non minus incerta in republica, quam in epistola tua: sed tamen ista ipsa me varietas sermonum opinionumque delectat. Romae enim videor esse, cum tuas litteras lego, et, ut fit in tantis rebus, modo hoc, modo illud audire. illud tamen explicare non possum, quidnam invenire possit, nullo recusante, ad facultatem agrariam. Bibuli autem ista magnitudo animi in comitiorum dilatione, quid habet, nisi ipsius iudicium sine ulla correctione reipublicae? nimirum in Publio spes est? fiat tribunus plebis: si nil aliud, ut eo citius tu ex Epiro revertare. nam, ut illo tu careas, non video posse fieri; praesertim si mecum aliquid volet disputare. sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit eiusmodi, sis advolaturus

verum ut hoc non sit; tamen seu ruet, seu eriget rempublicam, praeclarum spectaculum mihi propono, modo te consessore spectare liceat. Cum haec maxime scriberem, ecce tibi Sebosus. nondum plane ingemueram; salve, inquit Arrius. Hoc est Roma decedere? Quos ego homines effugi, cum in hos incidi? ego vero in montes patrios, et ad incunabula nostra pergam. denique, si solus non potuero, cum rusticis potius, quam cum his perurbanis: ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi praestoler usque ad III Non. Mai. Terentiae pergrata est assiduitas tua et diligentia in controversia Mulviana. nescit omnino, te communem causam defendere eorum, qui agros publicos possideant. sed tamen tu aliquid publicanis pendis; haec etiam id recusat. ea tibi igitur, et *Κικέρων, ἀριστοκρατικώτατος παῖς*, salutem dicunt.

XVI. CICERO ATTICO S.

Cenato mihi, et iam dormitanti, prid. Kal. Mai. epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. quid quaeris? primum ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis, quam molestia. cogitanti autem haec fere succurrebant. primum ex eo, quod superioribus litteris scripseras, ex familiari te illius audisse, prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret; maius aliquid timueram: hoc mihi eiusmodi non videbatur. deinde, ut me ego consoler, omnis exspectatio largitionis agrariae in agrum Campanum videtur esse derivata: qui ager, ut dena iugera sint, non amplius hominum quinque millia potest sustinere. reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur, necesse est. praeterea, si ulla res est, quae bonorum animos, quos iam video esse commotos, vehementius possit incendere, haec certe est, et eo magis, quod portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum, praeter vicesimam? quae mihi videtur una conciuncula, clamore pedisequorum

nostrorum, esse peritura. Cnaeus quidem noster iam plane quid cogitet, nescio.

φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι, φορβειᾶς ἄτερ:

qui quidem etiam istuc adduci potuerit. nam adhuc hoc ἐσοφίζετο, se leges Caesaris probare; actiones ipsum praestare debere: agrariam legem sibi placuisse: potuerit intercedi, nec ne, nihil ad se pertinere: de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de caelo tum servasset, nec ne, sibi quaerendum non fuisse: de publicanis, voluisse illi ordini commodare; quid futurum fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se divinare non potuisse. nunc vero Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? quid, hoc quemadmodum obtinebis? oppressos vos, inquit, tenebo exercitu Caesaris. non mehercule me tu quidem tam isto exercitu, quam ingratis animis eorum hominum, qui appellantur boni: qui mihi non modo praemiorum, sed ne sermonum quidem umquam fructum ullum, aut gratiam retulerunt. quodsi in eam me partem incitarem, profecto iam aliquam reperirem resistendi viam. nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicaearcho, familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille tuus τὸν πρακτικὸν βίον longe omnibus anteponat, hic autem τὸν θεωρητικόν, utrique a me mos gestus esse videatur. puto enim me Dicaearcho affatim satisfecisse: respicio nunc ad hanc familiam, quae mihi non modo, ut requiescam, permittit, sed reprehendit, quia non semper quierim. quare incumbamus, o noster Tite, ad illa praeclara studia, et eo, unde discedere non oportuit, aliquando revertamur. Quod de Quinti fratris epistola scribis, ad me quoque fuit πρόσθε λέων, ὄπισθεν δέ. quid dicam nescio. nam ita deplorat primis versibus mansionem suam, ut quemvis movere possit: ita rursus remittit, ut me roget, ut annales suos

emendem, et edam. Illud tamen, quod scribit, animadvertas velim, de portorio circumvectionis: ait, se de consilii sententia rem ad senatum reiecisse. nondum videlicet meas litteras legerat; quibus ad eum, re consulta et explorata, perscripseram, non deberi. velim, si qui Graeci iam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas, et, si tibi videbitur, his demonstres, quid ego de ea re sentiam. si possum discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satisfaciam publicanis; εἰ δὲ μή, (vere tecum loquar,) in hac re malo universae Asiae, et negotiatoribus. nam eorum quoque vehementer interest. hoc ego sentio valde nobis opus esse. sed tu id videbis. Quaestores autem, quaeso, num etiam de cistophoro dubitant? nam si aliud nihil erit: cum erimus omnia experti, ego illud ne quidem contemnam, quod extremum est. Te in Arpinati videbimus, et hospitio agresti accipiemus; quoniam maritimum hoc contemsisti.

XVII. CICERO ATTICO S.

Prorsus, ut scribis, ita sentio. turbatur Sampsiceramus. nihil est, quod non timendum sit. ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται. quid enim ista repentina affinitatis coniunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniae significant? quae si essent extrema, tamen esset nimium mali: sed ea natura rei est, ut haec extrema esse non possint. quid enim eos haec ipsa per se delectare possunt? numquam huc venissent, nisi ad alias res pestiferas aditus sibi compararent. verum, ut scribis, haec in Arpinati a. d. VI circiter Id. Mai. non deflebimus, ne et opera et oleum philologiae nostrae perierit: sed conferemus tranquillo animo. dii immortales! neque tam me εὐελπιστία consolatur, ut antea, quam ἀδιαφορία, qua nulla in re tam utor, quam in hac civili et publica. quin etiam, quod est subinane in nobis, et non ἀφιλόδοξον, (bellum est enim sua vitia nosse,) afficitur quadam delectatione. solebat

enim me pungere, ne Sampsicerami merita in patriam ad annos DC maiora viderentur, quam nostra: hac quidem cura certe iam vacuum est. iacet enim ille sic, ut Phocis Curiana stare videatur. Sed haec coram. Tu tamen videris mihi Romae fore ad nostrum adventum. quod sane facile patiar, si tuo commodo fieri possit. sin, ut scribis, ita venies; velim e Theophane expiscere, quonam in me animo sit Alabarches. quaeres scilicet, ut soles κατὰ τὸ κηδεμονικὸν, et ad me ab eo quasi ὑποθήκας adferes, quemadmodum me geram. aliquid ex eius sermone poterimus περὶ τῶν ὅλων suspicari.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Accepi aliquot epistolas tuas: ex quibus intellexi, quam suspenso animo et sollicito scire averes, quid esset novi. tenemur undique: neque iam, quo minus serviamus, recusamus: sed mortem et eiectionem, quasi maiora, timemus: quae multo sunt minora. atque hic status, qui una voce omnium gemitur, neque verbo cuiusquam sublevatur. σκοπὸς est, ut suspicor, illis qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. unus loquitur, et palam adversatur adolescens Curio. huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa praeterea benivolentiae permulta a bonis impertiuntur: Fufium clamoribus, et conviciis, et sibilis consectantur. his ex rebus non spes, sed dolor est maior; cum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem alligatam. ac ne forte quaeras κατὰ λεπτὸν de singulis rebus, universa res eo est deducta, spes ut nulla sit, aliquando non modo privatos, verum etiam magistratus liberos fore. Hac tamen in oppressione, sermo, in circulis duntaxat et conviviis, est liberior, quam fuit. vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. habet etiam Campana lex execrationem in coitione candidatorum: si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur, atque ut ex legibus Iuliis. Non dubitant

iurare ceteri: Laterensis existimatur laute fecisse, quod tribunatum plebis petere destitit, ne iuraret. Sed de republica non libet plura scribere. displiceo mihi, nec sine summo scribo dolore. me tueor; ut oppressis omnibus, non demisse; ut tantis rebus gestis, parum fortiter. a Caesare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus: atque etiam libera legatio voti causa datur. sed haec et praesidii apud pudorem Pulchelli non habet satis, et a fratris adventu me ablegat: illa et munitior est, et non impedit, quo minus adsim, cum velim. hanc ego teneo; sed usurum me non puto. neque tamen scit quisquam. non lubet fugere: aveo pugnare. magna sunt hominum studia. sed nihil affirmo: tu hoc silebis. De Statio manumisso, et nonnullis aliis rebus, angor quidem, sed iam prorsus occallui. tu, vellem, egove cuperem, adesses: nec mihi consilium, nec consolatio deesset. sed ita te para, ut, si inclamaro, advoles.

XIX. CICERO ATTICO S.

Multa me sollicitant, et ex reipublicae tanto motu, et ex iis periculis, quae mihi ipsi intenduntur: et sexcenta sunt. sed mihi nihil est molestius, quam Statium manumissum. *nec meum imperium? ac mitto imperium, non simultatem meam revereri saltem?* nec, quid faciam, scio: neque tantum est in re, quantus est sermo. ego autem ne irasci possum quidem iis, quos valde amo; tantum doleo, ac mirifice quidem. cetera in magnis rebus, minae Clodii, contentionesque, quae mihi proponuntur, modice me tangunt. etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate, vel declinare nulla cum molestia posse. Dices fortasse, dignitatis ἅλις, tamquam δρυός: saluti, si me amas, consule. Me miserum! cur non ades? nihil te profecto praeteriret: ego fortasse τυφλώττω, et nimium τῷ καλῷ προσπέπονθα. scito nihil umquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peraeque omnibus generibus

ordinibus, aetatibus offensum, quam hunc statum, qui nunc est: magis mehercule, quam vellem, non modo quam putaram. populares isti iam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in caelo est: nec, quare, scio; sed ita laudatur, quasi *Vnus homo nobis cunctando restituit rem.* Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se afflixit: neminem tenet: voluntate, an metu necesse sit iis uti, vereor, Ego autem neque pugno cum illa causa, propter illam amicitiam, neque approbo, ne omnia improbem, quae antea gessi: utor via. populi sensus maxime theatro et spectaculis perspectus est. nam gladiatoribus, qua dominus, qua advocati sibilis conscissi: ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est: *Nostra miseria tu es Magnus*, millies coactus est dicere. *Eandem virtutem istam, veniet tempus, cum graviter gemes*, totius theatri clamore dixit, itemque cetera. nam et eiusmodi sunt ii versus, ut in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur. *Si neque leges, neque mores cogunt*, et cetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Caesar cum venisset mortuo plausu, Curio filius est insecutus. huic ita plausum est, ut, salva republica, Pompeio plaudi solebat. tulit Caesar graviter. litterae Capuam ad Pompeium volare dicebantur. inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant; hostes omnibus. Rosciae legi, etiam frumentariae minitabantur. sane res erat perturbata. Equidem malueram, quod erat susceptum ab illis, silentio transire: sed vereor, ne non liceat. non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum. sed est iam una vox omnium, magis odio firmata, quam praesidio. Noster autem Publius mihi inimicatur: impendet negotium: ad quod tu scilicet advolabis. Videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre. idem affirmat

verbum de me ullum non esse facturum. in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. Cosconio mortuo, sum in eius locum invitatus. id erat vocari in locum mortui. nihil me turpius apud homines fuisset: neque vero, ad istam ipsam ἀσφάλειαν quicquam alienius. sunt enim illi apud bonos invidiosi: ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam assumsissem. Caesar me sibi vult esse legatum. honestior haec declinatio periculi. sed ego hoc repudio. quid ergo est? pugnare malo. nihil tamen certi. iterum dico, utinam adesses! sed tamen, si erit necesse, arcessemus. Quid aliud? quid? hoc opinor. certi sumus perisse omnia. quid enim ἀκκιζόμεθα tamdiu? sed haec scripsi properans, et mehercule timide. posthac ad te, aut, si perfidelem habebo, cui dem, scribam plane omnia, aut, si obscure scribam, tu tamen intelliges. in iis epistolis me Laelium, te Furium faciam: cetera erunt ἐν αἰνιγμοῖς. Hic Caecilium colimus et observamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te missa. iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

XX. CICERO ATTICO S.

Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui. Numestium ex litteris tuis, studiose scriptis, libenter in amicitiam recepi. Caecilium, quibus rebus possum, tueor diligenter. Varro satisfacit nobis. Pompeius amat nos, carosque habet. credis? inquies. credo: prorsus mihi persuadet. sed quia, ut video, pragmatici homines omnibus historicis praeceptis, versibus denique cavere iubent, et vetant credere: alterum facio, ut caveam; alterum, ut non credam, facere non possum. Clodius adhuc mihi denuntiat periculum: Pompeius affirmat, non esse periculum; adiurat; addit etiam, se prius occisum iri ab eo, quam me violatum iri. tractatur res. simul ac quid erit certi, scribam ad te. si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris: si quies dabitur, ab Amalthea te non

commovebo. De republica breviter ad te scribam. iam enim, charta ipsa ne nos prodat, pertimesco. itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ἀλληγορίαις obscurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur; ut, cum omnes ea, quae sunt acta, improbent, querantur, doleant, varietas in re nulla sit, aperteque loquantur, et iam clare gemant; tamen medicina nulla afferatur. neque enim resisti sine internecione posse arbitramur: nec videmus, qui finis cedendi, praeter exitium, futurus sit. Bibulus hominum admiratione et benivolentia in caelo est. edicta eius et conciones describunt et legunt, novo quodam genere in summam gloriam venit. populare nunc nihil tam est, quam odium popularium. Haec quo sint eruptura, timeo. sed, si dispicere quid coepero, scribam ad te apertius. tu, si me amas tantum, quantum profecto amas; expeditus, facito, ut sis; si inclamaro, ut accurras. sed do operam et dabo, ne sit necesse. Quod scripseram, te Furium scripturum; nihil necesse est tuum nomen mutare. me faciam Laelium, et te Atticum; neque utar meo chirographo, neque signo; si modo erunt eiusmodi litterae, quas in alienum incidere nolim. Diodotus mortuus est: reliquit nobis H-S fortasse centies. Comitia Bibulus cum Archilochio edicto in ante diem XV Kal. Novemb. distulit. A Vibio libros accepi. poëta ineptus: nec tamen scit nihil: et est non inutilis. describo et remitto.

XXI. CICERO ATTICO S.

De republica quid ego tibi subtiliter? tota periit: atque hoc est miserior, quam reliquisti, quod tum videbatur eiusmodi dominatio civitatem oppressisse, quae iucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta, ut tamen sine pernicie: nunc repente tanto in odio est omnibus, ut, quorsum eruptura sit, horreamus nam iracundiam atque intemperantiam illorum sumus experti, qui Catoni irati omnia perdiderunt. sed ita le-

nibus uti videbantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire, nunc vero sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italiae, vereor ne exarserint. Equidem sperabam, ut saepe etiam loqui tecum solebam, sic orbem reipublicae esse conversum, ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam videre possemus: et fuisset ita, si homines transitum tempestatis exspectare potuissent: sed cum diu occulte suspirassent, postea iam gemere, ad extremum vero loqui omnes et clamare coeperunt. itaque ille amicus noster, insolens infamiae, semper in laude versatus, circumfluens gloria, deformatus corpore, fractus animo, quo se conferat nescit: progressum praecipitem, inconstantem reditum videt: bonos inimicos habet, improbos ipsos non amicos. Ac vide mollitiem animi. non tenui lacrimas, cum illum ante VIII Kal. Sext. vidi de edictis Bibuli concionantem: qui antea solitus esset iactare se magnificentissime illo in loco, summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat, ut ipse etiam sibi, non iis solum, qui aderant, displicebat. o! spectaculum uni Crasso iucundum, ceteris non item! nam, qui deciderat ex astris, lapsus, quam progressus, potius videbatur: et, ut Apelles, si Venerem, aut si Protogenes Ialysum illum suum caeno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem: sic ego hunc, omnibus a me pictum et politum artis coloribus, subito deformatum, non sine magno dolore vidi. quamquam nemo putabat, propter Clodianum negotium, me illi amicum esse debere: tamen tantus fuit amor, ut exhauriri nulla posset iniuria. itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt iucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, prae multitudine eorum, qui legunt, transire nequeant; ipsi ita acerba, ut tabescat dolore; mihi mehercule molesta, quod et eum, quem semper dilexi, nimis excruciant, et timeo, tam vehemens vir, tamque acer in ferro, et tam insuetus contumeliae, ne omni animi impetu do-

lori et iracundiae pareat. Bibuli qui sit exitus futurus, nescio. ut nunc res se habet, admirabili gloria est. quin cum comitia in mensem Octobr. distulisset; quod solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Caesar, oratione sua posse impelli concionem, ut iret ad Bibulum; multa cum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quaeris? sentiunt, se nullam ullius partis voluntatem tenere: eo magis vis nobis est timenda. Clodius inimicus est nobis. Pompeius confirmat, eum nihil esse facturum contra me. mihi periculosum est credere: ad resistendum me paro. studia spero me summa habiturum omnium ordinum. te cum ego desidero, tum vero res ac tempus illud vocat. plurimum consilii, animi, praesidii denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satisfacit. Pompeius loquitur divinitus. spero nos aut certe cum summa gloria, aut sine molestia etiam discessuros. Tu, quid agas, quemadmodum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam, cura.

XXII. CICERO ATTICO S.

Quam vellem Romae! mansisses profecto, si haec fore putassemus. nam Pulchellum nostrum facillime teneremus: aut certe, quid esset facturus, scire possemus. nunc se res sic habet; volitat, furit, nihil habet certi; multis denuntiat; quod fors obtulerit, id acturus videtur. cum videt, quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui haec egerunt, impetum facturus videtur. cum autem rursus opes et vim exercitus recordatur, convertit se in nos. nobis autem ipsis cum vim, tum iudicium minatur. Cum hoc Pompeius egit, et, ut ad me ipse referebat, (alium enim habeo neminem testem,) vehementer egit, cum diceret, in summa se perfidiae et sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo, quem ipse armasset, cum plebeium fieri passus esset: sed fidem recepisse sibi et ipsum, et Appium de me: hanc si ille non servaret, ita laturum,

ut omnes intelligerent, nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. Haec, et in eam sententiam cum multa dixisset, aiebat illum primo sane diu multa contra: ad extremum autem manus dedisse, et affirmasse, nihil se contra eius voluntatem esse facturum. sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrime loqui. quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus: atque omnia, sicut facimus, pararemus. nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos et studia in nos hominum, et opes nostrae augeantur. rempublicam nulla ex parte attingimus. in caussis atque in illa opera nostra forensi summa industria versamur. quod egregie, non modo iis, qui utuntur opera, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus. domus celebratur: occurritur: renovatur memoria consulatus: studia significantur: in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quae impendet, interdum non fugienda videatur. nunc mihi et consiliis opus est tuis, et amore, et fide. quare advola. expedita mihi erunt omnia, si te habebo. multa per Varronem nostrum agi possunt, quae te urgente erunt firmiora; multa ab ipso Publio elici; multa cognosci, quae tibi occulta esse non poterunt: multa etiam; sed absurdum est singula explicare: tum ego requiram te ad omnia. Unum illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata, si te videro: sed totum est in eo, si ante, quam ille ineat magistratum. Puto Pompeium Crasso urgente, si tu aderis, qui per Βοῶπιν ex ipso intelligere possis, qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia, aut certe sine errore futuros. precibus nostris et cohortatione non indiges. quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet, intelligis. De republica nihil habeo ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia, mutationis tamen spes nulla. sed, quod facile sentias, taedet ipsum Pompeium, vehementerque poenitet. non provideo satis, quem exitum futurum putem. sed certe videntur haec aliquo eruptura. Libros Alexandri, negligentis hominis, et

non boni poëtae, sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam; et hominem gravem, et prudentem, et dignum tua commendatione cognovi.

XXIII. CICERO ATTICO S.

Numquam ante arbitror te epistolam meam legisse, nisi mea manu scriptam. ex eo colligere poteris, quanta occupatione distinear. nam, cum vacui temporis nihil haberem, et cum, recreandae voculae causa, necesse esset mihi ambulare, haec dictavi ambulans. Primum igitur illud te scire volo, Sampsiceramum, nostrum amicum, vehementer sui status poenitere; restituique in eum locum cupere, ex quo decidit: doloremque suum impertire nobis, et medicinam interdum aperte quaerere; quam ego possum invenire nullam: post deinde omnes illius partis auctores ac socios, nullo adversario, consenescere; consensionem universorum nec voluntatis, nec sermonis maiorem umquam fuisse. Nos autem (nam id te scire cupere, certo scio) publicis consiliis nullis interfuimus, totosque nos ad forensem operam laboremque contulimus. ex quo, quod facile intelligi possit, in multa commemoratione earum rerum, quas gessimus, desiderioque versamur. sed βοώπιδος nostrae consanguineus non mediocris terrores iacit atque denuntiat, et Sampsiceramo negat; ceteris prae se fert, et ostentat. Quamobrem, si me amas tantum, quantum profecto amas; si dormis, expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola. Credibile non est, quantum ego in consiliis et prudentia tua, quod maximum est, quantum in amore et fide ponam. magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat: coniunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est. permagni nostra interest, te, si comitiis non potueris, at, declarato illo, esse Romae. Cura, ut valeas.

XXIV. CICERO ATTICO S.

Quas Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius, neque incitatius fieri posset. ad illam κάλλυσιν adde etiam, si quid potes. ac ne sis perturbatus; novi enim te, et non ignoro, quam sit amor omnis sollicitus atque anxius: sed res est, ut spero, non tam exitu molesta, quam auditu. Vettius ille, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est, sese curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. itaque insinuatus in familiaritatem adolescentis, et cum eo, ut res indicat, saepe congressus, rem in eum locum deduxit, ut diceret, sibi certum esse, cum suis servis in Pompeium impetum facere, eumque occidere. hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium. res delata ad senatum est. introductus Vettius, primo negabat, se unquam cum Curione restitisse: neque id sane diu. nam statim fidem publicam postulavit. haud reclamatum est. tum exposuit, manum fuisse iuventutis, duce Curione, in qua Paullus initio fuisset, et Q. Caepio hic Brutus, et Lentulus, flaminis filius, conscio patre. postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attulisse: quod totum irrisum est: Vettio pugionem defuisse, nisi ei consul dedisset: eoque magis id eiectum est, quod a. d. III. Id. Mai. Bibulus Pompeium fecerat certiorem, ut caveret insidias. in quo ei Pompeius gratias egerat. Introductus Curio filius, dixit ad ea, quae Vettius dixerat: maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quod dixerat, adolescentium consilium, ut in foro cum gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur; in eo principem Paullum fuisse; quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. fit senatus consultum, ut Vettius, quod confessus esset, se cum telo fuisse, in vincula coniiceretur: qui eum emisset, contra rempublicam esse facturum. res erat in ea opinione, ut putarent id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione, et item servi eius compre-

henderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum; idque ita actum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent. tum senatusconsultum in concione recitatum est. postero autem die Caesar, is, qui olim, praetor cum esset, Q. Catulum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in Rostra produxit; eumque in eo loco constituit, quo Bibulo consuli aspirare non liceret. hic ille omnia, quae voluit, de republica dixit; et qui illuc factus institutusque venisset. primum Caepionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime nominarat; ut appareret, noctem et nocturnam deprecationem intercessisse; deinde, quos in senatu ne tenuissima quidem suspicione attigerat, eos nominavit: Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui in P. Clodium subscripserat; L. Domitium, cuius domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret: me non nominavit: sed dixit, consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse, Ahalam Servilium aliquem, aut Brutum opus esse reperiri. addidit ad extremum, cum, iam dimissa concione, revocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione, his de rebus conscium esse Pisonem, generum meum, et M. Laterensem. nunc reus erat apud Crassum Divitem Vettius de vi: et, cum esset damnatus, erat indicium postulaturus: quod si impetrasset, iudicia fore videbantur. ea nos, utpote qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus. hominum quidem summa erga nos studia significabantur: sed prorsus vitae taedet: ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. modo caedem timueramus, quam oratio fortissimi senis Q. Considii discusserat: ea, quam quotidie timere potueramus, subito exorta est. Quid quaeris? nihil me infortunatius, nil fortunatius est Catulo, cum splendore vitae, tum hoc tempore. nos tamen in his miseriis erecto animo et minime perturbato sumus: honestissimeque et dignitatem nostram magna cura tuemur. Pompeius de Clodio iubet nos esse sine cura, et summam in nos benivolentiam omni

oratione significat. Te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum, cupio. quare, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item, atque eo, si potest, acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles. respiraro, si te videro.

XXV. CICERO ATTICO S.

Cum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te, me id fecisse; ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse, eam rem summae tibi voluptati esse. sed ego mallem, ad ipsum scripsisses, mihi illum satisfacere, non quo faceret, sed ut faceret. mirabiliter enim moratus est, sicut nosti, ἑλικτὰ καὶ οὐδέν. sed nos tenemus praeceptum illud, τὰς τῶν κρατούντων. at hercule alter tuus familiaris, Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, cum de Flacci praetura, et de illo tempore Allobrogum diceret? sic habeto, nec amantius, nec honorificentius, nec copiosius potuisse dici. ei te hoc scribere a me tibi esse missum, sane volo. sed quid tu scribas? quem iam ego venire atque adesse arbitror. ita enim egi tecum superioribus litteris. valde te exspecto, valde desidero; neque ego magis, quam ipsa res et tempus poscit. His de negotiis quid scribam ad te, nisi idem, quod saepe? Republica nihil desperatius; iis, quorum opera, nihil maiore odio. Nos, ut opinio, et spes, et coniectura nostra fert, firmissima benivolentia hominum muniti sumus. quare advola. aut expedies nos omni molestia, aut eris particeps. Ideo sum brevior, quod, ut spero, coram brevi tempore conferre, quae volumus, licebit. Cura, ut valeas.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM.

LIBER III.

ARGVMENTVM.

P. Clodius ope C. Caesaris Consulis, Tribunus pl. declaratus, ut magistratum iniit, illud unum spectavit, ut M. Tullium inimicissimum suum ulcisceretur. Itaque duabus legibus, quarum altera frumentum, quod antea semis aeris ac trientibus esset in singulos modios, gratis dabatur: altera non solum collegia, quae Senatus sustulerat, restituta sunt, sed nova etiam ex omni vulgi faece atque servitio constituta. Plebis voluntate sibi adiuncta rogationem promulgavit contra eos, qui sine iudicio populi, civem Romanum necavissent, quae tametsi cum nullo nominatim agebat, nemo tamen dubitabat, quin Ciceronem peteret, qui in suo Consulatu, quamquam ex senatus consulto, tamen iniussu populi, contra leges in cives animadvertisset. Id cum agi videret Cicero, mutavit vestem, et cum eo, velut in communi calamitate, ad hominum XX millia. Verum cum se a Cn. Pompeio, M. Crasso, C. que Caesare destitutum videret, ne sua caussa caedes civium, fieret, invidorum, ut ipse palam queritur, consilio, circiter Calendas Apriles, urbe cessit, Gabinio et Pisone Consulibus: domus ipsius a Clodio statim incensa: area Libertati consecrata: bona publicata: praedia direpta sunt: lex de eius exilio perlata: eique aqua et igni interdictum: et ne quis tectum intra quadringenta millia passuum ab Italia praeberet: ne quis de eo ad Senatum referret: ne decerneret: ne disputaret: ne loqueretur: ne pedibus iret: ne scribendo adesset, ut in oratione post reditum in Senatu et pro domo legitur. Ille ergo in Macedoniam transmittens, Thessalonicae apud Cn. Plancium, toto fere illo exilii tempore mansit; unde, praeter paucas ex itinere missas, omnes fere libri huius epistolae datae sunt.

I. CICERO ATTICO S.

Cum antea maxime nostra interesse arbitrabar, te esse nobiscum; tum vero, ut legi rogationem, intellexi, ad

iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quam ut tu me quam primum consequare; ut, cum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque praesidio uteremur; sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus. quamobrem, te oro, des operam, ut me statim consequare. facilius potes; quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

II. CICERO ATTICO S.

Itineris nostri causa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo iure diutius esse possem, quam in fundum Sicae; praesertim nondum rogatione correcta: et simul intelligebam, ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium referre; sine te autem non esse nobis illas partes tenendas propter Autronium. nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus. iter esse molestum scio: sed tota calamitas omnes molestias habet. Plura scribere non possum, ita sum animo perculso et abiecto. Cura ut valeas. Dat. VI Id. Apr. in oris Luc.

III. CICERO ATTICO S.

Utinam illum diem videam, cum tibi agam gratias, quod me vivere coëgisti! adhuc quidem valde me poenitet. sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum. sed eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero. si id non feceris, mirabor, sed confido te esse facturum.

IV. CICERO ATTICO S.

Miseriae nostrae potius velim, quam inconstantiae, tribuas, quod a Vibone, quo te arcessebamus, subito

discessimus. allata est enim nobis rogatio de pernicie mea; in qua, quod correctum esse audieramus, erat eiusmodi, ut mihi ultra quadringenta millia liceret esse. illo cum pervenire non liceret, statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis; ne et Sicae, apud quem eram, periret; et quod Melitae esse non licebat. nunc tu propera, ut nos consequare, si modo recipiemur. adhuc invitamur benigne. sed, quod superest, timemus. me, mi Pomponi, valde poenitet vivere. qua in re apud me tu plurimum valuisti. Sed haec coram. fac modo, ut venias.

V. CICERO ATTICO S.

Terentia tibi et saepe et maximas agit gratias. id est mihi gratissimum. ego vivo miserrimus, et maximo dolore conficior. ad te quid scribam, nescio. si enim es Romae, iam me assequi non potes: sin es in via, cum eris me assequutus, coram agemus, quae erunt agenda. tantum te oro, ut, quoniam me ipsum semper amasti, eodem amore sis. ego enim idem sum. inimici mea mihi, non me ipsum, ademerunt. Cura, ut valeas. Dat. VIII. Id. Apr. Thurii.

VI. CICERO ATTICO S.

Non fuerat mihi dubium, quin te Tarenti aut Brundisii visurus essem: idque ad multa pertinuit; in eis, et ut in Epiro consisteremus, et de reliquis rebus tuo consilio uteremur. quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. nobis iter est in Asiam, maxime Cyzicum. meos tibi commendo. me vix misereque sustento. Dat. XIV Kal. Maii. de Tarentino.

VII. CICERO ATTICO S.

Brundisium veni a. d. XIV Kal. Mai. eo die pueri tui mihi a te literas reddiderunt: et alii pueri, post diem

tertium eius diei, alias litteras attulerunt. Quod me rogas et hortaris, ut apud te in Epiro sim; voluntas tua mihi valde grata est, et minime nova: sed et consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere: odi enim celebritatem; fugio homines; lucem aspicere vix possum: esset mihi ista solitudo, praesertim tam familiari in loco, non amara: sed, itineris causa, ut deverterem, primum est devium; deinde ab Autronio et ceteris quatridui; deinde sine te. nam castellum munitum habitanti mihi prodesset; transeunti non est necessarium. quod si auderem, Athenas peterem. sane ita cadebat, ut vellem. nunc et nostri hostes ibi sunt; et te non habemus; et veremur, ne interpretentur, illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse: nec scribis, quam ad diem te exspectemus. Quod me ad vitam vocas, unum efficis, ut a me manus abstineam; alterum non potes, ut me non nostri consilii vitaeque poeniteat. quid enim est, quod me retineat, praesertim si spes ea non est, quae nos proficiscentes prosequebatur? non faciam, ut enumerem miserias omnes, in quas incidi per summam iniuriam, et scelus non tam inimicorum meorum, quam invidorum, ne et meum maerorem exagitem, et te in eundem luctum vocem. hoc affirmo, neminem umquam tanta calamitate esse affectum, nemini mortem magis optandam fuisse: cuius oppetendae tempus honestissimum praetermissum est. reliqua tempora non sunt iam ad medicinam, sed ad finem doloris. De republica video te colligere omnia, quae putes aliquam spem mihi posse adferre mutandarum rerum: quae quamquam exigua sunt; tamen, quoniam placet, exspectemus. Tu nihilo minus, si properaris, nos consequere. nam aut accedemus in Epirum, aut tarde per Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra afferebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus. quem quidem ego nec quo modo visurus, nec ubi dimissurus sim, scio

id est maximum et miserrimum mearum omnium miseriarum. Ego et saepius ad te, et plura scriberem, nisi mihi dolor meus cum omnes partes mentis, tum maxime huius generis facultatem ademisset. Videre te cupio. Cura ut valeas. Dat. prid. Kal. Mai. Brundisii.

VIII. CICERO ATTICO S.

Brundisii proficiscens scripseram ad te, quas ob caussas in Epirum non essemus profecti; quod et Achaia prope esset plena audacissimorum inimicorum, et exitus difficiles haberet, cum inde proficisceremur. accessit, cum Dyrrachii essemus, ut duo nuntii afferrentur; unus, classe fratrem Epheso Athenas; alter, pedibus per Macedoniam venire. Itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret. ipsi precessimus, et Thessalonicam a. d. X. Kal. Iun. venimus: neque de illius itinere quicquam certi habebamus, nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum. nunc, istic quid agatur, magno opere timeo. quamquam tu altera epistola scribis Id. Mai. audiri, fore, ut acrius postularetur: altera, iam esse mitiora. sed haec est pridie data, quam illa: quo conturbor magis. itaque, cum meus me maeror quotidianus lacerat et conficit, tum vero haec addita cura vix mihi vitam reliquam facit. sed et navigatio perdifficilis fuit: et ille incertus, ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit. Nam Phaetho libertus eum non vidit: vento reiectus ab illo in Macedoniam, Pellae mihi praesto fuit. reliqua quam mihi timenda sint video, nec, quid scribam, habeo, et omnia timeo: nec tam miserum est quicquam, quod non in nostram fortunam cadere videatur. equidem adhuc miser, in maximis meis aerumnis et luctibus, hoc metu adiecto, maneo Thessalonicae suspensus. nec audeo quicquam. Nunc ad ea, quae scripsisti. Tryphonem Caecilium non vidi. Sermonem tuum et Pompeii cognovi ex tuis litteris

Motum in republica non tantum ego impendere video, quantum tu aut vides, aut ad me consolandum affers. Tigrane enim neglecto, sublata sunt omnia. Varroni me iubes agere gratias: faciam; item Hypsaeo. Quod suades, ne longius discedamus, dum acta mensis Maii ad nos perferantur: puto me ita esse facturum; sed ubi, nondum statui. atque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam statuere. sed tamen statim te faciam certiorem. Ex epistolarum mearum inconstantia puto te mentis meae motum videre; qui, etsi incredibili et singulari calamitate adflictus sum, tamen non tam est ex miseria, quam ex culpae nostrae recordatione, commotus. cuius enim scelere impulsi ac proditi simus, iam profecto vides: atque utinam jam ante vidisses! neque totum animum tuum maerori mecum simul dedisses. quare, cum me adflictum et confectum luctu audies, existimato, me stultitiae meae poenam ferre gravius, quam eventi; quod ei crediderim, quem esse nefarium non putarim. Me et meorum malorum memoria, et metus de fratre in scribendo impedit. tu ista omnia vide et guberna. Terentia tibi maximas gratias agit. Litterarum exemplum, quas ad Pompeium scripsi, misi tibi. Dat. IV Kal. Iun. Thessalonicae.

IX. CICERO ATTICO S.

Quintus frater cum ex Asia discessisset ante Kal. Mai. et Athenas venisset Idib. valde fuit ei properandum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte fuisset, qui contentus nostris malis non esset. itaque eum malui properare Romam, quam ad me venire: et simul (dicam enim, quod verum est; ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis) animum inducere non potui, ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in maerore aspicerem; aut meas miserias, luctu adflictas, et perditam fortunam, illi offerrem, aut ab illo aspici paterer. atque

etiam illud timebam, quod profecto accidisset, ne a me digredi non posset. versabatur mihi tempus illud ante oculos, cum ille aut lictores dimitteret, aut vi avelleretur ex complexu meo. huius acerbitatis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi, in hunc me casum vos, vivendi auctores, impulistis. itaque mei peccati luo poenas. quamquam me tuae litterae sustentant: ex quibus, quantum tu ipse speres, facile perspicio. quae quidem tamen aliquid habebant solatii ante, quam eo venisti, *a Pompeio nunc Hortensium allice, et eiusmodi viros.* obsecro, mi Pomponi, nondum perspicis, quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? sed tecum haec coram agemus. tantum dico, quod scire te puto, nos non inimici, sed invidi perdiderunt. nunc, si ita sunt, quae speras, sustinebimus nos, et spe, qua iubes, nitemur. sin, ut mihi videntur, infirma sunt; quod optimo tempore facere non licuit, minus idoneo fiet. Terentia tibi saepe agit gratias. Mihi etiam unum de malis in metu est, fratris miseri negotium: quod, si sciam cuiusmodi sit; sciam, quid agendum mihi sit. Me etiam nunc illorum beneficiorum et litterarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicae tenet. si quid erit novi allatum, sciam, de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut scribis, Kal. Iun. Roma profectus es, propediem nos videbis. Litteras, quas ad Pompeium scripsi, tibi misi. Dat. Id. Iun. Thessalonicae.

X. CICERO ATTICO S.

Acta quae essent usque ad VIII Kalend. Iun. cognovi ex tuis litteris. reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicae: quibus allatis, facilius statuere potero ubi sim. nam, si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar, aut me ad te conferam. sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. omnino adhuc nihil mihi significatis, nisi dis-

cordiam istorum; quae tamen inter eos de omnibus potius rebus est, quam de me. itaque, quid ea mihi prosit, nescio. sed tamen, quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo. Nam quod me tam saepe et tam vehementer obiurgas, et animo infirmo esse dicis: quaeso, ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? ecquis umquam tam ex amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiae, tantis praesidiis bonorum omnium, concidit? possum oblivisci, qui fuerim? non sentire, qui sim? quo caream honore? qua gloria? quibus liberis? quibus fortunis? quo fratre? quem ego (ut novum calamitatis genus attendas) cum pluris facerem, quam me ipsum, semperque fecissem, vitavi, ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque aspicerem, aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi adflictumque offerrem. Mitto cetera intolerabilia. etenim fletu impedior. Hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo; an, quod commisi, ut haec aut non retinerem, (quod facile fuisset, nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur,) aut certe vivus nunc amitterem? Haec eo scripsi, ut potius relevares me, quod facis, quam aut castigatione, aut obiurgatione dignum putares: eoque ad te minus multa scribo, quod et maerore impedior, et quod exspectem istinc, magis habeo, quam quod ipse scribam. quae si erunt allata, faciam te consilii nostri certiorem. Tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas; ut prorsus ne quid ignorem. Dat. XIV. Kal. Quint. Thessalonicae.

XI. CICERO ATTICO S.

Me et tuae litterae, et quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, et exspectatio vestrarum litterarum, et quod tibi ita placuerat, adhuc Thessalonicae tenebant. si accepero litteras, quas exspecto; si spes erit ea, quae rumoribus afferebatur; ad te me

conferam: si non erit, faciam te certiorem, quid egerim. Tu me, ut facis, opera, consilio, gratia iuva: consolari iam desine: obiurgare vero noli: quod cum facis, ut ego tuum amorem et dolorem desidero! quem ita adfectum mea aerumna esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum humanissimumque sustenta. Ad me, obsecro te, ut omnia certa perscribas. Dat. IV. Kal. Quint.

XII. CICERO ATTICO S.

Tu quidem sedulo argumentaris, quid sit sperandum, et maxime per senatum: idemque caput rogationis proponi scribis, quare in senatu dici nihil liceat, itaque siletur. Hic tu me accusas, quod me adflictem; cum ita sim adflictus, ut nemo umquam: quod tute intelligis. Spem ostendis secundum comitia. quae ista est, eodem tribuno plebis, et inimico consule designato? Percussisti autem me etiam de oratione prolata. cui vulneri, ut scribis, medere, si quid potes. scripsi equidem olim iratus, quod ille prior scripserat; sed ita compresseram, ut numquam manaturam putarem. quo modo exciderit, nescio. sed quia numquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem; et quia scripta mihi videtur negligentius, quam ceterae; puto posse probari, non esse meam. id, si putas me posse sanari, cures velim: sin plane perii, minus laboro. Ego etiam nunc eodem in loco iaceo, sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut scribis, significarim, ut ad me venires Dodona; tamen intelligo, te re istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. Non queo plura scribere: nec est, quod scribam: vestra magis exspecto. Dat. XVI Kal. Sext. Thessalonicae.

XIII. CICERO ATTICO S.

Quod ad te scripseram, me in Epiro futurum: post-

eaquam extenuari spem nostram et evanescere vidi, mutavi consilium; nec me Thessalonica commovi, ubi esse statueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis litteris scripseras, fore, uti secundum comitia aliquid de nobis in senatu ageretur; id tibi Pompeium dixisse. Qua de re, quoniam comitia habita sunt, tuque nihil ad me scribis, proinde habebo, ac si scripsisses nihil esse; neque temporis non longinqui spe ductum esse, moleste feram. Quem autem motum te videre scripseras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant, qui veniunt, nullum fore. In tribunis plebis designatis reliqua spes est; quam si exspectaro, non erit, quod putes me causae meae ac voluntati meorum defuisse. Quod me saepe accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram; debes ignoscere, cum ita me adflictum vides, ut neminem umquam nec videris, nec audieris. Nam quod scribis te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici: mihi vero mens integra est. atque utinam tam in periculo fuisset! cum ego iis, quibus meam salutem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis crudelissimisque usus sum: qui, ut me paululum inclinari timore viderunt, sic impulerunt, ut omni suo scelere et perfidia abuterentur ad exitium meum. nunc, quoniam est Cyzicum nobis eundum, quo rarius ad me litterae perferentur, hoc velim diligentius omnia, quae putaris me scire opus esse, perscribas. Quintum fratrem meum fac diligas: quem ego miser si incolumem relinquo, non me totum perisse arbitrabor. Dat. Non. Sext.

XIV. CICERO ATTICO S.

Ex tuis litteris plenus sum exspectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit, aut ostendat. comitia enim credo esse habita: quibus absolutis, scribis illi placuisse, agi de nobis. si tibi stultus esse videor, qui sperem, facio tuo iussu; etsi scio, te me iis epi-

stolis potius et meas spes solitum esse remorari. nunc velim, mihi plane perscribas, quid videas. scio nos nostris multis peccatis in hanc aerumnam incidisse. ea si qui casus aliqua ex parte correxerint; minus moleste feremus nos vixisse, et adhuc vivere. Ego, propter viae celebritatem, et quotidianam exspectationem rerum novarum, non commovi me adhuc Thessalonica. sed iam extrudimur, non a Plancio, (nam is quidem retinet,) verum ab ipso loco, minime apposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut scripseram, non veni, quod subito mihi universi nuntii venerant et litterae, quare nihil esset necesse quamproxime Italiam esse. hinc, si aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus: neque adhuc stabat, quo potissimum: sed scies. Dat. XII Kal. Sext. Thessalonicae.

XV. CICERO ATTICO S.

Accepi Id. Sext. quatuor epistolas a te missas; unam, qua me obiurgas, ut sim firmior; alteram, qua Crassi libertum ais tibi de mea sollicitudine macieque narrasse; tertiam, qua demonstras acta in senatu; quartam de eo, quod a Varrone scribis tibi esse confirmatum de voluntate Pompeii. Ad primam tibi hoc scribo, me ita dolere, ut non modo a mente non deserar, sed id ipsum doleam, me, tam firma mente ubi utar, et quibuscum, non habere. nam si tu me uno non sine maerore cares, quid me censes, qui et te et omnibus? et si tu incolumis me requiris; quo modo a me ipsum incolumitatem desiderari putas? nolo commemorare, quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non ignoras, sed etiam ne scindam ipse dolorem meum. hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatum quemquam, neque in tantas miserias incidisse. dies autem non modo non levat luctum hunc, sed etiam auget. nam ceteri dolores mitigantur vetustate; hic non potest non et sensu praesentis miseriae

et recordatione praeteritae vitae quotidie augeri. desidero enim, non mea solum, neque meos, sed me ipsum. quid enim sum? sed non faciam, ut aut tuum animum angam querelis, aut meis vulneribus saepius manus adferam. Nam quod purgas eos, quos ego mihi scripsi invidisse, et in eis Catonem: ego vero tantum illum puto ab isto scelere abfuisse, ut maxime doleam, plus apud me simulationem aliorum, quam istius fidem, valuisse. ceteri, quos purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt. Sed haec sero agimus. Crassi libertum nihil puto sincere locutum. In senatu rem probe scribis actam. sed quid Curio? an illam orationem non legit? quae unde sit prolata, nescio. sed Axius, eiusdem diei scribens ad me acta, non ita laudat Curionem. at potest ille aliquid praetermittere: tu, nisi quod erat, profecto non scripsisti. Varronis sermo facit exspectationem Caesaris: atque utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto cum sua sponte, tum te instante faciet. ego, si me aliquando vestri et patriae compotem fortuna fecerit, certe efficiam, ut maxime laetere unus ex omnibus amicis; meaque officia et studia, quae parum antea luxerunt, (fatendum est enim,) sic exequar, ut me aeque tibi, ac fratri, et liberis nostris, restitutum putes. si quid in te peccavi, ac potius quoniam peccavi, ignosce. in me enim ipsum peccavi vehementius. neque haec eo scribo, quo te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam: sed profecto, si, quantum me amas et amasti, tantum amare deberes ac debuisses, numquam esses passus, me, quo tu abundabas, egere consilio; nec esses passus mihi persuaderi, utile nobis esse, legem de collegiis perferri. sed tu tantum lacrimas praebuisti dolori meo, quod erat amoris, tamquam ipse ego: quod meritis meis perfectum esse potuit, ut dies et noctes, quid mihi faciendum esset, cogitares, id abs te, meo, non tuo scelere praetermissum est. quodsi non modo

tu, sed quisquam fuisset, qui me Pompeii minus liberali responso perterritum a turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maxime potuisti; aut occubuissem honeste, aut victores hodie viveremus. Hic mihi ignosces. me enim ipsum multo magis accuso; deinde te, quasi me alterum: et simul meae culpae socium quaero: ac si restituor, etiam minus videbimur deliquisse; abs teque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio diligemur. Quod te cum Culeone scribis de privilegio locutum, est aliquid; sed multo est melius abrogari. si enim nemo impediet, quid est firmius? sin erit, qui ferri non sinat; idem senatus consulto intercedet. nec quicquam aliud opus est, quam abrogari. nam prior lex nos nihil laedebat. quam si, ut est promulgata, laudare voluissemus, aut, ut erat negligenda, negligere; nocere omnino nobis non potuisset. hic mihi primum meum consilium defuit, sed etiam obfuit. caeci, caeci, inquam, fuimus, in vestitu mutando, in populo rogando, quod, nisi nominatim mecum agi coeptum esset, fieri perniciosum fuit. sed pergo praeterita. verumtamen ob hanc causam, ut, si quid agatur, legem illam, in qua popularia multa sunt, ne tangátis. verum est stultum, me praecipere, quid agatis, aut quo modo, utinam modo agatur aliquid! in quo ipso multa occultant tuae litterae, credo, ne vehementius desperatione perturber. quid enim vides agi posse, aut quo modo? per senatumne? ast tute scripsisti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiae poste fixisse, ne referri, neve dici liceret. quo modo igitur Domitius se dixit relaturum? quo modo autem, iis, quos tu scribis, et de re dicentibus, et, ut referretur, postulantibus, Clodius tacuit? ac, si per populum, poteritne, nisi de omnium tribunorum plebis sententia? quid de bonis? quid de domo? poteritne restitui? aut, si non poterit, egomet quo modo potero? Haec nisi vides expediri, quam in spem me vocas? sin au-

tem spei nihil est, quae est mihi vita? itaque exspecto Thessalonicae acta Kal. Sext. ex quibus statuam, in tuosne agros confugiam, ut neque videam homines, quos nolim, et te," ut scribis, videam, et propius sim, si quid agatur; idque intellexi cum tibi, tum Quinto fratri placere: an abeam Cyzicum. Nunc Pomponi, quoniam nihil impertisti tuae prudentiae ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consilii decreras, aut te nihil plus mihi debere, quam ut praesto esses; quoniamque ego proditus, inductus, coniectus in fraudem, omnia mea praesidia neglexi; totam Italiam, [in me] erectam ad me defendendum, destitui et reliqui; me, meos, meis tradidi inimicis, inspectante et tacente te; qui si non plus ingenio valebas, quam ego, certe timebas minus: si potes, erige adflictos, et in eo nos iuva: sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus, et nos aliquando aut obiurgare, aut comiter consolari desine. Ego si tuam fidem accusarem; non me potissimum tuis tectis crederem: meam amentiam accuso, quod a te tantum amari, quantum ego vellem, putavi: quod si fuisset, fidem eandem, curam maiorem adhibuisses; me certe ad exitium praecipitantem retinuisses: istos labores, quos nunc in naufragiis nostris suscipis, non subisses. Quare fac, ut omnia ad me perspecta et explorata perscribas; meque, ut facis, velis esse aliquem; quoniam, qui fui, et qui esse potui, iam esse non possum; et ut his litteris non te, sed me ipsum a me esse accusatum putes. Si qui erunt, quibus putes opus esse meo nomine litteras dari, velim conscribas, curesque dandas. Dat. XIV Kal. Sept.

XVI. CICERO ATTICO S.

Totum iter mihi incertum facit exspectatio litterarum vestrarum, Kal. Sext. datarum, non alius aliquid. si spes erit, Epirum; sin minus, Cyzicum, aut

aliud quid sequemur. tuae quidem litterae, quo saepius a me leguntur, hoc spem faciunt mihi minorem; quod cum lectae sunt, tum id, quod attulerunt ad spem, infirmant; ut facile appareat, te et consolationi servire et veritati; idque te rogo plane, ut ad me, quae scis, ut erunt; quae putabis, ita scribas ut putabis. Dat. XII Kal. Sept.

XVII. CICERO ATTICO S.

De Quinto fratre nuntii nobis tristes, nec varii venerant ex ante diem Non. Iun. usque ad prid. Kal. Sept. Eo autem die Livineius, M. Reguli libertus, ad me a Regulo missus venit. is, omnino mentionem nullam factam esse, nuntiavit: sed fuisse tamen sermonem de C. Clodii filio, isque mihi tum a fratre litteras attulit. sed postridie Sextii pueri venerunt, qui a te litteras attulerunt, non tam exploratas a timore, quam sermo Livineii fuerat. sane sum in meo infinito maerore sollicitus, et eo magis, quod Appii quaestio est. Cetera, quae ad me eisdem litteris scribis de nostra spe, intelligo esse languidiora, quam alii ostendunt. ego autem, quoniam non longe ab eo tempore absumus, in quo res diiudicabitur, aut ad te conferam me, aut etiam nunc circum haec loca commorabor. Scribit ad me frater, omnia sua per te unum sustineri. quid te aut horter, quod facis? aut agam gratias, quod non exspectas? tantum velim, fortuna det nobis potestatem, ut incolumes amore nostro perfruamur. Tuas litteras semper maxime exspecto: in quibus cave vereri, ne aut diligentia tua mihi molesta, aut veritas acerba sit. Dat. prid. Non. Septemb.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Exspectationem nobis non parvam attuleras, cum scripseras, Varronem tibi pro amicitia confirmasse, causam nostram Pompeium certe suscepturum: et

simul a Caesare ei litterae, quas exspectaret, remissae essent, auctorem etiam daturum. utrum id nihil fuit, an adversatae sunt Caesaris litterae? an est aliquid in spe? etiam illud scripseras, eundem, secundum comitia, dixisse, fac (si vides, quantis in malis iaceam, et, si putas esse humanitatis tuae) me fac de tota causa nostra certiorem. nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit spei plena, metuens, credo, defectionem animi mei. tuae autem litterae sunt variae. neque enim me desperare vis, nec temere sperare. fac obsecro te, ut omnia, quae perspici a te possunt, sciamus.

XIX. CICERO ATTICO S.

Quoad eiusmodi mihi litterae a vobis adferebantur, ut aliquid ex iis esset exspectandum; spe et cupiditate Thessalonicae retentus sum: posteaquam omnis actio huius anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui: quod et celebritas mihi odio est; et, si fieret aliquid a novis magistratibus, abesse longe nolebam. itaque in Epirum ad te statui me conferre; non quo mea interesset loci natura, qui lucem omnino fugerem: sed et ad salutem libentissime ex tuo portu proficiscar, et, si ea praecisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel sustentabo, vel, quod multo est melius, abiecero. ero cum paucis; multitudinem dimittam. Me tuae litterae numquam in tantam spem adduxerunt, quantam aliorum. attamen mea spes etiam tenuior semper fuit, quam tuae litterae. sed tamen, quoniam coeptum est, ego, quoquo modo coeptum est, et quacumque de causa, non deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces, nec Sextii ceterorumque promissa, nec spem aerumnosissimae mulieris Terentiae, nec miserrimae mulieris Tulliolae obsecrationem, et fideles litteras tuas. mihi Epirus aut iter ad salutem dabit, aut, quod scripsi supra. te o-

et obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis, iucundissimisque rebus perfidia hominum spoliatum; si me a meis consiliariis proditum et proiectum vides; si intelligis me coactum, ut ipse me et meos perderem; ut me tua misericordia iuves: et Quintum fratrem, qui potest esse salvus, sustentes: Terentiam liberosque meos tueare; me, si putas te istic visurum, exspectes; si minus, invisas, si potes, mihique ex agro tuo tantum assignes, quantum meo corpore occupari potest; et pueros ad me cum litteris quamprimum et quam saepissime mittas. Dat. XVI Kal. Octob.

XX. CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO.

Quod quidem ita esse, et avunculum tuum functum esse officio, vehementissime probo: gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum! quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset: quae colligere nolo, ne augeam maerorem. sed tibi venire in mentem certo scio, quae vita esset nostra, quae suavitas, quae dignitas. ad quae recuperanda, per fortunas! incumbe, ut facis, diemque natalem reditus mei, cura, ut in tuis aedibus amoenissimis agam tecum et cum meis. Ego huic spei et exspectationi, quae nobis proponitur, maxime tamen volui praestolari apud te in Epiro: sed ita ad me scribitur, ut putem esse commodius, nos eisdem in locis esse. De domo et Curionis oratione, ut scribis, ita est. in universa salute, si ea modo nobis restituetur, inerunt omnia; ex quibus nihil malo, quam domum. sed tibi nihil mando nominatim: totum me tuo amori fideique commendo. Quod te, in tanta hereditate, ab omni occupatione expedisti, valde mihi gratum est. Quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus

rebus a te praeter ceteros iuver: id quantum sit praesidium, video; intelligoque, te multas partes meae salutis et suscipere, et posse sustinere: neque, ut ita facias, rogandum esse. Quod me vetas quicquam suspicari accidisse ad animum tuum, quod secus a me erga te commissum, aut praetermissum videretur, geram tibi morem, et liberabor ista cura: tibi tamen eo plus debeo, quo tua in me humanitas fuerit excelsior, quam in te mea. Velim, quid videas, quid intelligas, quid agatur, ad me scribas: tuosque omnes ad nostram salutem adhortere. Rogatio Sextii neque dignitatis satis habet, nec cautionis. nam et nominatim ferre oportet, et de bonis diligentius scribi: et id animadvertas velim. Dat. IV Non. Octob. Thessalonicae.

XXI. CICERO ATTICO S.

Tringinta dies erant ipsi, cum has dabam litteras, per quos nullas a vobis acceperam. mihi autem erat in animo, iam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum: et ibi omnem casum potissimum exspectare. Te oro, ut, si quid erit, quod perspicias, quamcumque in partem, quam planissime ad me scribas: et meo nomine, ut scribis, litteras, quibus putabis opus esse, ut des. Dat. V. Kal. Novemb.

XXII. CICERO ATTICO S.

Etsi diligenter ad me Quintus frater et Piso, quae essent acta, scripserunt: tamen vellem, tua te occupatio non impedisset, quo minus, ut consuesti, ad me, quid ageretur et quid intelligeres, perscriberes. Me adhuc Plancius liberalitate sua retinet, iam aliquoties conatum ire in Epirum. spes homini est iniecta, non eadem, quae mihi, posse nos una decedere: quam rem sibi magno honori sperat fore. sed iam, cum adventare milites dicuntur, faciendum nobis erit, ut ab eo discedamus. quod cum faciemus

ad te statim mittemus; ut scias, ubi simus. Lentulus suo in nos officio, quod et re, et promissis, et litteris declarat, spem nobis nonnullam affert Pompeii voluntatis. saepe enim tu ad me scripsisti, eum totum esse in illius potestate. De Metello, scripsit ad me frater, quantum sperarit, perfectum esse per te. Mi Pomponi, pugna, ut tecum et cum meis mihi liceat vivere: et scribe ad me omnia. premor cum luctu, tum desiderio meorum omnium, tum eorum, qui mihi me cariores semper fuerunt. Cura, ut valeas. Ego, quod, per Thessaliam si irem in Epirum, perdiu nihil eram auditurus, et quod mei studiosos habeo Dyrrachinos, ad eos perrexi, cum illa superiora Thessalonicae scripsissem. inde cum ad te me convertam, faciam ut scias. tuque ad me velim omnia quam diligentissime, cuicuimodi sunt, scribas. ego iam aut rem, aut ne spem quidem exspecto. Dat. VI Kal. Decemb. Dyrrachii.

XXIII. CICERO ATTICO S.

A. d. V. Kal. Decemb. tres epistolas a te accepi; unam datam a. d. VIII Kal. Novemb. in qua me hortaris, ut forti animo mensem Ianuarium exspectem: eaque, quae ad spem putas pertinere, de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de tota Pompeii ratione, perscribis. in altera epistola, praeter consuetudinem tuam, diem non adscribis: sed satis significas tempus. lege enim ab octo tribunis plebis promulgata, te eas litteras eo ipso die dedisse, id est, a. d. IV Kal. Novemb. et, quid putes utilitatis eam promulgationem attulisse, scribis. in quo si iam haec nostra salus, cum hac lege desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam, miserabilem potius, quam ineptam, putes: sin est aliquid spei, des operam, ut maiore diligentia posthac a novis magistratibus defendamur. nam ea veterum tribunorum plebis rogatio tria capita habuit:

unum de reditu meo, scriptum incaute. nihil enim restituitur, praeter civitatem et ordinem: quod mihi pro meo casu satis est. sed, quae cavenda fuerint, et quo modo, te non fugit. alterum caput est tralaticium de impunitate, si quid contra alias leges, eius legis ergo, factum sit. tertium caput, mi Pomponi, quo consilio, et a quo sit inculcatum, vide. scis enim Clodium sanxisse, ut vix, aut omnino non posset nec per senatum, nec per populum infirmari sua lex. sed vides, numquam esse observatas sanctiones earum legum, quae abrogarentur. nam si id esset, nulla fere abrogari posset: (neque enim ulla est, quae non ipsa se sepiat difficultate abrogationis:) sed, cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat. hoc cum [re vera] ita sit; cum semper ita habitum observatumque sit, octo nostri tribuni plebis caput posuerunt hoc: SI QVID IN HAC ROGATIONE SCRIPTVM EST, QVOD PER LEGES, PLEBIS VE SCITA [HOC EST, QVOD PER LEGEM CLODIAM] PROMVLGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE S. F. SVA NON LICEAT, NON LICVERIT; QVOD VE EI QVI PROMVLGAVIT, ABROGAVIT, DEROGAVIT, OBROGAVIT, OB EAM REM POENAE, MVLTAE VE SIT E. H. L. N. R. Atque hoc in illis tribunis plebis non laedebat. lege enim collegae sui non tenebantur. quo maior est suspicio malitiae alicuius; cum id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt: ut novi tribuni plebis, si essent timidiores, multo magis sibi eo capite utendum putarent. neque id a Clodio praetermissum est. dixit enim in concione a. d. III Non. Nov. hoc capite designatis tribunis plebis praescriptum esse, quid liceret: tamen, in lege nulla esse eiusmodi caput, te non fallit. quod si opus esset, omnes in abrogando uterentur. Vt Ninnium, aut ceteros fugerit, investiges, velim: et, quis attu-

lerit: et, quare octo tribuni plebis ad senatum de me referre non dubitarint; [sitne] quod observandum illud caput non putabant, iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, soluti cum essent; quod ne iis quidem, qui lege tenentur, est curandum. id caput sane nolim novos tribunos plebis ferre: sed perferant modo quidlibet: uno capite, quo revocabor, (modo res conficiatur,) ero contentus. Iam dudum pudet tam multa scribere. vereor enim, ne, re iam desperata, legas; ut haec mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur. sed si est aliquid in spe, vide legem, quam T. Fadio scripsit Visellius: ea mihi perplacet. nam Sextii nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet. Tertia est epistola prid. Id. Novemb. data: in qua exponis prudenter et diligenter, quae sint, quae rem distinere videantur; de Crasso, de Pompeio, de ceteris. quare oro te, ut, si qua spes erit, posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata, rem confici, des operam, ut uno impetu perfringatur; in eam rem incumbas, ceterosque excites. sin, ut ego perspicio cum tua coniectura, tum etiam mea, spei nihil est; oro obtestorque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego miserum misere perdidi; neve quid eum patiare gravius consulere de se, quam expediat sororis tuae filio. meum Ciceronem, cui nihil misello relinquo praeter invidiam et ignominiam nominis mei, tuere, quoad poteris; Terentiam, unam omnium aerumnosissimam, sustentes tuis officiis. Ego in Epirum proficiscar, cum primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me, velim, proximis litteris, ut se initia dederint, perscribas. Dat. prid. Kal. Decemb.

XXIV. CICERO ATTICO S.

Antea, cum ad me scripsissetis, vestro consensu consulum provincias ornatas esse; etsi verebar, quor-

sum id casurum esset, tamen sperabam, vos aliquid aliquando vidisse prudentius: posteaquam mihi et dictum est, et scriptum, vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter commotus; quod illa ipsa spes exigua, quae erat, videtur esse sublata. nam si tribuni plebis nobis succensent, quae potest spes esse? at videntur iure succensere: cum et expertes consilii fuerint, qui causam nostram susceperant; et nostra concessione omnem vim sui iuris amiserint: praesertim cum ita dicant, se nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulibus ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam adiungerent. nunc, si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere; sin velint nostra causa, nihil posse se invitis. Nam quod scribis, ni ita vobis placuisset, illos hoc idem per populum assecuturos fuisse; invitis tribunis plebis fieri nullo modo potuit. ita vereor, ne et studia tribunorum amiserimus, et, si studia maneant, vinclum illud adiungendorum consulum amissum sit. Accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere ante, quam de nobis actum esset, amissa est; praesertim in ea causa, quae non modo necessaria non fuit, sed etiam inusitata ac nova. neque enim umquam arbitror ornatas esse provincias designatorum: ut, cum in hoc illa constantia, quae erat mea causa suscepta, imminuta sit, nihil iam possit non decerni. iis, ad quos relatum est, amicis placuisse, non mirum. erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. fuit omnino difficile non obsequi, vel amicissimo homini, Lentulo, vel Metello, qui simultatem humanissime deponeret. sed vereor, ne, hos cum tamen tenere potuerimus, tribunos plebis amiserimus. haec res quemadmodum ceciderit, et tota res quo loco sit, velim ad me scribas, et ita, ut instituisti. nam ista veritas,

etiamsi iucunda non est, mihi tamen grata est. Dat. IV Id. Decembr.

XXV. CICERO ATTICO S.

Post tuum a me discessum litterae mihi Roma allatae sunt: ex quibus perspicio, nobis in hac calamitate tabescendum esse: neque enim, (sed bonam in partem accipies,) si ulla spes salutis nostrae subesset, tu, pro tuo amore in me, hoc tempore discessisses. sed ne ingrati, aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Kal. Ian. ubicumque erimus, sistas.

XXVI. CICERO ATTICO S.

Litterae mihi a Quinto fratre cum senatus consulto, quod de me est factum, allatae sunt. mihi in animo est, legum lationem exspectare; et si obtrectabitur, utar auctoritate senatus, et potius vita, quam patria, carebo. Tu, quaeso, festina ad nos venire.

XXVII. CICERO ATTICO S.

Ex tuis litteris, et ex re ipsa nos funditus perisse video. Te oro, ut, quibus in rebus mei tui indigebunt, nostris miseriis ne desis. ego te, ut scribis, cito videbo.

M. TVLLII CICERONIS
EPISTOLARVM
AD ATTICVM
LIB. IV.

ARGVMENTVM.

Hoc libro quatuor annorum epistolae continentur. Tres primae, P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote: quinque consequentes, Cn. Lentulo Marcellino, L. Philippo: post has, totidem Cn. Pompeio Magno II, M. Crasso: reliquae usque ad finem, Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo Coss. scriptae sunt. Necesse est autem aut eas una fuisse, aut non plures ab eo, qui epistolas congessit, inventas. Primae igitur reditum Ciceronis continent: qui fuit prid. Non. Septembris, duodevigesimo mense, post eius fugam: Quomodo area domus illius, pontificum sententiis liberata fuerit: domus ac villa publica pecunia restitutae; et cum in reditu eius summa annonae caritas esset, SC. in sententiam illius factum est, quo Cn. Pompeio rei frumentariae per quinquennium cura dabatur; cum eodem imperio, quod is bello piratico habuisset: item, ut T. Annius Milo saepe cum Clodio, aedilitatis candidato, manu armisque dimicaverit, ne eius comitia haberentur. Haec in tribus primis epistolis. In proximis, quae Cn. Lentulo Marcellino et L. Philippo Coss. scriptae sunt, nihil est historia dignum, nisi de Domitii repulsa in petitione consulatus: qui etiam foro per vim pulsus sit: servo illius, qui lucernam praeferebat, interfecto: Creati vero sunt ex interregno et per vim, Cn. Pompeius II, M. Crassus II: quorum anno scriptae litterae reditum Ptolemaei in regnum strictim attingunt: turpemque Crassi in provinciam Syriam profectionem, dirarum obnuntiatione neglecta. Porro autem litterae quarti anni, Ap. Claudio videlicet et L. Domitio Coss. candidatorum ambitum et contentionem habent: quae tanta fuit, ut M. Messala et Cn. Domitius ex interregno, septimo huius anni mense Consules declarati vix denique fuerint: idque Q. Pompeio Rufo Tribuno pl. qui intercessionibus comitia tollebat, in carcerem coniecto ex SC. ceterisque, si quis impedire conaretur, deterritis. Continent etiam A. Gabinii reditum; nocturnumque in urbem ingressum, omnium hominum odium adversus illum: accusationem de maiestate, quod contra Senatus populique iudicium Ptolemaeum in

regnum reduxisset: et quaedam alia, sed pleraque privata atque domestica. Inter proxime superioris libri epistolas, atque huius, menses octo fluxerunt: nimirum ex Calendis Ian. ad Nonas Sept.

I. CICERO ATTICO S.

Cum primum Romam veni, fuitque, cui recte ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi, quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. cognoram enim, (ut vere scribam,) te in consiliis mihi dandis nec fortiorem, nec prudentiorem, quam me ipsum, nec etiam, pro praeterita mea in te observantia, nimium in custodia salutis meae diligentem; eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri, aut potius furoris particeps, et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse, plurimumque operae, studii, diligentiae, laboris ad conficiendum reditum meum contulisse. Itaque hoc tibi vere affirmo, in maxima laetitia, et exoptatissima gratulatione, unum ad cumulandum gaudium conspectum, aut potius complexum mihi tuum defuisse; quem semel nactus numquam dimisero: ac, nisi etiam praetermissos fructus tuae suavitatis [praeteriti temporis] omnes exegero, profecto hac restitutione fortunae me ipse non satis dignum indicabo. Nos adhuc in nostro statu, quod difficillime recuperari posse arbitrati sumus, splendorem nostrum illum forensem, et in senatu auctoritatem, et apud viros bonos gratiam, magis, quam optaramus, consecuti sumus. in re autem familiari, quae quemadmodum fracta, dissipata, direpta sit, non ignoras, valde laboramus, tuarumque non tam facultatum, quas ego nostras esse iudico, quam consiliorum ad colligendas et constituendas reliquias nostras indigemus. Nunc, etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror, aut etiam nuntiis ac rumore perlata: tamen ea scribam brevi, quae te puto potissimum ex meis litteris velle cognoscere. Pridie Nonas Sext. Dyrrachio sum profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis. Brundisium veni Nonis Sext

ibi mihi Tulliola mea fuit praesto, natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat et Brundisinae coloniae, et tuae vicinae Salutis. quae res animadversa a multitudine, summa Brundisinorum gratulatione celebrata est. Ante diem VI Id. Sext. cognovi, cum Brundisii essem, litteris Quinti fratris, mirifico studio omnium aetatum atque ordinum, incredibili concursu Italiae, legem comitiis centuriatis esse perlatam. inde a Brundisinis honestissimis ornatus, iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint: ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, praeter eos inimicos, quibus id ipsum non liceret aut dissimulare, aut negare. Cum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant: a qua plausu maximo cum esset mihi gratulatio significata; similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit: in foroque, et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit: postridie in senatu, qui fuit dies Non. Septemb. senatui gratias egimus. eo biduo cum esset annonae summa caritas, et homines ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent, impulsu Clodii; mea opera frumenti inopiam esse clamarent; cum per eos dies senatus de annona haberetur, et ad eius procurationem sermone non solum plebis, verum etiam bonorum Pompeius vocaretur, idque ipse cuperet; multitudoque a me nominatim, ut id decernerem, postularet; feci, et accurate sententiam dixi; cum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, praeter Messalam et Afranium. factum est senatus consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem susciperet, lexque ferretur: quo senatus consulto recitato cum continuo, more hoc insulso et novo, plausum, meo nomine recitando, dedisset; habui concionem: omnes magistratus praesentes, praeter unum praetorem, et

duos tribunos plebis, dederunt. postridie senatus frequens, et omnes consulares nihil Pompeio postulanti negarunt. ille legatos quindecim cum postularet, me principem nominavit; et ad omnia me alterum se fore dixit. legem consules conscripserunt, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur: alteram Messius, qui omnis pecuniae dat potestatem, et adiungit classem et exercitum, et maius imperium in provinciis, quam sit eorum, qui eas obtineant. illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, haec Messii non ferenda. Pompeius illam velle se dicit; familiares hanc. Consulares, duce Favonio, fremunt; nos tacemus, et eo magis, quod de domo nostra nihil adhuc pontifices responderunt. qui si sustulerint religionem, aream praeclaram habebimus; superficiem consules ex senatus consulto aestimabunt: sin aliter, demolientur; suo nomine locabunt; rem totam aestimabunt. Ita sunt res nostrae; ut in secundis, fluxae; ut in adversis, bonae. In re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. praeterea sunt quaedam domestica, quae litteris non committo. Quintum fratrem, insigni pietate, virtute, fide praeditum, sic amo, ut debeo. Te exspecto; et oro, ut matures venire: eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. alterius vitae quoddam initium ordimur. iam quidam, qui nos absentes defenderunt, incipiunt praesentibus occulte irasci: aperte invidere. vehementer te requirimus.

II. CICERO ATTICO S.

Si forte rarius tibi a me, quam a ceteris, litterae redduntur; peto a te, ut id non modo negligentiae meae, sed ne occupationi quidem tribuas: quae etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri et officii mei. nam ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus, esse, cui darem litteras.

itaque has alteras dedi. Prioribus tibi declaravi, adventus noster qualis fuisset, et quis esset status, atque omnes res nostrae quemadmodum essent, ut in secundis, fluxae, ut in adversis, bonae. Post illas datas litteras, secuta est summa contentio de domo. diximus apud pontifices pridie Kal. Octobres. acta res est accurate a nobis: et si umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam, si umquam alias fuimus, tum profecto dolor et magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit. itaque oratio iuventuti nostrae deberi non potest: quam, tibi, etiamsi non desideras, tamen mittam cito. Cum pontifices decressent, ita, SI NEQVE POPVLI IVSSV, NEQVE PLEBIS SCITV, IS QVI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRAEFECTVS ESSET, NEQVE POPVLI IVSSV, AVT PLEBIS SCITV ID FACERE IVSSVS ESSET; VIDERI, POSSE SINE RELIGIONE EAM PARTEM AREAE MI RESTITVI; mihi facta statim est gratulatio. nemo enim dubitabat, quin domus nobis esset adiudicata. tum subito ille in concionem ascendit, quam Appius ei dedit. nuntiat iam populo, pontifices secundum se decrevisse; me autem vi conari in possessionem venire. hortatur, ut se et Appium sequantur, et suam Libertatem ut defendant. Hic cum etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam; ego statueram illuc non accedere, nisi cum consules ex senatus consulto porticum Catuli restituendam locassent. Kal. Octob. habetur senatus frequens. adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores: a quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus, quaesivit, quid essent in decernendo secuti. tum M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit, religionis iudices pontifices fuisse, legis senatum: se et collegas suos de religione statuisse, in senatu de lege statuturos. quisque horum, loco sententiam rogatus, multa secundum causam nostram

disputavit. cum ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere; neque ei finis est factus: sed tamen, cum horas tris fere dixisset, odio et strepitu senatus coactus est aliquando perorare. cum fieret senatus consultum in sententiam Marcellini; omnibus praeter unum assentientibus, Serranus intercessit. de intercessione statim ambo consules referre coeperunt. cum sententiae gravissimae dicerentur; senatui placere, mihi domum restitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistratibus defendi; si quae vis esset facta, senatum existimaturum, eius opera factum esse, qui senatus consulto intercessisset: Serranus pertimuit; et Cornicinus ad suam veterem fabulam rediit: abiecta toga, se ad generi pedes abiecit. ille noctem sibi postulavit: non concedebant. reminiscebantur enim Kal. Ianuar. vix tamen de mea voluntate concessum est. postridie senatus consultum factum est id, quod ad te misi. deinde consules porticum Catuli restituendam locarunt: illam porticum redemtores statim sunt demoliti libentissimis omnibus. nobis superficiem aedium consules de consilii sententia aestimarunt H - S vicies; cetera valde illiberaliter: Tusculanam villam quingentis millibus: Formianum H - S ducentis quinquaginta millibus. quae aestimatio non modo vehementer ab optimo quoque, sed etiam a plebe reprehenditur. Dices, quid igitur caussae fuit? dicunt illi quidem, pudorem meum; quod neque negarim, neque vehementius postularim. sed non est id. nam hoc quidem etiam profuisset. verum iidem, mi T. Pomponi, iidem, inquam, illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci. sed, ut spero, iam renascuntur. tu modo ad nos veni: quod vereor ne tardius interventu Varronis tui nostrique facias. Quoniam acta quae sint, habes: de reliqua nostra cogitatione cognosce. Ego me a Pompeio legari ita sum passus, ut nulla re impedirer, quod ne, si vellem,

mihi esset integrum, aut, si comitia censorum proximi consules haberent, petere [posse], aut votivam legationem sumsisse prope omnium fanorum, lucorum. sic enim nostrae rationes postulabant. sed volui meam potestatem esse vel petendi, vel ineunte aestate exeundi: et, interea me esse in oculis civium, de me optime meritorum, non alienum putavi. Ac forensium quidem rerum haec nostra consilia sunt: domesticarum autem valde impedita. Domus aedificatur. scis, quo sumtu, qua molestia reficietur Formianum; quod ego nec relinquere possum, nec videre. Tusculanum proscripsi: suburbano non facile careo. amicorum benignitas exhausta est in ea re, quae nihil habuit praeter dedecus; (quod sensisti tu absens;) quorum studiis ego, et copiis, si esset per meos defensores licitum, facile essem omnia consecutus. quo in genere nunc vehementer laboratur. Cetera, quae me sollicitant, μυστικώτερα sunt. amamur a fratre, et a filio. te exspectamus.

III. CICERO ATTICO S.

Avere te certo scio, cum scire, quid hic agatur, tum mea a me scire; non quo certiora sint ea, quae in oculis omnium geruntur, si a me scribantur, quam cum ab aliis aut scribuntur tibi, aut nuntiantur; verum ut perspicias ex meis litteris, quo animo ea feram, quae geruntur: et qui sit hoc tempore aut mentis meae sensus, aut omnino vitae status. Armatis hominibus ante diem tertium Non. Novemb. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Catuli, quae ex senatus consulto consulum locatione reficiebatur, et ad tectum paene pervenerat. Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodii, inspectante urbe, coniectis ignibus, magna querela et gemitu, non dicam bonorum, qui, nescio, an nulli sint, sed plane hominum omnium. ille vehemens ruere; post hunc furorem nihil nisi

caedem inimicorum cogitare; vicatim ambire; servis aperte spem libertatis ostendere. etenim antea, cum iudicium nolebat, habebat ille quidem difficilem manifestamque causam, sed tamen causam: poterat infitiari; poterat in alios derivare; poterat etiam aliquid iure factum defendere. post has ruinas, incendia, rapinas, desertus a suis, vix iam Decimum designatorem, vix Gellium retinet: servorum consiliis utitur: videt, si omnes, quos vult, palam occiderit, nihilo suam causam difficiliorem, quam adhuc sit, in iudicio futuram. itaque ante diem tertium Idus Novemb. cum Sacra via descenderem, insecutus est me cum suis. clamor, lapides, fustes, gladii, haec improvisa omnia. discessimus in vestibulum Tettii Damionis. qui erant mecum, facile operas aditu prohibuerunt. ipse occidi potuit. sed ego diaeta curari incipio: chirurgiae taedet. ille omnium vocibus cum se non ad iudicium, sed ad supplicium praesens trudi videret, omnes Catilinas, Acidinos postea reddidit. nam Milonis domum, eam, quae in Germalo, pridie Idus Novemb. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora V cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumserat. tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acres; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit; sed ille in interiora aedium: Sulla in senatu postridie Idus: domi Clodius. egregius Marcellinus, omnes acres. Metellus calumnia dicendi tempus exemit, adiuvante Oppio, etiam hercule familiari tuo; de cuius constantia, virtute tuae verissimae litterae. Sextius furere. ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat, ut totam nostram causam areae, incendiorum, periculi mei, iudicio complecteretur, eaque omnia comitiis anteferret: proscripsit, se per omnes dies comitiales de

coelo servaturum. conciones turbulentae Metelli, temerariae Appii, furiosissimae Publii. haec tamen summa: nisi Milo in campum obnuntiasset, comitia futura. ante diem XII Kal. Decemb. Milo media nocte cum magna manu in campum venit. Clodius, cum haberet fugitivorum delectas copias, in campum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum laetitia, summa cum gloria. contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemtus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuntietur: nihil esse, quod in campum nocte veniretur: se hora prima in Comitio fore. itaque ante diem XI Kal. in Comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus prope deviis currebat: assequitur inter lucos hominem Milo; obnuntiat. ille se recepit, magno et turpi Q. Flacci convicio. ante diem X Kal. nundinae. concio biduo nulla. ante diem VIII Kal. haec ego scribebam, hora noctis nona. Milo campum iam tenebat. Marcellus candidatus ita stertebat, ut ego vicinus audirem. Clodii vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur, paucis pannosis linea laterna. meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo heroë esset animi, quantum etiam consilii. miranda virtus est. nova quaedam divina mitto. sed haec summa est. comitia fore non arbitror. reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto. si se inter viam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video. non dubitat facere; prae se fert; casum illum nostrum non extimescit. numquam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio est usus: nec inerti nobili crediturus. Nos animo duntaxat vigemus, etiam magis, quam cum florebamus; re familiari comminuti sumus. Quinti fratris tamen liberalitati, pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus esset, illo recusante, subsidiis amicorum respondemus. quid consilii de omni nostro statu capiamus, te absente nescimus. quare appropera.

IV. CICERO ATTICO S.

Periucundus mihi Cincius fuit ante diem tertium Kalend. Febr. ante lucem. dixit enim mihi, te esse in Italia, seseque ad te pueros mittere: quos sine meis litteris ire nolui: non quo haberem, quod tibi, praesertim iam prope praesenti, scriberem; sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum exspectatissimumque esse. quare advola ad nos, eo animo, ut nos ames, te amari scias. cetera coram agemus. haec properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis. perbelle feceris, si ad nos veneris. offendes designationem Tyrannionis mirificam librorum meorum: quorum reliquiae multo meliores sunt, quam putaram. etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris: iisque imperes, ut sumant membranulam; ex qua indices fiant, quos vos Graeci, ut opinor, συλλάβους appellatis. Sed haec, si tibi erit commodum. ipse vero utique fac venias, si potes in his locis adhaerescere, et Piliam adducere. ita enim et aequum est, et cupit Tullia. Mediusfidius ne tu emisti locum praeclarum. gladiatores audio pugnare mirifice. si locare voluisses, duobus his muneribus liberasses. Sed haec posterius. tu fac venias: et de librariis, si me amas, diligenter.

V. CICERO ATTICO S.

Ain tu? an me existimas ab ullo malle mea legi probarique, quam a te? cur igitur cuiquam misi prius? urgebar ab eo, ad quem misi, et non habebam exemplar. quid? etiam (dudum enim circumrodo, quod devorandum est) subturpicula mihi videbatur esse παλινῳδία. sed valeant recta, vera, honesta consilia. non est credibile, quae sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse, et ut essent, si quicquam haberent fidei.

senseram, noram, inductus, relictus, proiectus ab iis; tamen hoc erat in animo, ut cum iis in republica consentirem. iidem erant, qui fuerant. vix aliquando, te auctore, resipui. Dices, ea te monuisse, suasisse, quae facerem; non etiam ut scriberem. ego mehercule mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis; ne qua mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, cum misereri mei debent, non desinunt invidere. sed tamen modici fuimus ὑποθέσει, ut scripsi. erimus uberiores, si et ille libenter accipiet, et hi subringentur, qui villam me moleste ferunt habere, quae Catuli fuerat, a Vettio emisse non cogitant; qui domum negant oportuisse me aedificare, vendere aiunt oportuisse. sed quid ad hoc? si, quibus sententiis dixi, quod et ipsi probarent, laetati sunt tamen, me contra Pompeii voluntatem dixisse? finis: sed quoniam, qui nihil possunt, ii me nolunt amare; demus operam, ut ab iis, qui possunt, diligamur. Dices: vellem iampridem. scio te voluisse, et me asinum germanum fuisse. sed iam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo possum. Domum meam quod crebro invisis, est mihi valde gratum. Viaticum Crassipes praeripit. Tu de via recta in hortos. videtur commodius ad te. postridie scilicet: quid enim tua? sed viderimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione et sittybis. eos velim laudes.

VI. CICERO ATTICO S.

De Lentulo scilicet sic fero, ut debeo. virum bonum, et magnum hominem, et in summa magnitudine animi multa humanitate temperatum perdidimus; nosque malo solatio, sed nonnullo tamen, consolamur, quod ipsius vicem minime dolemus, non ut Saufeius et vestri; immo hercule quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo deorum beneficio videatur ex eius incendio esse ereptus. nam quid foedius nostra vita? praecipue mea? nam tu quidem, etsi es natura πολιτικός, tamen nullam

habes propriam servitutem: communi frueris nomine. ego vero, qui, si loquor de republica, quod oportet, insanus; si, quod opus est, servus existimor; si taceo, oppressus et captus; quo dolore esse debeo? quo sum scilicet, hoc etiam acriore, quod ne dolere quidem possum, ut non ingratus videar. quid, si cessare libeat, et in otii portum confugere? nequicquam. immo etiam in bellum et in castra. ergo erimus ὀπαδοὶ, qui ταγοὶ esse noluimus? sic faciendum est. tibi enim ipsi, cui utinam semper paruissem! sic video placere: reliquum est, Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. non mehercule possum: et Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit. verumtamen id ipsum mecum in his locis commentor, ut ista improbem; idque tu, cum una erimus, confirmabis. A te litteras crebro ad me scribi video; sed omnes uno tempore accepi. quae res etiam auxit dolorem meum. casu enim trinas ante legeram, quibus, meliuscule Lentulo esse, scriptum erat. ecce quartae fulmen. sed ille, ut scripsi, non miser; nos vero ferrei. Quod me admones, ut scribam illa Hortensiana: in alia incidi, non immemor istius mandati tui. sed mehercule incipiendo refugi; ne, qui videar stulte illius amici intemperiem non tulisse, rursus stulte iniuriam illius faciam illustrem, si quid scripsero; et simul, ne βαθύτης mea, quae in agendo apparuit, in scribendo sit oculatior, et aliquid satisfactio levitatis habere videatur. Sed viderimus. tu modo quam saepissime ad me aliquid. Epistolam, Lucceio nunc quam misi, qua, meas res ut scribat, rogo, fac ut ab eo sumas; valde bella est: eumque, ut approperet, adhorteris: et, quod mihi se ita facturum rescripsit, agas gratias. Domum nostram, quoad poteris, invisas. Vestorio aliquid significes. valde enim est in me liberalis.

VII. CICERO ATTICO S.

Nihil εὐκαιρότερον epistola tua, quae me sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit. Venerat horis duabus ante Chaerippus; mera monstra nuntiarat. De Apollonio quod scribis, qui illi dii irati, homini Graeco, qui conturbare quidem putat sibi licere; quod equitibus Romanis. nam Terentius suo iure. De Metello, οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν. sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, qui quidem. tibi numi meo periculo sint. quid enim vereris, quemcunque heredem fecit. nisi Publium fecit. verum fecit non improbe; quamquam fuit ipse. quare in hoc theecam numariam non retexeris. in aliis eris cautior. Mea mandata de domo curabis: praesidia locabis: Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de Laterio. quid quaeris? equidem dolui. ὁ δὲ οὐκ ἐμπάζετο μύθων. Quod superest, etiam puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis.

VIII. CICERO ATTICO S.

Multa me in epistola tua delectarunt, sed nihil magis, quam patina tyrotarichi. nam de randusculo quod scribis, μήπω μέγαν εἴπῃς, πρὶν τελευτήσαντ᾽ ἴδῃς. aedificati tibi in agris nihil reperio. in oppido est quiddam, de quo est dubium, sitne venale, ac proximum quidem nostris aedibus. hoc scito, Antium esse Romae, ut Corcyrae Buthrotum illud tuum. nihil quietius, nihil alsius, nihil amoenius. εἴη φίλος φίλος οἶκος. postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens addita videtur meis aedibus: qua quidem in re mirifica opera Dionysii, et Menophili tui fuit. nihil venustius, quam illa tua pegmata, postquam mi sittybis libros illustrarunt. valde est. Scribas ad me velim de gladiatoribus, sed ita, bene si rem gerunt: non quaero, male si se gessere. Apenas vix discesserat, cum epistola: quid ais? putasne fore, ut legem

non ferat? dic, oro te, clarius: vix enim mihi exaudisse videor.– verum statim fac ut sciam, si modo tibi est commodum. Ludis quidem, quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus. De Trebonio prorsus tibi assentior. De Domitio,

Σύκῳ μὰ τὴν Δήμητρα σῦκον οὐδὲ ἓν
Οὕτω ὅμοιον γέγονεν,

quam est ista περίστασις nostrae: vel quod ab iisdem, vel quod praeter opinionem, vel quod viri boni nusquam. unum dissimile, quod huic merito. nam de ipso casu nescio, an illud melius. quid enim hoc miserius, quam eum, qui tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse? praesertim cum aut solus, aut certe non plus, quam cum altero petat. si vero id est, quod nescio an sit, ut non minus longas iam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeat, quam factorum; quid illo miserius, nisi respublica? in qua ne speratur quidem melius quidquam. De Natta ex tuis primum scivi litteris: oderam hominem. De poëmate quod quaeris; quid si cupiat effugere? quid? sinas? De Fabio Lusco quod eram exorsus; homo peramans semper nostri fuit, nec mi umquam odio. satis enim acutus et permodestus, ac bonae frugi. eum, quia non videbam, abesse putabam. audivi ex Gavio hoc Firmano, Romae esse hominem, et fuisse assiduum. percussit animum. dices, tantulane causa? permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus. quid sit, quod se a me removit, si modo removit, ignoro. De eo, quod me mones, ut et πολιτικῶς me geram, et τὴν ἴσω γραμμὴν teneam; ita faciam. sed opus est maiore prudentia; quam a te, ut soleo, petam. Tu velim e Fabio, si quem habes aditum, odorere; et istum convivam tuum degustes; et ad me de his rebus, et de omnibus quotidie scribas. ubi nihil erit, quod scribas; id ipsum scribito. Cura ut valeas.

IX. CICERO ATTICO S.

Sane velim scire; num censum impediant tribuni diebus vitiandis, (est enim hic rumor,) totaque de censura, quid agant, quid cogitent. Nos hic cum Pompeio fuimus. multa mecum de republica, sane sibi displicens, ut loquebatur, (sic est enim in hoc homine dicendum,) Syriam spernens, Hispaniam iactans: hic quoque, ut loquebatur; et, opinor, usquequaque de hoc cum dicemus, sit hoc quasi, καὶ τόδε Φωκυλίδου. tibi etiam gratias agebat, quod signa componenda suscepisses: in nos vero suavissime hercule effusus. venit etiam ad me in Cumanum a se. nihil minus velle mihi visus est, quam Messalam consulatum petere: de quo ipso si quid scis, velim scire. Quod Lucceio scribis te nostram gloriam commendaturum, et aedificium nostrum quod crebro invisis; gratum. Quintus frater ad me scripsit, se, quoniam Ciceronem suavissimum secum haberet, ad te Nonis Mai. venturum. Ego me de Cumano movi ante diem V Kal. Maias. eo die Neapoli apud L. Paetum, ante diem IV. Kal. Maias, iens in Pompeianum, bene mane haec scripsi.

X. CICERO ATTICO S.

Puteolis magnus est rumor, Ptolemaeum esse in regno. Si quid habes certius, velim scire. Ego hic pascor bibliotheca Fausti. fortasse tu putabas, his rebus Puteolanis et Lucrinensibus. ne ista quidem desunt. sed mehercule a ceteris oblectationibus ut deseror et voluptatibus propter rempublicam; sic litteris sustentor et recreor: maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere, quam in istorum sella curuli; tecumque apud te ambulare, quam cum eo, quocum video esse ambulandum. Sed de illa ambulatione fors viderit, aut si qui est, qui curet deus. Nostram ambulationem, et Laconicum, eaque.

quae Cyrea sint, velim, quod poteris, invisas; et urgeas Philotimum, [ut properet]; ut possim tibi aliquid in eo genere respondere. Pompeius in Cumanum Parilibus venit: misit ad me statim, qui salutem nuntiaret. ad eum postridie mane vadebam, cum haec scripsi.

XI. CICERO ATTICO S.

Delectarunt me epistolae tuae: quas accepi uno tempore duas ante diem II Kal. perge reliqua. gestio scire ista omnia. etiam illud cuiusmodi sit, velim perspicias: potes a Demetrio. dixit mihi Pompeius, Crassum a se in Albano exspectari ante diem IV Kal. is cum venisset, Romam esse statim venturos, ut rationes cum publicanis putarent. quaesivi, gladiatoribusne? respondit, antequam inducerentur. id cuiusmodi sit, aut nunc, si scias, aut cum is Romam venerit, ad me mittas velim. Nos hic voramus litteras cum homine mirifico (ita mehercule sentio) Dionysio, qui te omnesque vos salutat. οὐδὲν γλυκύτερον, ἢ πάντ᾽ εἰδέναι. quare, ut homini curioso, ita perscribe ad me, quid primus dies, quid secundus, quid censores, quid Appius, quid illa populi Apuleia. denique, etiam quid a te fiat, ad me velim scribas. non enim (ut vere loquamur) tam rebus novis, quam tuis litteris, delector. Ego mecum, praeter Dionysium, duxi neminem: nec metuo tamen, ne mihi sermo desit: abs te opere delector. Tu Lucceio nostrum librum dabis. Demetrii Magnetis tibi mitto; statim ut sit, qui a te mihi epistolam referat.

XII. CICERO ATTICO S.

Egnatius Romae est. sed ego cum eo de re Halimeti vehementer Antii egi. graviter se acturum cum Aquilio confirmavit. videbis ergo hominem, si voles. Macroni vix videor praesto esse. Idibus enim auctionem Larini video, et biduum praeterea. id tu, quoniam

Macronem tanti facis, ignoscas mihi, velim. Sed, si me diligis, postridie Kalend. cena apud me cum Pilia. prorsus id facies. Kalend. cogito in hortis Crassipedis, quasi in diversorio, cenare. facio fraudem senatus consulto. inde domum cenatus, ut sim mane praesto Miloni. ibi te igitur videbo, et promovebo. Domus te nostra tota salutat.

XIII. CICERO ATTICO S.

Nos in Tusculanum venisse a. d. XVII Kal. Decemb. video te scire. ibi Dionysius nobis praesto fuit. Romae a. d. XVIII Kalend. volumus esse: quid dico, volumus? immo vero cogimur. Milonis nuptiae; comitiorum nonnulla opinio est. ergo, ut si rata, abfuisse me in altercationibus, quas in senatu factas audio, fero non moleste. nam aut defendissem, quod non placeret, aut defuissem, cui non oporteret. sed mehercule velim, res istas, et praesentem statum reipublicae, et quo animo consules ferant hunc σκυλμόν, rescribas ad me, quantum potest. valde sum ὀξύπεινος: et, si quaeris, omnia mihi sunt suspecta. Crassum quidem nostrum minore dignitate aiunt profectum paludatum, quam olim aequalem eius L. Paullum, iterum consulem. o hominem nequam! De libris oratoriis factum est a me diligenter. diu multumque in manibus fuerunt; describas licet. Illud etiam te rogo, τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς: ne istuc hospes veniam.

XIV. CICERO ATTICO S.

Vestorius noster me per litteras fecit certiorem, te Roma a. d. VI Id. Mai. putare profectum esse, tardius, quam dixerat, quod minus valuisses. si iam melius vales, vehementer gaudeo. Velim, domum ad te scribas, ut mihi tui libri pateant, non secus, ac si ipse adesses, cum ceteri, tum Varronis. est enim mihi utendum quibusdam rebus ex iis libris ad eos,

quos in manibus habeo: quos, ut spero, tibi valde probabo. Tu velim, si quid forte novi habes, maxime a Quinto fratre, deinde a C. Caesare, et si quid forte de comitiis, de republica, (soles enim tu haec festive odorari,) scribas ad me: si nil habebis; tamen scribas aliquid. numquam enim mihi tua epistola aut intempestiva aut loquax visa est. maxime autem rogo, rebus tuis totoque itinere ex sententia confecto, nos quamprimum revisas. Dionysium iube salvere. Cura, ut valeas.

XV. CICERO ATTICO S.

De Eutychide gratum; qui vetere praenomine, novo nomine T. erit Caecilius; ut est ex me, et ex te iunctus Dionysius, M. Pomponius. valde mehercule mihi gratum, si Eutychides tuam erga me benivolentiam cognoscet, et suam illam in meo dolore *συμπάθειαν*, neque tum mihi obscuram, neque post ingratam fuisse. Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse. numquam enim tu sine iustissima causa tam longe a tot tuis et hominibus, et rebus carissimis abesse voluisses. sed humanitatem tuam, amoremque in tuos, reditus celeritas declarabit. sed vereor, ne lepore te suo detineat diutius rhetor Clodius, et homo pereruditus, ut aiunt, et nunc quidem deditus Graecis litteris Pituanius. sed, si vis homo esse, recipe te ad nos; ad quod tempus confirmasti. cum illis tamen, cum salvi venerint, Romae vivere licebit. Avere te scribis, accipere aliquid a me litterarum; dedi, ac multis quidem de rebus, *ἡμερολεγδὸν* perscripta omnia: sed, ut coniicio, quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror. genus autem mearum, ad te quidem, litterarum eiusmodi fere est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo exploratum sit, tibi eum redditurum. Nunc Romanas res accipe. A. d. III Non. Quint. Sufenas et Cato absoluti: Procilius condemnatus. ex quo intellectum

est, τρισαρειοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, maiestatem, totam denique rempublicam flocci non facere. debemus patrem familias domi suae occidere nolle; neque tamen id ipsum abunde. nam absolverunt XXII, condemnarunt XXVIII. Publius sane diserto epilogo criminans, mentes iudicum moverat. Hortalus in ea causa fuit, cuiusmodi solet. nos verbum nullum. verita est enim pusilla, quae nunc laborat, ne animi in Publio offenderer. His rebus actis, Reatini me ad sua τέμπη duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud consulem et decem legatos; quod lacus Velinus, a M'. Curio emissus, interciso monte, in Narem defluit: ex quo est illa siccata, et humida tamen modice Rosia. Vixi cum Axio. quin etiam me ad Septem aquas duxit. Redii Romam Fonteii causa a. d. VII Idus Quint. veni in spectaculum; primum, magno et aequabili plausu: sed hoc ne curaris; ego ineptus, qui scripserim: deinde, Antiphonti operam. is erat ante manumissus, quam productus. ne diutius pendeas, palmam tulit. sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam verum. haec tu tecum habeto. in Andromacha tamen maior fuit, quam Astyanax. in ceteris parem habuit neminem. quaeris nunc de Arbuscula: valde placuit. Ludi magnifici et grati. Venatio in aliud tempus dilata. Sequere nunc me in campum. ardet ambitus; σῆμα δέ τοι ἐρέω foenus ex triente Idib. Quint. factum erat bessibus. dices, istuc quidem non moleste fero. o virum! o civem! Memmium Caesaris omnes opes confirmant. cum eo Domitium consules iunxerunt; qua pactione, epistolae committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro studet: sed utrum fronte, an mente, dubitatur. ἐξοχὴ in nullo est. pecunia omnium dignitatem exaequat. Messala languet: non quo aut animus desit, aut amici: sed coitio consulum et Pompeius obsunt. ea comitia, puto fore, ut ducantur. Tribunicii candidati iurarunt se arbitrio Catonis peti-

turos. apud eum H-S quingena deposuerunt; ut, qui a Catone damnatus esset, id perderet, et competitoribus tribueretur. haec ego pridie scribebam, quam comitia fore putabantur. sed ad te V Kal. Sext. si facta erunt, et tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam: quae si, ut putantur, gratuita fuerint; plus unus Cato potuerit, quam omnes quidem iudices. Messius defendebatur a nobis, e legatione revocatus. nam eum Caesari legarat Appius. Servilius edixit, ut adesset. tribus habet Pomtinam, Velinam, Maeciam, pugnatur acriter: agitur tamen satis. deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum. parantur orationibus indices gloriosi. fortasse accedent etiam consules designati: in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc iudicio valde laborabit. Ex Quinti fratris litteris suspicor, iam eum esse in Britannia. suspenso animo exspecto, quid agat. illud quidem sumus adepti, quod multis et magnis indiciis possumus iudicare, nos Caesari et carissimos et iucundissimos esse. Dionysium velim salvere iubeas, et eum roges et hortere, ut quamprimum veniat, ut possit Ciceronem meum, atque etiam me ipsum, erudire.

XVI. CICERO ATTICO S.

Occupationum mearum vel hoc signum erit, quod epistola librarii manu est. De epistolarum frequentia te nihil accuso: sed pleraeque tantummodo mihi nuntiabant, ubi esses, quod erant abs te: vel etiam significabant recte esse. quo in genere maxime delectarunt duae, fere eodem tempore abs te Bruto datae. scire enim volebam, te commode navigasse. sed haec epistolarum frequentia non tam ubertate sua, quam celeritate delectavit. illa fuit gravis, et plena rerum, quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. ad eam rescribam igitur, et hoc quidem primum: Paccio re et verbis ostendi, quid tua commendatio ponderis haberet. itaque in intimis est meis, cum antea notus non

fuisset. nunc pergam ad cetera. Varro, de quo ad me scribis, includetur in aliquem locum, si modo erit locus. sed nosti genus dialogorum meorum: ut in oratoriis, quos tu in caelum fers, non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis, qui disputant, nisi eius, qui illis notus, aut auditus esset. hanc ego de republica, quam institui, disputationem in Africani personam, et Phili, et Laelii, et Manilii contuli, adiunxi adolescentes, Q. Tuberonem, P. Rutilium, duo Laelii generos, Scaevolam, et Fannium. itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor prooemiis, ut Ἀριστοτέλης in iis, quos ἐξωτερικοὺς vocat, aliquid efficere, ut non sine causa istum appellarem: id quod intelligo tibi placere. utinam modo conata efficere possim! rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum et gravem, et plurimi otii, quo ego maxime egeo. Quod in iis libris, quos laudas, personam desideras Scaevolae: non eam temere dimovi: sed feci idem, quod in πολιτείᾳ deus ille noster Plato. cum in Piraeeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem et festivum senem; quoad primus ille sermo haberetur, adest in disputando senex: deinde cum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere; neque postea revertitur. credo Platonem vix putasse satis consonum fore, si hominem id aetatis in tam longo sermone diutius retinuisset. multo ego satius hoc mihi cavendum putavi in Scaevola; qui et aetate et valitudine erat ea, qua esse meministi; et iis honoribus, ut vix satis decorum videretur, eum plures dies esse in Crassi Tusculano. et erat primi libri sermo non alienus a Scaevolae studiis. reliqui libri τεχνολογίαν habent, ut scis. huic ioculatorem senem illum, ut noras, interesse sane nolui. De re filiae, quod scribis, erit mihi curae. etenim est luculenta res, Aureliani, ut scribis, indiciis: et in eo me etiam Tulliae meae venditabo. Vestorio non desum. gratum enim tibi id esse intelligo: et, ut ille intelligat, curo. sed scis, qui? cum habeat duo faciles,

nihil difficilius. Nunc ad ea, quae quaeris de C. Catone. Lege Iunia et Licinia scis absolutum: Fufia ego tibi nuntio absolutum iri; neque patronis suis tam libentibus, quam accusatoribus. is tamen et mecum, et cum Milone in gratiam rediit. Drusus reus est factus a Lucretio, iudicibus reiiciendis a. d. V. Non. Quint. De Procilio rumores non boni: sed iudicia nosti. Hirrus cum Domitio in gratia est. Senatus consultum, quod hic consules de provinciis fecerunt, QVICVNQVE POSTHAC, non mihi, ut qui iam intelligebamus enuntiationem illam Memmii, valde Caesari displicere. Messala noster, et eius competitor Domitius liberalis in populo valde fuit. nihil gratius. certi erant consules. at senatus decrevit, ut tacitum iudicium ante comitia fieret. ab iis consiliis, quae erant omnibus sortita in singulos candidatos, magnus timor candidatorum. sed quidam iudices, in his Opimius VEIEN. TRO. Antius, tribunos plebis appellarunt, ne iniussu populi iudicarent. res cedit. comitia dilata ex senatus consulto, dum lex de tacito iudicio ferretur. Venit legi dies: Terentius intercessit. Consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum detulerunt. hic Abdera, non tacente me. dices, tamen tu non quiescis? ignosce, vix possum. verumtamen quid tam ridiculum? Senatus decreverat, ne prius comitia haberentur, quam lex lata esset: si qui intercessisset, res integra referretur. coepta ferri leviter: intercessum non invitis; res ad senatum: de ea re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore haberi, esse e re. Scaurus, qui erat paucis diebus illis absolutus, cum ego partem eius ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scaevolam interpositis, singulis diebus usque ad pridie Kal. Octob. quo ego haec die scripsi, sublatis, populo tributim domi suae satisfecerat. sed tamen, etsi uberior liberalitas huius, gratior esse videbatur eorum, qui occuparant. Cuperem vultum videre tuum, cum haec legeres. nam profecto rem habes

nullam, haec negotia multarum nundinarum fore. sed senatus hodie fuerat futurus, id est, Kal. Octobribus. iam enim luciscit. ibi loquetur, praeter Antium et Favonium, libere nemo. nam Cato aegrotat. de me nihil timueris: sed tamen promitto nihil. Quid, quaeris, aliud? iudicia, credo. Drusus, Scaurus non fecisse videbantur. tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Messala a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario, aut a L. Caesare. quid poteris, inquies, pro iis dicere? ne vivam, si scio. in illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio. Nunc, ut opinionem habeas rerum, ferendum est. quaeris, ego me ut gesserim? constanter et libere. quid ille, inquies, ut ferebat? humaniter, meaeque dignitatis, quoad mihi satisfactum esset, habendam sibi rationem putabat. quo modo ergo absolutus? omnino γοργεῖα γυμνά: accusatorum incredibilis infantia, id est, L. Lentuli, L. F. quem fremunt omnes praevaricatum; deinde Pompeii mira contentio; iudicum sordes. attamen XXXII condemnarunt, XXXVIII absolverunt. iudicia reliqua impendent: nondum est plane expeditus. Dices, tu ergo haec quo modo fers? belle mehercule, et in eo me valde amo. amisimus, mi Pomponi, omnem non modo succum ac sanguinem, sed etiam colorem et speciem pristinam civitatis. nulla est respublica, quae delectet, in qua acquiescam. idne igitur, inquies, facile fers? id ipsum. recordor enim, quam bella paulisper, nobis gubernantibus, civitas fuerit, quae mihi gratia relata sit. nullus dolor me angit, unum omnia posse: dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt: multa mihi dant solatia: nec tamen ego de meo statu demigro: quaeque vita maxime est ad naturam, ad eam me refero, et litteras, et studia nostra: dicendi laborem delectatione oratoria consolor. domus me et rura nostra delectant. Non recordor, unde ceciderim, sed unde surrexerim. fratrem mecum et te si

habebo, per me ista pedibus trahantur. vobis ἐμφιλοσοφῆσαι possum. locus ille animi nostri, stomachus ubi habitabat olim, concalluit. privata modo et domestica nos delectant. miram securitatem videbis: cuius plurimae mehercule partes sunt in tuo reditu. nemo enim in terris est mihi tam consentientibus sensibus. Sed accipe alia. Res fluit ad interregnum; et est nonnullus odor dictaturae: sermo quidem multus; qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuvit. Candidati consulares omnes rei ambitus. accedit etiam Gabinius: quem P. Sulla, non dubitans quin foris esset, postularat, contradicente et nihil obtinente Torquato. sed omnes absolventur; nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit. hoc tamen agitur severius. itaque iudicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est. multi alii urbani ne respondent quidem. Quid aliud novi? et tamen, absoluto Gabinio, stomachantes alii iudices, hora post, Antiochum Gabinium, nescio quem e Sopolidis pictoribus, libertum accensum Gabinii, lege Papia condemnarunt. itaque dixit statim reus P. lege maiestatis. οὐ σ᾽ οἶδ᾽ Ἄρης ἅμα Παφίῃ? Pomtinus vult a. d. IV Non. Novemb. triumphare. huic obviam Cato et Servilius, praetores, aperte, et Q. Mucius tribunus. negant enim latum de imperio: et est latum hercule insulse. sed erit cum Pomtino Appius consul. Cato tamen affirmat, se vivo illum non triumphare. id ego puto, ut multa eiusdem, ad nihil recasurum. Appius sine lege, suo sumtu, in Ciliciam cogitat. Paccianae epistolae respondi: cognosce cetera. Ex fratris litteris incredibilia quaedam de Caesaris in me amore cognovi: eaque sunt ipsius Caesaris uberrimis litteris confirmata. Britannici belli exitus exspectatur. constat enim, aditus insulae esse munitos mirificis molibus. etiam illud iam cognitum est, neque argenti scripulum esse ullum in illa insula, neque ullam spem praedae, nisi ex mancipiis: ex quibus nul-

les puto te litteris aut musicis eruditos exspectare. Paullus in medio foro basilicam iam paene texuit iisdem antiquis columnis: illam autem, quam locavit, facit magnificentissimam. quid quaeris? nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. itaque Caesaris amici (me dico et Oppium: dirumparis licet:) in monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus, et usque ad atrium Libertatis explicaremus, contemsimus sexcenties H-S. cum privatis non poterat transigi minore pecunia. efficiemus rem gloriosissimam. nam in campo Martio Septa tributis comitiis marmorea sumus et tecta facturi; eaque cingemus excelsa porticu; ut mille passuum conficiatur. simul adiungetur huic operi villa etiam publica. Dices, quid mihi hoc monumentum proderit? quid? celabo te res Romanas? non enim te puto de lustro, quod iam desperatum est, aut de iudiciis, quae lege Coctia fiant, quaerere. Nunc te obiurgari patere, si iure. scribis enim in epistola, quam C. Decimius mihi reddidit, Buthroto datam, in Asiam tibi eundum esse, te arbitrari. mihi mehercule nihil videbatur esse, in quo tantulum interesset, utrum per procuratores ageres, an per te ipsum; ut abires toties et tam longe abesses. sed haec mallem, integra re, tecum egisse. profecto enim aliquid egissem. nunc reprimam susceptam obiurgationem. utinam valeat ad celeritatem reditus tui! Ego ad te propterea minus saepe scribo, quod certum non habeo, ubi sis, aut ubi futurus sis. Huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras. tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quae tempora te exspectemus, facias me certiorem velim, et de Eutychide quid egeris.

XVII. CICERO ATTICO S.

O exspectatas mihi tuas litteras: o gratum adventum! o constantiam promissi, et fidem miram! o na-

vigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam, recordans superioris tuae transmissionis δέος. sed nisi fallor, citius te, quam scribis, videbo. credo enim te putasse, tuas mulieres in Apulia esse: quod cum secus erit, quid te Apulia moretur? nam Vestorio dandi sunt dies, et ille Latinus ἀττικισμὸς ex intervallo regustandus. Quin tu huc advolas, et invisis illius nostrae reipublicae germana? ne puta, vide, nummis ante comitia tributim uno loco divisis, palam inde absolutum Gabinium. detur esse valiturum. De Messala quod quaeris; quid scribam nescio: numquam ego vidi tam pares candidatos. Messalae copias nosti: Scaurum Triarius reum fecit. si quaeris, nulla est magnopere commota συμπάθεια. sed tamen habet aedilitas eius memoriam non ingratam; et est pondus apud rusticos in patris memoria. reliqui duo plebeii sic exaequantur, ut Domitius valeat amicis, adiuvetur tamen non gratissimo munere; Memmius Caesaris commendetur militibus, Pompeii Gallia nitatur. quibus si non valuerit, putant fore aliquem, qui comitia in adventum Caesaris detrudat, Catone praesertim absoluto. Ab Quinto fratre, et a Caesare accepi a. d. IX Kalend. Novemb. litteras, confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia, datas a littoribus Britanniae, proximo a. d. VI Kalend. Octob. Exercitum Britannia reportabant. Q. Pilius erat iam ad Caesarem profectus. Tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum, aut ulla veritas, aut si etiam sapis, ac frui tuis commodis cogitas, adventare et prope adesse iam debes. non mehercule aequo animo te careo. te autem quid mirum qui Dionysium tantopere desiderem? quem quidem abs te, cum dies venerit, et ego, et Cicero meus flagitabit. Abs te proximas litteras habebam Epheso a. d. V Id. Sext. datas.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Puto te existimare, me, nunc oblitum consuetudinis et instituti mei, rarius ad te scribere, quam solebam; sed, cum loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum, neque Athenas, neque in Asiam, neque cuiquam, nisi ad te ipsum proficiscenti, dedi litteras. neque enim sunt eae epistolae nostrae, quae si perlatae non sint, nihil ea res nos offensura sit; quae tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem fere committamus. Lepidum quo exedar; consules flagrant infamia, quod C. Memmius candidatus pactionem in senatu recitavit, quam ipse et suus competitor Domitius cum consulibus fecissent, uti ambo H-S quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tris augures dedissent, qui se adfuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, quae lata non esset; et duo consulares, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo adfuisse, cum omnino ne senatus quidem fuisset. haec pactio, non verbis, sed nominibus et perscriptionibus, multorum tabulis cum esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus inductis, auctore Pompeio. hic Appius erat idem. nihil sane iacturae. corruerat alter, et plane, inquam, iacebat. Memmius autem, diremta coitione invito Calvino, plane refrixerat; et eo magis nunc cogitare dictaturam, tum favere iustitio et omnium rerum licentiae. Perspice aequitatem animi mei et ludum, et contemtionem Seleucianae provinciae, et mehercule cum Caesare suavissimam coniunctionem, (haec enim me una ex hoc naufragio tabula delectat,) qui quidem Quintum meum tuumque, dii boni! quemadmodum tractat honore, dignitate, gratia? non secus, ac si ego essem imperator. hiberna legionum eligendi optio delata commodum, ut ad me scribit. hunc tu non ames? quem igitur istorum? Sed heus tu, scripseramne tibi, me esse legatum Pom-

peio? et extra urbem quidem fore ex Idib. Ian.? Visum est hoc mihi ad multa quadrare. sed quid plura? coram, opinor, reliqua; ut tu tamen aliquid exspectes. Dionysio plurimam salutem: cui quidem ego non modo servavi, sed etiam aedificavi locum. quid quaeris? ad summam laetitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu cumulus accedit. quo die ad me venies, si me amas, apud me cum tuis maneas.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM.

LIBER V.

ARGVMENTVM.

Ex antepenultima epistola superioris libri, atque huius secunda, intelligimus, cessatum esse scribi inter eos, annos ipsos duos, et menses paullo amplius sex: nimirum ex a. d. IX Kal. Nov. L. Domitio Ahenobarbo et Ap. Claudio Pulchro COSS. ad usque mensem Maium, COSS. M. Marcello et Ser. Sulpicio: quo mense Cicero pro Consule, in provinciam Ciliciam, cum imperio, Roma profectus est, sibi et S. C. et lege Curiata traditam extra sortem: Appioque successit. Scriptae sunt autem libri huius epistolae ex itinere magna ex parte: reliquae ex provincia, quo pervenit prid. K. Sext. cum Roma egressus est, ut diximus, circiter K. Maii, Marcello et Sulp. COSS. Quae ex itinere scriptae sunt, nihil continent memorabile: quae in provincia, tantum, qua moderatione, qua abstinentia illam gubernarit: quoque modo se comparaverit, si forte Parthi in suam provinciam irruptionem facere conarentur. Nam cum superiore anno exercitum populi Romani, Crasso duce interfecto, miserabili clade affecissent; reliquiasque illius, haud sane magna manu, in Syriam persecuti, a Q. Cassio Longino fortissime repulsi fuissent: maiori ac firmiori vi, hoc anno redierant: ab eodemque Cassio rursum Syria excedere coacti sunt.

Ita enim infra Cicero: Interim rumore adventus nostri, et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit: et Parthis timor iniectus est. Itaque cedentes ab oppido Cassius insecutus, rem bene gessit: qua in fuga, magna auctoritate Osaces dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis post diebus. Continetur item his epistolis, quomodo Cicero in Amano, Pindenisso, oppido Eleutherocilicum capto, nomen Imperatoris assecutus fuerit: et quaedam alia, haud magni ad historiam momenti. Cessatum est autem scribi inter eos toto Consulatu Cn. Domitii Calvini: M. Valerii Messallae: item Cn. Pompeii Magni III, et Q. Metelli Scipionis.

I. CICERO ATTICO S.

Ego vero et tuum in discessu vidi animum, et meo sum ipse testis. quo magis erit tibi videndum, ne quid novi decernatur; ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annuum. De Annio Saturnino curasti probe. De satisdando vero, te rogo, quoad eris Romae, tu ut satisdes. et sunt aliquot satisdationes secundum mancipium, vel Memmianorum praediorum, vel Atilianorum. De Oppio, factum est ut volui, et maxime, quod DCCC. aperuisti; quae quidem ego utique vel versura [facta] solvi volo; ne extrema exactio nostrorum nominum exspectetur. Nunc venio ad transversum illum extremae epistolae tuae versiculum, in quo me admones de sorore. quae res se sic habet. Vt veni in Arpinum, cum ad me frater venisset, in primis nobis sermo, isque multus, de te fuit: ex quo veni ad ea, quae fueramus ego et tu inter nos de sorore in Tusculano locuti. nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quam tum meus frater erat in sororem tuam; ut etiam, si qua fuerat ex ratione sumta offensio, non appareret. illo sic die. postridie ex Arpinati profecti sumus. ut in Arcano Quintus maneret, dies fecit: ego Aquini, sed prandimus in Arcano. nosti hunc fundum. quo ut venimus, humanissime Quintus, Pomponia, inquit, tu invita mulieres, ego vero acciam pueros. nihil potuit, mihi quidem ut visum est, dulcius, idque cum verbis, tum etiam animo, ac vultu. at illa, audientibus nobis, ego sum, inquit, hic hospita. id autem ex eo, ut opi-

nor, quod antecesserat Statius, ut prandium nobis videret. tum Quintus, en, inquit mihi, haec ego patior quotidie. Dices, quid, quaeso, istuc erat? magnum: itaque me ipsum commoverat; sic absurde et aspere verbis vultuque responderat. dissimulavi dolens. discubuimus omnes praeter illam; cui tamen Quintus de mensa misit; illa reiecit. quid multa? nihil meo fratre lenius, nihil asperius tua sorore mihi visum est: et multa praetereo, quae tum mihi maiori stomacho, quam ipsi Quinto, fuerunt. ego inde Aquinum; Quintus in Arcano remansit, et Aquinum ad me postridie mane venit, mihique narravit, nec secum illam dormire voluisse; et, cum discessura esset, fuisse eiusmodi, qualem ego vidissem. quid quaeris? vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei, meo iudicio, illo die defuisse. Haec ad te scripsi fortasse pluribus, quam necesse fuit, ut videres, tuas quoque esse partes instituendi et monendi. Reliquum est, ut ante, quam proficiscare, mandata nostra exhaurias; scribas ad me omnia; Pomtinum extrudas; cum profectus eris, cures, ut sciam. sic habeas, nihil mehercule te mihi nec carius esse, nec suavius. A. Torquatum amantissime dimisi Minturnis, optimum virum: cui me ad te scripsisse aliquid, in sermone significes velim.

II. CICERO ATTICO S.

A. d. VI Id. Mai. cum has dabam litteras, ex Pompeiano proficiscebar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium. deinde cogitabam sine ulla mora iusta itinera facere. In Cumano cum essem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius: cui, deposcenti mea mandata, cetera universe mandavi; illud proprie, ne pateretur, quantum esset in ipso prorogari nobis provincias. in quo eum tu velim confirmes, gratumque mihi fecisse dicas, quod et venerit ad me, et hoc mihi, praetereaque si quid opus esset, promiserit. confirmavi ad eam causam etiam Furnium

nostrum; quem ad annum tribunum plebis videbam fore. Habuimus in Cumano quasi pusillam Romam: tanta erat in his locis multitudo, cum interim Rufio noster, quod se a Vestorio observari videbat, strategemate hominem percussit. nam ad me non accessit. itane? cum Hortensius veniret, et infirmus, et tam longe, et Hortensius, cum maxima praeterea multitudo, ille non venit? non, inquam. non vidisti igitur hominem, inquies? qui potui non videre, cum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum, agentem aliquid, credo, salutavi; postea iam iussi valere, cum me expense e sua villa, numquid vellem, rogasset. hunc hominem parum gratum quisquam putet? aut non in eo ipso laudandum, quod audiri non laborarit? Sed redeo ad illud. Noli putare mihi aliam consolationem esse huius ingentis molestiae, nisi quod spero non longiorem annua fore. hoc me ita velle multi non credunt, ex consuetudine aliorum. tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, cum id agi debebit. Cum ex Epiro redieris, de republica scribas ad me velim, si quid erit, quod opperiare. nondum enim satis huc erat allatum, quomodo Caesar ferret de auctoritate perscripta: eratque rumor de Transpadanis, eos iussos IV viros creare. quod si ita est, magnos motus timeo. sed aliquid ex Pompeio sciam.

III. CICERO ATTICO S.

A. d. VI Id. Mai. veni in Trebulanum ad Pontium. ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs te die: eodem autem, et Pansae Pompeiano Philotimo dederam ad te litteras. nec vero nunc erat sane, quod scriberem. Qui de republica rumores, scribe quaeso. in oppidis enim summum video timorem; sed multa inania. quid de iis cogites, et quando, scire velim. Ad quas litteras tibi rescribi velis, nescio. nullas enim adhuc acceperam, praeter quas mihi binae semel in

Trebulano redditae sunt: quarum alterae edictum P. Licinii habebant, (erant autem Non. Mai. datae,) alterae rescriptae ad meas Minturnenses. quam vereor, ne quid fuerit σπουδαιότερον in iis, quas non accepi, quibus rescribi vis. Apud Lentulum ponam te in gratiam. Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Iam deest, quod scribam; et lucet. Beneventi cogitabam hodie. nostra continentia et diligentia esse satisfaciemus. satis. A Pontio, et Trebulano a. d. V Id. Mai.

IV. CICERO ATTICO S.

Beneventum veni a. d. V Id. Mai. ibi accepi eas litteras, quas tu superioribus litteris significaveras te dedisse: ad quas ego ipso eo die dederam ex Trebulano a Pontio. ac binas quidem tuas Beneventi accepi. quarum alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba Tullius. Gratissima est mihi tua cura de illo meo primo et maximo mandato. sed tua profectio spem meam debilitat. ac me ille: illuc quidem labar, non quo; sed inopia cogimur eo contenti esse. De illo altero, quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor adduci ut nostra possit; et, ut vis, δυσδιάγνωστον. esset quidem summe facilis: sed tu aberis, et me absente res. habebis mei rationem. nam posset aliquid, si utervis nostrûm adesset, agente Servilia, Servio fieri probabile. nunc, si iam res placeat, agendi tamen viam non video. Nunc venio ad illam epistolam, quam accepi a Tullio. De Marcello, fecisti diligenter. igitur senatus consultum si erit factum, scribes ad me: sin minus, rem tamen conficies. mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. sed non dubito, quin senatusconsultum expeditum sit, in quo praesertim sit compendium populi. De Torquato, probe. De Masone, et Ligure, cum venerint. De illo, quod Chaerippus: quoniam hic quoque πρόσνευσιν sustulisti: o provincia! etiamne hic mihi curandus est?

curandus autem? hactenus, ne quid ad senatum, consule, aut numera. nam de ceteris. Sed tamen commode, quod cum Scrofa. De Pomtino, recte scribis. est enim ita, ut si ante Kalend. Iun. Brundisii futurus sit, minus urgendi fuerint M. Annius et Tullius. Quae de Sicinio audisti, ea mihi probantur: modo ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum. sed considerabimus: rem enim probo. De nostro itinere, quod statuero; de quinque praefectis, quid Pompeius facturus sit, cum ex ipso cognoro, faciam, ut scias. De Oppio bene curasti, quod ei DCCC exposuisti: idque, quoniam Philotimum habes, perfice, et cognosce rationem: et, ut agam amplius, si me amas, prius quam proficiscaris, effice, magna me cura levaris. Habes ad omnia. etsi paene praeterii, chartam tibi deesse: mea cautio est; siquidem eius inopia minus multa ad me scribis, tu vero aufer ducentos. etsi meam in eo parsimoniam huius paginae contractio significat, dum acta et rumores vellet. iam, si qua certa habes de Caesare, exspecto litteras; et alias Pomtino de omnibus rebus diligenter dabis.

V. CICERO ATTICO S.

Plane deest, quod scribam. nam nec, quod mandem, habeo; nihil enim praetermissum est: nec quod narrem; novi enim nihil, nec iocandi locus est; ita me multa sollicitant. tantum tamen scito, Idibus Mai. nos Venusia mane proficiscentes has dedisse. eo autem die credo aliquid actum in senatu. sequantur igitur nos tuae litterae, quibus non modo res omnes, sed etiam rumores cognoscamus. eas accipiemus Brundisii. ibi enim Pomtinum ad eam diem, quam tu scripsisti, exspectare consilium est. Nos Tarenti, quos cum Pompeio διαλόγους de republica habuerimus, ad te perscribemus, etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus recte ad te scribere possim, id est, quamdiu Romae futurus sis, ut aut quo dem posthac litteras

sciam, aut ne dem frustra. Sed antequam proficiscare, utique explicatum sit illud H-S XX et DCCC. hoc velim in maximis rebus et maxime necessariis habeas; ut, quod auctore te velle coepi, adiutore assequar.

VI. CICERO ATTICO S.

Tarentum veni a. d. XV Kalend. Iun. Quod Pomtinum statueram exspectare, commodissimum duxi, dies eos, quoad ille veniret, cum Pompeio consumere: eoque magis, quod ei gratum esse id videbam; qui etiam a me petierit, ut secum et apud se essem quotidie: quod concessi libenter. multos enim eius praeclaros de republica sermones accipiam: instruar etiam consiliis idoneis ad hoc nostrum negotium. Sed ad te brevior iam in scribendo incipio fieri, dubitans, Romaene sis, an iam profectus. quod tamen quoad ignorabo, scribam aliquid potius, quam committam, ut, tibi cum possint reddi a me litterae, non reddantur. nec tamen iam habeo, quod aut mandem tibi, aut narrem. mandavi omnia, quae quidem tu, ut pollicaris, exhauries: narrabo, cum aliquid habebo novi. illud tamen non desinam, dum adesse te putabo, de Caesaris nomine rogare, ut confectum relinquas. avide exspecto tuas litteras, et maxime, ut norim tempus profectionis tuae.

VII. CICERO ATTICO S.

Quotidie, vel potius in dies singulos, breviores litteras ad te mitto. quotidie enim magis suspicor, te in Epirum iam profectum. sed tamen, ut mandatum scias me curasse; quot ante, ait se Pompeius [quinos] praefectos delaturum, novos, vacationes, iudiciariam causam. Ego cum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundisium a. d. XIII Kal. Iunias. civem illum egregium relinquebam, et ad haec, quae timentur, propulsanda paratissi-

mum. Tuas litteras exspectabo, cum ut, quid agas, tum, ut ubi sis, sciam.

VIII. CICERO ATTICO S.

Me et incommoda valitudo, qua iam emerseram, utpote cum sine febri laborassem, et Pomtini exspectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum iam diem Brundisii. sed cursum exspectabamus. tu si modo es Romae: vix enim puto: sin es, hoc vehementer animadvertas velim. Roma acceperam litteras, Milonem meum queri per litteras iniuriam meam, quod Philotimus socius esset in bonis suis. id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia; quem et amicissimum Miloni perspexeram, et talem virum, qualem tu iudicas, cognoram. eius autem consilium, meumque hoc fuerat; primum, ut in potestate nostra esset res, ne illum malus emtor alienus mancipiis, quae permulta secum habet, spoliaret: deinde, ut Faustae, cui cautum ille [esse] voluisset, ratum esset. erat etiam illud, ut ipsi nos, si quid servari posset, quam facillime servaremus. nunc rem totam perspicias velim. nobis enim scribuntur saepe maiora. sed si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus, ut ego ei coram dixeram, mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis. nihil nobis fuerat tanti. sin haec leviora sunt, tu iudicabis. Loquere cum Duronio. scripsi etiam ad Camillum, ad Lamiam: eoque magis, quod non confidebam Romae te esse. summa erit haec: statues, ut ex fide, fama, reque mea videbitur.

IX. CICERO ATTICO S.

Actium venimus a. d. XVII Kal. Quint. cum quidem et Corcyrae, et Sybotis, muneribus tuis, quae et Areus, et meus amicus Eutychides opipare et φιλοπροσηνέστατα nobis congesserant, epulati essemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedi-

bus, qui incommodissime navigassemus: et Leucatam flectere molestum videbatur. actuariis autem minutis, Patras accedere sine his impedimentis, non satis visum est decorum. Ego, ut saepe tu me currentem hortatus es, quotidie meditor, praecipio meis, faciam denique, ut summa modestia et summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus, velim, quiescat, et fortuna nos iuvet: nostra praestabimus. Tu, quaeso, quid agas, ubi quoque tempore futurus sis, quales res nostras Romae reliqueris, maxime de XX et DCCC, cura ut sciamus. id unis diligenter litteris datis, quae ad me utique perferantur, consequere. Illud tamen (quoniam nunc abes, cum id non agitur: aderis autem ad tempus, ut mihi rescripsisti) memento curare per te, et per omnes nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo statu, ne quid novi decernatur. hoc tibi ita mando, ut dubitem, an etiam te rogem, ut pugnes, ne intercaletur. sed non audeo tibi omnia onera imponere. annum quidem utique teneto. Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi; sed quotidie pluris facio, et mehercule in primis, quod te amat, nec tui mentionem intermitti sinit.

X. CICERO ATTICO S.

Vt Athenas a. d. VII Kal. Quint. veneram, exspectabam ibi iam quartum diem Pomtinum: neque de eius adventu certi quicquam habebam: eram autem totus, crede mihi, tecum: et quamquam sine his per me ipse, tamen acrius, vestigiis tuis monitus, de te cogitabam. quid quaeris? non mehercule alius ullus sermo, nisi de te. sed tu aliquid de me scire fortasse mavis. haec sunt. Adhuc sumtus nec in me aut publice, aut privatim, nec in quemquam comitum. nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite. persuasum est omnibus meis, serviendum esse famae meae.

belle adhuc. Hoc animadversum, Graecorum laude et multo sermone celebratur. Quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere. sed haec tum laudemus, cum erunt perorata. Reliqua sunt eiusmodi, ut meum consilium saepe reprehendam, quod non aliqua ratione ex hoc negotio emerserim. o rem minime aptam meis moribus! o illum verum, ἔρδοι τίς! Dices, quid adhuc? nondum in negotio versaris. nescio: et puto molestiora restare: etsi haec ipsa fero equidem fronte, ut puto, et vultu, bellissime; sed angor intimis sensibus: ita multa vel iracunde, vel insolenter, vel in omni genere stultitiae insulse, arroganter et dicuntur et tacentur quotidie. quae, non quo te celem, non perscribo, sed quia δυσεξίμητα sunt. itaque admirabere meam βαθύτητα, cum salvi redierimus: tanta mihi μελέτη huius virtutis datur. ergo haec quoque hactenus. Etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum; quia, quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem: nec hercule umquam tam diu ignarus rerum mearum fui; quid de Caesaris, quid de Milonis nominibus actum sit: ac non modo nemo, sed ne rumor quidem quisquam, ut sciremus, in republica quid ageretur. quare si quid erit, quod scias de iis rebus, quas putabis scire me velle, per mihi gratum erit, si id curaris ad me perferendum. Quid est praeterea? nihil sane, nisi illud: valde me Athenae delectarunt: urbs duntaxat, et urbis ornamentum, et hominum amores in te, et in nos quaedam benivolentia: sed multum est philosophia. ἄνω κάτω si quid est, est in Aristo, apud quem eram. nam Xenonem tuum, vel nostrum potius, Quinto concesseram: et tamen propter vicinitatem totos dies simul eramus invicem. Cum primum poteris, tua consilia ad me scribas; ut sciam, quid agas, ubi quoque, et maxime quando Romae futurus sis.

XI. CICERO ATTICO S.

Hui! totiesne me litteras dedisse Romam, cum ad te nullas darem? at vero posthac frustra potius dabo, quam si recte dari potuerint, committam, ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades, quidquid provideri potest, provide. Non dici potest, quam flagrem desiderio urbis, quam vix harum rerum insulsitatem feram. Marcellus foede de Comensi. etsi ille magistratum non gesserat; erat tamen Transpadanus. ita mihi videtur non minus stomachi nostro ac Caesari fecisse. sed hoc ipse viderit. Pompeius mihi quoque videbatur, quod scribis Varronem dicere, in Hispaniam certe iturus. id ego minime probabam; qui quidem Theophani facile persuasi, nihil esse melius, quam nusquam illum discedere. ergo Graecus incumbet. valet autem auctoritas eius apud illum plurimum. Ego has pridie Nonas Quint. proficiscens Athenis dedi; cum ibi decem ipsos fuissem dies. Venerat Pomtinus: una Cn. Volusius: aderat quaestor: tuus unus Tullius aberat. ἄφρακτα Rhodiorum, et dicrota Mitylenaeorum habebam: et aliquid ἐπικὸν δεῖ. De Parthis erat silentium. quod superest, dii iuvent. Nos adhuc iter per Graeciam summa cum admiratione fecimus. nec mehercule habeo, quod adhuc quem accusem meorum. videntur mihi nosse nos, nostram causam, et conditionem profectionis suae. plane serviunt existimationi meae. Quod superest, si verum illud est: οἷα γ' ἡ δέσποινα, certe permanebunt. nihil enim a me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus. Sin id parum profuerit. fiet aliquid a nobis severius. nam adhuc lenitate dulces sumus; et, ut spero, proficimus aliquantum. sed ego hanc, ut singuli dicunt, ἀνεξίαν in unum annum meditatus sum. proinde pugna, ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar. Nunc redeo ad quae mihi mandas: ni praefectis excusationi, sis,

quos voles deferto. non ero tam μετέωρος, quam in Apuleio fui. Xenonem tam diligo, quam tu: quod ipsum sentire certo scio. Apud Patronem et reliquos barones te in maxima gratia posui: et hercule merito tuo feci. nam mihi is, ter, dixit, te scripsisse ad se, mihi ex illius litteris rem illam curae fuisse, quod ei pergratum erat. sed cum Patron mecum egisset, ut peterem a vestro Ariopago, ὑπομνηματισμὸν tollerent, quem Polycharmo praetore fecerant; commodius visum est et Xenoni, et post ipsi Patroni, me ad Memmium scribere, qui pridie, quam ego Athenas veni, Mitylenas profectus erat, ut is ad suos scriberet, posse id sua voluntate fieri. non enim dubitabat Xeno, quin ab Ariopagitis invito Memmio impetrari non posset. Memmius autem aedificandi consilium abiecerat: sed erat Patroni iratus. itaque scripsi ad eum accurate: cuius epistolae misi ad te exemplum. Tu, velim, Piliam meis verbis consolere: indicabo enim tibi: tu illi nihil dixeris. Accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliae: abstuli, aperui, legi: valde scripta est συμπαθῶς. Brundisio quae tibi epistolae redditae sunt sine mea, tum videlicet datas, cum ego me non belle haberem. nam illam νομανανδρίαν excusationem ne acceperis. Cura, ut omnia sciam, sed maxime, ut valeas.

XII. CICERO ATTICO S.

Negotium magnum est navigare, atque id mense Quintili. sexto die Delum Athenis venimus. pridie Nonas Quintil. a Piraeeo ad Zostera, vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit. A. d. VIII Idus ad Ceo iucunde. inde Gyarum saevo vento, non adverso: hinc Scyrum, inde Delum, utroque citius, quam vellemus, cursum confecimus. Iam nosti ἄφρακτα Rhodiorum. nihil, quod minus fluctum ferre possit. itaque erat in animo nihil festinare, Delo nec movere, nisi omnia ἀκρωτηρίων οὖρια vidissem. De Messala

ad te statim, ut audivi, de Gyaro dedi litteras: et id ipsum consilium nostrum etiam ad Hortensium: cui quidem valde συνηγωνίων. sed tuas de eius iudicii sermonibus, et mehercule omni de reipublicae statu litteras exspecto, πολιτικώτερον quidem scriptas, (quoniam meos cum Thallumeto nostro pervolutas libros,) eiusmodi inquam litteras, ex quibus ego, non quid fiat, (nam id vel Helenius, vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus,) sed quid futurum sit. etiam cum haec leges, habebimus consules. omnia perspicere poteris, de Caesare, de Pompeio, de ipsis iudiciis. Nostra autem negotia, quoniam Romae commoraris, amabo te, explica. Cui rei fugerat me rescribere, de strue laterum, plane rogo. De aqua, si quid poterit fieri, eo sis animo, quo soles esse: quam ego cum mea sponte, tum tuis sermonibus aestimo plurimi. ergo aliquid conficies. Praeterea, si quid Philippus rogavit, quod in sua re faceres, id velim facias. Plura scribam ad te, cum constitero: nunc eram plane in medio mari.

XIII. CICERO ATTICO S.

Ephesum venimus a. d. XI Kal. Sext. sexagesimo et quingentesimo post pugnam Bovillam. navigavimus sine timore et sine nausea; sed tardius, propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De concursu legationum, privatorum, et de incredibili multitudine, quae mihi iam Sami, sed mirabilem in modum Ephesi praesto fuit, aut audisse te puto, aut quid ad me attinet? Verumtamen. Decumani, ac si venissem cum imperio, Graeci quasi Ephesio praetori se alacres obtulerunt. ex quo te intelligere certo scio, multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas. sed, ut spero, utemur ea palaestra, quam a e didicimus; omnibusque satisfaciemus; et eo facilius, quod in nostra provincia confectae sunt pactiones. Sed hactenus, praesertim cum cenanti mihi nun-

tiaret Caestius, se de nocte proficisci. Tua negotia Ephesi curae mihi fuerunt: Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Sciam tradidi; Apollonidiensem Xenonem commendavi. omnino omnia se facturum recepit. Ego praeterea rationem Philogeni permutationis eius, quam tecum feci, edidi. ergo haec quoque hactenus. Redeo ad urbana. Per fortunas! quoniam Romae manes, primum illud praefulci atque praemuni, quaeso, ut simus annui; ne intercaletur quidem. deinde exhauri mea mandata; maximeque, si quid potest, de illo domestico, scrupulum, quem non ignoras; deinde de Caesare: cuius in cupiditatem te auctore incubui; nec me piget. et, si intelligis, quam meum sit scire et curare, quid in republica fiat: fiat autem? immo vero etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia; sed diligentissime: in primisque, ecquid iudiciorum status, aut factorum aut futurorum etiam, laboret. De aqua, si curae est, si quid Philippus aget, animadvertas.

XIV. CICERO ATTICO S.

Antequam aliquo loco consedero, neque longas a me, neque semper mea manu litteras exspectabis. cum autem erit spatium, utrumque praestabo. nunc iter conficiebamus aestuosa et pulverulenta via. Dederam Epheso pridie: has dedi Trallibus. In provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus. ex ea die, si me amas, παράπηγμα ἐνιαύσιον commoveto. tamen interea haec, quae vellem, mihi afferebantur: primum otium Parthicum, dein confectae pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata ab Appio, stipendiumque eis usque ad Idus Quint. persolutum. Nos Asia accepit admirabiliter. adventus noster nemini ne minimo quidem fuit sumtui. spero meos omnes servire laudi meae. tamen magno timore sum: sed bene speramus. omnes iam nostri, praeter Tullium tuum.

venerunt, erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, aestivos menses reliquos rei militari dare, hibernos iurisdictioni. Tu, velim, si me nihilo minus nosti curiosum in republica, quam te, scribas ad me omnia, quae sint, quae futura sint. nihil mihi gratius facere potes: nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quae tibi mandavi, confeceris; in primisque illud ἐνδόμυχον, quo mihi scis nihil esse carius. Habes epistolam plenam festinationis et pulveris. reliquae subtiliores erunt.

XV. CICERO ATTICO S.

Laodiceam veni pridie Kal. Sext. ex hoc die clavum anni movebis. nihil exoptatius adventu meo, nihil carius. sed est incredibile, quam me negotii taedeat. non habet satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi, et industriae meae praeclara opera cessat. quippe, ius Laodiceae me dicere, cum Romae A. Plotius dicat? et cum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium? denique haec non desidero; lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. sed feram, ut potero: sit modo annuum. si prorogatur, actum est. verum perfacile resisti potest. tu modo Romae sis. Quaeris, quid hic agam? ita vivam, ut maximos sumtus facio. mirifice delector hoc instituto. admirabilis abstinentia ex praeceptis tuis: ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, versura mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico: sed apparent, nec occuli possunt. iter Laodicea faciebam a. d. III. Non. Sext. cum has litteras dabam, in castra in Lycaoniam: inde ad Taurum cogitabam, ut cum Moeragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem. clitellae bovi sunt impositae, plane non est nostrum onus: sed feremus: modo, si me amas, sit annuum. adsis tu ad tempus, ut senatum totum excites. mirifice sollicitus sum, quod iam diu ignota sunt mihi ista omnia. quare, ut ad te

ante scripsi, cum cetera, tum respublica, cura, ut mihi nota sit. Plura scribebam tarde reddituro. sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico Puteolano. tu autem saepe dare tabellariis publicanorum poteris, per magistros scripturae et portus nostrarum dioecesium.

XVI. CICERO ATTICO S.

Etsi in ipso itinere et via discedebant publicanorum tabellarii, et eramus in cursu: tamen surripiendum aliquid putavi spatii, ne me immemorem mandati tui putares. itaque subsedi in ipsa via, dum haec, quae longiorem desiderant orationem, summatim tibi perscriberem. Maxima exspectatione in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie Kal. Sextiles. moratus triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade, audivimus nihil aliud, nisi imperata ἐπικεφάλια solvere non posse: ὠνὰς omnium venditas: civitatum gemitus, ploratus: monstra quaedam non hominis, sed ferae nescio cuius immanis. Quid quaeris? taedet omnium nos vitae. levantur tamen miserae civitates, quod nullus fit sumtus in nos, neque in legatos, neque in quaestorem, neque in quemquam. scito, non modo nos foenum, aut quod lege Iulia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem; nec, praeter quatuor lectos et tectum, quemquam accipere quidquam: multis locis ne tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque. itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus omnibus. mehercule etiam, adventu nostro, reviviscunt; iustitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis. itaque opiniones omnium superavit. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque: ibi forum agit. De Partho silentium est: sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere. id autem

facere ob eam causam dicebant, quod tardius vellet decedere. Nos in castra properabamus, quae aberant bidui.

XVII. CICERO ATTICO S.

Accepi Roma sine epistola tua fasciculum litterarum: in quo, si modo valuisti, et Romae fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. hanc epistolam dictavi sedens in rheda, cum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui. paucis diebus habebam certos homines, quibus darem litteras. itaque eo me servavi. Nos, tametsi hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut nullus teruncius insumatur in quemquam. id fit etiam et legatorum, et tribunorum, et praefectorum diligentia. nam omnes mirifice συμφιλοδοξοῦσιν gloriae meae. Lepta noster mirificus est. Sed nunc propero. perscribam ad te paucis diebus omnia. Cicerones nostros Deiotarus filius, qui rex ab senatu appellatus est, secum in regnum. dum in aestivis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus. Sextius ad me scripsit, quae tecum esset de mea domestica et maxima cura locutus, et quid tibi esset visum. amabo te, incumbe in eam rem, et ad me scribe, quid et possit, et tu censeas. Idem scripsit, Hortensium de proroganda nostra provincia dixisse nescio quid. mihi in Cumano, diligentissime, se, ut, annui essemus, defensurum, receperat. si quicquam me amas, hunc locum muni. dici non potest, quam invitus a vobis absim. et simul hanc gloriam iustitiae et abstinentiae fore illustriorem spero, si cito decesserimus: id quod Scaevolae contigit, qui solos novem menses Asiae praefuit. Appius noster, cum me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodicea. ibi forum agit, cum ego sim in provincia; quam eius iniuriam non insector. satis enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quae sunt imposita provinciae. quod, do operam, ut faciam quam minima illius contumelia. sed hoc Bruto nostro

velim dicas, illum fecisse non belle, qui adventu meo, quam longissime potuerit, discesserit.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Quam vellem Romae esses, si forte non es: nihil enim certi habebamus, nisi accepisse nos tuas litteras a. d. XIV Kal. Sext. datas: in quibus scriptum esset, te in Epirum iturum circiter Kal. Sextiles. sed, sive Romae es, sive in Epiro, Parthi Euphraten transierunt duce Pacoro, Orodi, regis Parthorum, filio, cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria. Cassius in oppido Antiochiae cum omni exercitu. nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra. hostis in Cyrrhestica; quae Syriae pars proxima est provinciae meae. his de rebus scripsi ad senatum: quas litteras, si Romae es, videbis, putesne reddendas, et multa, immo omnia: quorum κεφάλαιον, ne quid inter caesa et porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur aut temporis. nobis enim, hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, praesertim fidelium, certissimum subsidium est hiems. ea si venerit, nec illi ante in meam provinciam transierint, unum vereor, ne senatus, propter urbanarum rerum metum, Pompeium nolit dimittere. quodsi alium ad ver mittit, non laboro: nobis modo temporis ne quid prorogetur. Haec igitur, si Romae es: sin abes, aut etiam si ades; haec negotia sic se habent. Stamus animis, et, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu. tuto consedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum, loco; parvo exercitu; sed, ut spero, ad benivolentiam erga nos consentiente: quem nos, Deiotari adventu cum suis omnibus copiis, duplicaturi eramus. Sociis multo fidelioribus utimur, quam quisquam usus esset: quibus incredibilis videtur et nostra mansuetudo et abstinentia. delectus habetur civium Romanorum: frumentum ex agris in loca tuta comportatur. si fuerit occasio, manu; sin minus, locis nos de-

fendemus. quare bono animo es. video enim te, et, quasi coram adsis, ita cerno συμπάθειαν amoris tui. sed te rogo, (si ullo pacto fieri poterit,) si integra in senatu nostra causa ad Kal. Ian. manserit, ut Romae sis mense Ianuario. profecto nihil accipiam iniuriae, si tu aderis. amicos consules habemus, nostrum tribunum plebis Furnium. verum tua est opus assiduitate, prudentia, gratia. tempus est necessarium. sed turpe est, me pluribus verbis agere tecum. Cicerones nostri sunt apud Deiotarum; sed, si opus erit, deducentur Rhodum. Tu, si es Romae; ut soles, diligentissime: si in Epiro; mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium; ut et tu, quid nos agamus, et nos, quid tu agas, quidque acturus sis, scire possimus. Ego tui Bruti rem sic ago, ut tuam ipse non ageret. sed iam exhibeo pupillum, neque defendo. sunt enim negotia et lenta, et inania. faciam tamen satis. tibi quidem, cui difficilius est, quam ipsi. sed certe satisfaciam utrique.

XIX. CICERO ATTICO S.

Obsignaram iam epistolam eam, quam puto te modo perlegisse, scriptam mea manu, in qua omnia continentur, cum subito Appii tabellarius a. d. XI Kal. Octob. septimo quadragesimo die Roma celeriter (hui tam longe!) mihi tuas litteras reddidit. ex quibus non dubito, quin tu Pompeium exspectaris, dum Arimino rediret, et iam in Epirum profectus sis; magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus sis non minus, quam nos hic sumus. De Attelliano nomine scripsi ad Philotimum, ne appellaret Messalam. Itineris nostri famam ad te pervenisse laetor, magisque laetabor, si reliqua cognoris. Filiolam tuam tibi iam Romae iucundam esse gaudeo; eamque, quam nunquam vidi, tamen et amo, et amabilem esse certo scio. etiam atque etiam valete, Patron, et tui condiscipuli. Quae de Tarentinis in militia laboravi, ea tibi grata esse gaudeo. Quod scribis libente te repulsam tulisse eum, qui cum sororis tuae

filii patruo certaret; magni amoris signum. itaque me etiam admonuisti ut gauderem. nam mihi in mentem non venerat. non credo, inquis. ut libet: sed plane gaudeo: quoniam τὸ νεμεσᾷν interest τοῦ φθονεῖν.

XX. CICERO ATTICO S.

Saturnalibus mane se mihi Pindenissae dediderunt, septimo et quadragesimo die, postquam oppugnare eos coepimus. qui (malum) isti Pindenissae? qui sunt? inquies: nomen audivi numquam. quid ego faciam? potui Ciliciam, Aetoliam, aut Macedoniam reddere? hoc iam sic habeto, nec hoc exercitu hic tanta negotia geri potuisse. quae cognosce ἐν ἐπιτομῇ. sic enim concedis mihi proximis litteris. Ephesum ut venerim, nosti; qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, qua nihil me umquam delectavit magis. inde oppidis, iis, qua ieram, mirabiliter accepti, Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus. ibi morati biduum, perillustres fuimus, honorificisque verbis omnis iniurias revellimus superiores. quod idem dein Apameae quinque dies morati, et Synnadis triduum, Philomeli quinque dies, Iconii decem, fecimus. nihil ea iurisdictione aequabilius, nihil lenius, nihil gravius. inde in castra veni a. d. VII Kal. Septemb. a. d. III exercitum lustravi apud Iconium. ex his castris, cum graves de Parthis nuntii venissent, perrexi in Ciliciam per Cappadociae partem eam, quae Ciliciam attingit, eo consilio, ut Armenius Artavasdes, et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. cum dies quinque ad Cybistra [Cappadociae] castra habuissem, certior sum factus, Parthos ab illo aditu Cappadociae longe abesse; Ciliciae magis imminere. itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. Tarsum veni a. d. III Non. Octob. inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia ima aquarum divortio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. hic a. d. III Idus Octob. magnum numerum hostium occidimus. castella munitissima, nocturno

Pomtini adventu, nostro matutino, cepimus, incendimus. imperatores appellati sumus. castra paucos dies habuimus, ea ipsa, quae contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paulo melior, quam aut tu, aut ego. ibi dies quinque morati, direpto et vastato Amano, inde discessimus. scis enim dici quaedam πανικὰ, dici item τὰ κενὰ τοῦ πολέμου. rumore adventus nostri, et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit, et Parthis timor iniectus est. itaque eos, cedentes ab oppido, Cassius insecutus, rem bene gessit. qua in fuga, magna auctoritate Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis post diebus. erat in Syria nostrum nomen in gratia. Venit interim Bibulus. credo voluit appellatione hac inani nobis esse par. in eodem Amano coepit laureolam in mustaceo quaerere. at ille cohortem primam totam perdidit, centurionemque primipili, nobilem sui generis, Asinium Dentonem, et reliquos cohortis eiusdem, et Sex. Lucilium, T. Gavii Caepionis, locupletis et splendidi hominis, filium, tribunum militum. sane plagam odiosam acceperat cum re, tum tempore. Nos Pindenissum, quod oppidum munitissimum Eleutherocilicum omnium memoria in armis fuit, (feri homines et acres, et omnibus rebus ad defendendum parati,) cinximus vallo et fossa: aggere maximo, vineis, turre altissima, magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno labore, apparatu, multis sauciis nostris, incolumi exercitu, negotium confecimus. Hilara sane Saturnalia. militibus quoque, equis exceptis, reliquam praedam concessimus. mancipia vaenibant Saturnalibus tertiis. Cum haec scribebam, in tribunali res erat ad H-S CXX. hinc exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quinto fratri dabam. ipse me Laodiceam recipiebam. Haec adhuc. sed ad praeterita revertamur. Quod me maxime hortaris, et, quod pluris est, quam omnia, in quo laboras, ut etiam Ligurino μώμῳ satisfaciam: moriar, si quicquam fieri potest elegan

tius. nec iam ego hanc continentiam appello, quae virtus voluptati resistere videtur. ego in vita mea nulla umquam voluptate tanta sum adfectus, quanta adficior hac integritate. nec me tam fama, quae summa est, quam res ipsa, delectat. quid quaeris? fuit tanti: me ipse non noram: nec satis sciebam, quid in hoc genere facere possem: recte πεφυσίωμαι. nihil est praeclarius. interim haec λαμπρά. Ariobarzanes opera mea vivit, regnat. ἐν παρόδῳ, consilio, et auctoritate, et quod insidiatoribus eius ἀπρόσιτον me, non modo ἀδωροδόκητον praebui, regem regnumque servavi. interea e Cappadocia ne pilum quidem. [atque etiam spero toto anno imperii nostri teruncium sumtus in provincia nullum fore.] Brutum abiectum, quantum potui, excitavi: quem non minus amo, quam tu: paene dixi, quam te. Habes omnia. Nunc publice litteras Romam mittere parabam: uberiores erunt, quam si ex Amano misissem. at te Romae non fore? sed est totum, quod Kal. Mart. futurum est. vereor enim, ne, cum de provincia agetur, si Caesar resistet, nos retineamur. his tu si adesses, nihil timerem. Redeo ad urbana: quae ego diu ignorans, ex tuis iucundissimis litteris a. d. V Kal. Ian. denique cognovi. eas diligentissime Philogenes, libertus tuus, curavit, perlonga et non satis tuta via, perferendas. nam quas Lenii pueris scribis datas, non acceperam. Iucunde de Caesare, et quae senatus decrevit, et quae tu speras: quibus ille si cedit, salvi sumus. Incendio Plaetoriano quod Seius ambustus est, minus moleste fero. Lucceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit, et quid actum sit, aveo scire. Ego, cum Laodiceam venero, Quinto, sororis tuae filio, togam puram iubeor dare; cui moderabor diligentius. Deiotarus, cuius auxiliis magnis usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas exspecto litteras; ut habeam rationem non modo negotii, verum etiam otii tui. Nicanor in officio est, et a me liberaliter tractatur: quem, ut puto, Romam

eum litteris publicis mittam; ut et diligentius perferantur, et idem ad me certa de te et a te referat. Alexis quod mihi toties salutem adscribit, est gratum. sed cur non suis litteris idem facit, quod meus ad te Alexis facit? Phemio quaeritur κέρας. Sed haec hactenus. Cura, ut valeas, et ut sciam, quando cogites Romam. etiam atque etiam vale. Tua, tuosque Thermo et praesens Ephesi diligentissime commendaram, et nunc per litteras: ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. Tu velim, quod antea ad te scripsi, de domo Pammeni, des operam, ut, quod tuo meoque beneficio puer habet, cures, ne qua ratione convellatur. utrique nostrûm honestum existimo; tum mihi erit pergratum.

XXI. CICERO ATTICO S.

Te in Epirum salvum venisse, et, ut scribis, ex sententia navigasse, vehementer gaudeo: non esse Romae meo tempore pernecessario, submoleste fero: hoc me tamen consolor: non spero te istic iucunde hiemare, et libenter requiescere. Cassius, frater Q. Cassii, familiaris tui, pudentiores illas litteras miserat, (de quibus tu ex me requiris, quid sibi voluerint,) quam eas, quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum. Recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum. sed nullo nostro εὐημερήματι. hodie vero hiemant in Cyrrhestica, maximumque bellum impendet. nam et Orodi, regis Parthorum, filius in provincia nostra est: nec dubitat Deiotarus, (cuius filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest,) quin cum omnibus copiis ipse prima aestate Euphraten transiturus sit. quo autem die Cassii litterae victrices in senatu recitatae sunt, id est, Nonis Octobribus, eodem meae tumultum nuntiantes. Axius noster ait, nostras auctoritatis plenas fuisse; illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatae: quas certo scio plenas timoris fore. Ex iis rebus hoc vereor, ne, cum Pompeius propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Caesari nul-

lus honos a senatu habeatur; dum hic nodus expediatur, non putet senatus, nos, antequam successum sit, oportere decedere, nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos praeesse. Hic, ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo: atque eo magis, quod tu abes, qui consilio, gratia, studio multis rebus occurreres. Dices me ipsum mihi sollicitudinem struere. cogor: et velim ita sit. sed omnia metuo. etsi bellum ἀκροτελεύτιον habet illa tua epistola, quam dedisti nauseans Buthroto: *tibi, ut video et spero, nulla ad decedendum erit mora.* mallem, *ut video:* nihil opus fuit, *ut spero.* acceperam autem satis celeriter Iconii per publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas. in his γλυκύπικρον illud confirmas, moram mihi nullam fore: deinde addis, si quid secus, te ad me [fore] venturum. angunt me dubitationes tuae: simul et vides, quas acceperim litteras. nam quas Hermoni, centurionis Camulae, [ipse] scribis te dedisse, non accepi. Lenii pueris te dedisse, saepe ad me scripseras. eas Laodiceae denique, cum eo venissem, III Id. Febr. Lenius mihi reddidit, datas a. d. X Kal. Octobres. Lenio tuas commendationes et statim verbis et reliquo tempore re probabo. hae litterae cetera vetera habebant, unum hoc novum, de Cibyratis pantheris. multum te amo, quod respondisti M. Octavio, te non putare. sed posthac omnia, quae certa non erunt, pro certo negato. nos enim et nostra sponte bene firmi, et mehercule auctoritate tua inflammati vicimus omnes (hoc tu ita reperies) cum abstinentia, tum iustitia, facilitate, clementia. Cave putes quicquam homines magis umquam esse miratos, quam nullum teruncium, me obtinente provinciam, sumtus factum esse, nec in rempublicam, nec in quemquam meorum, praeterquam in L. Tullium legatum. is, ceteroqui abstinens, sed Iulia lege, transitans, semel tamen in diem, non, ut alii solebant, omnibus vicis, [praeter eum semel, nemo accepit] facit ut

mihi, excipiendus sit, cum teruncium nego sumtus factum. praeter eum accepit nemo. has a nostro Q. Titinio sordes accepimus. Ego, aestivis confectis, Quintum fratrem hibernis et Ciliciae praefeci: Q. Volusium, tui Tiberii generum, certum hominem, sed mirifice etiam abstinentem, misi in Cyprum, ut ibi pauculos dies esset; ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur, ius sibi dictum negarent: nam evocari ex insula Cyprios non licet: ipse in Asiam profectus sum Tarso Nonis Ianuariis: non mehercule dici potest, qua admiratione Ciliciae civitatum, maximeque Tarsensium. postea vero quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiae nostrarum dioecesium, quae sex mensibus imperii mei nullas meas acceperat litteras, numquam hospitem viderat. illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quaestu. civitates locupletes, ne in hiberna milites reciperent, magnas pecunias dabant: Cyprii talenta Attica CC. qua ex insula (non ὑπερβολικῶς, sed verissime loquor) numus nullus, me obtinente, erogabitur. Ob haec beneficia, quibus illi obstupescunt, nullos honores mihi, nisi verborum, decerni sino: statuas, fana, τέθριππα prohibeo: nec sum in ulla re alia molestus civitatibus; sed fortasse tibi, qui haec praedicem de me. perfer, si me amas. tu enim me haec facere voluisti. Iter igitur ita per Asiam feci, ut etiam fames, qua nihil miserius est, quae tum erat in hac mea Asia, (messis enim nulla fuerat,) mihi optanda fuerit. quacumque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla contumelia, auctoritate et cohortatione perfeci, ut et Graeci, et cives Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, forum institueram agere Laodiceae Cibyraticum et Apamense ex Idibus Mart. ibidem Synnadense, Pamphylium, (tum Phemio dispiciam κέρας Aonium,) Isauricum: ex Idibus Mai. in Ciliciam, ut ibi Iunius consumatur. velim tranquille a Parthis. Quin-

tilis, si erit, ut volumus, in itinere est, per provinciam redeuntibus, consumendus. venimus enim in provinciam, Laodiceam, Sulpicio et Marcello consulibus, pridie Kal. Sextiles: inde nos oportet decedere a. d. IV Kal. Sext. Primum contendam a Quinto fratre, ut se praefici patiatur: quod et illo et me invitissimo fiet. sed aliter honeste fieri non potest, praesertim cum virum optimum, Pomtinum, ne nunc quidem retinere possim. rapit enim hominem Postumius Romam, fortasse etiam Postumia. Habes consilia nostra. nunc cognosce de Bruto. Familiares habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium et P. Matinium; quos mihi maiorem in modum commendavit. Matinium non novi. Scaptius ad me in castra venit. pollicitus sum curaturum me, Bruti causa, ut ei Salaminii pecuniam solverent. egit gratias: praefecturam petivit. negavi me cuiquam negotianti dare: quod idem tibi ostenderam. Cn. Pompeio petenti probaram institutum meum: quid dicam? Torquato, de M. Lenio tuo, multis aliis. si praefectus vellet esse syngraphae causa, me curaturum, ut exigeret. gratias egit: discessit. Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio, per quas Salaminios coërceret; et eundem habuerat praefectum. vexabat Salaminios. ego equites ex Cypro decedere iussi. moleste tulit Scaptius. quid multa? ut ei fidem meam praestarem; cum ad me Salaminii Tarsum venissent, et una Scaptius, imperavi, ut pecuniam solverent. multa de syngrapha, de Scaptii iniuriis. negavi me audire. hortatus sum; petivi etiam, pro meis in civitatem beneficiis, ut negotium conficerent: denique dixi me coacturum. homines non modo non recusare, sed etiam hoc dicere, se a me solvere. quod enim praetori dare consuessent, quoniam ego non acceperam, se a me quodam modo dare; atque etiam minus esse aliquanto in Scaptii nomine, quam in vectigali praetorio. collaudavi homines. recte, inquit Scaptius: sed sub-

ducamus summam. interim cum ego in edicto tralaticio, centesimas me observaturum, haberem, cum anatocismo anniversario; ille ex syngrapha postulabat quaternas. quid ais? inquam. possumne contra meum edictum? at ille profert senatus consultum Lentulo Philippoque consulibus, VT, QVI CILICIAM OBTINERET, IVS EX ILLA SYNGRAPHA DICERET. cohorrui primo: etenim erat interitus civitatis. reperio duo senatus consulta iisdem consulibus de eadem syngrapha. Salaminii cum Romae versuram facere vellent, non poterant; quod lex Gabinia vetabat [e syngrapha ius dicere]. tum ii Bruti familiares, freti gratia Bruti, dare volebant quaternis, si sibi senatus consulto caveretur, fit gratia Bruti senatus consultum, VT NE VE SALAMINIIS, NE VE QVI EIS DEDISSET, FRAVDI ESSET. pecuniam numerarunt. at postea venit in mentem foeneratoribus, nihil se iuvare illud senatus consultum, quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. tum fit senatus consultum, VT EA SYNGRAPHA ESSET QVA VI CETERAE. Sed ut eodem; cum haec disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere: sed eos putare, talenta CC se debere; ea se velle accipere: debere autem eos paullo minus: rogat, ut eos ad CC perducam. optime, inquam. voco illos ad me, remoto Scaptio. quid vos? quantum, inquam, debetis? respondent, CVI. refero ad Scaptium. homo clamare. quid opus est? inquam. rationes conferatis. assidunt, subducunt: ad nummum convenit. illi se numerare velle, urgere, ut acciperet. Scaptius me rursus seducit: rogat, ut rem sic relinquam. dedi veniam homini impudenter petenti. Graecis querentibus; ut in fano deponerent, postulantibus, non concessi. clamare omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset: alii, nihil stultius. mihi autem impudens magis, quam stultus, videbatur. nam aut bono nomine centesimis contentus erat, aut,

non bono, quaternas centesimas sperabat. Habes meam causam: quae si Bruto non probatur; nescio, cur illum amemus: sed avunculo eius certe probabitur, praesertim cum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa, ut centesimae perpetuo foenore ducerentur. hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. in quo quidem, ὁδοῦ πάρεργον, Lucceius M. F. queritur apud me per litteras, summum esse periculum, ne culpa senatus, his decretis, res ad tabulas novas perveniat. commemorat, quid olim mali C. Iulius fecerit, cum dieculam duxerit: numquam respublica plus. Sed ad rem redeo. meditare adversus Brutum causam meam: si haec causa est, contra quam nihil honeste dici potest; praesertim cum integram rem et causam reliquerim. Reliqua sunt domestica. De ἐνδομύχῳ, probo idem, quod tu, Postumiae F. ille, quoniam Pontidia nugatur. sed vellem adesses. a Quinto fratre his mensibus nihil exspectaris. nam Taurus propter nives ante mensem Iunium transiri non potest. Thermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quicquam Deiotarus rex, eumque, ait, a se sustentari. Cum scies, Romae intercalatum sit, necne; velim ad me scribas certum, quo die mysteria futura sint. Litteras tuas minus paullo exspecto, quam si Romae esses: sed tamen exspecto.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM

LIB. VI.

ARGVMENTVM.

Qui has M. Tullii epistolas in libros distribuit, is mihi videtur libri alius initium hinc maxime fecisse, quod hae aliis Consulibus, quam superioris libri scriptae fuerint: nempe L. Aemilio Paullo: C. Claudio Marcello: quem Suetonius Marci Marcelli patruelem facit; Dio, sobrinum; vel ex aliorum opinione, fratrem. Hic igitur liber certum argumentum nullum habet, quod ad Remp. pertineat. Nam bellum Parthicum, cuius hic mentio fit, in metu potius, quam re ipsa fuit: cum anno superiore, qui ab ille coepto quartus fuit, finem acceperit. De rebus urbanis, quod odiosa quaedam se Cicero audisse scribit, tale fuit. Caesar cum vereretur, ne se iniqui sui provincia atque exercitu spoliarent: sicque cogeretur, si consul fieri vellet, privatus ac praesens petere: L. Paullum consulem et C. Curionem tribunum pl. antea suis actionibus adversantes, grandi mercede sibi conciliavit: quorum opera factum est, ut retineret exercitum. Nam cum de illo remittendo referretur, Curio ita est assensus, si reliqui quoque dimitterent: Pompeium notans sine dubio. Hoc anno Cicero de provincia decessit III Kalend. Sext. atque Idib. Oct. Athenis fuit, unde postrema libri huius epistola data est. Reliqua sunt privata atque domestica: de Tullia Dolabellae collocanda: et aliis rebus.

I. CICERO ATTICO S.

Accepi tuas litteras a. d. quintum Terminalia Laodiceae, quas legi libentissime, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiae. his igitur respondebo: sic enim postulas: nec *οἰκονομίαν* meam instituam; sed ordinem conservabo tuum. Recentissimas a Cybistris te meas litteras habere ais, a. d. X Kal. Octob. datas: et scire vis, tuas ego quas acceperim. omnes

fere, quas commemoras, praeter eas, quas scribis Lentuli pueris et Equotutico et Brundisio datas. quare non οἴχεται tua industria, quod vereris, sed praeclare ponitur; si quidem id egisti, ut ego delectarer. nam nulla re sum delectatus magis. Quod meam βαθύτητα in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto probo; vehementer gaudeo: ac putaram secus. Appius enim ad me ex itinere bis terve ὑπομεμψιμοίρους litteras miserat, quod quaedam a se constituta rescinderem. Vt, si medicus, cum aegrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quae ipse in curando constituerit, mutet ille: sic Appius, cum ἐξ ἀφαιρέσεως provinciam curarit, sanguinem miserit, quidquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, προσανατρεφομένην eam a me non libenter videt; sed modo succenset, modo gratias agit. nihil enim a me fit cum ulla illius contumelia. tantummodo dissimilitudo meae rationis offendit hominem. quid enim potest esse tam dissimile, quam illo imperante exhaustam esse sumtibus et iacturis provinciam; nobis eam obtinentibus, nummum nullum esse erogatum nec privatim, nec publice? Quid dicam de illius praefectis? comitibus? legatis? etiam de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio, aut tanta disciplina gubernatur, aut tam modesta est, quam nostra tota provincia. Haec nonnulli amici Appii ridicule interpretantur: qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat, et recte facere, non meae laudis, sed illius contumeliae causa. Sin Appius, ut Bruti litterae, quas ad te misit, significabant, gratias nobis agit, non moleste fero: sed tamen eo ipso die, quo haec ante lucem scribebam, cogitabam eius multa inique constituta et acta tollere. Nunc venio ad Brutum, quem ego omni studio, te auctore, sum complexus: quem etiam amare coeperam: sed, dico, revocavi me, ne te offenderem. noli enim putare, me quicquam maluisse, quam ut mandat is,

facere: nec ulla de re plus laborasse. mandatorum autem mihi libellum dedit: iisdemque de rebus tu mecum egeras. omnia sum diligentissime persecutus. Primum, ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta, quae mihi pollicebatur, illi daret. quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat: post a Pompeii procuratoribus sexcentis premi coeptus est. Pompeius autem cum ob ceteras causas plus potest unus, quam ceteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum esse venturus. ei tamen sic nunc solvitur: tricesimo quoque die talenta Attica XXXIII, et hoc ex tributis: nec id satis efficit in usuram menstruam. sed Cnaeus noster clementer id fert: sorte caret: usura: nec ea solida, contentus est. alii neque solvit cuiquam, nec potest solvere. nullum enim aerarium, nullum vectigal habet. Appii instituto tributa imperat. ea vix, in foenus Pompeii quod satis sit, efficiunt. Amici regis duo tresve perdivites sunt: sed ii suum tam diligenter tenent, quam ego, aut tu. equidem non desino tamen per litteras rogare, suadere, accusare regem. Deiotarus etiam mihi narravit, se ad eum legatos misisse de re Bruti: eos sibi responsum retulisse, illum non habere. et mehercule ego ita iudico, nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. itaque aut tutela cogito me abdicare, aut, ut pro Glabrione Scaevola, foenus et impendium recusare. Ego tamen, quas per te Bruto promiseram praefecturas, M. Scaptio, L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli. nec enim in provincia mea negotiabantur. tu autem meministi, nos sic agere, ut, quot vellet, praefecturas sumeret, dum ne negotiatori. itaque duas ei praeterea dederam. sed ii, quibus petierat, de provincia decesserant. Nunc cognosce de Salaminiis: quod video tibi etiam novum accidisse, tamquam mihi. numquam enim ex illo audivi, illam pecuniam esse suam. quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est, *Salaminii pecuniam debent M. Scaptio et P. Matinio, familiaribus meis.* eos

mihi commendat: adscribit etiam, et quasi calcar admovet, intercessisse se pro iis magnam pecuniam. confeceram, ut solverent, centesimis sexennii ductis cum renovatione singulorum annorum. at Scaptius quaternas postulabat. metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare desineres. nam ab edicto meo recessissem, et civitatem, in Catonis et in ipsius Bruti fide locatam, meisque beneficiis ornatam, funditus perdidissem. Atque hoc tempore ipso impingit mihi epistolam Scaptius Bruti, rem illam suo periculo esse: quod nec mihi umquam Brutus dixerat, nec tibi: etiam, ut praefecturam Scaptio deferrem. id vero per te exceperamus, ne negotiatori: quodsi cuiquam, huic tamen non. fuerat enim praefectus Appio; et quidem habuerat turmas equitum, quibus inclusum in curia senatum Salamine obsederat, ut fame senatores quinque morerentur. itaque ego, quo die tetigi provinciam, cum mihi Cyprii legati Ephesum obviam venissent, litteras misi, ut equites ex insula statim decederent. His de causis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum scripsisse. sed tamen hoc sum animo: si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuisse decernere, qui in tota provincia singulas observarem, itaque edixissem, idque etiam acerbissimis foeneratoribus probaretur; si praefecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Lenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi, et iis probavi; si equites deductos moleste feret: accipiam equidem dolorem, mihi illum irasci, sed multo maiorem, non esse eum talem, qualem putassem. Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Addo etiam illud, quod vereor, tibi ipsi ut probem: consistere usura debuit, quae erat in edicto meo. deponere volebant: impetravi ab Salaminiis, ut silerent. veniam illi quidem mihi dederunt; sed quid iis fiet, si huc Paullus venerit? sed totum hoc Bruto dedi, qui de me

ad te humanissimas litteras scripsit: ad me autem, etiam cum rogat aliquid, contumaciter, arroganter, ἀκοινωνήτως solet scribere. tu autem velim ad eum scribas de his rebus, ut sciam, quo modo haec accipiat. facies enim me certiorem. atque hoc superioribus litteris ad te diligenter perscripseram: sed plane te intelligere volui, mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses; si nihil aliud de hac provincia, nisi illius benivolentiam, deportassem, mihi id satis esse. sit sane; quoniam ita tu vis: sed tamen cum eo credo, quod sine peccato meo fiat. Igitur meo decreto soluta res Scaptio statim. Quam decretum sit, tu iudicabis; ne ad Catonem quidem provocabo. sed noli me putare ἐγκελεύσματα illa tua abiecisse, quae mihi in visceribus haerent. flens mihi meam famam commendasti. quae epistola tua est, in qua mentionem non facias? itaque irascatur, qui volet: patiar. τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ, praesertim cum sex libris, tamquam praedibus, me ipsum obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo; e quibus unum ἱστορικὸν requiris de Cn. Flavio Cn. F. ille vero ante decemviros non fuit: quippe qui aedilis curulis fuerit: qui magistratus multis annis post decemviros institutus est. quid ergo profecit, quod protulit fastos? occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis. nec vero pauci sunt auctores, Cn. Flavium scribam fastos protulisse, actionesque composuisse: ne me hoc, vel potius Africanum, (is enim loquitur,) commentum putes. *Οὐκ ἔλαθέ σε* illud de gestu histrionis; tu scelestè suspicaris, ego ἀφελῶς scripsi. De me imperatore scribis te ex Philotimi litteris cognosse. sed credo te, iam in Epiro cum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse, unas a Pindenisso capto, alteras a Laodicea, utrasque tuis pueris datas. quibus de rebus, propter casum navigandi, per binos tabellarios misi Romam litteras publice. De Tullia mea tibi assentior; scripsique ad

eam, et ad Terentiam, mihi placere. tu enim ad me iam ante scripseras, *ac vellem te in tuum veterem gregem retulisses.* correcta vero epistola Memmiana, nihil negotii fuit. multo enim malo hunc a Pontidia, quam illum a Servilia. quare adiunges Aufium nostrum, hominem semper amantem mei; nunc, credo, eo magis, quod debet etiam fratris Appii amorem erga me cum reliqua hereditate crevisse; qui declaravit, quanti me faceret, cum saepe, tum in Bursa. nae tu me sollicitudine magna liberaris. Furnii exceptio mihi non placet. nec enim ego ullum aliud tempus timeo, nisi quod ille solum excipit. sed scriberem ad te de hoc plura, si Romae essem. In Pompeio te spem omnem otii ponere non miror: ita res est; removendumque censeo illud *dissimulantem*. Sed enim, οἰκονομία si perturbatior est, tibi assignato: te enim sequor σχεδιάζοντα. Cicerones pueri amant inter se, discunt, exercentur: sed alter, uti dixit Isocrates in Ephoro et Theopompo, frenis eget, alter calcaribus. Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare. mandavit enim pater. ea sic observabo, quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem in amoribus est. pueri autem aiunt, eum furenter irasci. sed homo non doctior, nec sanctior fieri potest, nec tui meique amantior. Thermum, Silium vere audis laudari valde se honeste gerunt. adde M. Nonium, Bibulum: me, si voles. iam Scrofa, vellem, haberet, ubi posset. est enim lautum negotium. ceteri infirmant πολίτευμα Catonis. Hortensio quod causam meam commendas, valde gratum. De Amiano, spei nihil putat esse Dionysius. Terentii nullum vestigium agnovi. Moeragenes certe periit. feci iter per eius possessionem, in qua animal reliquum nullum est. haec non noram tum, cum cum Democrito tuo locutus sum Rhosiaca vasa mandavi. Sed heus tu, quid cogitas? in felicatis lancibus et splendidissimis canistris, olusculis nos soles pascere; quid te in vasis fictilibus appositurum

putem? *Κέρας* Phemio mandatum est: reperietur; modo aliquid illo dignum canat. Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas litteras misit. necdum Bibuli erant allatae; quibus recitatis, puto fore, ut aliquando commoveatur senatus. equidem sum, in magna animi perturbatione. si, ut opto, non prorogatur nostrum negotium; habeo Iunium et Quintilem in metu. esto; duo quidem menses sustinebit Bibulus. quid illo fiet, quem reliquero, praesertim si fratrem? quid me autem, si non tam cito decedo? magna turba est. mihi tamen cum Deiotaro convenit, ut ille in meis castris esset cum suis copiis omnibus. habet autem cohortes quadringenarias nostra armatura XXX; equitum CIↃ CIↃ. erit ad sustentandum, quoad Pompeius veniat; qui litteris, quas ad me mittit, significat, suum negotium illud fore. hiemant in nostra provincia Parthi. exspectatur ipse Orodes. quid quaeris? aliquantum est negotii. De Bibuli edicto, nihil novi, praeter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras, *nimis gravi praeiudicio in ordinem nostrum.* ego tamen habeo *ἰσοδυναμοῦσαν*, sed tectiorem, ex Q. Mucii P. F. edicto Asiatico, *extra quam si ita negotium gestum est, ut eo stari non oporteat, ex fide bona* multaque sum secutus Scaevolae; in iis illud, in quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut Graeci inter se disceptent suis legibus. Breve autem edictum est propter hanc meam *διαίρεσιν*, quod duobus generibus edicendum putavi: quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de aere alieno, de usura, de syngraphis; in eodem omnia de publicanis: alterum, quod sine edicto satis commode transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis, magistris faciendis, vendendis: quae ex edicto et postulari et fieri solent. tertium, de reliquo iure dicundo, *ἄγραφον* reliqui. dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum: itaque curo, et satisfacio adhuc omnibus. Graeci vero exul-

tant, quod peregrinis iudicibus utuntur. nugatoribus quidem, inquies. quid refert? tamen se *αὐτονομίαν* adeptos putant. vestri enim, credo, graves habent, Turpionem sutorium, et Vettium mancipem. De publicanis quid agam, videris quaerere. habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno; efficio, ne cui molesti sint. *τὸ παραδοξότατον*, usuras eorum, quas pactionibus adscripserant, servavit etiam Servilius. ego sic. diem statuo satis laxam; quam ante si solverint, dico, me centesimas ducturum: si non solverint, ex pactione. itaque et Graeci solvunt tolerabili foenore; et publicanis res est gratissima. sic illa iam habent, pleno modio, verborum honorem, invitationem crebram. quid plura? sunt omnes ita mihi familiares, ut se quisque maxime putet. sed tamen *μηδὲν αὐτοῖς*. scis reliqua. De statua Africani, (*ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων!* sed me ipsum delectavit in tuis litteris,) ain' tu? Scipio hic Metellus proavum suum nescit censorem non fuisse? atqui nihil habuit aliud inscriptum, nisi Cos. ea statua, quae ad Opis per te posita in excelso est. in illa item, quae est ad *Πολυδεύκους*, hercule inscriptum est, Cos. quam esse eiusdem, status, amictus, anulus, imago ipsa declarat. at mehercule ego cum in turma inauratarum equestrium, quas hic in Capitolio posuit, animadvertissem in Serapionis subscriptione Africani cognomen, erratum fabrile putavi, nunc video Metelli. O! *ἀνιστορησίαν* turpem! Nam illud de Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est; et tu belle *ἠπόρησας*, et nos publicam prope opinionem secuti sumus, ut multa apud Graecos. quis enim non dixit, *Εὔπολιν, τὸν τῆς ἀρχαίας*, ab Alcibiade, navigante in Siciliam, deiectum esse in mare? redarguit Eratosthenes. adfert enim, quas ille post id tempus fabulas docuerit. num idcirco Duris Samius, homo in historia diligens, quod cum multis erravit, irridetur? Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? num igitur iacet Theophrastus, si id a Timaeo, tuo familia

ri, reprehensum est? Sed nescire, proavum suum censorem non fuisse, turpe est; praesertim cum post eum consulem, nemo Cornelius, illo vivo, censor fuerit. Quod de Philotimo, et de solutione H-S XX DC scribis; Philotimum circiter Kalend. Ianuar. in Chersonesum audio venisse: ac mihi ab eo nihil adhuc. reliqua mea Camillus scribit se accepisse; ea quae sint, nescio, et aveo scire. verum haec posterius et coram fortasse commodius. Illud me, mi Attice, in extrema fere parte epistolae commovit: scribis enim sic, τὶ λοιπόν; deinde me obsecras amantissime, ne obliviscar vigilare, et ut animadvertam, quae fiant. num quid de quo inaudisti? etsi nihil eiusmodi est. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. nec enim me fefellisset, nec fallet. sed ista admonitio tua tam accurata, nescio quid mihi significare visa est. De M. Octavio, iterum iam tibi rescribo, te illi probe respondisse. paullo vellem fidentius. Nam Coelius libertum ad me misit, et litteras accurate scriptas: sed de pantheris foede, ac civitatibus. rescripsi, alterum me moleste ferre, si ego in tenebris laterem, nec audiretur Romae, nullum in mea provincia numum; nisi in aes alienum, erogari; docuique, nec mihi conciliare pecuniam licere, nec illi capere: monuique eum, quem plane diligo, ut, cum alios accusasset, cautius viveret. illud autem alterum, alienum esse existimatione mea, Cibyratas imperio meo publice venari. Lepta tua epistola gaudio exultat. etenim scripta belle est, meque apud eum magna in gratia posuit. Filiola tua gratum mihi fecit, quod tibi diligenter mandavit, ut mihi salutem adscriberes. gratum etiam Pilia: sed illa officiosius, quod mihi, quem numquam vidit. igitur tu quoque salutem utrique adscribito. Litterarum datarum prid. Kal. Ianuar. suavem habuit recordationem clarissimi iurisiurandi: quod ego non eram oblitus. magnus enim praetextatus illo die fui. Habes ad omnia, non, ut postulasti, χρύσεα χαλκείων, sed paria paribus respondimus. Ecce

autem alia pusilla epistola; quam non relinquam ἀναντιφώνητον. Bene mehercule potuit Lucceius Tusculanum; nisi forte: solet enim cum suo tibicine: et velim scire, quis sit status eius. Lentulum quidem nostrum, prae aere, Tusculanum proscripsisse audio. cupio hos expeditos videre: cupio etiam Sextium; adde, si vis, Coelium; quibus omnibus est, αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι. De Memmio restituendo ut Curio cogitet, te audisse puto. De Egnatii Sidicini nomine, nec nulla, nec magna spe sumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissime Deiotarus curat, graviter aegrum. Respondi etiam minori. Tu, velim, dum ero Laodiceae, id est, ad Idus Mai. quam saepissime mecum per litteras colloquare: et cum Athenas veneris, (iam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quae omnia in mensem Martium sunt collata,) utique ad me tabellarios mittas. Sed heus tu, iamne vos a Caesare, per Herodem, talenta Attica L extorsistis? in quo, ut audio, magnum odium Pompeii suscepistis. putat enim, suos numos vos comedisse; Caesarem in Nemorensi aedificando diligentiorem fore. hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeii tamen familiari, audivi. Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis, et rheda equis iuncta, et lectica, et familia magna: pro qua, si Curio legem pertulerit, H - S centena pendat necesse est. erat praeterea cynocephalus in essedo: nec deerant onagri. numquam vidi hominem nequiorem. sed extremum audi. Diversatus est Laodiceae apud Pompeium Vindullum: ibi sua deposuit, cum ad me profectus est. moritur interim Vindullus: quae res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit: cum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. in his inventae sunt quinque plangunculae matronarum, in quibus una sororis amici tui, hominis Bruti, qui hoc utatur; et illius Lepidi, qui haec tam negligenter ferat. haec te volui παριστο-

ϱῆσαι. sumus enim ambo belle curiosi. Vnum etiam velim cogites. audio Appium προπύλαιον Eleusine facere. num inepti fuerimus, si nos quoque Academiae fecerimus? puto, inquies. ergo id ipsum scribes ad me. equidem valde ipsas Athenas amo. volo esse aliquod monumentum. odi falsas inscriptiones statuarum alienarum. sed ut tibi placebit: faciesque me, in quem diem Romana incidant mysteria, certiorem, et quo modo hiemaris. Cura ut valeas. Post Leuctricam pugnam die septingentesimo sexagesimo quinto.

II. CICERO ATTICO S.

Cum Philogenes, libertus tuus, Laodiceam ad me, salutandi causa, venisset, et se statim ad te navigaturum esse diceret; has ei litteras dedi: quibus ad eas rescripsi, quas acceperam a Bruti tabellario. Et respondebo primum postremae tuae paginae; quae mihi magnae molestiae fuit; quod ad te scriptum est a Cincio de Statii sermone: in quo hoc molestissimum est, Statium dicere, a me quoque id consilium probari. probari autem? de isto hactenus. dixerim me vel plurima vincla tecum summae coniunctionis optare: etsi sunt amoris arctissima: tantum abest, ut ego ex eo, quo astricti sumus, laxari aliquid velim. illum autem multa de istis rebus asperius solere loqui, saepe sum expertus, saepe etiam lenivi iratum. id scire te arbitror. in hac autem peregrinatione, militiave nostra saepe incensum ira vidi, saepe placatum. quid ad Statium scripserit, nescio. quidquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. mihi autem erit maxime curae, ne quid fiat secus, quam volumus, quamque oportet. nec satis est in eiusmodi re, se quemque praestare: maximae partes istius officii sunt pueri Ciceronis, sive iam adolescentis: quod quidem illum soleo hortari. ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare, teque mi-

rifice. sed est magnum illud quidem, verumtamen multiplex pueri ingenium: quo ego regendo habeo negotii satis. Quoniam respondi postremae tuae paginae prima mea; nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnes maritimas esse, hominis non nequam, sed etiam tuo iudicio probati, Dicaearchi tabulis credidi. is multis nominibus in Trophoniana Chaeronis narratione Graecos in eo reprehendit, quod mare tam secuti sunt: nec ullum in Peloponneso locum excipit. cum mihi auctor placeret, (etenim erat ἱστορικώτατος, et vixerat in Peloponneso,) admirabar tamen; et, vix accredens, communicavi cum Dionysio. atque is primo est commotus: deinde, quod tum de isto Dicaearcho non minus bene existimabat, quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat, quin ei crederemus. Arcadiae censebat esse Lepreon quoddam maritimum; Tenea autem, et Aliphera, et Tritia νεόκτιστα ei videbantur; idque τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat, ubi mentio non fit istorum. atque istum ego locum totidem verbis a Dicaearcho transtuli. Philiasios autem dici sciebam: et ita, fac, ut habeas: nos quidem sic habemus. sed primo me ἀναλογία deceperat, Φλιοῦς, Ὀποῦς, Σιποῦς. quod Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι. sed hoc continuo correximus. Laetari te nostra moderatione et continentia video. tum id magis faceres, si adesses, atque hoc foro, quod egi ex Idibus Febr. Laodiceae ad Kalend. Mai. omnium dioecesium, praeter Ciliciae. mirabilia quaedam effecimus: ita multae civitates omni aere alieno liberatae, multae valde levatae sunt: omnes, suis legibus et iudiciis usae, αὐτονομίαν adeptae, revixerunt. His ego duobus generibus facultatem ad se aere alieno liberandas aut levandas dedi; uno, quod omnino nullus in imperio meo sumtus factus est, (nullum cum dico, non loquor ὑπερβολικῶς,) nullus, inquam, ne teruncius quidem. hac autem re, incredibile est, quantum

civitates emerserint. Accessit altera. Mira erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum, quae magistratus sui fecerant. quaesivi ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant. aperte fatebantur. itaque, sine ulla ignominia, suis humeris pecunias populis retulerunt. populi autem, nullo gemitu, publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reddiderunt. itaque publicanis in oculis sumus. gratis, inquis, viris. sensimus. Iam cetera iurisdictio nec imperita, et clemens cum admirabili facilitate. aditus autem ad me minime provinciales. nihil per cubicularium. ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus. grata haec et magna, mihique nondum laboriosa ex illa vetere militia. Nonis Mai. in Ciliciam cogitabam: ibi cum Iunium mensem consumsissem, atque utinam in pace! (magnum enim bellum impendet a Parthis) Quintilem in reditu ponere. annuae enim mihi operae a. d. III Kalend. Sext. emerentur. magna autem in spe sum, mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana usque ad Nonas Martias; e quibus intelligebam, Curionis nostri constantia omnia potius actum iri, quam de provinciis. ergo, ut spero, propediem te videbo. Venio ad Brutum tuum, immo nostrum: sic enim mavis. Equidem omnia feci, quae potui aut in mea provincia perficere, aut in regno experiri. omni igitur modo egi cum rege, et ago quotidie, per litteras scilicet. ipsum enim triduum quatriduumve mecum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi. sed et tum praesens, et postea creberrimis non destiti rogare et petere mea causa; suadere et hortari sua. multum profeci, sed quantum, non plane, quia longe absum, scio. Salaminios autem (hos enim poteram coërcere) adduxi, ut totum nomen Scaptio vellent solvere; sed centesimis ductis a proxima quidem syngrapha, nec perpetuis, sed renovatis quotannis. numerabantur numi; noluit Scaptius. tu n' qui ais,

Brutum cupere aliquid perdere? quaternas habebat in syngrapha. fieri non poterat: nec, si posset, ego pati possem. audio omnino Scaptium poenitere. nam quod senatus consultum esse dicebat, ut ius ex syngrapha diceretur; eo consilio factum est, quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sumserant. vetabat autem Auli lex, ius dici de ita sumta pecunia. decrevit igitur senatus, ut ius diceretur ista syngrapha. nunc ista habet iuris idem, quod ceterae, nihil praecipui. Haec a me ordine facta, puto me Bruto probaturum; tibi, nescio; Catoni certe probabo. sed iam ad te ipsum revertor. Ain' tandem Attice, laudator integritatis et elegantiae. *ausus es hoc ex ore tuo?* inquit Ennius: ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu, si mecum esses, qui scribis morderi te interdum, quod non simul sis, paterere me id facere, si vellem? non amplius, inquis, quinquaginta. Cum Spartaco minus multi primo fuerunt. quid tandem isti mali in tam tenera insula non fecissent? non fecissent autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt? inclusum in curia senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint nonnulli fame. erat enim praefectus Appii Scaptius, et habebat turmas ab Appio. id me igitur tu, cuius mehercule os mihi ante oculos solet versari, cum de aliquo officio ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, praefectus ut Scaptius sit? alias hoc statueramus, ut negotiatorem neminem: idque Bruto probaveramus. habeat is turmas? cur potius, quam cohortes? sumtu iam nepos evadit Scaptius. Volunt, inquis, principes. scio. nam ad me Ephesum usque venerunt, flentesque equitum scelera, et miserias suas detulerunt. itaque statim dedi litteras, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent: ob eamque causam, tum ob ceteras, Salaminii nos in caelum decretis suis sustulerunt. sed iam quid opus equitatu? solvunt enim Salaminii. nisi forte id volumus armis

efficere, ut foenus quaternis centesimis ducant. et ego audebo legere umquam, aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? nimis, nimis, inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice: nos, vereor, ne parum. atque haec, scripsi ego ad Brutum, scripsisse te ad me. cognosce nunc cetera. Pro Appio nos hic omnia faciemus; honeste tamen, sed plane libenter: nec enim ipsum odimus: et Brutum amamus: et Pompeius mirifice a me contendit; quem mehercule plus plusque in dies diligo. C. Coelium quaestorem huc venire audisti. nescio, quid sit: sed. Pammenia illa mihi non placent. Ego me spero Athenis fore mense Septembri. tuorum itinerum tempora scire sane velim. εὐήθειαν Sempronii Rufi cognovi ex epistola tua Corcyraea. quid quaeris? invideo potentiae Vestorii. Cupiebam etiam nunc plura garrire; sed lucet: urget turba: festinat Philogenes. Valebis igitur, et valere Piliam et Caeciliam nostram iubebis litteris: salvebis a meo Cicerone.

III. CICERO ATTICO S.

Etsi nil sane habebam novi, quod post accidisset, quam dedissem ad te Philogeni, liberto tuo, litteras: tamen cum Philotimum Romam remitterem; scribendum aliquid ad te fuit. Ac primum illud, quod me maxime angebat; (non quo me aliquid iuvare posses: quippe res enim est in manibus: tu autem abes longe gentium:

Πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ

Νότος κυλίνδει κῦματ' εὐρείης ἁλὸς) obrepsit dies, ut vides, (mihi enim a. d. III Kal. Sext. de provincia decedendum est,) nec succeditur. quem relinquam, qui provinciae praesit? Ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem: primum, quod videtur esse honos: nemo igitur potior: deinde, quod solum habeo praetorium. Pomtiaus enim ex pacto et conven-

tu (nam ea lege exierat) iam a me discesserat. Quaestorem nemo dignum putat. etenim est levis, libidinosus, sagax. De fratre autem primum illud est; persuaderi ei non posse arbitror. odit enim provinciam. et hercule nihil odiosius, nihil molestius. deinde, ut mihi nolit negare; quidnam mei sit officii? cum bellum esse in Syria magnum putetur, id videatur in hanc provinciam erupturum; hic praesidii nihil sit; sumtus annuus decretus sit; videaturne aut pietatis esse meae, fratrem relinquere; aut diligentiae, nugarum aliquid relinquere? magna igitur, ut vides, sollicitudine afficior, magna inopia consilii. quid quaeris? toto negotio nobis opus non fuit. quanto tua provincia melior? decedes, cum voles; nisi forte iam decessisti: quem videbitur, praeficies Thesprotiae et Chaoniae. necdum tamen ego Quintum conveneram, ut iam, si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari: nec tamen, si posset, quod vellem, habebam. Hoc est igitur eiusmodi. reliqua plena adhuc et laudis et gratiae, digna iis libris, quos tu laudas. conservatae civitates; cumulate publicanis satisfactum: offensus contumelia nemo; decreto iusto et severo perpauci; nec tamen quisquam, ut queri audeat. res gestae dignae triumpho: de quo ipso nihil cupide agemus; sine tuo quidem consilio certe nihil. Clausula est difficilis in tradenda provincia. sed haec Deus aliquis gubernabit. De urbanis rebus scilicet plura tu scis; saepius et certiora audis. equidem doleo, non me tuis litteris certiorem fieri. huc enim odiosa afferebantur de Curione, de Paullo: non quo ullum periculum videam stante Pompeio, vel etiam sedente; valeat modo: sed mehercule Curionis et Paulli, meorum familiarium, vicem doleo. formam igitur mihi totius reipublicae, si iam es Romae, aut cum eris, velim mittas, quae mihi obviam veniat, ex qua me fingere possim, et praemeditari, quo animo accedam ad urbem. est enim

quiddam, advenientem non esse peregrinum atque hospitem. Et, quod paene praeterii, Bruti tui causa, ut saepe ad te scripsi, feci omnia. Cyprii numerabant. sed Scaptius centesimis, renovato in singulos annos foenore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum, quam per me in Brutum: quem tamen ego praestare non poteram. erat enim rex perpauper; aberamque ab eo ita longe, ut nihil possem, nisi litteris; quibus pugnare non destiti. summa haec est. pro ratione pecuniae liberalius est Brutus tractatus, quam Pompeius. Bruto curata hoc anno talenta circiter C. Pompeio in sex mensibus promissa CC. iam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix potest. quid est igitur, quod laborem? Amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium; qui, quia non habuit a me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortasse succenset; aut quia praefectus non est, quod ego nemini tribui negotiatori; non C. Vennonio, meo familiari; non tuo M. Lenio; et quod tibi Romae ostenderam me servaturum, in eo perseveravi. sed quid poterit queri is, qui, auferre pecuniam cum posset, noluit? Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto esse satisfactum. is a me tribunatum cum accepisset, quem ego ex Bruti litteris ei detulissem, postea scripsit ad me, se uti nolle eo tribunatu. Gavius est quidam; cui cum praefecturam detulissem Bruti rogatu, multa et dixit et fecit cum quadam mea contumelia P. Clodii canis. is me nec proficiscentem Apameam prosecutus est: nec, cum postea in castra venisset, atque inde discederet, numquid vellem, rogavit; et fuit aperte mihi, nescio quare, non amicus. hunc ego si in praefectis habuissem, quem tu me hominem putares? qui, ut scis, potentissimorum hominum contumaciam numquam tulerim, ferrem huius adseclae? etsi hoc plus est, quam ferre; tribuere etiam beneficii aliquid et honoris.

a igitur Gavius, cum Apameae me nuper vidisset Romam proficiscens, me ita appellavit: (Culleolum vix auderem:) unde, inquit, me iubes petere cibaria praefecti? respondi lenius, quam putabant oportuisse, qui aderant; me non instituisse iis dare cibaria, quorum opera non essem usus. abiit iratus. huius nebulonis oblratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus ames; me aemulum non habebis. sed illum eum futurum esse puto, qui esse debet. tibi tamen causam notam esse volui: et ad ipsum haec perscripsi diligentissime. omnino (soli enim sumus) nullas umquam ad me litteras misit Brutus, ne proxime quidem de Appio, in quibus non inesset arrogans, ἀκοινώνητον aliquid. tibi autem valde solet in ore esse,

Granius autem

Non contemnere se, et reges odisse superbos:

in quo tamen ille mihi risum magis, quam stomachum, movere solet: sed plane parum cogitat, quid scribat, aut ad quem. Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistolam inscriptam patri suo. solet enim aperire, idque de meo consilio; si quid forte sit, quod opus sit sciri. in ea autem epistola erat illud idem de sorore, quod ad me. mirifice conturbatum vidi puerum. lacrymans mecum est questus. quid quaeris? miram in eo pietatem, suavitatem, humanitatemque perspexi: quo maiorem spem habeo, nihil fore aliter, ac deceat. id te igitur scire volui. Ne illud quidem praetermittam: Hortensius, filius, fuit Laodiceae, gladiatoribus, flagitiose et turpiter. hunc ego patris causa vocavi ad cenam, quo die venit; et eiusdem patris causa nihil amplius. is mihi dixit, se Athenis me exspectaturum, ut mecum decederet. recte, inquam: quid enim dicerem? omnino puto nihil esse, quod dixit. nolo quidem; ne offendam patrem, quem mehercule multum diligo. sin fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum offendam,

quem minime volo. Haec sunt; etiam illud. Orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Servilium. litteras mitte quamprimum: si nihil, nihil fieri, vel per tuum tabellarium, Piliae et filiae salutem. Cura, ut valeas.

IV. CICERO ATTICO S.

Tarsum venimus Nonis. Iuniis. ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum; magna in Cilicia latrocinia; mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris: illud autem difficillimum; relinquendus erat ex senatus consulto qui praeesset. nihil minus probari poterat, quam quaestor Mescinius. nam de Coelio nihil audiebamus. rectissimum videbatur, fratrem cum imperio relinquere: in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sexcenta praeterea. o rem totam odiosam! sed haec fortuna viderit: quoniam consilio non multum uti licet. Tu, quando Romam salvus, ut spero, venisti, videbis, ut soles, omnia, quae intelliges nostra interesse, in primis de Tullia mea: cuius de conditione quid mihi placeret, scripsi ad Terentiam, cum tu in Graecia esses: deinde de honore nostro. quod enim tu abfuisti, vereor ut satis diligenter actum in senatu sit de litteris meis. Illud praeterea *μυστικώτερον* ad te scribam: tu sagacius odorabere: *τῆς δύμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος* (*οἶσθα ὃν λέγω*) *ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο, πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. δέδοικα δή, μήτι νοήσῃς. εἲς δήπου τοῦτο δὴ περισκεψάμενος, τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι.* non queo tantum, quantum vereor, scribere. Tu autem fac, ut mihi tuae litterae volent obviae. Haec festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliae et puellae Caeciliae bellissimae salutem dices.

V. CICERO ATTICO S.

Nunc quidem profecto Romae es: quo te, si ita est, salvum venisse gaudeo: unde quidem quamdiu abfuisti, magis a me abesse videbare, quam si domi esses. minus enim mihi meae notae res erant, minus etiam publicae. quare velim, etsi, ut spero, te haec legente aliquantum viae processero, tamen obvias mihi litteras quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas, in primis de quo scripsi ad te antea; τῆς ξυναόρου τῆς ἐμῆς οὐξελεύθερος, ἔδοξέ μοι θαμὰ βατταρίζων, καὶ ἀλύων τοῖς ξυλλόγοις, καὶ ταῖς λέσχαις ὑπό τι πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐν ταῖς ὑπάρχουσι τοῖς τοῦ Κροτωνιάτου. hoc tu indaga, ut soles; ast hoc magis. ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου τειχῶν παρέδωκεν μνῶν κδ. μη. ὀφειλημάτων Καμίλλῳ. ἑαυτόν τε ὀφείλοντα μνᾶς κδ. ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν καὶ ἐκ τῶν Χεῤῥονησιατικῶν μη· καὶ μνᾶς κληρονομήσας χμ. χμ. τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν διαλύσασθαι, πάντων ὀφειληθέντων τοῦ δευτέρου μηνὸς τῇ νουμηνίᾳ. τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρὶ, μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι. ταῦτα οὖν, πρῶτον μὲν, ἵνα πάντα σώζηται· δεύτερον δὲ, ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν ἀπὸ τῆς προεκκειμένης ἡμέρας. ὅσας αὐτὸν ἠνέγκαμεν σφόδρα δέδοικα. καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς κατασκεψόμενος, καί τι σχεδὸν ἐλπίσας· ἀπογνοὺς δὲ, ἀλόγως ἀπέστη, ἐπειπὼν, εἴκω· αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν· meque obiurgavit vetere proverbio, τὰ μὲν διδόμενα. Reliqua vide, et, quantum fieri potest, perspiciamus. Etsi annuum tempus prope iam emeritum habebamus: dies enim XXXIII erant reliqui: sollicitudine provinciae tamen vel maxime urgebamur. cum enim arderet Syria bello; et Bibulus; in tanto maerore suo, maximam curam belli sustineret; ad meque legati eius, et quaestor, et amici litteras mitterent, ut subsidio venirem: etsi exercitum infirmum habebam; auxilia

sane bona, sed ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum; haec enim sunt nostra robora: tamen esse officium meum putavi, exercitum habere quamproxime hostem, quoad mihi praeesse provinciae per senatus consultum liceret. sed, quo ego maxime delectabar, Bibulus molestus mihi non erat; de omnibus rebus scribebat ad me potius: et mihi decessionis dies λεληθότως obreptat: qui cum advenerit, ἄλλο πρόβλημα, quem praeficiam; nisi Caldus quaestor venerit; de quo adhuc nihil certi habebamus. Cupiebam mehercule longiorem epistolam facere: sed nec erat res, de qua scriberem; nec iocari prae cura poteram. Valebis igitur, et puellae salutem Atticulae dices, nostraeque Piliae.

VI. CICERO ATTICO S.

Ego, dum in provincia omnibus rebus Appium orno, subito sum factus accusatoris eius socer. id quidem, inquis, dii approbent. ita velim: teque ita cupere certo scio. sed crede mihi, nihil minus putaram ego; qui de Ti. Nerone, qui mecum egerat, certos homines ad mulieres miseram; qui Romam venerunt, factis sponsalibus. sed hoc spero melius. mulieres quidem valde intelligo delectari obsequio et comitate adolescentis. cetera noli ἐξακανθίζειν. Sed heus tu, πυροὺς εἰς δῆμον Athenis? placet hoc tibi? etsi non impediebant mei certe libri (non enim ista largitio fuit in cives, sed in hospites liberalitas) me tamen de Academiae προπύλῳ iubes cogitare; cum iam Appius de Eleusine non cogitet. De Hortensio te certo scio dolere. equidem excrucior. decreram enim cum eo valde familiariter vivere. Nos provinciae praefecimus Coelium: puerum, inquies, et fortasse fatuum, et non gravem, et non continentem. assentior: fieri non potuit aliter. Nam quas multo ante tuas acceperam litteras, in quibus ἐπέχειν te scripseras, quid esset mihi faciendum de relinquendo;

eae me pungebant. Videbam enim, quae tibi essent ἐποχῆς causae; et erant eaedem mihi: puero tradere me? fratri autem? illud non utile nobis. Nam praeter fratrem nemo erat, quem sine contumelia quaestori, nobili praesertim, anteferrem. tamen, dum impendere Parthi videbantur, statueram fratrem relinquere, aut etiam reipublicae causa contra senatus consultum ipse remanere: qui posteaquam, incredibili felicitate, discesserunt; sublata dubitatio est. videbam sermones: hui! fratrem reliquit? num est hoc, non plus annum obtinere provinciam? quid, quod senatus eos voluit praeesse provinciis, qui non praefuissent? at hic triennium. ergo haec ad populum. Quid, quae tecum? numquam essem sine cura, si quid iracundius, aut contumeliosius, aut negligentius; quae fert vita hominum. quid, si quid filius puer, et puer bene sibi fidens? qui esset dolor? quem pater non dimittebat; teque id censere, moleste ferebat. At nunc Coelius, non dico equidem, quid egerit; sed tamen multo minus laboro. Adde illud: Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium: ego sorte datum offenderem? ut etiam inquireret in eum, quem reliquissem? Hoc melius: et huius rei plura exempla: senectuti quidem nostrae profecto aptius. At te apud eum, dii boni! quanta in gratia posui; eique legi litteras non tuas, sed librarii tui. Amicorum litterae me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσίαν nostram, non negligendam. quare tu quoque, mi Attice, incipe id cupere; quo nos minus inepti videamur.

VII. CICERO ATTICO S.

Quintus filius, pie sane, me quidem certe multum hortante, sed currentem, animum patris sui sorori tuae reconciliavit. eum valde etiam tuae litterae excitarunt. quid quaeris? confido rem, ut volumus,

esse. Bis ad te antea scripsi de re mea familiari, si modo tibi redditae litterae sunt, Graece, ἐν αἰνιγμοῖς. scilicet, nihil est movendum. sed tamen, ἀφελῶς percunctando de nominibus Milonis, et, ut expediat, ut mihi recepit, hortando, aliquid ita tu proficies. Ego Laodiceae quaestorem Mescinium exspectare iussi, ut confectas rationes lege Iulia apud duas civitates possim relinquere. Rhodum volo puerorum causa: inde quamprimum Athenas: etsi etesiae valde reflant: sed plane volo his magistratibus, quorum voluntatem in supplicatione sum expertus. Tu tamen mitte mihi, quaeso, obviam litteras, numquid putes reipublicae nomine tardandum esse nobis. Tiro ad te dedisset litteras, nisi eum graviter aegrum reliquissem. sed nuntiant, melius esse. ego tamen angor. nihil enim illo adolescente castius, nihil diligentius.

VIII. CICERO ATTICO S.

Cum instituissem ad te scribere, calamumque sumsissem, Battonius e navi recta ad me venit domum Ephesi, et epistolam tuam reddidit II Kal. Octobres. Laetatus sum felicitate navigationis tuae, opportunitate Piliae, etiam mehercule sermone eiusdem de coniugio Tulliae meae. Battonius autem miros terrores ad me attulit Caesarianos: cum Lepta etiam plura locutus est; spero, falsa, sed certe horribilia: exercitum nullo modo dimissurum: cum illo praetores designatos, Cassium tribunum plebis, Lentulum consulem facere: Pompeio in animo esse, urbem relinquere. Sed heus tu, numquid moleste fers de illo, qui se solet anteferre patruo sororis tuae filii? at a quibus victus? sed ad rem. Nos etesiae vehementissime tardarunt. detraxit XX ipsos dies etiam aphractus Rhodiorum. Kal. Octob. Epheso conscendentes hanc epistolam dedimus L. Tarquitio, simul e portu egredienti, sed expeditius naviganti.

nos Rhodiorum aphractis, ceterisque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus. ita tamen properabamus, ut non posset magis. De raudusculo Puteolano, gratum. Nunc velim dispicias res Romanas: videas, quid nobis de triumpho cogitandum putes, ad quem amici me vocant. ego, nisi Bibulus, qui, dum unus hostis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit, quam domo sua, adniteretur de triumpho, aequo animo essem. nunc vero *αἰσχρὸν σιωπᾷν*. sed explora rem totam:, ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. At multa; qui et properarem, et ei litteras darem, qui aut mecum, aut paullo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit. tu dices utriusque nostrûm verbis et Piliae tuae, et filiae.

IX. CICERO ATTICO S.

In Piraeea cum exissem prid. Idus Octob. accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas litteras: quas quidem cum exspectassem iam diu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem eius, ut aperui, rursus *σύγχυσιν* litterularum, quae solent tuae compositissimae et clarissimae esse: ac, ne multa, cognovi ex eo, quod ita scripseras, te Romam venisse a. d. XII. Kalend. Octob. cum febri. percussus vehementer, nec magis, quam debui, statim quaero ex Acasto. ille et tibi et sibi visum, et ita se domi ex tuis audisse, ut nihil esset incommode. id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse. sed amavi tamen; admiratusque sum, quod nihilo minus ad me tua manu scripsisses. quare de hoc satis. spero enim, quae tua prudentia et temperantia est, et hercule, ut me iubet Acastus, confido te iam, ut volumus, valere. A Turannio te accepisse meas litteras gaudeo. *παραφύλαξον*, si me amas, *τὴν τοῦ φυραμοῦ φιλοτιμίαν αὐτόθι* hanc, quae mehercule mihi magno dolori est: dilexi enim

hominem. procura, quantulacumque est, Praecianam hereditatem, prorsus ille ne attingat. dices, numos mihi opus esse ad apparatum triumphi: in quo, ut praecipis, nec me κενὸν in expetendo cognosces, nec ἄτυφον in abiiciendo. Intellexi ex tuis litteris, te ex Turannio audisse, a me provinciam fratri traditam. adeon' ego non perspexeram prudentiam litterarum tuarum? ἐπέχειν te scribebas. quid erat dubitatione dignum, si esset quidquam, cur placeret fratrem, et talem fratrem, relinqui? ἀθέτησις ista mihi tua, non ἐποχὴ, videbatur. monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem. τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί. eadem omnia, quasi collocuti essemus, vidimus. non fuit faciendum aliter, meque ἐπιχρονία ἐποχὴ tua dubitatione liberavit. sed puto te accepisse de hac re epistolam, scriptam accuratius. Ego tabellarios postero die ad vos eram missurus, quos puto ante venturos, quam nostrum Saufeium. sed eum sine meis litteris ad te venire, vix rectum erat. Tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id est, de Dolabella, perscribas; de republica, quam praevideo in summis periculis; de censoribus, maximeque de signis, tabulis, quid fiat, referaturne. Idibus Octob. has dedi litteras: quo die, ut scribis, Caesar Placentiam legiones quatuor. quaeso, quid nobis futurum est? In arce Athenis statio mea nunc placet.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM.

LIBER VII.

ARGVMENTVM.

Continentes sunt libri huius epistolae cum superioribus, ut haec ipsa prima illa esse videatur, quam proxima superiore postero die se daturum, promiserat. Scriptae porro sunt partim ex itinere, dum ex provincia rediit: partim ex fuga, quam, audito Caesaris adventu, cum consulibus totoque senatu executus est. Nam cum ad urbem prid. Non. Ianuarii accessit, ibidemque spe triumphi, quem sibi frequens senatus, ut ipsemet scribit ad Tironem, efflagitabat, moratur: XIII Kal. Febr. nuntio illo, ut diximus, accepto, coactus est exire, atque eam cogitationem omittere. Etenim, cum in sententiam Scipionis S. C. factum esset, ut ante certam diem Caesar exercitum dimitteret: si non faceret, eum adversus Remp. facturum videri: eique S. C. M. Antonius, Q. Cassius Tribunus pleb. intercessissent: de intercessione relatum, acerbissimeque decretum fuisset: illi, urbe cedentes, ad Caesarem se, qui tum erat Ravennae, contulissent: Caesar, iis maxime auctoribus, traiecto Rubicone, Ariminum, quod erat extra provinciam illius, cum venisset, tantus pavor repente urbem invasit, ut passim fuga turpissima facta sit. Continent autem Epistolae priores, a prima usque ad decimam, quae incipit, Subito consilium cepi, haesitationem, sollicitudinem, quae Ciceronis animi, quonam modo cum Caesare Pompeioque se gereret, cum utrique esset amicus, et illum uterque suis annumeraret: posteriores usque ad finem libri, cum multa alia, tum querelam de Pompeio: tum sine ratione gesta esse omnia ab illo atque geri: accusationem impudentiae Caesaris: legationem L. Caesaris ad Pompeium et Consules. C. Caesaris nomine: et quae illi ad haec responderint. Reliqua privata sunt. Scriptae porro sunt illae L. Paullo, C. Marcello Coss. Illud etiam sciendum, abfuisse Ciceronem annum et menses circiter octo. Profectus est enim in provinciam ineunte Maio, Ser. Sulpicio et M. Marcello Coss. in eaque et in itinere L. Paulli et C. Marcelli consulatu consumto, ad urbem fuit, prid. Non. Ian. consulatum L. Lentulo et C. Marcello ineuntibus.

I. CICERO ATTICO S.

Dederam equidem L. Saufeio litteras, et dederam ad te unum, quod, cum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam. sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius. sin iam illas accepisti, scis, me Athenas venisse prid. Idus Octobres; e navi egressum in Piraeeum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse; conturbatum, quod cum febre Romam venisses; bono tamen animo esse coepisse, quod Acastus ea, quae vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret: cohorruisse autem me, quod tuae litterae de legionibus Caesaris afferrent; et egisse tecum, ut videres, ne quid φιλοτιμία eius, quem nosti, nobis noceret; de quo iam pridem ad te scripseram. Turannius autem secus tibi Brundisii dixerat; quod ex iis litteris cognovi, quas a Xenone, optimo viro, accepi. Cur fratrem provinciae non praefecissem, exposui breviter. haec fere sunt in illa epistola. Nunc audi reliqua. Per fortunas! omnem tuum amorem, quo me es amplexus omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere iudico singularem, confer te iam ad eam curam, ut de omni statu meo cogites. videre enim mihi videor tantam dimicationem; nisi idem Deus, qui nos melius, quam optare auderemus, Parthico bello liberavit, respexerit rempublicam; sed tantam, quanta numquam fuit. age, hoc malum mihi commune est cum omnibus. nihil tibi mando, ut de eo cogites. illud meum proprium πρόβλημα, quaeso, suscipe. videsne, ut te auctore sim utrumque complexus? Ac vellem a principio te audisse amicissime monentem,

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες.
Πατρίδος.

sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum comple-

cterer, quia de me erat optime meritus; alterum, quia tantum valebat. feci igitur. itaque effeci omni obsequio, ut neutri illorum quisquam esset me carior. haec enim cogitabamus; nec mihi, coniuncto cum Pompeio, fore necesse peccare in republica aliquando; nec, cum Caesare sentienti, pugnandum esse cum Pompeio: tanta erat illorum coniunctio. nunc impendet, ut et tu ostendis, et ego video, summa inter eos contentio. me autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter. nam Pompeius non dubitat (vere enim iudicat) ea, quae de republica nunc sentiat, mihi valde probari. utriusque autem accepi eiusmodi litteras eodem tempore, quo tuas; ut neuter quemquam omnium pluris facere, quam me, videretur. Verum quid agam? non quaero illa ultima, (si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse, quam cum altero vincere,) sed illa, quae tum agentur, cum venero; ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. DIC M. TVLLI. quid dicam? exspecta, amabo te, dum Atticum conveniam? non est locus ad tergiversandum. contra Caesarem? ubi illae sunt densae dexterae? nam ut illi hoc liceret, adiuvi, rogatus ab ipso Ravennae de Coelio tribuno plebis. ab ipso autem? etiam a Cnaeo nostro, in illo divino tertio consulatu. aliter sensero? *αἰδέομαι* non Pompeium modo, sed *Τρῶας, καὶ Τρωάδας· Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην καταθήσει.* quis? tu ipse scilicet, laudator et factorum et scriptorum meorum. Hanc ergo plagam effugi per duos superiores Marcellorum consulatus, cum est actum de provincia Caesaris. nunc incido in discrimen ipsum. itaque, ut stultus primus suam sententiam dicat, mihi valde placet, de triumpho nos moliri aliquid: extra urbem esse cum iustissima causa. tamen dabunt operam, ut eliciant sententiam meam. ridebis hoc loco fortasse. quam vellem etiam nunc n provincia morari! plane opus fuit, si hoc impen-

debat., etsi nil miserius. nam ὁδοῦ πάρεργον, volo te hoc scire; omnia illa prima, quae etiam tuis litteris in coelum ferebas, ἐπίτηκτα fuerunt. Quam non est facilis virtus! quam vero difficilis eius diuturna simulatio! cum enim hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo sumtu, qui mihi decretus esset, me C. Coelio quaestori relinquere annuum, referre in aerarium ad H-S cIↃ; ingemuit nostra cohors, omne illud putans distribui sibi oportere; ut ego amicior invenirer Phrygum et Cilicum aerariis, quam nostro. sed me non moverunt. nam et mea laus apud me plurimum valuit: nec tamen quicquam honorifice in quemquam fieri potuit, quod praetermiserim. Sed haec fuerit, ut ait Thucydides, ἐκβολὴ λόγου non inutilis. Tu autem de nostro statu cogitabis: primum, quo artificio tueamur benevolentiam Caesaris: deinde de ipso triumpho, quem video, nisi reipublicae tempora impedient, εὐπόριστον. indico autem cum ex litteris amicorum, tum ex supplicatione; quam qui non decrevit, plus decrevit, quam si omnes decresset triumphos. ei porro assensus est, unus, familiaris meus, Favonius, alter iratus, Hirrus. Cato autem et scribendo affuit, et ad me de sententia sua iucundissimas litteras misit. sed tamen gratulans mihi Caesar de supplicatione, triumphat de sententia Catonis: nec scribit, quid ille sententiae dixerit, sed tantum, supplicationem eum mihi non decrevisse. Redeo ad Hirrum. coeperas eum mihi placare: perfice. habes Scrofam, habes Silium. ad eos ego etiam antea scripsi, et ad ipsum Hirrum. Locutus enim erat cum iis commode, se potuisse impedire, sed noluisse: assensum tamen esse Catoni, amicissimo meo; cum is honorificentissimam in me sententiam dixisset; nec me ad se ullas litteras misisse, cum ad omnes mitterem. Verum dicebat. Ad eum enim solum, et ad Crassipedem non scripseram. Atque haec de rebus forensibus. Redeamus domum. di-

iungere me ab illo volo. Mirus est φυρώτης, germanus Lartidius.

ἀλλὰ, τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ. reliqua expediamus. Hoc primum, quo accessit cura dolori meo: sed hoc tamen, quidquid est, Praecianum, cum iis rationibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me, quidquid possem nummorum, ad apparatum sperati triumphi ad te redacturum. Ista puto ἀμέμπτα fore: verum ut lubebit. Hanc quoque suscipe curam, quemadmodum experiamur. id et ostendisti quibusdam litteris, ex Epiro an Athenis datis, et in eo ego te adiuvabo.

II. CICERO ATTICO S.

Brundisium venimus VII. Kalend. Decembr. usi tua felicitate navigandi: ita belle nobis flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites. Hunc σπονδειάζοντα, si cui voles τῶν νεωτέρων, pro tuo vendita. Invalitudo tua me valde conturbat. significant enim tuae litterae, te prorsus laborare. ego autem, cum sciam, quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor, quod te cogat cedere, et propemodum infringat: etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse, et alteram leviorem accedere. Terentia vero, quae quidem eodem tempore ad portam Brundisinam venit, quo ego in portum, mihique obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat, etiam eam decessisse. Quod si ita, est quod maxime mehercule opto; idque spero tua prudentia et temperantia te consecutum. Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi, aliam alia iucundiorem, quae quidem erant tua manu. Nam Alexidis animum amabam, quod tam prope accedebat ad similitudinem tuae litterae: manum non amabam, quod indicabat te non valere. cuius quoniam mentio facta est; Tironem Patris aegrum reliqui, adolescen-

ι, ut nosti, et adde, si quid vis, probum: ... melius. itaque careo aegre. quamquam videatur se non graviter habere; tamen sum sollicitus, maximamque spem habeo in M'. Curii diligentia, de qua ad me scripsit Tiro, et multi nuntiarunt. Curius autem ipse sensit, quam tu velles se a me diligi, et eo sum admodum delectatus. et mehercule est, quem facile diligas. αὐτόχθων in homine urbanitas est. eius testamentum deporto Ciceronum signis obsignatum, cohortisque praetoriae: fecit palam te ex libella, me ex teruncio. In Actio Corcyrae Alexio me opipare muneratus est. Quinto Ciceroni obsisti non potuit, quo minus Thyamim videret. Filiola tua te delectari laetor, et probari tibi, φυσικὴν esse τὴν πρὸς τὰ τέκνα. etenim, si haec non est, nulla potest homini esse ad hominem naturae adiunctio; qua sublata, vitae societas tollitur. *Bene eveniat*, inquit Carneades, spurce; sed tamen prudentius, quam Lucius noster et Patro: qui, cum omnia ad se referant, nec quidquam alterius causa fieri putent, et eum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quo id natura rectum sit; non intelligunt, se de callido homine loqui, non de bono viro. sed haec, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando, animos mihi addidisti. Redeo ad rem. commodo exspectabam epistolam, quam Philoxeno dedisses: scripseras enim, in ea esse de sermone Pompeii Neapolitano: eam mihi Patro Brundisii reddidit: Corcyrae, ut opinor, acceperat. nihil potuit esse iucundius. erat enim de republica, de opinione, quam is vir haberet, integritatis meae; de benivolentia, quam ostendit eo sermone, quem habuit de triumpho. sed tamen hoc iucundissimum, quod intellexi, te ad eum venisse, ut eius animum erga me perspiceres. hoc mihi, inquam, accidit iucundissimum. De triumpho autem nulla me cupiditas umquam tenuit ante Bibuli impudentissimas litteras, quas amplissime supplicatio con-

secuta est. a quo si ea gesta essent, quae scripsit, gauderem, et honori faverem: nunc illum, qui pedem porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore augeri; me, in cuius exercitu spem illius exercitus habuit, idem non assequi, dedecus est nostrum, nostrum inquam, te coniungens. itaque omnia experiar, et ut spero, assequar. quod, si tu valeres, iam mihi quaedam explorata essent. sed, ut spero, valebis. De randusculo Numeriano multum te amo. Hortensius quid egerit, aveo scire. Cato quid agat: qui quidem in me turpiter fuit malivolus. dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi testimonium, quod non quaerebam; quod postulabam, id negavit. itaque Caesar iis litteris, quibus mihi gratulatur, et omnia pollicetur, quo modo exultat Catonis, in me ingratissimi, iniuria? at hic idem Bibulo dierum XX. ignosce mihi. non possum haec ferre, nec feram. Cupio ad omnes tuas epistolas; sed nihil necesse est. iam enim te videbo. illud tamen de Chrysippo: nam de altero illo minus sum admiratus, operario homine. sed tamen ne illo quidem quidquam improbius. Chrysippum vero, quem ego, propter litterularum nescio quid, libenter vidi, in honore habui, discedere a puero, insciente me? mitto alia, quae audio, multa: mitto furta: fugam non fero, qua mihi nihil visum est sceleratius. itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, praetoris in eo, qui eadem liber non iuraret; me istos liberos non addixisse; praesertim cum adesset nemo, a quo recte vindicarentur. id tu, ut videbitur, ita accipies. ego tibi assentiar. Uni tuae disertissimae epistolae non rescripsi, in qua est de periculis reipublicae. quid rescriberem? valde eram perturbatus. sed, ut nihil magnopere metuam, Parthi faciunt, qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

III. CICERO ATTICO S.

A. d. VIII. Id. Decemb. Herculanum veni, et ibi tuas litteras legi, quas Philotimus mihi reddidit: e quibus hanc primo aspectu voluptatem cepi, quod erant a te ipso scriptae: deinde earum accuratissima diligentia sum mirum in modum delectatus. Ac primum illud, in quo te Dicaearcho assentiri negas, etsi cupidissime expetitum a me sit, et approbante te, ne diutius anno in provincia essem, tamen non est nostra contentione perfectum. sic enim scito, verbum in senatu factum esse numquam de ullo nostrûm, qui provincias obtinuimus, quo in his diutius, quam ex senatus consulto maneremus: ut iam ne istius quidem rei culpam sustineam, quod minus diu fuerim in provincia, quam fortasse fuerit utile. sed, QVID SI HOC MELIVS? saepe opportune dici videtur, ut in hoc ipso. Sive enim ad concordiam res adduci potest, sive ad bonorum victoriam; utriusvis rei me aut adiutorem velim esse, aut certe non expertem. Sin vincuntur boni; ubicumque essem, una cum iis victus essem. quare celeritas nostri reditus ἀμεταμέλητος debet esse. quodsi ista nobis cogitatio de triumpho iniecta non esset, quam tu quoque approbabas, nae tu haud multum requireres illum virum, qui in VI libro informatus est. quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti? quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abiicere, si id erit rectius. utrumque vero simul agi non potest, et de triumpho ambitiose, et de republica libere. sed ne dubitaris, quin, quod honestius, id mihi futurum sit antiquius. Nam quod putas utilius esse vel mihi, quod tutius sit, vel etiam ut reipublicae prodesse possim, me esse cum imperio: id coram considerabimus quale sit. habet enim res deliberationem; etsi ex parte magna tibi assentio. De animo autem meo erga rempublicam, bene facis, quod non dubitas: et illud probe iudicas, nequaquam satis

pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione, illum in me liberalem fuisse: eiusque rei causam vere explicas; et eis, quae de Fabio Caninioque acta scribis, valde consentiunt: quae si secus essent, totumque se ille in me profudisset; tamen illa, quam scribis, custos urbis, me praeclarae inscriptionis memorem esse cogeret; nec mihi concederet, ut imitarer Volcatium, aut Servium, quibus tu es contentus; sed aliquid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere. quod quidem agerem, si liceret, alio modo, ac nunc agendum est. De sua potentia dimicant homines hoc tempore, periculo civitatis. nam, si respublica defenditur; cur ea, consule isto ipso, defensa non est? cur ego, in cuius causa reipublicae salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi, aut cur illo modo prorogatum est? cur tantopere pugnatum est, ut de eius absentis ratione habenda decem tribuni plebis ferrent? his ille rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi spes ad resistendum sit: qui mallem, tantas ei vires non dedisset, quam nunc tam valenti resisteret. sed quoniam res eo deducta est, non quaeram, ut scribis, *ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν;* mihi *σκάφος* unum erit, quod a Pompeio gubernabitur. illud ipsum, quod ais, quid fiet, cum erit dictum? DIC M. TVLLI, *σύντομα*, CN. POMPEIO ASSENTIOR. ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor. sic enim sentio; maximo in periculo rem esse. vos scilicet plura, qui in urbe estis. verumtamen hoc video, cum homine audacissimo paratissimoque negotium esse; omnes damnatos, omnes ignominia affectos, omnes damnatione ignominiaque dignos illuc facere, omnem fere iuventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentes, addito C. Cassio, omnes, qui aere alieno premantur: quos plures esse intelligo, quam putaram. causam solum illa causa non habet; ceteris rebus abundat. hic omnia facere omnes ne armis decernatur; quorum exitus semper

incerti, nunc vero in alteram partem magis timendi. Bibulus de provincia decessit, Veientonem praefecit. in decedendo erit, ut audio, tardior: quem cum ornavit Cato, declaravit, iis se solis non invidere, quibus nihil aut non multum ad dignitatem posset accedere. Nunc venio ad privata. fere enim respondi tuis litteris de republica, et iis, quas in suburbano, et iis, quas postea scripsisti. ad privata venio. Vnum etiam de Coelio. tantum abest, ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi, quod de sua sententia decesserit, poenitendum putem. sed quid est, quod ei vici Luccei sint addicti? hoc te praetermisisse miror. De Philotimo, faciam equidem, ut mones. sed ego mihi ab illo, hoc tempore, non rationes exspectabam, qua tibi edidit, verum id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quodque idem in Asia mihi sua manu scriptum dedit. id si praestaret, quantum mihi aeris alieni esse ibi edidit, tantum, et plus etiam ipse mihi deberet. sed in hoc genere, si modo per rempublicam licebit, non accusabimur posthac: neque hercule antea negligentes fuimus, sed amicorum multitudine occupati. ergo utemur, ut polliceris, et opera et consilio tuo: nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. De serperastris cohortis meae, nihil est, quod doleas. ipsi enim se collegerunt admiratione integritatis meae. sed me moverat nemo magis, quam is, quem tu neminem putas. idem et initio fuerat, et nunc est egregius. sed in ipsa decessione significavit, sperasse se aliquid; et id, quod animum induxerat paullisper, non tenuit: sed cito ad se rediit, meisque honorificentissimis erga se officiis victus, pluris ea duxit, quam omnem pecuniam. Ego a Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortensii legata cognovi. nunc aveo scire, quid hominis sit, et quarum rerum auctionem instituat. nescio enim, cur, cum portam Flumentanam Coelius occuparit, ego Puteolos non meos faciam. Venio ad Piraeea,

in quo magis reprehendendus sum, quod homo Romanus *Piraeea* scripserim, non *Piraeeum*, (sic enim omnes nostri locuti sunt,) quam quod *in* addiderim. non enim hoc ut oppido praeposui, sed ut loco: et tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, et Nicias Cous non rebatur, oppidum esse Piraeea. sed de re videro. nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quod, non ut de oppido, locutus sum, sed ut de loco; secutusque sum, non dico Caecilium, *Mane ut ex portu in Piraeeum*, (malus enim auctor Latinitatis est,) sed Terentium, cuius fabellae, propter elegantiam sermonis, putabantur a C. Laelio scribi: *Heri aliquot adolescentuli coimus in Piraeeum.* et idem, *Mercator hoc addebat, captam e Sunio.* quodsi δήμους oppida volumus esse; tam est oppidum Sunium, quam Piraeeus. sed, quoniam Grammaticus es, si hoc mihi ζήτημα persolveris, magna me molestia liberaris. Ille mihi litteras blandas mittit. facit idem pro eo Balbus. mihi certum est, ab honestissima sententia digitum nusquam. sed scis illi reliquum quantum sit. putasne igitur verendum esse, ne aut obiiciat id nobis aliquis, si languidius, aut repetat, si fortius? quid ad haec reperis? solvamus, inquis. age, a Coelio mutuabimur. hoc tu tamen consideres velim. puto enim, in senatu si quando praeclare pro republica dixero, Tartessium istum tuum mihi exeunti, Iube sodes nummos curare. Quid superest? etiam. gener est suavis mihi, Tulliae, Terentiae: quantumvis vel ingenii, vel humanitatis. satis. reliqua, quae nosti, ferenda. scis enim, quos aperuerimus: qui omnes, praeter eum, de quo per te egimus, reum me facere rentur. ipsis enim expensum nemo ferret. Sed haec coram. nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M'. Curio: cui ego scripsi, tibi eum gratissimum facturum. Dat. V Id. Decemb. a Pontio ex Trebulano.

IV. CICERO ATTICO S.

Dionysium, flagrantem desiderio tui, misi ad te, nec mehercule aequo animo; sed fuit concedendum: quem quidem cognovi cum doctum, quod mihi iam ante erat notum, tum sanctum, plenum officii, studiosum etiam meae laudis, frugi hominem, ac, ne libertinum laudare videar, plane virum bonum. Pompeium vidi IV Id. Decembres: fuimus una horas duas fortasse. magna laetitia mihi visus est affici meo adventu: de triumpho hortari, suscipere partes suas; monere, ne ante in senatum accederem, quam rem confecissem; ne dicendis sententiis aliquem tribunum alienarem. quid quaeris? in hoc officio sermonis nihil potuit esse prolixius. de republica autem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum haberemus. nihil ad spem concordiae: plane illum a se alienatum, cum ante intelligeret, tum vero proxime iudicasse: venisse Hirtium a Caesare, qui esset illi familiarissimus, ad se non accessisse: et, cum ille a. d. VIII Idus Decemb. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset a. d. VII ad Scipionem ante lucem venire; multa de nocte eum profectum esse ad Caesarem. hoc illi τεκμηριῶδες videbatur esse alienationis. quid multa? nihil me aliud consolatur, nisi quod illum, cui etiam inimici alterum consulatum, fortuna summam potentiam dederat, non arbitror fore tam amentem, ut haec in discrimen adducat. quodsi ruere coeperit; nae ego multa timeo, quae non audeo scribere. sed, ut nunc est, a. d. III Nonas Ian. ad urbem cogito.

V. CICERO ATTICO S.

Multas uno tempore accepi epistolas tuas: quae mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me veniebant, tamen erant iucundae. studium enim et benivolentiam declarabant. Invaliditudine tua mo-

voor: et, Piliam in idem genus morbi delapsam, curam tibi afferre maiorem sentio. date igitur operam, ut valeatis. De Tirone, video tibi curae esse; quem quidem ego, etsi mirabiles utilitates mihi praebet, cum valet, in omni genere, vel negotiorum, vel studiorum meorum, tamen propter humanitatem et modestiam malo salvum, quam propter usum meum. Philogenes mecum nihil umquam de Luscieno locutus est: de ceteris rebus habes Dionysium. Sororem tuam non venisse in Arcanum, miror. De Chrysippo, meum consilium probari tibi, non moleste fero. Ego in Tusculanum nihil sane hoc tempore. devium est τοῖς ἀπαντῶσιν, et habet alia δύσχρηστα. sed de Formiano Tarracinam pridie Kal. Ian. inde Pomtinam summam: inde Albanum Pompeii: ita ad urbem III Nonas, natali meo. De republica quotidie magis timeo. non enim boni, ut putant, consentiunt. quos ego equites Romanos, quos senatores vidi? qui acerrime cum cetera, tum hoc iter Pompeii vituperarent: pace opus est. Ex victoria cum multa mala, tum certe tyrannus existet. sed haec propediem coram. Iam plane mihi deest, quod ad te scribam. nec enim de republica, quod uterque nostrûm scit eadem: et domestica nota sunt ambobus. reliquum est iocari, si hic sinat. nam ego is sum, qui, illi concedi, putem utilius esse quod postulat, quam signa conferri. Sero enim resistimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. quid sentis igitur? inquis. nihil scilicet, nisi de sententia tua; nec prius quidem, quam nostrum negotium aut confecerimus, aut deposuerimus. Cura igitur, ut valeas. aliquando ἀποτρίψαι quartanam istam diligentia, quae in te summa est.

VI. CICERO ATTICO S.

Plane deest quod ad te scribam: nota omnia tibi sunt: nec ipse habeo, a te quod exspectem. tantum

igitur nostrum illud solemne servemus, ut ne quem istuc euntem sine litteris dimittamus. De republica valde timeo: nec adhuc fere inveni, qui non concedendum putaret Caesari, quod postularet, potius, quam depugnandum. est illa quidem postulatio opinione valentior. cur autem nunc primum ei resistamus? οὐ γὰρ ἂν τόδε μεῖζον ἔπει κακόν, quam cum quinquennium prorogabamus: aut cum, ut absentis ratio haberetur, ferebamus. nisi forte haec illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus. Dices, quid tu igitur sensurus es? non idem, quod dicturus. sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur; dicam idem, quod Pompeius: neque id faciam humili animo. sed rursus hoc permagnum reipublicae malum est: at quodam modo mihi praeter ceteros non rectum, me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

VII. CICERO ATTICO S.

Dionysius, *vir optimus, ut mihi quoque est perspectus, et doctissimus, tuique amantissimus Romam venit XV Kal. Ian. et litteras a te mihi reddidit:* tot enim verba sunt de Dionysio in epistola tua. Illud, puto, non adscribis: *et tibi gratias egit.* atqui certe ille agere debuit: et, si esset factum, quae tua est humanitas, adscripsisses. mihi autem nulla de eo παλινῳδία datur propter superioris epistolae testimonium. sit igitur sane bonus vir. hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. Philogenes recte ad te scripsit. curavit enim, quod debuit. eum ego uti ea pecunia volui, quoad liceret. itaque usus est menses XIV. Pomtinum cupio valere: et, quod scribis in urbem introisse, vereor quid sit: nam id nisi gravi de causa non fecisset. Ego, quoniam IV Nonas Ianuar. Compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum venire, ne molestus sim familiae. veniam III Nonas

igitur: inde ad urbem pridie Nonas. Tua λῆψις quem in diem incurrat, nescio; sed prorsus te commoveri incommodo valitudinis tuae nolo. De honore nostro, nisi quid occulte Caesar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur esse tranquilla. tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc aequi boni facit, et eo magis, quod iam a multis audio constitutum esse Pompeio et eius consilio, in Siciliam me mittere, quod imperium habeam. id est Ἀβδηριτικόν. nec enim senatus decrevit, nec populus iussit, me imperium in Sicilia habere. sin hoc respublica ad Pompeium defert; qui me magis, quam privatum aliquem, mittat? itaque, si hoc imperium mihi molestum erit; utar ea porta, quam primam videro. Nam quod scribis, mirificam exspectationem esse mei, neque tamen quemquam bonorum, aut satis bonorum dubitare, quid sensurus sim: ego, quos tu bonos esse dicas, non intelligo: ipse nullos novi: sed ita, si ordines bonorum quaerimus. nam singulares sunt boni viri. verum in dissensionibus ordines bonorum et genera quaerenda sunt. Senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciae sunt? numquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset: quam sententiam senatus sequi noluit: ex quo factum est, ut Caesari non succederetur. an publicanos? qui numquam firmi: sed nunc Caesari sunt amicissimi: an foeneratores? an agricolas? quibus optatissimum est otium. nisi eos timere putas, ne sub regno sint, qui id numquam, dum modo otiosi essent, recusarunt. Quid ergo? exercitum retinentis, cum legis dies transierit, rationem haberi placet? mihi vero ne absentis quidem. sed, cum id datum est, illud una datum est. annorum enim decem imperium: et ita latum placet? placet igitur etiam me expulsum, et agrum Campanum periisse, et adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mitylenaeo: et Labieni divitiae, et Mamurrae placent, et Balbi horti, et Tusculanum. sed horum

omnium fons unus est. imbecillo resistendum fuit: et id erat facile. nunc legiones XI. equitatus tantus, quantum volet; Transpadani, plebes urbana, tot tribuni plebis, tam perdita iuventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia. cum hoc aut depugnandum est, aut habenda e lege ratio. depugna, inquis, potius, quam servias; ut quid? si victus eris, proscribare? si viceris, tamen servias? quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quae dispulsae sui generis sequuntur greges. Vt bos armenta, sic ego bonos viros, aut eos, quicumque dicentur boni, sequar, etiamsi ruent. quid sit optimum male contractis rebus, plane video. nemini est enim exploratum, cum ad arma ventum est, quid futurum sit: at illud omnibus, si boni victi sunt, nec in caede principum clementiorem hunc fore, quam Cinna fuerit, nec moderatiorem, quam Sulla, in pecuniis locupletium. ἐμπολιτεύομαί σοι iamdudum: et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. Ad summam, DIC M. TVLLI. assentior Cn. Pompeio, id est T. Pomponio. Alexim, humanissimum puerum, nisi forte, dum ego absum, adolescens factus est, (id enim agere videbatur,) salvere iubeas velim.

VIII. CICERO ATTICO S.

Quid opus est de Dionysio tam valde affirmare? an mihi nutus tuus non faceret fidem? suspicionem autem eo mihi maiorem tua taciturnitas attulerat, quod et tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis; et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. sed prorsus ita esse, ut scribis, mihi persuades. itaque ego is in illum sum, quem tu me esse vis. Diem tuum ego quoque ex epistola quadam tua, quam incipiente febricula scripseras, mihi notaveram; et animadverteram, posse, pro re nata, te non incommode ad me in Albanum venire III Nonas Ianuar. sed, amabo te, nihil incommodo valitudinis feceris. quid enim est tantum in uno, aut altero die? Dolabellam video Liviae testa-

mento cum duobus coheredibus esse in triente; sed iuberi mutare nomen. est πολιτικὸν σκέμμα, rectumne sit nobili adolescenti, mutare nomen mulieris testamento. sed id φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν, cum sciemus, quantum quasi sit in trientis triente. Quod putasti fore, ut ante, quam istuc venirem, Pompeium viderem; factum est ita. nam VI Kal. ad Lavernium me consecutus est. una Formias venimus, et ab hora octava ad vesperum secreto collocuti sumus. Quod quaeris, ecqua spes pacificationis sit: quantum ex Pompeii multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est. sic enim existimat, si ille, vel dimisso exercitu, consul factus sit, σύγχυσιν τῆς πολιτείας fore. atque etiam putat, eum, cum audierit, contra se diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum, ac potius exercitum provinciamque retenturum. sin autem ille fureret; vehementer hominem contemnebat, et suis et reipublicae copiis confidebat. quid quaeris? etsi mihi crebro ξυνὸς ἐνυάλιος occurrebat; tamen levabar cura, virum fortem et peritum, et plurimum auctoritate valentem audiens, πολιτικῶς de pacis simulatae periculis disserentem. habebamus autem in manibus Antonii concionem, habitam X Kal. Ianuar. in qua erat accusatio Pompeii usque a toga pura, querela de damnatis, terror armorum; in quibus ille, quid censes, aiebat, facturum esse ipsum, si in possessionem reipublicae venerit, cum haec quaestor eius, infirmus et inops, audeat dicere? quid multa? non modo non expetere pacem istam, sed etiam timere visus est. Ex illa autem sententia ita relinquendae urbis movet hominem, ut puto. mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt numi Caesari, et instrumentum triumphi eo conferendum. est enim ἄμορφον, ἀντιπολιτευομένου χρεωφειλέτην esse. Sed haec, et multa alia coram.

IX. CICERO ATTICO S.

Quotidiene, inquis, a te accipiendae litterae sunt? si habebo, cui dem, quotidie: at iam ipse ades. tum igitur, cum venero, desinam. Vnas video mihi a te non esse redditas; quas L. Quintius, familiaris meus, cum ferret, ad bustum Basili vulneratus et despoliatus est. videbis igitur, numquid fuerit in his, quod me scire opus sit: et simul tu hoc διευκρινήσεις πρόβλημα, sane πολιτικόν: cum sit necesse, aut haberi Caesaris rationem, illo exercitum vel per senatum, vel per tribunos plebis obtinente, aut persuaderi Caesari, ut tradat provinciam atque exercitum, et ita consul fiat; aut, si id non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione, illo patiente, atque obtinente provinciam; aut, si per tribunos plebis non patiatur, tamen quiescat, rem adduci ad interregnum; aut, si ob eam causam, quod ratio eius non habeatur, exercitum adducat, armis cum eo contendere; illum autem initium facere armorum, aut statim nobis minus paratis, aut tum, cum comitiis, amicis eius postulantibus, ut e lege ratio habeatur, impetratum non sit: ire autem ad arma, aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur, aut addita causa, si forte tribunus plebis senatum impediens, aut populum incitans, notatus, aut senatus consulto circumscriptus, aut sublatus, aut expulsus sit, dicensve se expulsum, ad illum confugerit: suscepto autem bello, aut tenenda sit urbs, aut ea relicta, ille commeatu et reliquis copiis intercludendus: quod horum malorum, quorum aliquod certe subeundum est, minimum putes. Dices profecto, persuaderi illi, ut tradat exercitum, et ita consul fiat. est omnino id eiusmodi, ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit: idque eum, si non obtinet, ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. nobis autem, ut quidam putat, nihil est timendum magis, quam ille consul. at sic malo, inquies, quam cum exercitu. certe. sed istud ipsum,

dico, magnum malum putat aliquis: neque ei remedium est ullum. cedendum est, si id volet. vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. at tum imbecillus plus, inquis, valuit, quam tota respublica. quid nunc putas? et eo consule, Pompeio certum est esse in Hispania. o rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est, quod recusari non potest; et quod ille si faciat, iam iam a bonis omnibus summam ineat gratiam. Tollamus igitur hoc, quo illum posse adduci negant: de reliquis quid est deterrimum? concedere illi, quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. nam quid impudentius? tenuisti provinciam per decem annos, non tibi a senatu, sed a te ipso, per vim et per factionem datos. praeteriit tempus, non legis, sed libidinis tuae: fac tamen, legis. ut succedatur, decernitur: impedis; et ais, habe mei rationem. habe tu nostrûm. exercitum tu habeas diutius, quam populus iussit, invito senatu? Depugnes oportet, nisi concedis. cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi, vel in libertate moriendi. iam si pugnandum est: quo tempore, in casu; quo consilio, in temporibus situm est. itaque te in ea quaestione non exerceo. ad ea, quae dixi, affer, si quid habes. equidem dies noctesque torqueor.

X. CICERO ATTICO S.

Subito consilium cepi, ut, antequam luceret, exirem; ne qui conspectus fieret, aut sermo, lictoribus praesertim laureatis. de reliquo, neque hercule, quid agam, nec, quid acturus sim, scio: ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consilii. tibi vero quid suadeam, cuius ipse consilium exspecto? Cnaeus noster quid consilii ceperit, capiatve, nescio, adhuc in oppidis coarctatus et stupens. omnes, si in Italia consistat, erimus una: sin cedet, consilii res est. adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. Tu, quaeso, crebro ad me scribe, vel quod in buccam venerit.

XI. CICERO ATTICO S.

Quaeso, quid hoc est? aut quid agitur? mihi enim tenebrae sunt. Cingulum, inquis, nos tenemus: Anconem amisimus. Labienus discessit ab Caesare. utrum de imperatore populi Romani, an de Hannibale loquimur? o hominem amentem et miserum, qui ne umbram quidem umquam τοῦ καλοῦ viderit! atque, haec, ait, omnia facere se dignitatis causa: ubi est autem dignitas, nisi ubi honestas? num honestum igitur, habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbes civium, quo facilior sit aditus ad patriam? χρεῶν ἀποκοπὰς, φυγάδων καθόδους, sexcenta alia scelera moliri, τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυραννίδα; sibi habeat suam fortunam. unam mehercule tecum apricationem in illo Lucretino tuo sole malim, quam omnia istiusmodi regna; vel potius mori millies, quam semel istiusmodi quidquam cogitare. quid si tu velis? inquis. age quis est, cui velle non liceat? sed ego hoc ipsum velle, miserius esse duco, quam in crucem tolli. una res est ea miserior, adipisci, quod ita volueris. Sed haec hactenus. libenter enim in his molestiis ἐνσχολάζω σοι. redeamus ad nostrum. Per fortunas! quale tibi consilium Pompeii videtur? hoc quaero, quod urbem reliquerit. ego enim ἀπορῶ· tum nihil absurdius. urbem tu relinquas? ergo idem, si Galli venirent. non est, inquit, in parietibus respublica, at in aris et focis. fecit idem Themistocles. fluctum enim totius barbariae ferre urbs una non poterat. at idem Pericles non fecit, annum fere post quinquagesimum, cum praeter moenia nihil teneret. nostri olim, urbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt.

Οὕτω που τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

rursus autem ex dolore municipali, sermonibusque eorum, quos convenio, videtur hoc consilium exitum habiturum. mira hominum querela est, (nescio istic: sed facies, ut sciam:) sine magistratibus urbem esse, si

ne senatu. fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. quid quaeris? alia causa facta est: nihil iam concedendum putant Caesari. haec, tu mihi explica, qualia sint. Ego negotio praesum non turbulento. vult enim me Pompeius esse, quem tota haec Campana et maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem delectus et summa negotii referatur. itaque vagus esse cogitabam. Te puto iam videre, quae sit ὁρμὴ Caesaris, qui populus, qui totius negotii status: ea velim scribas ad me, et quidem, quoniam mutabilia sunt, quam saepissime. acquiesco enim et scribens ad te, et legens tua.

XII. CICERO ATTICO S.

Vnam adhuc a te epistolam acceperam, datam XII Kal. in qua significabatur, aliam te ante dedisse, quam non acceperam. sed quaeso, ut scribas quam saepissime, non modo si quid scies, aut audieris, sed etiam si quid suspicabere, maximeque, quid nobis faciendum aut non faciendum putes. Nam quod rogas, curem, ut scias, quid Pompeius agat, ne ipsum quidem scire puto: nostrûm quidem nemo. Vidi Lentulum consulem Formiis X Kal. vidi Libonem: plena timoris et erroris omnia. ille iter Larinum: ibi enim cohortes, et Luceriae, et Theani, reliquaque in Apulia. inde utrum consistere uspiam velit, an mare transire, nescitur. si manet; vereor, ne exercitum firmum habere non possit. sin discedit: quo, aut qua, aut quid nobis agendum est, nescio. nam istum quidem, cuius φαλαρισμὸν times, omnia teterrime facturum puto. nec eum rerum prolatio, nec senatus, magistratuumque discessus, nec aerarium clausum tardabit. Sed haec, ut scribis, cito sciemus. interim velim mihi ignoscas, quod ad te scribo tam multa toties. acquiesco enim, et tuas volo elicere litteras, maximeque consilium, quid agam, aut quo me pacto geram; demittam me penitus in causam? Non deterreor periculo, sed dirumpor dolore. Tam nullo consilio, aut tam contra meum consilium gesta

isse omnia! An cuncter et tergiverser, et iis me dem, qui tenent, qui potiuntur? αἰδέομαι Τρῶας· nec solum civis, sed etiam amici officio revocor; etsi frangor saepe misericordia puerorum. ut igitur ita perturbato, etsi te eadem sollicitant, scribe aliquid, et maxime, si Pompeius Italia cedit, quid nobis agendum putes. M'. quidem Lepidus (nam fuimus una) eum finem statuit, L. Torquatus eundem. me cum multa, tum etiam lictores impediunt: nihil vidi umquam, quod minus explicari posset. itaque a te nihil iam certi exquiro, sed quid videatur. denique ipsam ἀπορίαν tuam cupio cognoscere. Labienum ab illo discessisse, propemodum constat. si ita factum esset, ut ille Romam veniens magistratum et senatum Romae offenderet, magno usui causae nostrae fuisset. damnasse enim sceleris hominem amicum, reipublicae causa, videretur: quod nunc quoque videtur; sed minus prodest. non enim habet, cui prosit: eumque arbitror poenitere: nisi forte id ipsum est falsum, discessisse illum. nos quidem pro certo habebamus. et velim, (quamquam, ut scribis, domesticis te finibus tenes,) formam mihi urbis exponas, ecquod Pompeii desiderium, ecqua Caesaris invidia appareat: etiam quid censeas de Terentia et Tullia, Romae eas esse, an mecum, an aliquo tuto loco. et haec, et si quid aliud, ad me scribas velim, vel potius scriptites.

XIII. CICERO ATTICO S.

De Vennonianis rebus tibi assentior. Labienum ἥρωα iudico. facinus iamdiu nullum civile praeclarius: qui ut aliud nihil, hoc tamen profecit; dedit illi dolorem. sed etiam ad summam profectum aliquid puto. amo etiam Pisonem: cuius iudicium de genero suspicor visum iri grave. quamquam, genus belli quod sit, vides. ita civile est, ut non ex civium dissensione, sed ex unius perditi civis audacia natum sit. is autem valet exercitu: tenet multos spe et promissis: omnia omnium concupivit. huic tradita urbs est, nuda praesidio, refer-

ta copiis. quid est, quod ab eo non metuas, qui illa templa et tecta non patriam, sed praedam putet? quid autem sit acturus, aut quo modo, nescio, sine senatu, sine magistratu. ne simulare quidem poterit quicquam πολιτικῶς. nos autem ubi exsurgere poterimus? aut quando? quorum dux quam ἀστρατήγητος, tu quoque animadvertis; cui ne Picena quidem nota fuerint: quam autem sine consilio, res testis. ut enim alia omittam decem annorum peccata, quae conditio non huic fugae praestitit? nec vero nunc quid cogitet scio: ac non desino per litteras sciscitari. nihil esse timidius constat, nihil perturbatius. itaque nec praesidium, cuius parandi causa ad urbem retentus est, nec locum ac sedem praesidii ullam video. spes omnis in duabus, invidiose retentis, paene alienis legionibus. nam delectus adhuc quidem invitorum est, et a pugnando abhorrentium. conditionum autem amissum tempus est. quid futurum sit, non video. commissum quidem a nobis certe est, sive a nostro duce, ut e portu sine gubernaculis egressi, tempestati nos traderemus. itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam. nam mihi interdum amandandi videntur in Graeciam. de Tullia autem et Terentia, cum mihi barbarorum adventus proponitur, omnia timeo: cum autem Dolabellae venit in mentem; paullum respiro. sed velim consideres, quid faciendum putes: primum πρὸς τὸ ἀσφαλές (aliter enim mihi de illis, ac de me ipso, consulendum est:) deinde ad opiniones; ne reprehendamur, quod eas Romae velimus esse in communi bonorum fuga. quin etiam tibi et Peduceo, (scripsit enim ad me,) quid faciatis, videndum est. is enim splendor est vestrûm, ut eadem postulentur a vobis, quae ab amplissimis civibus. sed de hoc tu videbis. quippe cum de me ipso, ac de meis te considerare velim. Reliquum est, ut, et quid agatur, quoad poteris, explores, scribasque ad me, et quid ipse coniectura assequare: quod etiam a te magis exspecto. nam, acta omnibus nuntiantibus, a te exspecto futura.

μάντις δ' ἄριστος. Loquacitati ignosces, quae et me levat, ad te quidem scribentem, et elicit tuas litteras. Aenigma Oppiorum ex Velia plane non intellexi. est enim numero Platonis obscurius. iam intellexi tuum. Oppios enim de Velia succones dicis. in eo aestuavi diu: quo aperto, reliqua patebant, et cum Terentiae summa congruebant. L. Caesarem vidi Minturnis a. d. VIII Kal. Febr. mane, cum absurdissimis mandatis, non hominem, sed scopas solutas; ut id ipsum mihi ille videatur irridendi causa fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit; nisi forte non dedit, et hic, sermone aliquo arrepto, pro mandatis abusus est. Labienus, vir mea sententia magnus, Theanum venit a. d. IX Kal. ibi Pompeium consulesque convenit. qui sermo fuerit, et quid actum sit, scribam ad te, cum certum sciam. Pompeius ab Theano Larinum versus profectus est a. d. VIII. Kal. eo die mansit Venafri. aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus. sed ego nondum habeo, quod ad te ex his locis scribam. ista magis exspecto: quid illinc afferatur; quo pacto de Labieno ferat; quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli; quae sit populi urbani voluntas; quae tua coniectura de rebus futuris: haec velim crebro, et quid tibi de mulieribus nostris placeat, et quid acturus ipse sis, scribas. Si scriberem ipse, longior epistola fuisset; sed dictavi propter lippitudinem.

XIV. CICERO ATTICO S.

A. d. VI Kal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, cum leviter lippirem, has litteras dedi. L. Caesar mandata Caesaris detulit ad Pompeium a. d. VIII. Kal. cum is esset cum consulibus Theani. probata conditio est, sed ita, ut ille de iis oppidis, quae extra suam provinciam occupavisset, praesidia deduceret. id si fecisset, responsum est, ad urbem nos redituros esse, et rem per senatum confecturos. spero esse in praesentia, pacem nos habere. nam et illum furoris, et hunc nostrum co-

piarum suppoenitet. Me Pompeius Capuam venire voluit, et adiuvare delectum: in quo parum prolixe respondent Campani coloni. Gladiatores Caesaris, qui Capuae sunt, de quibus ante ad te falsum ex Torquati litteris scripseram, sane commode Pompeius distribuit, binos singulis patribus familiarum. scutorum in ludo IↃↃ fuerunt: eruptionem facturi fuisse dicebantur. sane multum in eo reipublicae provisum est. De mulieribus nostris, in quibus est tua soror, quaeso videas, ut satis honestum nobis sit, eas Romae esse, cum ceterae ulla dignitate discesserint. hoc scripsi ad eas, et ad te ipsum antea. velim, eas cohortere, ut exeant; praesertim cum ea praedia in ora maritima habeamus, cui ego praesum, ut in his pro re nata non incommode possint esse. nam si quid offendimus, in genero nostro; quod quidem ego praestare non debeo. sed id fit maius, quod mulieres nostrae, praeter ceteras Romae remanserunt. tu ipse cum Sexto, scire velim, quid cogites de exeundo, de totaque re quid existimes. equidem pacem hortari non desino: quae vel iniusta utilior est, quam iustissimum bellum. sed haec, ut fors tulerit.

XV. CICERO ATTICO S.

Vt ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi diem, quin aliquid ad te litterarum darem: non quo haberem magnopere, quod scriberem; sed ut loquerer tecum absens: quo mihi, cum coram id non licet, nihil est iucundius. Capuam cum venissem a. d. VI. Kal. pridie, quam has litteras dedi, consules conveni, multosque nostri ordinis. omnes cupiebant Caesarem, abductis praesidiis, stare conditionibus iis, quas tulisset. uni Favonio, leges ab illo nobis imponi non placebat: sed is haud auditus in consilio. Cato enim ipse iam servire, quam pugnare, mavult. sed tamen ait, in senatu se adesse velle, cum de conditionibus agatur, si Caesar adductus sit, ut praesidia deducat. ita, quod maxime opus est, in Siciliam ire non curat: quod metuo ne obsit, in se-

natu esse vult. Postumus autem, de quo nominatim senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret, Furfanoque succederet, negat se sine Catone iturum: et suam in senatu operam, auctoritatemque quam magni aestimat. ita res ad Fannium pervenit. is cum imperio in Siciliam praemittitur. In disputationibus nostris summa varietas est. plerique negant, Caesarem in conditione mansurum; postulataque haec ab eo interposita esse, quo minus, quod opus esset ad bellum, a nobis pararetur. ego autem eum puto facturum, ut praesidia deducat. vicerit enim, si consul factus erit, et minore scelere vicerit, quam quo ingressus est. sed accipienda plaga est. sumus enim flagitiose imparati cum a militibus, tum a pecunia; quam quidem omnem, non modo privatam, quae in urbe est, sed etiam publicam, quae in aerario est, illi reliquimus. Pompeius ad legiones Attianas est profectus: Labienum secum habet. ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

XVI. CICERO ATTICO S.

Omnes arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas praepostere, reliquas ordine, quo sunt missae, per Terentiam. De mandatis Caesaris, adventuque Labieni, et responsis consulum ac Pompeii, scripsi ad te litteris iis, quas a. d. V. Kal. Capua dedi: pluraque praeterea in eandem epistolam conieci. nunc has exspectationes habemus duas: unam, quid Caesar acturus sit, cum acceperit, ea, quae referenda ad illum data sunt L. Caesari; alteram, quid Pompeius agat: qui quidem ad me scribit, paucis diebus se firmum exercitum habiturum; spemque affert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet, non dubitantem de imbecillitate Caesaris copiarum: cuius adventu Cnaeus noster multo animi plus habet. Nos a consulibus Capuam venire iussi sumus ad Nonas Febr. Capua profectus sum Formiis a. d. III. Kal. eo

die cum Calibus tuas litteras hora fere nona accepissem, has statim dedi. De Terentia et Tullia tibi assentior: ad quas scripseram, ad te ut referrent: si nondum profectae sunt, nihil est quod se moveant, quoad perspiciamus, quo loci sit res.

XVII. CICERO ATTICO S.

Tuae litterae mihi gratae iucundaeque sunt. De pueris in Graeciam transportandis tum cogitabam, cum fuga ex Italia quaeri videbatur. nos enim Hispaniam peteremus: illis hoc aeque commodum non erat. tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi videris Romae recte esse posse. etenim minime amici Pompeio nostro esse debetis. nemo enim umquam tantum de urbanis praesidiis detraxit. videsne me etiam iocari? Scire iam te oportet, L. Caesar quae responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Caesarem ferat litteras. scriptae enim et datae ita sunt, ut proponerentur in publico: in quo accusavi mecum ipse Pompeium, qui, cum scriptor luculentus esset, tantas res, atque eas, quae in omnium manus venturae essent, Sextio nostro scribendas dederit. itaque nihil umquam legi scriptum σηστιωδέστερον. perspici tamen ex litteris Pompeii potest, nihil Caesari negari, omniaque et cumulate, quae postulet, dari, quae ille, amentissimus fuerit, nisi acceperit, praesertim cum impudentissime postulaverit. quis enim tu es, qui dicas, si in Hispaniam profectus erit, si praesidia dimiserit? tamen non conceditur; minus honeste nunc quidem, violata iam ab illo republica, illatoque bello, quam si olim de ratione habenda impetrasset: et tamen vereor, ut his ipsis contentus sit. nam cum ista mandata dedisset L. Caesari, debuit esse paullo quietior, dum responsa referrentur. dicitur autem nunc esse acerrimus. Trebatius quidem scribit, se ab illo IX Kal. Febr. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad urbem: nihil ei me gratius facere posse. haec verbis plurimis. intellexi ex dierum ratione, ut primum de discessu no-

stro Caesar audisset, laborare eum coepisse, ne omnes abessemus. itaque non dubito, quin ad Pisonem, quin ad Servium scripserit. illud admiror non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Coelium egisse: quamquam non aspernor Trebatii litteras, a quo me unice diligi scio. rescripsi ad Trebatium, (nam ad ipsum Caesarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui,) quam illud hoc tempore esset difficile: me tamen in praediis meis esse, neque delectum ullum, neque negotium suscepisse. in quo quidem manebo, dum spes pacis erit: sin bellum geretur; non deero officio, nec dignitati meae, pueros ὑπεκθέμενος in Graeciam. totam enim Italiam flagraturam bello intelligo. tantum mali excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus. sed haec paucis diebus ex illius ad nostra responsa responsis intelligentur, quorsum evasura sint. tum ad te scribam plura, si erit bellum: sin autem etiam induciae, te ipsum, ut spero, videbo. Ego IV. Non. Febr. quo die has litteras dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres exspectabam: quibus quidem scripseram, tuis litteris admonitus, ut Romae manerent. sed audio maiorem quendam in urbe timorem esse. Capuae Non. Febr. esse volebam, quia consules iusserant. quidquid huc erit a Pompeio allatum, statim ad te scribam: tuasque de istis rebus litteras exspectabo.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Quarto Non. Febr. mulieres nostrae Formias venerunt, tuaque erga se officia, plena tui suavissimi studii, attulerunt. eas ego, quoad sciremus, utrum turpi pace nobis, an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui, et una Cicerones. ipse cum fratre Capuam ad consules (Nonis enim adesse iussi sumus) III. Non. profectus sum, cum has litteras dedi. Responsa Pompeii grata populo, et probata concioni esse dicuntur. ita putaram. quae quidem ille si repudiarit, iacebit: si acceperit? Utrum igitur, inquies, mavis? responderem, si

quemadmodum parati essemus, scirem. Cassium, erat hic auditum, expulsum Ancone, eamque urbem a nobis teneri. si bellum futurum est, negotium utile. Caesarem quidem, L. Caesare cum mandatis de pace misso, tamen aiunt acerrime delectum habere, loca occupare, vincire praesidiis. o perditum latronem! o vix ullo otio compensandam hanc reipublicae turpitudinem! sed stomachari desinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus. haec opto in malis; quoniam illius alterum consulatum a republica, ne data quidem occasione, repulimus. Sed haec hactenus. De Dionysio, fugit me ad te antea scribere: sed ita constitui; exspectare responsa Caesaris, ut, si ad urbem rediremus, ibi nos exspectaret; sin tardius id fieret, tum eum arcesseremus. omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine et amico dignum fuerit, cum praesertim rogatus esset, scio. sed haec non nimis exquiro a Graecis. tu tamen videbis, si erit, quod nolim, arcessendus, ne molesti simus invito. Quintus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio solvat: nec Egnatio voluntas deest: nec parum locuples est: sed cum tale tempus sit, ut Q. Titinius (multum enim est nobiscum) viaticum se neget habere; idemque debitoribus suis denuntiarit, ut eodem foenore uterentur; atque hoc idem etiam L. Ligus fecisse dicatur: nec hoc tempore aut domi numos Quintus habeat, aut exigere ab Egnatio, aut versuram usquam facere possit; miratur, te non habuisse rationem huius publicae difficultatis. ego autem; etsi illud ψευδησιόδειον (ita enim putatur) observo, μηδὲ δίκην, praesertim in te, a quo nihil umquam vidi temere fieri; tamen illius querela movebar. hoc, quidquid est, te scire volui.

XIX. CICERO ATTICO S.

Nihil habeo, quod ad te scribam. quin etiam epistolam, quam eram elucubratus, ad te non dedi. erat enim plena spei bonae; quod et concionis voluntatem

audieram, et illum conditionibus usurum putabam, praesertim suis. ecce tibi II. Non. Febr. mane accepi litteras tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Caesaris legationem. plane oppressi videmur: nec, quid consilii capiam, scio: nec mehercule de me laboro: de pueris quid agam, non habeo. Capuam tamen proficiscebar haec scribens, quo facilius de Pompeii rebus cognoscerem.

XX. CICERO ATTICO S.

Breviloquentem iam me tempus ipsum facit. pacem enim desperavi: bellum nostri nullum administrant. cave enim putes, quidquam esse minoris his consulibus; quorum ego spe audiendi, et cognoscendi nostri apparatus, maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram iussus. illi autem nondum venerant, sed erant venturi, inanes, imparati. Cnaeus autem Luceriae dicebatur esse, et adire cohortes legionum Attianarum, non firmissimarum. at illum ruere nuntiant, et iam iamque adesse, non ut manum conserat, (quicum enim?) sed ut fugam intercludat. Ego autem in Italia καὶ συναποθανεῖν, nec te id consulo. sin extra, quid ago? ad manendum hiems, lictores, improvidi et negligentes duces: ad fugam hortatur amicitia Cnaei, causa bonorum, turpitudo coniungendi cum tyranno: qui quidem incertum est, Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus. Haec velim explices, et me iuves consilio. etsi te ipsum istic iam calere puto. sed tamen quantum poteris. ego si quid hic hodie novi cognoro, scies. iam enim aderunt consules ad suas Nonas. Tuas quotidie litteras exspectabo. ad has autem, cum poteris, rescribes. Mulieres et Cicerones in Formiano reliqui.

XXI. CICERO ATTICO S.

De malis nostris tu prius audis, quam ego. istinc enim emanant. boni autem hinc quod exspectes, nihil est. Veni Capuam ad Nonas Febr. ita ut iusserant con-

sules. eo die Lentulus venit sero: alter consul omnino non venerat VII. Idus. eo enim die ego Capua discessi, et mansi Calibus. inde has litteras postridie ante lucem dedi, haec, Capuae dum fui, cognovi: nihil in consulibus, nullum usquam delectum. nec enim conquisitores φαινοπροσωπεῖν audent; cum ille adsit contra; cum noster dux nusquam sit, nihil agat: nec nomina dant. deficit enim non voluntas, sed spes. Cnaeus autem noster (o rem miseram et incredibilem!) ut totus iacet[1] non animus est, non consilium, non copiae, non diligentia. mittam illa, fugam ab urbe turpissimam, timidissimas in oppidis conciones, ignorationem non solum adversarii, sed etiam suarum copiarum. hoc cuiusmodi est? VII. Id. Febr. Capuam C. Cassius tribunus plebis venit, attulit mandata ad consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore aerario auferrent, statim exirent urbe relicta. redeant: quo praesidio? deinde exeant: quis sinat? Consul ei rescripsit, ut prius ipse in Picenum. at illud totum erat amissum: sciebat nemo praeter me ex litteris Dolabellae. mihi dubium non erat, quin ille iam iamque foret in Apulia: Cnaeus noster in navi. ego quid agam, σκέμμα magnum: neque mehercule mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissime, neque ego ullius consilii particeps. sed tamen, quod me deceat. ipse me Caesar ad pacem hortatur. sed antiquiores litterae, quam ruere coepit. Dolabella, Coelius, me illi valde satisfacere. mira me ἀπορία torquet. iuva me consilio, si potes: et tamen ista, quantum potes, provide. nihil habeo, tanta rerum perturbatione, quod scribam. tuas litteras exspecto.

XXII. CICERO ATTICO S.

Pedem in Italia video nullum esse, qui non in istius potestate sit. De Pompeio scio nihil; eumque, nisi in navim se contulerit, exceptum iri puto. o celeritatem incredibilem! huius autem nostri! sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor et crucior. Tu

caedem non sine causa times: non quo minus quidquam Caesari expediat ad diuturnitatem victoriae et dominationis: sed video, quorum arbitrio sit acturus. recte sit. censeo cedendum de oppidis his. egeo consilii. quod optimum factu videbitur, facies. cum Philotimo loquere: atque adeo Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? qua aut terra, aut mari persequar eum, qui ubi sit, nescio? etsi terra quidem qui possum? mari quo? tradam igitur isti me? fac posse tuto. multi enim hortantur. num etiam honeste? nullo modo. quid? a te petam consilium, ut soleo? explicari res non potest. sed tamen, si quid in mentem venit, velim scribas, et ipse quid sis acturus.

XXIII. CICERO ATTICO S.

Quinto Id. Feb. vesperi a Philotimo litteras accepi, Domitium exercitum firmum habere; cohortes ex Piceno, Lentulo et Thermo ducentibus, cum Domitii exercitu coniunctas esse; Caesarem intercludi posse, eumque id timere; bonorum animos recreatos Romae, improbos, quasi perculsos. Haec, metuo equidem, ne sint somnia: sed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium tribunum plebis, (hi enim sunt nobiscum, id est, in Formiano.) Philotimi litterae ad vitam revocaverunt. ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnes paene iam captos esse, Pompeium Italia cedere: quem quidem (o rem acerbam!) persequi Caesar dicitur. persequi Caesar Pompeium? quid? ut interficiat? o me miserum! et non omnes nostra corpora opponimus? in quo tu quoque ingemiscis. sed quid faciamus? victi, oppressi, capti plane sumus. Ego tamen, Philotimi litteris lectis, mutavi consilium de mulieribus: quas, ut scripseram ad te Romam, remittebam: sed mihi venit in mentem, multum fore sermonem, me iudicium iam de causa publica fecisse; qua desperata, quasi hunc gradum mei reditus esse, quod mulieres revertissent. De me autem ipso tibi assentior, ne me dem in-

certae et periculosae fugae; cum reipublicae nihil prosim, nihil Pompeio; pro quo emori cum pie possum, tum lubenter. manebo igitur: etsi vivere. Quod quaeris, hic quid agatur: tota Capua, et omnis hic delectus iacet. desperata res est; in fuga omnes sunt: nisi quid eiusmodi fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis coniungat. sed videbamur omnia biduo triduove scituri. Caesaris litterarum exemplum tibi misi: rogaras enim; cui nos valde satisfacere, multi ad me scripserunt: quod patior facile, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

XXIV. CICERO ATTICO S.

Philotimi litterae me quidem non nimis, sed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt. ecce postridie Cassio litterae Capua, a Lucretio, familiari eius, Nigidium a Domitio Capuam venisse; eum dicere, Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Cnaeum, confestim sequi Caesarem, Domitium non habere militum III millia. idem scripsit, consules Capua discessisse. non dubito, quin Cnaeus in fuga sit; modo effugiat. a consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

XXV. CICERO ATTICO S.

Cum dedissem ad te litteras tristes, et metuo ne veras, de Lucretii ad Cassium litteris Capua missis; Cephalio venit a vobis, attulit etiam a te litteras hilariores, nec tamen firmas, ut soles. omnia facilius credere possum, quam quod scribitis, Pompeium exercitum habere. nemo huc ita affert, omniaque, quae nolim. o rem miseram! malas caussas semper obtinuit, in optima concidit. quid dicam? nisi, illud eum scisse; neque enim erat difficile: hoc nescisse. erat enim ars difficilis, recte rempublicam regere. Sed iam iamque omnia sciemus, et scribemus ad te statim.

sua aut reipublicae causa Luceriam venire, statim esse venturum; hortatusque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. hoc me frustra scribere videbam. sed uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam. sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiae contrahantur: et ne is quidem locus stabilis, sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. quo minus mirere, si invitus in eam causam descendo, in qua neque pacis, neque victoriae ratio quaesita sit umquam, sed semper flagitiosae et calamitosae fugae. Eundum; ut, quemcunque fors tulerit casum, subeam potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quam videar a bonis dissentire. etsi propediem video bonorum, id est, lautorum et locupletium, urbem refertam fore, municipiis vero his relictis, refertissimam. quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem. nec me M'. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum poeniteret; quorum nemo nec stultior est, quam L. Domitius, nec inconstantior, quam App. Claudius. Vnus Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate. quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa, qui, cum omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat? postquam ipse metuere coepit, putat omnes hostes illi oportere esse? Ibimus tamen Luceriam: nec eum fortasse delectabit noster adventus. dissimulare enim non potero, mihi, quae adhuc acta sunt, displicere. Ego si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem. tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim.

II. CICERO ATTICO S.

Mihi vero omnia grata; et quod scripsisti ad me, quae audieras; et quod non credidisti, quae digna diligentia mea non erant; et quod monuisti, quod sentiebas. Ego ad Caesarem unas Capua litteras dedi,

quibus ad ea rescripsi, quae mecum ille de gladiatoribus suis egerat, breves, sed benivolentiam significantes, non modo sine contumelia, sed etiam cum maxima laude Pompeii. id enim illa sententia postulabat, qua illum ad concordiam hortabar. eas si quo ille misit, in publico proponat velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te. non potui non dare, cum et ipse ad me scripsisset, et Balbus. earum exemplum ad te misi. Nihil arbitror fore, quod reprehendas. si qua erunt, doce me, quo modo ea effugere possim. Nihil, inquies, omnino scripseris. qui magis effugias eos, qui volent fingere? verumtamen ita faciam, quoad fieri poterit. Nam quod me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum; facis amice tu quidem, mihique gratissimum: sed mihi videris aliud tu honestum meque dignum in hac causa indicare, atque ego existimem. mihi enim nihil ulla in gente umquam, ab ullo auctore reipublicae ac duce, turpius factum esse videtur, quam a nostro amico factum est: cuius ego vicem doleo: qui urbem reliquit, id est patriam; pro qua et in qua mori praeclarum fuit. Ignorare mihi videris, haec quanta sit clades. es enim etiam nunc domi tuae. sed, invitis perditissimis hominibus, esse diutius non potes. hoc miserius, hoc turpius quidquam? vagamur egentes cum coniugibus et liberis. in unius hominis, quotannis periculose aegrotantis, anima positas omnes nostras spes habemus, non expulsi, sed evocati e patria; quam non servandam ad reditum nostrum, sed diripiendam et inflammandam reliquimus. ita multi nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis, non in ipsa urbe: et si nunc sunt, non erunt. nos interea, ne Capuae quidem, sed Luceriae: et oram quidem maritimam iam relinquemus; Afranium exspectabimus, et Petreium. nam in Labieno parum est dignitatis. Hic tu in me illud; des, id feras. nihil de me dico; alii viderint. hic quidem quae est? domi ve-

strae estis, et eritis omnes boni. quis tum se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc bello? sic enim iam appellandum est. Vibulii res gestae sunt adhuc maximae. id ex Pompeii litteris cognosces: in quibus animadvertito illum locum, ubi erit διπλῆ. videbis, de Cnaeo nostro ipse Vibullius quid existimet. Quo igitur haec spectat oratio? ego pro Pompeio lubenter emori possum. facio pluris omnium hominum neminem. sed non ita uno in eo indico spem de salute reipublicae. significas enim aliquanto secus, quam solebas: ut etiam, Italia, si ille cedat, putes cedendum. Quod ego nec reipublicae puto esse utile, nec liberis meis: praeterea neque rectum, neque honestum. sed cur? poterisne igitur videre tyrannum? quasi intersit, audiam an videam, aut locupletior mihi sit quaerendus auctor, quam Socrates; qui, cum XXX tyranni essent, pedem porta non extulit. Est mihi praeterea praecipua causa manendi: de qua utinam aliquando tecum loquar! Ego XIII Kalend. cum eadem lucerna hac epistolam scripsissem, qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompeium, si de pace agetur, profecturus; si de bello, quid ero?

III. CICERO ATTICO S.

Maximis et miserrimis rebus perturbatus, cum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui. Deliberatio autem omnis haec est: si Pompeius Italia cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes; et quo facilius consilium dare possis; quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi. Cum merita Pompeii summa erga salutem meam, familiaritasque, quae mihi cum eo est, tum ipsa reipublicae causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio, vel fortuna [cum fortuna] coniungenda esse videatur. Accedit illud: si maneo, et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, ca-

dendum est in unius potestatem: qui, etsi multis rebus significat se nobis esse amicum, et, ut esset, a me est (tute scis) propter suspicionem huius impendentis tempestatis multo ante provisum: tamen utrumque considerandum est, et quanta fides ei sit habenda; et, si maxime exploratum, eum nobis amicum fore, sitne viri fortis et boni civis, esse in ea urbe, in qua cum summis honoribus imperiisque usus sit, res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo praeditus, non futurus sit sui iuris; subeundumque periculum sit, cum aliquo forte dedecore, quando Pompeius rempublicam recuperarit. In hac parte haec sunt. vide nunc, quae sint in altera. Nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter; addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. omitto illa vetera, quod istum in rempublicam ille aluit, auxit, armavit: ille legibus per vim et contra auspicia ferendis auctor: ille Galliae ulterioris adiunctor: ille gener: ille in adoptando P. Clodio augur: ille restituendi mei, quam retinendi, studiosior: ille provinciae propagator: ille absentis in omnibus adiutor: idem etiam tertio consulatu, postquam esse defensor reipublicae coepit, contendit, ut decem tribuni plebis ferrent, ut absentis ratio haberetur: quod idem ipse sanxit lege quadam sua; Marcoque Marcello consuli, finienti provinciis Galliis Kal. Mart. restitit. Sed, ut haec omittam, quid foedius, quid perturbatius hoc ab urbe discessu, sive potius turpissima fuga? quae conditio non accipienda fuit potius, quam relinquenda patria? malae conditiones erant, fateor: sed num quid hoc peius? At recuperabit rempublicam. quando? aut quid ad eam spem est parati? non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis et publica et privata adversario tradita? denique nulla causa, nullae vires, nulla sedes, quo concurrant, qui rempublicam defensam velint. Apulia delecta est, inanissima par-

Italiae, et ab impetu huius belli remotissima: fuga ei maritima opportunitas visa quaeri desperatione. invite cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, sed sic ne causam, in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor: bonorum autem esset, aliquis, sed hebes, ut solet; et, ut ipse sensissem: multitudo et infimus quisque propensus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi. Dixi ipsi, me nihil suscepturum sine praesidio et sine pecunia. itaque habui nihil omnino negotii; quod ab initio vidi, nihil quaeri praeter fugam. Eam si nunc sequor, quonam? Cum illo non: ad quem cum essem profectus, cognovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam venire non possem. infero mari nobis, incerto cursu, hieme maxima navigandum est. Age iam, cum fratre, an sine? cum filio, aut quomodo? in utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos absentes fortunasque nostras? acrior, quam in ceterorum; quod putabit fortasse, in nobis violandis aliquid se habere populare. Age iam, has compedes, fasces, inquam, hos laureatos efferre ex Italia, quam molestum est? Qui autem locus erit nobis tutus, (ut iam placatis utamur fluctibus,) antequam ad illum venerimus? qua autem, aut quo, nihil scimus. At si restitero, et fuerit nobis in hac parte locus; idem fecero, quod in Cinnae dominatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit; qui tamen ita dicere solebat, se, id fore, videre, quod factum est; sed malle, quam armatum ad patriae moenia accedere. aliter Thrasybulus, et fortasse melius: sed est certa quaedam illa Mucii ratio atque sententia: est illa etiam Thrasybuli; et, cum sit necesse, servire tempori, et non amittere tempus, cum sit datum. Sed in hoc ipso habent tamen iidem fasces molestiam. sit enim nobis amicus, quod incertum est: sed sit; deferet triumphum.

non accipere ne periculosum sit, an accipere invidiosum ad bonos? o rem, inquis, difficilem et inexplicabilem! atqui explicanda est. qui enim fieri potest? ac ne me existimaris ad manendum esse propensiorem, quod plura in eam partem verba fecerim: potest fieri, quod fit in multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior. quamobrem, ut maxima de re, aequo animo deliberanti, ita mihi des consilium velim. Navis et in Caieta est parata nobis et Brundisii. sed ecce nuntii, scribente me haec ipsa noctu in Caleno, ecce litterae, Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu, et pugnare cupiente. non puto etiam hoc Cnaeum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat: etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus praemiserat; legionem Fausto conscriptam, in Siciliam sibi placere a consule duci, scripserat ad consules. Sed turpe Domitium deserere erit, implorantem eius auxilium. Est quaedam spes, mihi quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pirenaeo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transisse cum cohortibus: summa autem, Afranium cum magnis copiis adventare. id si est, in Italia fortasse manebitur. Ego autem, cum esset incertum iter Caesaris, quod vel ad Capuam, vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompeium misi et litteras; ipse, ne quo inciderem, reverti Formias. Haec te scire volui, scripsique sedatiore animo, quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens, sed exquirens tuum.

IV. CICERO ATTICO S.

Dionysius quidem tuus potius, quam noster, cuius ego cum satis cognossem mores, tuo tamen potius stabam indicio, quam meo, ne tui quidem testimonii, quod ei saepe apud me dederas, veritus, superbum se praebuit in fortuna, quam putavit nostram

fore: cuius fortunae nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. cui, qui noster honos, quod obsequium, quae etiam ad ceteros contemti cuiusdam hominis commendatio defuit? ut meum iudicium reprehendi a Quinto fratre, vulgoque ab omnibus mallem, quam illum non efferre laudibus; Ciceronesque nostros meo potius labore subdoceri, quam me aliumvis magistrum quaerere. ad quem ego quas litteras, dii immortales! miseram? quantum honoris significantes? quantum amoris? Dicaearchum mehercule, aut Aristoxenum diceres arcessi, non unum omnium loquacissimum et minime aptum ad docendum. sed est memoria bona. me dicet esse meliore. quibus litteris ita respondit, ut ego nemini, cuius causam non reciperem. semper enim, *si potero; si ante suscepta causa non impediar.* numquam reo cuiquam, tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno, tam praecise negavi, quam hic mihi. plane sine ulla exceptione praecidit. nihil cognovi ingratius: in quo vitio nihil mali non inest. Sed de hoc nimis multa. Ego navem paravi: tuas litteras tamen exspecto: ut sciam, quid respondeant consultationi meae. Sulmone C. Attium Pelignum aperuisse Antonio portas, cum essent cohortes quinque, Q. Lucretium inde effugisse, scis; Cnaeum ire Brundisium desertum. confecta res est.

V. CICERO ATTICO S.

Cum ante lucem VIII Kal. litteras ad te de Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor. quid enim putem aliud? etsi solet eum, cum aliquid furiose fecit, poenitere. numquam autem certior fuit, quam in hoc negotio. nam, quod ad te non scripseram, postea audivi; a tertio miliario tum eum φέψας

Πόλλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα· multa, inquam, mala eum dixisse; suo capiti, ut aiunt. sed o meam mansuetudinem! Conieceram in fasciculum una cum tua vehementem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo; nec ullam ob aliam causam Pollicem, servum a pedibus meis, Romam misi. eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares/referendam; ne in illius manus perveniret. Novi si quid esset, scripsissem. pendeo animi exspectatione Corfiniensi; in qua de salute reipublicae decernitur. Tu fasciculum, qui est D E S M'. CURIO inscriptus, velim cures ad eum perferendum; Tironemque Curio commendes; ut ei, ut petii, si quid opus erit in sumtum, eroget.

VI. CICERO ATTICO S.

Obsignata iam epistola, quam de nocte daturus eram, sicut dedi, (nam eam vesperi scripseram,) C. Sosius praetor in Formianum venit ad M'. Lepidum, vicinum nostrum, cuius quaestor fuit; Pompeii litterarum ad consulem exemplum attulit.

Litterae mihi a L. Domitio a. d. XIII Kalend. Mart. allatae sunt: earum exemplum infra scripsi. nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intelligere scio, quanti reipublicae intersit, omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. tu, si tibi videbitur, dabis operam, quamprimum ad nos venias. praesidii Capuae, quantum constitueritis esse satis, relinquas.

Deinde supposuit exemplum epistolae Domitii, quod ego ad te pridie miseram. Dii immortales, qui me horror perfudit! quam sum sollicitus, quidnam futurum sit? hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem. spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil mutasse: nec tegentia hoc, quod cum fortiter et diligenter, tum etiam hercule. modo enim audivi, quar-

tanam a te discessisse. moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Piliae dic, non esse aequum, eam diutius habere, nec id esse vestrae concordiae. Tironem nostrum ab altera relictum audio. sed eum video in sumtum ab aliis mutuatum. ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram. malo Tironis verecundiam in culpa esse, quam illiberalitatem Curii.

VII. CICERO ATTICO S.

Vnum etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. at nemo dubitat, quin subsidio venturus sit. ego non puto. deseret igitur talem civem, et eos, quos una scis esse? cum habeat praesertim et ipse cohortes XXX? nisi me omnia fallunt, deseret. incredibiliter pertimuit. nihil spectat, nisi fugam: cui tu (video enim quid sentias) me comitem putas debere esse. Ego vero, quem fugiam, habeo; quem sequar, non habeo. quod enim tu meum laudas, et memorandum dicis, malle, quod dixerim, me cum Pompeio vinci, quam cum istis vincere: ego vero malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat, aut qui mihi esse videbatur; cum hoc vero, qui ante fugit, quam scit, aut quem fugiat, aut quo, qui nostra tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui; contigit; victus sum. quod superest, nec ista videre possum, quae, numquam timui, ne viderem; nec mehercule istum, propter quem mihi non modo meis, sed memet ipso carendum est. Ad Philotimum scripsi de viatico, sive a Moneta, (nemo enim solvit,) sive ab Oppiis, tuis contubernalibus. cetera apposita tibi mandabo.

VIII. CICERO ATTICO S.

O rem turpem, et ea re miseram! sic enim sentio, id demum, aut potius id solum esse miserum, quod turpe sit. Aluerat Caesarem: eundem repente timere

coeperat: conditionem pacis nullam probarat: nihil ad bellum pararat: urbem reliquerat: Picenum amiserat culpa; in Apuliam se compegerat: ibat in Graeciam: omnes nos ἀπροσφωνήτους, expertes sui tanti tam inusitati consilii, relinquebat. ecce subito litterae Domitii ad illum, ipsius ad consules. fulsisse mihi videbatur τὸ καλὸν ad oculos eius, et exclamasse ille vir, qui esse debuit,

Πρὸς ταῦθ᾽ ὅ, τι χρὴ, καὶ παλαμάσθων,
Καὶ πάντ᾽ ἐπ᾽ ἐμοὶ τεκταινέσθων.
Τὸ γὰρ εὖ μετ᾽ ἐμοῦ.

at ille tibi, *πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ* dicens, pergit Brundisium. Domitium autem aiunt, re audita, et eos, qui una essent, se tradidisse. o rem lugubrem! itaque intercludor dolore, quo minus ad te plura scribam. tuas litteras exspecto.

IX. CICERO ATTICO S.

Epistolam meam quod pervulgatam scribis esse, non fero moleste. quin etiam ipse multis dedi describendam. ea enim et acciderunt iam et impendent, ut testatum esse velim, de pace quid senserim. cum autem ad eam hortarer, eum praesertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam si id, quod eum hortarer, convenire eius sapientiae dicerem. eam si *admirabilem* dixi, cum eum ad salutem patriae hortabar; non sum veritus, ne viderer assentari; cui tali in re lubenter me ad pedes abiecissem. Qua autem est, *aliquid impertias temporis;* non est de pace, sed de me ipso, et de meo officio, ut aliquid cogitet. Nam quod testificor, me expertem belli fuisse; etsi id re perspectum est, tamen eo scripsi, quo in suadendo plus auctoritatis haberem; eodemque pertinet, quod causam eius probo. Sed quid haec nunc? utinam aliquid profectum esset! nae ego istas litteras in concione recitari velim; si quidem ille ipse ad eundem scribens in publico proposuit epistolam

illam in qua est, *pro tuis rebus gestis amplissimis:* amplioribusne, quam suis, quam Africani? ita tempestas ferebat. si quidem etiam vos duo tales ad quintum milliarium: quid, nunc ipsum, unde se recipienti? quid agenti? quid acturo? quanto autem ferocius ille causae suae confidet, cum vos, cum vestri similes non modo frequentes, sed laeto vultu gratulantes viderit? Num igitur peccamus? minime vos quidem. sed tamen signa conturbantur, quibus voluntas a simulatione destingui posset. Quae vero senatus consulta video? sed apertius, quam proposueram. Ego Arpini volo esse pridie Kal. deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. εὐγενῆ tua consilia, et tamen pro temporibus non incauta, mihi valde probantur. Lepido quidem (nam fere συνδιημερεύομεν· quod gratissimum illi est) numquam placuit ex Italia exire, Tullo multo minus. crebro enim illius litterae ab aliis ad nos commeant. sed me illorum sententiae minus movebant. minus multa dederant illi reipublicae pignora. tua mehercule auctoritas vehementer movet. affert enim et reliqui temporis recuperandi rationem, et praesentis tuendi. sed, obsecro te, quid hoc miserius, quam alterum plausus in foedissima causa quaerere, alterum offensiones in optima? alterum existimari conservatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum? Et mehercule quamvis amemus Cnaeum nostrum, ut et facimus, et debemus; tamen hoc, quod talibus viris non subvenit, laudare non possum. nam sive timuit; quid ignavius? sive, ut quidam putant, meliorem suam causam illorum caede fore putavit quid iniustius? Sed haec omittamus. augemus enim dolorem retractando. VI Kal. vesperi Balbus minor ad me venit, occulta via currens ad Lentulum consulem, missu Caesaris, cum litteris, cum mandatis, cum promissione provinciae, Romam ut redeat; cui persuaderi posse non arbitror, nisi erit conventus

idem aiebat, nihil malle Caesarem, quam ut Pompeium assequeretur: id credo: et rediret in gratiam: id non credo; et metuo, ne omnis haec clementia ad unam illam crudelitatem colligatur. Balbus quidem maior ad me scribit, nihil malle Caesarem, quam principe Pompeio sine metu vivere. tu puto haec credis. sed, cum haec scribebam V Kalend. Pompeius iam Brundisium venisse poterat. expeditus enim antecesserat legiones Luceria. sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est. plane, quid futurum sit, nescio.

X. CICERO ATTICO S.

Dionysius cum ad me praeter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime; tempora exposui: rogavi, ut diceret, quid haberet in animo: me nihil ab ipso invito contendere. respondit, se, quod in numis haberet, nescire quo loci esset: alios non solvere, aliorum diem nondum esse, dixit. etiam alia quaedam de servulis suis, quare nobiscum esse non posset. morem gessi: dimisi a me, ut magistrum Ciceronum, non lubenter; ut hominem ingratum, non invitus. Volui te scire, quid ego de eius facto iudicarem.

XI. CICERO ATTICO S.

Quod me magno animi motu perturbatum putas; sum equidem, sed non tam magno, quam tibi fortasse videor. Levatur enim omnis cura, cum aut constitit consilium, aut cogitando nihil explicatur. lamentari autem licet. illud tamen totos dies. sed vereor, ne, nihil cum proficiam, etiam dedecori sim studiis ac litteris nostris. consumo igitur omne tempus, considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. Tenesne igitur, moderatorem illum reipublicae quo referre velimus omnia? nam sic quinto, ut

opinor, in libro loquitur Scipio: *Vt enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria; sic huic moderatori reipublicae beata civium vita proposita est; ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. huius enim operis, maximi inter homines atque optimi, illum esse perfectorem volo.* Hoc Cnaeus noster cum antea numquam, tum in hac causa minime cogitavit. dominatio quaesita ab utroque est: non id actum, beata et honesta civitas ut esset. Nec vero ille urbem reliquit, quod eam tueri non posset; nec Italiam, quod ea pelleretur: sed hoc a primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. genus illud Sullani regni iampridem appetitur, multis, qui una sunt, cupientibus. An censes, nihil inter eos convenire, nullam pactionem fieri potuisse? hodie potest. sed neutri σκοπὸς est ille, ut nos beati simus; uterque regnare vult. Haec, a te invitatus, breviter exposui. voluisti enim me, quid de his malis sentirem, ostendere. προθεσπίζω igitur, noster Attice, non ariolans, ut illa, cui nemo credidit, sed coniectura prospiciens;

Iamque mari magno.

non multo inquam secus possum vaticinari: tanta malorum impendet Ἰλιάς. atque hoc nostra gravior est causa, qui domi sumus, quam illorum, qui una transierunt, quod illi quidem alterum metuunt, nos utrumque. cur igitur, inquis, remansimus? vel tibi paruimus; vel non occurrimus; vel hoc fuit rectius. conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima aestate, et quati utriusque vi, mancipiis ex omni genere collectis: nec tam irruptio pertimescenda, quae Luceriae multis sermonibus denuntiata est, quam universae interitus: tantas in confligendo utriusque vires video futuras. Habes coniecturam meam,

tu autem consolationis fortasse aliquid exspectasti: nihil invenio; nihil fieri potest miserius, nihil perditius, nihil foedius. Quod quaeris, quid Caesar ad me scripserit; quod saepe: gratissimum sibi esse, quod quierim: oratque, in eo ut perseverem. Balbus minor haec eadem mandata. iter autem eius erat ad Lentulum consulem cum litteris Caesaris, praemiorumque promissis, si Romam revertisset. verum, eum habeo rationem dierum, ante puto transmissurum, quam potuerit conveniri. Epistolarum Pompeii duarum, quas ad me misit, negligentiam, meamque in rescribendo diligentiam volui tibi notam esse. earum exempla ad te misi. Caesaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus quid efficiat, exspecto. utinam aliquid simile Parthicis rebus! simul aliquid audiero, scribam ad te. tu ad me velim bonorum sermones. Romae frequentes esse dicuntur. scio equidem te in publicum non prodire. sed tamen, audire te multa, necesse est. Memini librum tibi afferri a Demetrio Magnete (ad te missum scio) περὶ ὁμονοίας. eum mihi velim mittas. vides, quam causam mediter.

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

Quintus Fabius ad me venit a. d. IV. Kalend. Febr. is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XI, et cohortibus XIV, quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuisse in animo proficisci Corfinio, a. d. V. Id. Febr. C. Hirrum cum V. cohortibus subsequi. censeo, ad nos Luceriam venias. nam te hic tutissime puto fore.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

A. d. XV. Kalend. Mart. Formiis accepi tuas litteras: ex quibus ea, quae in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, quam ut erat nobis

nuntiatum; Vibulliique virtutem, industriamque libenter agnovi. Nos adhuc in ea ora, ubi praepositi sumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus. ea enim audiebamus, et ea verebamur, ut, quodcumque tu consilium praecepisses, id nobis persequendum putaremus. nunc, quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus; si teneri posse putas Tarracinam, et oram maritimam, in ea manebo: etsi praesidia in oppidis nulla sunt. nemo enim nostri ordinis in his locis est, praeter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium. nam L. Torquatum, virum fortem et cum auctoritate, Formiis non habemus: ad te profectum arbitramur. ego omnino, ut proxime tibi placuerat, Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus. volueras enim me cum M. Considio propraetore illa negotia tueri. Cum eo venissem, vidi T. Ampium delectum habere diligentissime, ab eo accipere Libonem, summa item diligentia, et in illa colonia auctoritate. fui Capuae, quoad consules. iterum, ut erat dictum ab consulibus, veni Capuam ad Nonas Februar. cum fuissem triduum, recepi me Formias. Nunc quod tuum consilium, aut quae ratio belli sit, ignoro. si tenendam hanc oram putas, quae et opportunitatem et dignitatem habet, et egregios cives, et, ut arbitror, teneri potest; opus est esse, qui praesit. sin omnia in unum locum contrahenda sunt; non dubito, quin ad te statim veniam: quo mihi nihil optatius est: idque tecum, quo die ab urbe discessimus, locutus sum. Ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro: et tamen, si, ut video, bellum gerendum est, confido me omnibus facile satisfacturum. M. Tullium, meum necessarium, ad te misi; cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

S. V. B. E. Tuas litteras libenter legi. recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. Magnopere te hortor, pro tuo singulari perpetuoque studio in rempublicam, ut te ad nos conferas; ut communi consilio reipublicae afflictae opem atque auxilium feramus. censeo, via Appia iter facias, et celeriter Brundisium venias.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

Cum ad te litteras misissem, quae tibi Canusii redditae sunt, suspicionem nullam habebam, te reipublicae causa mare transiturum; eramque in spe magna, fore, ut in Italia possemus aut concordiam constituere, qua mihi nihil utilius videbatur, aut rempublicam summa cum dignitate defendere. interim, nondum meis litteris ad te perlatis, ex his mandatis, quae D. Laelio ad consules dederas, certior tui consilii factus, non exspectavi, dum mihi a te litterae redderentur, confestimque cum Quinto fratre, et cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere coepi. cum Teanum Sidicinum venissem, C. Messius, familiaris tuus, mihi dixit, aliique complures, Caesarem iter habere Capuam, et eo ipso die mansurum esse Eserniae. Sane sum commotus; quod, si ita esset, non modo iter meum interclusum, sed meipsum plane exceptum putabam. itaque tum Cales processi, ut ibi potissimum consisterem, dum certum nobis ab Esernia de eo, quod audieram, referretur. At mihi, cum Calibus essem, affertur litterarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum consulem misisses. hae scriptae sic erant: Litteras tibi a L. Domitio a. d. XIII Kal. Mart. allatas esse, (earumque exemplum subscripseras,) magnique interesse

reipublicae scripseras, omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire; et ut, praesidii quod satis esset, Capuae relinqueret. His ego litteris lectis, in eadem opinione fui, qua reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium esse venturum: quo mihi, cum Caesar ad oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar. Cum res in summa exspectatione esset, utrumque simul audimus, et quae Corfinii acta essent, et te iter Brundisium facere coepisse: cumque nec mihi, nec fratri meo dubium esset, quin Brundisium contenderemus; a multis, qui e Samnio Apuliaque veniebant, admoniti sumus, ut caveremus, ne exciperemur a Caesare; quod is in eadem loca, quae nos petebamus, profectus, celerius etiam, quam nos possemus, eo, quo intenderet, venturus esset. quod cum ita esset; nec mihi, nec fratri meo, nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non solum nobis, sed etiam reipublicae noceret; cum praesertim non dubitaremus, quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen iam consequi non possemus. interim accepimus tuas litteras, Canusio a. d. X. Kalend. Mart. datas, quibus me hortaris, ut celerius Brundisium veniamus; quas cum accepissemus a. d. III Kalend. Mart. non dubitabamus, quin tu iam Brundisium pervenisses: nobisque iter illud omnino interclusum videbatur, neque minus nos esse captos, quam qui Corfinium venissent. Neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo minus, qui regionibus exclusi, intra praesidia, atque intra arma aliena venissent. Quod cum ita sit, maxime vellem primum semper tecum fuisse; quod quidem tibi ostenderam, cum a me Capuam reiiciebam: quod feci non vitandi oneris causa, sed quod videbam, teneri illam urbem sine exercitu non posse: accidere autem mihi nolebam, quod doleo viris fortissimis accidisse. quoniam autem, tecum ut essem, non conti-

git: utinam tui consilii certior factus essem! nam suspicione assequi non potui; quod omnia prius arbitratus sum fore, quam ut haec reipublicae causa in Italia non posset duce te consistere. Neque vero nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam reipublicae lugeo: nec, si ego, quid tu sis secutus, non perspicio, idcirco minus existimo, te nihil nisi summa ratione fecisse. Mea quae semper fuerit sententia, primum de pace vel iniqua conditione retinenda, deinde de urbe, (nam de Italia quidem nihil mihi umquam ostenderas;) meminisse te arbitror. sed mihi non sumo, ut meum consilium valere debuerit: secutus sum tuum; neque id reipublicae causa, de qua desperavi, quae et nunc afflicta est, nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest: sed te quaerebam: tecum esse cupiebam: neque eius rei facultatem, si qua erit, praetermittam. Ego me in hac omni causa facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satisfacere. primum enim prae me tuli, me nihil malle, quam pacem; non quin eadem timerem, quae illi: sed ea bello civili leviora ducebam. inde, suscepto bello, cum pacis conditiones ad te afferri, a teque ad ea honorifice et large responderi viderem; duxi meam rationem; quam tibi facile me probaturum, pro tuo in me beneficio, arbitrabar. Memineram me esse unum, qui pro meis maximis in rempublicam meritis supplicia miserrima et crudelissima pertulissem: me esse unum, qui, si offendissem eius animum, cui tum, cum iam in armis essemus, consulatus tamen alter, et triumphus amplissimus deferebatur, subiicerer eisdem proeliis: ut mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare. atque haec non ego prius sum suspicatus, quam mihi palam denuntiata sunt: neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quam declinanda putavi, si honeste vitare possem: quam brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides; reliqui

facultatem res ademit. Iis autem, quibus non satisfacio, facile respondeo. neque enim ego amicior C. Caesari umquam fui, quam illi: neque illi amiciores reipublicae, quam ego. hoc inter me et illos interest; quod, cum et illi cives optimi sint, et ego ab ista laude non absim, ego conditionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt. quae quoniam ratio vicit; perficiam profecto, ut neque respublica civis a me animum, neque tu amici desideres.

XII. CICERO ATTICO S.

Mihi molestior lippitudo erat etiam, quam ante fuerat. dictare tamen hanc epistolam malui, quam Gallo Fabio, amantissimo utriusque nostrûm, nihil ad te litterarum dare. nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram ipse eas litteras, quarum vaticinationem falsam esse cupio. huius autem epistolae non solum ea causa est, ut ne quis a me dies intermittatur, quin dem ad te litteras; sed etiam haec iustior, ut a te impetrarem, ut sumeres aliquid temporis; quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus intelligam. Omnia sunt integra nobis. nihil praetermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem. nam certe neque tum peccavi, cum imparatam iam Capuam, non solum ignaviae delectus, sed etiam perfidiae suspicionem fugiens, accipere nolui; neque cum post conditiones pacis per L. Caesarem et Fabatum allatas, cavi, ne animum eius offenderem, cui Pompeius iam armatus armato consulatum triumphumque deferret. Nec vero haec extrema quisquam potest iure reprehendere, quod mare non transierim. id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui. neque enim suspicari debui; praesertim cum ex ipsius Pompeii litteris, idem quod video te existimasse, non dubitarim, quin is Domitio

subventurus esset. et plane, quid rectum, et quid faciendum mihi esset, diutius cogitare malui. Primum igitur, haec qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratius mihi perscribas, velim: deinde aliquid etiam in posterum prospicias, fingasque, quem me esse deceat, et ubi me plurimum prodesse reipublicae sentias; ecquae pacifica persona desideretur, an in bellatore sint omnia. Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia; quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subiissem. memini, quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culeonem: idque saepe ingemiscens sum recordatus. quare nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abiecimus; ut non solum gloriosis consiliis utamur, sed etiam paullo salubribus. sed nihil praescribo. accurate velim perscribas tuam ad me sententiam. Volo etiam exquiras, quam diligentissime poteris, (habebis autem, per quos possis,) quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quemadmodum nunc se gerant, num quem accusent, num cui succenseant. quid dico, num cui? num Pompeio? omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert: quod ipsius litteris cognosci potest: quarum exemplum ad te mitto. Haec igitur videbis; et, quod ad te ante scripsi, Demetrii Magnetis librum, quem ad te misit de concordia, velim mihi mittas.

CN. MAGNVS PROCOS. C. MARCELLO, L. LENTVLO COSS. S. D.

Ego, quod existimabam, dispersos nos, neque reipublicae utiles, neque nobis praesidio esse posse, idcirco ad L. Domitium litteras misi, primum uti ipse cum omni copia ad nos veniret: si de se dubitaret, ut cohortes XIX, quae ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur; neque ipse satis firmus esset ad castra facienda: quod meas XIX et suas XII cohortes

tribus in oppidis distributas haberet: (nam partim Albae, partim Sulmone collocavit:) neque se, si vellet, expedire posset. nunc scitote, me esse in summa sollicitudine. nam et tot et tales viros periculo obsidionis liberare cupio: neque subsidio ire possum; quod his duabus legionibus non puto esse committendum, ut illuc ducantur; ex quibus tamen non amplius XIV cohortes contrahere potui: quod Brundisium praesidium misi: neque Canusium sine praesidio, dum abessem, putavi esse dimittendum. D. Laelio mandaram, quod maiores copias sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alteruter vestrûm ad me veniret; alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuae et circum Capuam comparastis; et cum iis militibus, quos Faustus legit, proficisceretur; Domitius cum XII suis cohortibus eodem adiungeretur; reliquae copiae omnes Brundisium cogerentur, et inde navibus Dyrrachium transportarentur. nunc, cum hoc tempore nihilo magis ego, quam vos, subsidio Domitio ire possim, se per montes explicare; non est nobis committendum, ut ad has XIV cohortes, quas ego dubio animo habeo, hostis accedere, aut in itinere me consequi possit. Quamobrem placitum est mihi, ac ita video censeri Marcello, et ceteris nostri ordinis, qui hic sunt, ut Brundisium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. Vos hortor, ut quodcumque militum contrahere poteritis, contrahatis, et eodem veniatis quamprimum. arma, quae ad me missuri eratis, iis, censeo, armetis milites, quos vobiscum habetis. quae arma superabunt, ea si Brundisium iumentis deportaritis, vehementer reipublicae profueritis. De hac re velim nostros certiores faciatis: ego ad P. Lupum et C. Coponium praetores misi, ut se nobis coniungerent, et, militum quod haberent, ad vos deducerent.

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

Miror, te ad me nihil scribere, et potius ab aliis, quam a te, de republica me certiorem fieri. Nos, disiecta manu, pares adversariis esse non possumus. coniunctis nostris copiis; spero nos et reipublicae et communi saluti prodesse. quamobrem cum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat a. d. V. Id. Feb. Corfinio proficisci cum exercitu, et ad me venire; miror, quid causae fuerit, quare consilium mutaris. nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum esse, quod audieris, Caesarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse. Quanto enim magis appropinquare adversarius coepit, eo tibi celerius agendum erat, ut te mecum coniungeres, priusquam Caesar aut tuum iter impedire, aut me abs te excludere posset. Quamobrem etiam et etiam te rogo et hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam advenias, antequam copiae, quas instituit Caesar contrahere, in unum locum coactae nos a nobis distrahant. sed si erunt, qui te impediant, ut villas suas servent, aequum est me a te impetrare, ut cohortes, quae ex Piceno et Camerino venerunt, quae fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias.

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

Litteras abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIV Kal. Mart. in quibus litteris scribis, tibi in animo esse, observare Caesarem; et, si secundum mare ad me ire coepisset, confestim in Samnium ad me venturum; sin autem ille circum istaec loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle. Te animo magno et forti istam rem agere existimo: sed diligentius nobis est videndum, ne distracti pares esse adversario

non possimus; cum ille magnas copias habeat, et maiores brevi habiturus sit. Non enim, pro tua prudentia, debes illud solum animadvertere, quot in praesentia cohortes contra te habeat Caesar, sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit. cui rei testimonio sunt litterae, quas Bussenius ad me misit; in quibus scribit, id quod ab illis quoque mihi scribitur, praesidia Curionem, quae in Vmbris et Tuscis erant, contrahere, et ad Caesarem iter facere. quae si copiae in unum locum fuerint coactae, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat; ut non pugnet, sed locis suis repugnet, haerebis: neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. Quamobrem te magnopere hortor, ut quamprimum cum omni copia huc venias. Consules constituerunt idem facere. ego Metuscilio ad te mandata dedi, providendum esse, ne duae legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Caesaris committerentur. Quamobrem nolito commoveri, si audieris me regredi, si forte Caesar ad me veniet. cavendum enim puto esse, ne implicatus haeream. nam neque castra, propter anni tempus et militum animos, facere possum: neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit: ne receptum amittam. itaque non amplius XIV cohortes Luceriam coëgi. Consules praesidia omnia deducturi sunt, aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos posse, aut regiones eiusmodi obtinere, e quibus repugnemus: id quod neutrum nobis hoc tempore contingit; quod et magnam partem Italiae Caesar occupavit, et nos non habemus exercitum tam amplum, neque tam magnum, quam ille. itaque nobis providendum est, ut summam reipublicae rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quamprimum ad me venias. possumus etiam nunc rempublicam erigere, si communi consilio negotium admi-

nistrahimus: sin distrahemur, infirmi erimus. mihi hoc constitutum est. His litteris scriptis, Sica a te mihi litteras attulit et mandata. Quod me hortare, ut istuc veniam: id me facere non arbitror posse; quod non magnopere his legionibus confido.

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

Litterae mihi a te redditae sunt a. d. XIII Kal. Mart. in quibus scribis, Caesarem apud Corfinium castra posuisse. quod putavi et praemonui, fit, ut nec in praesentia committere tecum proelium velit; et, omnibus copiis conductis, te implicet, ne ad me iter expeditum tibi sit: atque istas copias coniungere optimorum civium possis cum his legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quo etiam magis tuis litteris sum commotus. neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntati satis confido, ut de omnibus fortunis reipublicae dimicem: neque etiam, qui ex delectibus conscripti sunt a consulibus, convenerunt. Quare da operam, si ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, huc quamprimum venias, antequam omnes copiae adversariorum conveniant. neque enim celeriter ex delectibus huc homines convenire possunt: et, si convenirent, quantum iis committendum sit, quod inter se ne noti quidem sunt, contra veteranas legiones, non te praeterit.

XIII. CICERO ATTICO S.

Lippitudinis meae signum tibi sit librarii manus, et eadem causa brevitatis: etsi nunc quidem, quod scriberem, nihil erat. omnis exspectatio nostra erat in nuntiis Brundisinis. Si nactus hic esset Cnaeum nostrum, spes dubia pacis: sin ille ante tramisisset, exitiosi belli metus. sed videsne, in quem hominem inciderit respublica? quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? Si mehercule neminem occiderit, nec

cuiquam quidquam ademerit, ab his, qui eum maxime timuerant, maxime diligetur. Multum mecum municipales homines loquuntur, multum rusticani. nihil prorsus aliud curant, nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. et vide, quam conversa res est. illum, quo antea confidebant, metuunt, hunc amant quem timebant. Id quantis nostris peccatis vitiisque evenerit, non possum sine molestia cogitare. quae autem impendere putarem, scripseram ad te; et iam tuas litteras exspectabam.

XIV. CICERO ATTICO S.

Non dubito, quin tibi odiosae sint epistolae quotidianae, cum praesertim neque nova de re aliqua certiorem te faciam, neque novam denique iam reperiam scribendi ullam sententiam. sed, si dedita opera, cum caussa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistolis mitterem; facerem inepte. euntibus vero, domesticis praesertim, ut nihil ad te dem litterarum, facere non possum: et simul (crede mihi) requiesco paulum in his miseriis, cum quasi tecum loquor; cum vero tuas epistolas lego, multo etiam magis. omnino intelligo, nullum fuisse tempus post has fugas et formidines, quod magis debuerit mutum esse a litteris: propterea, quod neque Romae quidquam auditur novi; nec in his locis, quae a Brundisio absunt propius, quam tu, biduum, aut triduum. Brundisii autem omne certamen vertitur huius primi temporis. qua quidem exspectatione torqueor. sed omnia ante nos sciemus. eodem enim die video Caesarem a Corfinio post meridiem profectum esse, id est, Feralibus, quo Canusio mane Pompeium. eo modo autem ambulat Caesar, et iis diariis militum celeritatem incitat, ut timeam, ne citius ad Brundisium, quam opus sit, accesserit. Dices, quid igitur proficis, qui anticipes eius rei molestiam, quam tridno sciturus sis? nihil equidem. sed, ut supra dixi, tecum perlibenter loquor: et simul scito, labare meum consilium, illud, quod satis

iam fixum videbatur. non mihi satis idonei sunt auctores ii, qui a te probantur. quod enim umquam eorum in republica forte factum exstitit? aut quis ab his ullam rem laude dignam desiderat? nec mehercule laudandos existimo, qui trans mare belli parandi causa profecti sunt: (quamquam haec ferenda non erant:) video enim, quantum id bellum, et quam pestiferum futurum sit: sed me movet unus vir; cuius fugientis comes, rempublicam recuperantis socius videor esse debere. Totiesne igitur sententiam mutas? ego tecum tamquam mecum loquor. quis autem est, tanta quidem de re, quin varie secum ipse disputet? simul et elicere cupio sententiam tuam; si manet, ut firmior sim; si mutata est, ut tibi assentiar. Omnino ad id, de quo dubito, pertinet, me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus. de Domitio varia audimus, modo esse in Tiburti, haud lepide: quod cum Lepidius accessisset ad urbem: quod item falsum video esse. ait enim Lepidus, eum nescio quo penetrasse itineribus: occultandi sui causa, an maris apiscendi? ne id quidem scit. ignorat enim de filio. addit illud, sane molestum; pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam. de Lentulo autem nihil audimus. Haec velim exquiras, ad meque perscribas.

XV. CICERO ATTICO S.

A. d. V Non. Mart. epistolas mihi tuas Aegypta reddidit, unam veterem IV Kal. quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus; in qua exspectas, quidnam praemissus agat Vibullius; qui omnino non est visus a Caesare: (in altera epistola, video, te scire, ita esse:) et, quemadmodum redeuntem excipiam Caesarem; quem omnino vitare cogito; et, aut Haemonis fugam intendis, commutationemque vitae tuae, quod tibi puto esse faciendum: et ignoras, Domitius cum fascibusne sit, quod cum scies, facies, ut sciamus. Habes ad primam epistolam. Secutae sunt duae, pri-

die Kal. ambae datae, quae me convellerunt de pristino statu, iam tamen, ut ante ad te scripsi, labantem. Nec me movet, quod scribis, *Iovi ipsi iniquum.* nam periculum in utriusque iracundia positum est: victoria autem ita incerta, ut deterior causa paratior mihi esse videatur. nec me consules movent, qui ipsi pluma aut folio facilius moventur. officii me deliberatio cruciat, cruciavitque adhuc. cautior certe est mansio: honestior existimatur traiectio. malo interdum, multi me non caute, quam pauci non honeste fecisse existiment. De Lepido et Tullo quod quaeris; illi vero non dubitant, quin Caesari praesto futuri, in senatumque venturi sint. Recentissima tua est epistola Kal. data: in qua optas congressum, pacemque non desperas. sed ego, cum haec scribebam, nec illos congressuros, nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam conditionem accessurum putabam. Quod videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat: certe transeunt, vel, quo modo nunc est, transierunt. sed memento, praeter Appium, neminem esse fere, qui non ius habeat transeundi. nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Setenas, Fannius, Voconius, Sextius, ipsi consules, quibus more maiorum concessum est, vel omnes adire provincias: aut legati sunt eorum. sed nihil dissero. quid placeat tibi, et quid propemodum rectum sit, intelligo. Plura scriberem, si ipse possem. sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii litterarum exemplum, quas eodem die accepi, quo tuas, misi ad te, ut meam vicem doleres, cum me derideri videres.

BALBVS CICERONI IMP. S.

Obsecro te, Cicero, suscipe curam et cogitationem dignissimam tuae virtutis, ut Caesarem et Pompeium, perfidia hominum distractos, rursus in pristinam concordiam reducas. crede mihi, Caesarem non solum fore in tuo potestate, sed etiam maxi-

mum beneficium te sibi dedisse iudicaturum, si huc te reiicis. velim, idem Pompeius faciat: qui ut adduci tali tempore ad ullam conditionem possit, magis opto, quam spero. sed, cum constiterit, et timere desierit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum apud eum valituram. Quod Lentulum meum, consulem, voluisti hic remanere, Caesari gratum, mihi vero gratissimum medius fidius fecisti. nam illum tanti facio, qui non Caesarem magis diligam: qui si passus esset, nos secum, ut consueramus, loqui, et non se totum etiam et etiam ab sermone nostro avertisset, minus miser, quam sum, essem. nam cave putes, hoc tempore plus me quemquam cruciari, quod eum, quam ante me diligo, video in consulatu quidvis potius esse, quam consulem. quodsi voluerit tibi obtemperare, et nobis de Caesare credere, et consulatum reliquum Romae peragere, incipiam sperare, etiam consilio senatus, auctore te, illo relatore, Pompeium et Caesarem coniungi posse. quod si factum erit, me satis vixisse putabo. Factum Caesaris de Corfinio totum te probaturum scio. quomodo in huiusmodi re, commodius cadere non potuit, quam ut res sine sanguine confieret. Balbi mei tuique adventu delectatum te, valde gaudeo. is quaecumque tibi de Caesare dixit, quaeque Caesar scripsit, scio, re tibi probabit, quaecumque fortuna eius fuerit, verissime scripsisse.

XVI. CICERO ATTICO S.

Omnia mihi provisa sunt, praeter occultum et tutum iter ad mare superum. hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni. illuc autem, quo spectat animus, et quo res vocat, qua veniam? cedendum enim est celeriter; ne forte qua re impediar atque alliger. nec vero ille me ducit, qui videtur; quem ego hominem ἀπολιτικώτατον omnium iam ante cognoram;

nunc vero etiam ἀστρατηγικώτατον. non me igitur is ducit, sed sermo hominum, qui ad me a Philotimo scribitur. is enim me ab optimatibus ait conscindi. quibus optimatibus, dii boni? qui nunc quo modo occurrunt? quo modo autem se venditant Caesari? municipia vero Deum: nec simulant, ut cum de illo aegroto vota faciebant. sed plane, quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum est, quam si alium facere prohibuerit. hunc propitium sperant; illum iratum putant. quas fieri censes ἀπαντήσεις ex oppidis? quos honores? metuunt, inquies: credo: sed mehercule illum magis. huius insidiosa clementia delectantur: illius iracundiam formidant. iudices DCCCL, qui praecipue Cnaeo nostro delectabantur, ex quibus quotidie aliquem video, nescio quas eius Lucerias horrent. itaque quaero, qui sint isti optimates, qui me exturbent, cum ipsi domi maneant. sed tamen, quicumque sunt, αἰδέομαι Τρῶας. etsi, qua spe proficiscar, video; coniungoque me cum homine, magis ad vastandum Italiam, quam ad vincendum parato. demum quem exspecto. et quidem, cum haec scribebam, IV Nonas, iam exspectabam aliquid a Brundisio. quid autem aliquid? quam inde turpiter fugisset, et victor hic qua se referret, et quo. quod ubi audissem, si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM.

LIBER IX.

ARGVMENTVM.

Continentur item hoc libro Cnaei fuga Brundisium, atque inde in Macedoniam transmissio, quae fuit Idibus Martiis, praemissis antea Consulibus L. Cornelio Lentulo et C. Claudio Marcello, cum omnibus paene magistratibus, cunctoque Senatu: aestus animi aegritudoque Ciceronis, Atticum consulentis, cum Pompeius Italia cessisset, quid sibi faciendum sit: redeuntemque Caesarem a Brundisio, quo Pompeium fuerat persecutus, expectarene debeat; et quo maxime in loco, quo vultu sermoneque excipere: denique congressus ipse cum Caesare, et utriusque discessus. Quae omnia acciderunt diebus paullo plus viginti. Nam quotidianae inter eos erant litterae.

I. CICERO ATTICO S.

Etsi, cum tu has litteras legeres, putabam fore, ut scirem iam, quid Brundisii actum esset; (nam Canusio IX Kal. profectus erat Cnaeus; haec autem scribebam pridie Nonas, XIV die postquam ille Canusio moverat;) tamen angebar singularum horarum exspectatione: mirabarque, nihil allatum esse ne rumoris quidem. nam erat mirum silentium. sed haec fortasse κενόσπουδα sunt: quae tamen iam sciantur, necesse est. illud molestum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius. quaero autem, quo facilius scire possim, quid acturi sint; iturine ad Pompeium; et, si sunt, qua quandove ituri sint. urbem quidem iam refertam esse opti-

matium audio; Sosium et Lupum, quos Cnaeus noster ante putabat Brundisium venturos esse, quam se, ius dicere. hinc vero vulgo vadunt. etiam M'. Lepidus, quocum diem conterere solebam, cras cogitabat. nos autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus: deinde Arpinum volebamus. inde, iter qua maxime ἀναπάντητον esset, ad mare superum, remotis sive omnino missis lictoribus. audio enim, bonis viris, qui et nunc, et saepe antea magno praesidio reipublicae fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari, multaque in me et severe, in conviviis tempestivis quidem, disputari. cedamus igitur, et, ut boni cives simus, bellum Italiae terra marique inferamus, et odia improborum rursus in nos, quae iam exstincta erant, incendamus, et Lucceii consilia ac Theophani persequamur. nam Scipio vel in Syriam proficiscitur, sorte; vel cum genero, honeste; vel Caesarem fugit, iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Caesaris timuissent, manerent. Appius et eodem timore, et inimicitiarum recentium: et tamen, praeter hunc et C. Cassium, reliqui legati, Faustus proquaestor: ego unus, cui utrumvis liceret: frater accedet; quem socium huius fortunae esse, non erat aequum: cui magis etiam Caesar irascetur. sed impetrare non possum, ut maneat. dabimus hoc Pompeio, quod debemus. nam me quidem alius nemo movet; non sermo bonorum, qui nulli sunt; non causa, quae acta timide est, agetur improbe. uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam (ut ait) agenti, sed publicam. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sane velim.

II. CICERO ATTICO S.

Etsi Nonis Mart. die tuo, ut opinor, exspectabam epistolam a te longiorem; tamen ad eam ipsam brevem, quam III Nonas ὑπὸ τὴν λῆψιν dedisti, rescribendum putavi. Gaudere ais te, mansisse me; et scribis, in

sententia te manere. mihi autem superioribus litteris videbare non dubitare, quin cederem, ita, si et Cnaeus bene comitatus conscendisset, et consules transissent. utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi; an mutasti sententiam? sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam, quid sentias, aut alias abs te litteras eliciam. Brundisio nihildum erat allatum. o rem difficilem, planeque perditam! quam nihil praetermittis in consilio dando! quam nihil tamen, quod tibi ipsi placeat, explicas! non esse me una cum Pompeio, gaudes: ac proponis, quam sit turpe, me adesse, cum quid de illo detrahatur, nec fas esse approbare. certe. contra igitur? dii, inquis, averruncent. quid ergo fiet, si in altero scelus est, in altero supplicium? impetrabis, inquis, a Caesare, ut tibi abesse liceat, et esse otioso. supplicandum igitur? miserum. quid, si non impetraro? et de triumpho erit, inquis, integrum. quid, si hoc ipso premar? accipiam? quid foedius? negem? repudiari se totum, magis etiam, quam olim in XXviratu, putabit. ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. quanto nunc hoc idem accipiet asperius? tanto scilicet, quanto et honor hic illo est amplior, et ipse robustior. Nam quod negas te dubitare, quin magna in offensa sim apud Pompeium hoc tempore; non video caussam, cur ita sit, hoc quidem tempore. qui enim amisso Corfinio denique certiorem me sui consilii fecit, is queretur, Brundisium me non venisse, cum inter me et Brundisium Caesar esset? deinde, etiam scit ἀπαῤῥησίαστον esse in ea caussa querelam suam. me putat de municipiorum imbecillitate, de delectibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidisse, quam se. sin, cum potuero, non venero; tum erit inimicus: quod ego non eo vereor, ne mihi noceat: (quid enim faciet?

Τίς δ' ἐστὶ δοῦλος τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν; sed quia ingrati animi crimen horreo. confido igitur adventum nostrum illi, quoquo tempore fuerit, ut scribis, ἀσμένιστον fore. Nam quod ais, si hic temperantius egerit, consideratius consilium te daturum; qui hic potest se gerere non perdite? vita, mores, antefacta, ratio suscepti negotii, socii, vires bonorum, aut etiam constantia. Vixdum epistolam tuam legeram, cum ad me, currens ad illum, Postumus Curtius venit, nihil nisi classes loquens et exercitus: eripiebat Hispanias: tenebat Asiam, Siciliam, Africam, Sardiniam: confestim in Graeciam persequebatur. eundum igitur est, nec tam ut belli, quam ut fugae socii simus. nec enim ferre potero sermones istorum, quicumque sunt. non sunt enim certe, ut appellantur, boni. sed tamen id ipsum scire cupio, quid loquantur; idque ut exquiras, meque certiorem facias, te vehementer rogo. Nos adhuc, quid Brundisii actum esset, plane nesciebamus. cum sciemus, tum ex re et ex tempore consilium capiemus; sed utemur tuo.

III. CICERO ATTICO S.

Domitii filius transiit Formias VIII. Id. currens ad matrem Neapolim, mihique nuntiari iussit, patrem ad urbem esse; cum de eo curiose quaesisset servus noster Dionysius. nos autem audieramus, eum profectum sive ad Pompeium, sive in Hispaniam. id cuiusmodi sit, scire sane velim. nam ad id, quod delibero, pertinet, si ille certe nusquam discessit, intelligere Cnaeum, non esse faciles nobis ex Italia exitus, cum ea tota armis praesidiisque teneatur, hieme praesertim. nam, si commodius anni tempus esset, vel infero mari liceret uti. nunc nihil potest, nisi supero, tramitti; quo iter interclusum est. quaeres igitur et de Domitio et de Lentulo. A Brundisio nulla adhuc fama venerat: et erat hic dies VII Id.

quo die, suspicabamur, aut pridie Brundisium venisse Caesarem. nam Kal. Arpis manserat. sed si Postumum audire velles, persecuturus erat Cnaeum. transisse enim iam putabat, coniectura tempestatum ac dierum. ego nautas eum non putabam habiturum: ille confidebat, et eo magis, quod audita naviculariis hominis liberalitas esset. sed tota res Brundisina iam quo modo habeat se, diutius nescire non possum.

IV. CICERO ATTICO S.

Ego etsi tamdiu requiesco, quamdiu aut ad te scribo, aut tuas litteras lego; tamen et ipse egeo argumento epistolarum, et tibi idem accidere certo scio. quae enim soluto animo familiariter scribi solent, temporibus his excluduntur: quae autem sunt horum temporum, ea iam contrivimus. sed tamen, ne me totum aegritudini dedam, sumsi mihi quasdam tamquam *θέσεις*, quae et politicae sunt, et temporum horum; ut et abducam animum ab querelis, et in eo ipso, de quo agitur, exercear. eae sunt huiusmodi:

Εἰ μενετέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ; Τυραννουμένης δ' αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύσειν; Εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς αἴρηται; Εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον, ἢ πολέμῳ; Εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν, ἀναχωρήσαντά ποι, τῆς πατρίδος τυραννουμένης; Εἰ διὰ παντὸς ἰτέον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πέρι; Εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ, καὶ πολιορκητέον ταύτην τυραννουμένην; Εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πολέμου κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, συναπογραπτέον ὅμως τοῖς ἀρίστοις; Εἰ τοῖς εὐεργέταις καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, κἂν μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ὅλων; Εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα εὐεργετήσας, δι' αὐτό τε τοῦτο ἀνήκεστα παθὼν καὶ φθονηθεὶς, κινδυ-

νεύσειεν, ἂν ἐθελοντὴς ὑπὲρ τῆς πατρίδος; Εἰ ἐφετέον αὐτῷ ἑαυτοῦ ποτε καὶ τῶν οἰκειοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀφεμένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διὰ πολιτείας;

In his ego me consultationibus exercens, et disserens in utramque partem, tum graece, tum latine, et abduco parumper animum a molestiis, et τῶν προὔργου τὶ delibero. Sed vereor, ne tibi ἄκαιρος sim. si enim recte ambulaverit is, qui hanc epistolam tulit, in ipsum tuum diem incidit.

V. CICERO ATTICO S.

Natali die tuo scripsisti epistolam ad me plenam consilii, summaeque cum benivolentiae tum etiam prudentiae. eam mihi Philotimus postridie, quam a te acceperat, reddidit. Sunt ista quidem, quae disputas, difficillima, iter ad superum, navigatio infero, discessus Arpinum, ne hunc fugisse, mansio Formiis, ne obtulisse nos gratulationi videamur: sed miserius nihil, quam ea videre, quae tamen, iam, iam, inquam, videnda erunt. Fuit apud me Postumus: scripsi ad te, quam gravis. venit ad me etiam Q. Fufius, quo vultu! quo spiritu! properans Brundisium, scelus accusans Pompeii, levitatem et stultitiam senatus. haec qui in mea villa non feram, Curtium in curia potero ferre? Age, finge me quamvis εὐστομάχως haec ferentem: quid illa, DIC M. TVLLI, quem habebunt exitum? Et omitto causam reipublicae, quam ego amissam puto cum vulneribus suis, tum medicamentis iis, quae parantur; de Pompeio quid agam? cui plane (quid enim hoc negem?) succensui. Semper enim causae eventorum magis movent, quam ipsa eventa. haec igitur mala, (quibus maiora esse quae possunt?) considerans, vel potius iudicans, eius opera accidisse et culpa, inimicior eram huic, quam ipsi Caesari; ut maiores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnae,

quam urbis captae; quod hoc malum ex illo; itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus: sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos, hoc non defendente, ne dicam gravius, afflixerat; praesentisque temporis cognoscens temeritatem, ignaviam, negligentiam, succensebam. sed ea iam mihi exciderunt, beneficia eiusdem cogito; cogito etiam dignitatem. intelligo, serius equidem, quam vellem, propter epistolas sermonesque Balbi; sed video plane, nihil aliud agi, nihil actum ab initio, quam ut hunc occideret. ego igitur, si quis apud Homerum, cum ei et mater et dea dixisset,

Αὐτίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἕκτορα πότμος ἕτοιμος,

matri ipse respondit,

Αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ
Κτεινομένῳ ἐπαμῦναι·

quid, si non ἑταίρῳ solum, sed etiam εὐεργέτῃ? adde, tali viro, talem causam agenti; et ego vero haec officia mercanda vita puto. optimatibus vero tuis nihil confido, nihil iam ne inservio quidem. video, ut se huic dent, ut daturi sint. quidquam tu illa putas fuisse de valitudine decreta municipiorum prae his de victoria gratulationibus? timent, inquies. at ipsi tum se timuisse dicunt. sed videamus, quid actum sit Brundisii. ex eo fortasse mea consilia nascentur, aliaeque litterae.

VI. CICERO ATTICO S.

Nos adhuc Brundisio nihil. Roma scripsit Balbus. putare iam Lentulum consulem transmisisse, nec eum a minore Balbo conventum; quod is hoc iam Canusii audisset: inde ad se eum scripsisse: cohortesque sex, quae Albae fuissent, ad Curium via Minucia transisse: id Caesarem ad se scripsisse, et brevi tempore eum ad urbem futurum. ego utar tuo consilio; neque me Arpinum hoc tempore abdam: etsi, Ciceron

meo togam puram cum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Caesarem. sed fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romae potius. sed tamen, si est conveniendus, hic potissimum. tum reliqua videbimus, id est, et quo, et qua, et quando. Domitius, ut audio, in Cosano, et quidem, ut aiunt, paratus ad navigandum: si in Hispaniam, non probo: si ad Cnaeum, laudo: quovis potius certe, quam ut Curtium videat; quem ego patronus aspicere non possum. quid alios? sed, opinor, quiescamus; ne nostram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id est patriam, amamus, dumque rem conventuram putamus, ita nos gessimus, ut plane interclusi captique simus. Scripta iam epistola, Capua litterae sunt allatae hoc exemplo. Pompeius mare transiit cum omnibus militibus, quos secum habuit. hic numerus est hominum millia XXX. et consules, duo et tribuni plebis, et senatores, qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus et liberis. Conscendisse dicitur a. d. IV Nonas Mart. ex ea die fuere septemtriones venti. naves, quibus usus non est, omnes aut praecidisse, aut incendisse dicunt. de hac re litterae L. Metello tribuno plebis Capuam allatae sunt ab Clodia socru, quae ipsa transiit. ante sollicitus eram et angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, cum consilio explicare nihil possem: nunc autem, postquam Pompeius et consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore:

Οὐδέ μοι ἦτορ
Ἔμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύκτημαι·

non sum, inquam, mihi crede, mentis compos; tantum mihi dedecoris admisisse videor. Me non primum cum Pompeio, qualicumque consilio uso, deinde cum bonis esse, quamvis causa temere instituta? praesertim cum ii ipsi, quorum ego causa timidius me fortunae committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent? hoc turpe, et me

indignum putarent? nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum se putare aiebat, id animo aequissimo sequebatur. tuas nunc epistolas a primo lego. hae me paullum recreant. primae monent et rogant, ne me proiiciam. proximae te gaudere ostendunt, me remansisse. eas cum lego, minus mihi turpis videor, sed tam diu, dum lego: deinde emergit rursum dolor, et αἰσχροῦ φαντασία. quamobrem obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem, aut minue saltem, aut consolatione, aut consilio, aut quacumque re potes. quid tu autem possis? aut quid homo quisquam? vix Deus iam. Equidem illud molior, quod tu mones sperasque fieri posse, ut mihi Caesar concedat, ut absim, cum aliquid in senatu contra Cnaeum agatur. sed timeo, ne non impetrem. venit ab eo Furnius, (ut quidem scias, quos sequamur,) Q. Titinii filium cum Caesare esse nuntiat: sed illum maiores mihi gratias agere, quam vellem. quid autem me roget, (paucis ille quidem verbis, sed ἐν δυνάμει,) cognosce ex ipsius epistola. me miserum, quod tu non valuisti. una fuissemus: consilium certe non defuisset

Σύν τε δύ' ἐρχομένω.

sed acta ne agamus; reliqua paremus. me adhuc haec duo fefellerunt; initio spes compositionis, qua facta, volebam uti populari vita, sollicitudine senectutem nostram liberari; deinde bellum crudele et exitiosum suscipi a Pompeio intelligebam. Melioris mediusfidius civis et viri putabam, quovis supplicio affici, quam illi crudelitati non solum praeesse, verum etiam interesse. videtur vel mori satius fuisse, quam esse cum iis. Ad haec igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita. quemvis eventum fortius feram, quam hunc dolorem.

CAESAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

Cum Furnium nostrum tantum vidissem, neque lo-

qui, neque audire meo commodo potuissem, properarem, atque essem in itinere; praemissis iam legionibus; praeterire tamen non potui, quin et scriberem ad te, et illum mitterem gratiasque agerem: etsi hoc et feci saepe, et saepius mihi facturus videor; ita de me mereris. in primis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam, ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti possim. Ad propositum revertar: festinationi meae brevitatique litterarum ignosces. reliqua ex Furnio cognosces.

CAESAR OPPIO CORNELIO S.

Gaudeo mehercule, vos significare litteris, quam valde probetis ea, quae apud Corfinium sunt gesta. consilio vestro utar libenter, et hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram, ut quam lenissimum me praeberem; et Pompeium, darem operam, ut reconciliarem. tentemus hoc modo, si possumus omnium voluntates recuperare, et diuturna victoria uti: quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutius tenere, praeter unum L. Sullam, quem imitaturus non sum. haec nova sit ratio vincendi; ut misericordia et liberalitate nos muniamus. id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, et multa reperiri possunt. De his rebus, rogo vos, ut cogitationem suscipiatis. Cn. Magium, Pompeii praefectum, deprehendi. scilicet meo instituto usus sum, et eum statim missum feci. iam duo praefecti fabrûm Pompeii in meam potestatem venerunt, et a me missi sunt. si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus, quam his, qui et illi et mihi semper fuerunt inimicissimi: quorum artificiis effectum est, ut respublica in hunc statum perveniret.

BALBVS CICERONI IMP. S.

S. V. B. E. Posteaquam litteras communes cum Oppio ad te dedi, ab Caesare epistolam accepi, cuius exemplum tibi misi; ex quibus perspicere poteris, quam cupiat concordiam et Pompeium reconciliare, et quam remotus sit ab omni crudelitate: quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo. De te et tua fide et pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio, quod tu; non posse tuam famam et officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum beneficium te accepisse praedices. Caesarem hoc idem probaturum, exploratum, pro singulari eius humanitate, habeo; eique cumulatissime satisfacturum te certo scio, cum nullam partem belli contra eum suscipias, neque socius eius adversariis fueris. atque hoc non solum in te, tali et tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse sua concessit voluntate, ne in iis castris essem, quae contra Lentulum aut Pompeium futura essent; quorum beneficia maxima haberem: sibique satis esse dixit, si rogatus urbana officia sibi praestitissem; quae etiam illis, si vellent, praestare possem. itaque nunc Romae omnia negotia Lentuli procuro, sustineo; meumque officium, fidem, pietatem his praesto. sed mehercule rursus iam abiectam compositionis spem non desperatissimam esse puto; quoniam Caesar est ea mente, qua optare debemus. hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere, et ab eo praesidium petere, ut petisti a Pompeio, me quidem approbante, temporibus Milonianis. praestabo, (si Caesarem bene novi,) eum prius tuae dignitatis, quam suae utilitatis rationem habiturum. Haec quam prudenter tibi scribam, nescio: sed illud certe scio, me ab singulari amore ac benivolentia, quaecumque scribo, tibi scribere: quod te (ita, incolumi Caesare, moriar) tanti facio, ut paucos aeque ac te caros habeam. De hac re cum aliquid constitueris, velim mihi scribas. nam

non mediocriter laboro, ut utrique, ut vis, tuam benivolentiam praestare possis: quam mehercule te praestaturum confido. Fac valeas.

BALBVS ET OPPIVS S. D. M. CICERONI.

Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex voluntate, a plerisque probari solent: tamen freti tua humanitate, quod verissimum nobis videbitur, de eo, quod ad nos scripsisti, tibi consilium dabimus: quod si non fuerit prudens, at certe ab optima fide et optimo animo proficiscetur. Nos, nisi, quod nostro iudicio Caesarem facere oportere existimamus, ut simul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiae suae et Pompeii, id eum facturum, ex ipso cognovissemus, te hortari desineremus, ut velles iis rebus interesse, quo facilius et maiore cum dignitate per te, qui utrique es coniunctus, res tota conficeret: aut, si ex contrario putaremus Caesarem id non facturum, et eum velle cum Pompeio bellum gerere sciremus; numquam tibi suaderemus, contra hominem, optime de te meritum, arma ferres; sicuti te semper oravimus, ne contra Caesarem pugnares. sed cum etiamnum, quid facturus Caesar sit, magis opinari, quam scire possimus: non possumus, nisi hoc; non videri eam tuam esse dignitatem, neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, cum utrique sis maxime necessarius, arma feras: et hoc, non dubitamus, quin Caesar pro sua humanitate maxime sit probaturus. nos tamen (si tibi videbitur) ad Caesarem scribemus, ut nos certiores faciat, quid hac re acturus sit: a quo si erit nobis rescriptum, statim, quae sentiemus, ad te scribemus: et tibi fidem faciemus, nos ea suadere, quae nobis videntur tuae dignitati, non Caesaris rationi, esse utilissima: et hoc Caesarem, pro sua indulgentia in nos, probaturum putamus.

VII. CICERO ATTICO S.

Scripseram ad te epistolam, quam darem IV Id. sed eo die is, cui dare volueram, non est profectus. venit autem eo ipso die ille celeripes, quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas litteras, quae mihi quiddam quasi animulae restillarunt. recreatum enim me non queo dicere. sed plane τὸ συνέχον effecisti ego enim non iam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar. sic enim video, nec duobus his vivis, nec hoc uno, nos umquam rempublicam habituros. ita neque de otio nostro spero iam, nec ullam acerbitatem recuso unum illud extimescebam, ne quid turpiter facerem, vel, dicam, iam effecissem. sic ergo habeto, salutares te mihi litteras misisse: neque solum has longiores, quibus nihil potest esse explicatius, nihil perfectius; sed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi iucundissimum fuit, consilium factumque nostrum a Sexto probari: pergratumque mihi tu fecisti, a quo diligi me, et, quid rectum sit, intelligi, scio. Longior vero tua epistola non me solum, sed meos omnes aegritudine levavit. itaque utar tuo consilio, et ero in Formiano: ne aut ad urbem ἀπάντησις mea animadvertatur: aut, si nec hic nec illic eum videro, devitatum se a me putet. Quod autem suades, ut ab eo petam, ut mihi concedat, ut idem tribuam Pompeio, quod ipsi tribuerim: id me iam pridem agere intelliges et litteris Balbi et Oppii; quarum exempla tibi misi. misi etiam Caesaris ad eos, sana mente scriptas; quo modo in tanta insania. sin mihi Caesar hoc non concedat; video tibi placere illud, me πολίτευμα de pace suscipere: in quo non extimesco periculum. cum enim tot impendeant, cur non honestissimo depecisci velim? sed vereor, ne Pompeio quid oneris imponam;

Μή μοι γοργείην κεφαλὴν δεινοῖο πελώρου

intorqueat. mirandum enim in modum Cnaeus no-

ster Sullani regni similitudinem concupivit. εἰδώς σοι λέγω. nihil ille umquam minus obscure tulit. cum hocne igitur, inquies, esse vis? beneficium sequor, mihi crede, non causam, ut in Milone, ut in sed hactenus. Causa igitur non bona est? immo optima: sed agetur (memento) foedissime. primum, consilium est, suffocare urbem et Italiam fame, deinde; agros vastare, urere, pecuniis locupletum non abstinere. sed, cum eadem metuam ab hac parte: si illinc beneficium non sit, rectius putem quidvis domi perpeti. sed ita meruisse illum de me puto, ut ἀχαριστίας crimen subire non audeam. quamquam a te eius quoque rei iusta defensio est explicata. De triumpho tibi assentior: quem quidem totum facile et libenter abiecero. egregie probo fore, ut, dum agamus, ὁ πλοῦς ὡραῖος obrepat: si modo, inquis, satis ille erit firmus: est firmior etiam quam putabamus. de isto licet bene speres. promitto tibi, si valebit, tegulam illum in Italia nullam relicturum. tene igitur socio? contra mehercule meum iudicium, et contra omnium antiquorum auctoritatem: nec tam ut illa adiuvem, quam ut haec ne videam, cupio discedere. noli enim putare tolerabiles horum insanias, nec uniusmodi fore. etsi quid te horum fugit? legibus, iudiciis, senatu sublato, libidines, audacias, sumtus, egestates tot egentissimorum hominum, nec privatas posse res, nec rempublicam sustinere. Abeamus igitur inde qualibet navigatione: etsi id quidem, ut tibi videbitur: sed certe abeamus. sciemus enim, id quod exspectas, quid Brundisii actum sit. Bonis viris quod ais probari, quae adhuc fecerimus, scirique, ab iis nos non profectos, valde gaudeo; si est nunc ullus gaudendi locus. De Lentulo investigabo diligentius, id mandavi Philotimo, homini forti ac nimium optimati. Extremum est, ut tibi argumentum ad scribendum fortasse iam desit: (nec enim alia de re nunc ulla scribi potest; et de hac quid iam amplius inveniri potest?) sed quoniam

et ingenium suppeditat, (dico mehercule, ut sentio,) et amor, quo et meum ingenium incitatur; perge, ut facis, et scribe, quantum potes. In Epirum quod me non invitas, comitem non molestum, subirascor: sed vale. nam, ut tibi ambulandum, ungendum, sic mihi dormiendum. etenim litterae tuae mihi somnum attulerunt.

VIII. CICERO ATTICO S.

Coenantibus pridie Idus nobis, ac noctu quidem, Statius a te epistolam brevem attulit. De L. Torquato quod quaeris, non modo Lucius, sed etiam Aulus profectus est; alter multos D. De Reatinorum corona quod scribis, moleste fero in agro Sabino sementem fieri proscriptionis. Senatores multos esse Romae, nos quoque audieramus. ecquid potes dicere, cur exierint? In his locis opinio est, coniectura magis, quam nuntio, aut litteris, Caesarem Formiis a. d. XI Kal. Apr. fore. hic ego vellem habere Homeri illam Minervam simulatam Mentori, cui dicerem:

Μέντορ πῶς τ᾽ ἄρ᾽ ἴω, πῶς τ᾽ ἄρ᾽ προσπτύξομαι αὐτόν;

nullam rem umquam difficiliorem cogitavi. sed cogito tamen; nec ero, ut in malis, imparatus. sed cura, ut valeas. puto enim, diem tuum heri fuisse.

IX. CICERO ATTICO S.

Tris epistolas tuas accepi postridie Idus. erant autem IV, III, pridie Idus datae. igitur antiquissimae cuique primum respondebo. Assentio tibi, ut in Formiano potissimum commorer: etiam de supero mari; palpaboque, ut antea ad te scripsi, ecquonam modo possim, voluntate eius, nullam reipublicae partem attingere. Quod laudas, quia oblivisci me scripsi ante facta et delicta nostri amici: ego vero ita facio. quin ea ipsa, quae a te commemorantur, secus ab eo in me ipsum facta esse, non memini: tanto plus apud me valere beneficii gratiam, quam iniuriae dolorem, vo-

lo. faciamus igitur, ut censes, colligamusque nos. σοφιστεύω enim, simul ut rus decurro, atque in decursu θέσεις meas commentari non desino. sed sunt quaedam earum perdifficiles ad iudicandum. De optimatibus, sit sane ita, ut vis: sed nosti illud, Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. Titinii filius apud Caesarem est. Quod autem quasi vereri videris, ne mihi tua consilia displiceant; me vero nihil delectat aliud, nisi consilium et litterae tuae. quare fac, ut ostendis, ne destiteris ad me, quidquid tibi in mentem venerit, scribere. mihi nihil potest esse gratius. Venio ad alteram nunc epistolam. Recte non credis de numero militum. ipso dimidio plus scripsit Clodia. falsum etiam de corruptis navibus. Quod consules laudas; ego quoque animum laudo, sed consilium reprehendo. dispersu enim illorum, actio de pace sublata est; quam quidem ego meditabar. itaque postea Demetrii librum de concordia tibi remisi, et Philotimo dedi. nec vero dubito, quin exitiosum bellum impendeat, cuius initium ducetur a fame. et me tamen doleo non interesse huic bello; in quo tanta vis sceleris futura est, ut, cum parentes non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam et sanctissimam parentem, patriam, fame necandam putent. atque hoc non opinione timeo, sed interfui sermonibus. omnis haec classis Alexandria, Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Smyrna, Mileto, Coo, ad intercludendos commeatus Italiae, et ad occupandas frumentarias provincias comparatur. at quam veniet iratus! et iis quidem maxime, qui eam maxime salvam volebant, quasi relictus ab iis, quos reliquit. itaque mihi dubitanti, quid me facere par sit, permagnum pondus affert benivolentia erga illum; qua demta perire melius esset in patria, quam patriam servando evertere. De Septentrione, plane ita est. metuo, ne vexetur Epirus. sed quem tu locum Graeciae non direptum iri

putas? praedicat enim palam, et militibus ostendit, se largitione ipsa superiorem, quam hunc fore. Illud me praeclare admones, cum illum videro, ne nimis indulgenter, et ut cum gravitate potius loquar. plane sic faciendum. Arpinum, cum eum convenero, cogito, ne forte, aut absim, cum veniet, aut cursem huc illuc via deterrima. Bibulum, ut scribis, audio venisse, et redisse pridie Idus. Philotimum, ut ais epistola tertia, exspectabas. at ille Idib. a me profectus est. eo serius ad tuam illam epistolam, cui ego statim rescripseram, redditae sunt meae litterae. De Domitio, ut scribis, ita opinor esse, ut et in Cosano sit, et consilium eius ignoretur. Iste omnium turpissimus et sordidissimus, qui consularia comitia a praetore ait haberi posse, est ille quidem, qui semper in republica fuit. itaque nimirum hoc illud est, quod Caesar scribit in ea epistola, cuius exemplum ad te misi, se velle uti CONSILIO meo; age, esto hoc commune: GRATIA; ineptum id quidem; sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sententias: DIGNITATE; fortasse sententiae consularis. illud extremum est, OPE OMNIVM RERVM. id ego suspicari coepi tum ex tuis litteris, aut hoc ipsum esse, aut non multo secus. nam permagni eius interest, rem ad interregnum non venire. id assequitur, si per praetorem consules creantur. nos autem in libris habemus, non modo consules a praetore, sed ne praetores quidem creari ius esse, idque factum esse numquam: consules, eo non esse ius, quod maius imperium a minore rogari non sit ius; praetores autem, cum ita rogentur, ut collegae consulum sint, quorum est maius imperium. aberit non longe, quin hoc a me decerni velit, neque sit contentus Galba, Scaevola, Cassio, Antonio.

Τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών.

sed quanta tempestas impendeat, vides. Qui transierint senatores, scribam ad te, cum certum habebo. De re frumentaria recte intelligis; quae nullo modo

administrari sine vectigalibus potest: nec sine causa et eos, qui circum illum sunt, omnia postulantes, et bellum nefarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim: quem fac horteris, ut properet. opportune enim ad me ante adventum Caesaris venerit. De Lanuino, statim, ut audivi Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura respublica, ut id aliquis emeret meorum: neque tamen de te, qui maxime meus, cogitavi. sciebam enim te quoto anno, et quantum in solo, solere quaerere: neque solum Romae, sed etiam Deli tuum digamma videram. verumtamen ego illud, quamquam est bellum, minoris aestimo, quam aestimabatur Marcellino consule, cum ego istos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, iucundiores mihi fore putabam, et minore impensa, quam si Tusculanum refecissem. volui H-S. D. egi per praedem, ille daret, Antii cum haberet venale: noluit. sed nunc omnia ista iacere puto propter nummorum caritatem. mihi quidem erit aptissimum, vel nobis potius, si tu emeris. sed eius dementias cave contemnas. valde est venustum. quamquam mihi ista omnia iam addicta vastitati videntur. Respondi epistolis tribus: sed exspecto alias. nam me adhuc tuae litterae sustentarunt. D. Liberalibus.

X. CICERO ATTICO S.

Nihil habebam, quod scriberem. neque enim novi quidquam audieram, et ad tuas omnes rescripseram pridie. sed, cum me aegritudo non solum somno privaret, verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid, nullo argumento proposito, scribere institui. Amens mihi fuisse videor a principio, et me una haec res torquet, quod non, omnibus in rebus labentem, vel potius ruentem Pompeium tamquam unus manipularis secutus sim. vidi homi-

nem XIV Kal. Febr. plenum formidinis. illo ipso die sensi, quid ageret. numquam mihi postea placuit: nec umquam aliud in alio peccare destitit. nihil interim ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare. quid quaeris? sicut ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς alienant immundae, insulsae, indecorae: sic me illius fugae negligentiaeque deformitas avertit ab amore. nihil enim dignum faciebat, quare eius fugae comitem me adiungerem. nunc emergit amor; nunc desiderium ferre non possum; nunc mihi nihil libri, nihil litterae, nihil doctrina prodest: ita dies et noctes, tamquam avis illa, mare prospecto; evolare cupio. Do, do poenas temeritatis meae: etsi quae fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? si enim nihil praeter fugam quaereretur, fugissem libentissime: sed genus belli crudelissimi et maximi, quod, nondum vident homines, quale futurum sit, perhorrui. quae minae municipiis? quae nominatim viris bonis? quae denique omnibus, qui remansissent? quam crebro illud, *Sulla potuit*, *ego non potero?* Mihi autem haeserunt illa: male Tarquinius, qui Porsenam, qui Octavium Mamilium contra patriam; impie Coriolanus, qui auxilium petiit a Volscis; recte Themistocles, qui mori maluit; nefarius Hippias, Pisistrati filius, qui in Marathonia pugna cecidit, arma contra patriam ferens. at Sulla, at Marius, at Cinna recte, immo iure fortasse. sed quid eorum victoria crudelius? quid funestius? huius belli genus fugi, et eo magis, quod crudeliora etiam cogitari et parari videbam, me, quem nonnulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum, et Armeniorum, et Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae? Hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis modis posse extingui cogitabam: urbem autem, et populum nostrum servandum ad immortalitatem, quantum in nobis esset, putabam; et tamen spes quaedam me obtentabat, fore, ut aliquid

conveniret potius, quam aut hic tantum sceleris, aut ille tantum flagitii admitteret. alia res nunc tota est, alia mens mea. Sol, ut est in tua quadam epistola, excidisse mihi e mundo videtur. Vt aegroto, dum anima est, spes esse dicitur; sic ego, quoad Pompeius in Italia fuit, sperare non destiti. haec, haec me fefellerunt; et, ut verum loquar, aetas iam a diuturnis laboribus devexa ad otium, domesticarum me rerum delectione molliit. nunc, si vel periculo experiundum erit, experiar certe, ut hinc avolem. ante oportuit fortasse. sed ea, quae scripsi, me tardarunt, et auctoritas maxime tua. nam cum ad hunc locum venissem, evolvi volumen epistolarum tuarum, quod ego sub signo habeo, servoque diligentissime. erat igitur in ea, quam X Kalend. Febr. dederas, hoc modo: *sed videamus, et Cnaeus quid agat, et illius rationes quorsum fluant. Quodsi iste Italiam relinquet: faciet omnino male, et, ut ego existimo, ἀλογίστως: sed tum demum consilia nostra commutanda erunt.* Hoc scribis post diem quartum quam ab urbe discessimus. deinde VIII Kalend. Febr. *tantummodo Cnaeus noster, ne, ut urbem ἀλογίστω; reliquit, sic Italiam relinquat.* Eodem die das alteras, quibus mihi consulenti planissime respondes. est enim sic: *sed venio ad consultationem tuam. si Cnaeus Italia cedit, in urbem redeundum puto: quae enim finis peregrinationis?* Hoc mihi plane haesit: et nunc ita video, infinitum bellum iunctum miserrima fuga: quam tu peregrinationem ὑποκορίζῃ. Sequitur χρησμὸς VI Kalend. Februar. *ego, si Pompeius manet in Italia, nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore: sin Italiam relinquit, ad posterum bellum ἄσπονδον strui existimo.* Huius igitur belli ego particeps et socius et adiutor esse cogor; quod et ἄσπονδον est, et cum civibus. Deinde VII Idus Februar. cum iam plura audires de Pompeii consilio, concludis epistolam quandam hoc modo:

Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere. summo enim periculo facies, nec reipublicae proderis; cui quidem posterius poteris prodesse, si manseris. Quem φιλόπατριν ac πολιτικὸν, hominis prudentis et amici, tali admonitu, non moveret auctoritas? Deinceps III Idus Februar. iterum mihi respondes consulenti sic: *Quod quaeris a me, fugamne fidam, an moram deserendam utiliorem putem: ego vero in praesentia subitum discessum, et praecipitem profectionem, cum tibi, tum ipsi Cnaeo inutilem et periculosam puto: et satius esse existimo, vos dispertitos, et in speculis esse. sed medius fidius turpe nobis puto esse, de fuga cogitare.* Hoc turpe Cnaeus noster biennio ante cogitavit: ita sullaturit animus eius, et proscripturit diu. Inde, ut opinor, cum tu ad me quaedam γενικώτερον scripsisses, et ego mihi a te quaedam significari putassem, ut Italia cederem: detestaris hoc diligenter XI Kalend. Mart. *Ego vero nulla epistola significavi, si Cnaeus Italia cederet, ut tu una cederes: aut, si significavi, non dico fui inconstans, sed demens.* In eadem epistola alio loco, *Nihil relinquitur, nisi fuga: cui te socium neutiquam puto esse oportere, nec unquam putavi.* Totam autem hanc deliberationem evolvis accuratius in litteris VIII Kalend. Mart. datis. *Si M. Lepidus et L. Volcatius remanent, manendum puto, ita ut, si salvus sit Pompeius, et constiterit alicubi, hanc νέκυιαν relinquas, et te in certamine vinci cum illo facilius patiaris, quam cum hoc in ea, quae perspicitur futura, colluvie regnare.* Multa disputas huic sententiae convenientia. inde ad extremum. *Quid si*, inquis, *Lepidus et Volcatius discedunt? plane ἀπορῶ. Quod evenerit igitur, et quod egeris, id στερκτέον putabo.* Si tum dubitaras, nunc certe non dubitas, istis manentibus. Deinde in ipsa fuga V Kal. Mart. *Interea non dubito, quin in Formiano man-*

surus sis. commodissime enim τὸ μέλλον ibi καραδοκήσεις. Ad Kal. Mart. cum ille quintum iam diem Brundisii esset: *Tum poterimus deliberare, non scilicet integra re, sed certe minus infracta, quam si una profeceris te.* Deinde IV Nonas Mart. ὑπὸ τὴν λῆψιν cum breviter scriberes, tamen ponis hoc: *Cras scribam plura, et ad omnia: hoc tamen dicam, non poenitere me consilii de tua mansione: et, quamquam magna sollicitudine, tamen, quia minus mali puto esse, quam in illa profectione, maneo in sententia, et gaudeo te mansisse.* Cum vero iam angerer, et timerem, ne quid a me dedecoris esset admissum; III Nonas Mart. *Tamen, te non esse una cum Pompeio, non fero moleste. Postea si opus fuerit, non erit difficile, et illi, quoquo tempore fiet, erit ἀσμενιστόν. sed hoc ita dico, si hic, qua ratione initium fecit, eadem cetera aget, sincere, temperate, prudenter; valde videro, et consideratius utilitati nostrae consuluero.* VII Idus Mart. scribis Peduceo quoque nostro probari, quod quierim, cuius auctoritas multum apud me valet. His ego tuis scriptis me consolor, ut nihil a me adhuc delictum putem. tu modo auctoritatem tuam defendito; adversus me, nihil opus est: sed consciis egeo aliis. ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor. ad ea tu te hortare, et me omnino tua cogitatione adiuva. Hic nihildum de reditu Caesaris audiebatur. Ego his litteris hoc tamen profeci; perlegi omnes tuas, et in eo acquievi.

XI. CICERO ATTICO S.

Lentulum nostrum scis Puteolis esse: quod cum e viatore quodam esset auditum, qui se diceret eum in Appia, cum is paullum lecticam aperuisset, cognosse, etsi vix verisimile, misi tamen Puteolos pueros, qui pervestigarent, et ad eum litteras. inventus est vix in hortis suis se occultans, litterasque mihi remisit, mi-

rifice gratias agens Caesari: de suo autem consilio C. Caecio mandata ad me dedisse. eum ego hodie exspectabam, id est XIII Kal. April. Venit etiam ad me Matius Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi visus est, temperatus et prudens: existimatus quidem est semper auctor otii. quam ille haec non probare mihi quidem visus est! quam illam νέκυιαν, ut tu appellas, timere! huic ego in multo sermone epistolam ad me Caesaris ostendi, eam, cuius exemplum ad te antea misi; rogavique, ut interpretaretur, quid esset, quod ille scriberet, consilio meo se uti velle, gratia, dignitate, ope rerum omnium. respondit, se non dubitare, quin et opem et gratiam meam ille ad pacificationem quaereret. utinam aliquod in hac miseria reipublicae πολιτικὸν opus efficere et navare mihi liceat! Matius quidem et illum in ea sententia esse confidebat; et se auctorem fore pollicebatur. Pridie autem apud me Crassipes fuerat, qui se pridie Nonas Mart. Brundisio profectum, atque ibi Pompeium reliquisse dicebat: quod etiam, qui VIII Idus illinc profecti erant, nuntiabant: illa vero omnes, in quibus etiam Crassipes, (qui prudentia potis attendere,) sermones minaces, inimicos optimatium, municipiorum hostis, meras proscriptiones, meros Sullas: quae Lucceium loqui? quae totam Graeciam? quae vero Theophanem? et tamen omnis spes salutis in illis est: et ego excubo animo, nec partem ullam capio quietis; et, ut has pestes effugiam, cum dissimillimis nostri esse cupio. Quid enim tu illic Scipionem, quid Faustum, quid Libonem praetermissurum sceleris putas? quorum creditores convenire dicuntur. quid eos autem, cum vicerint, in cives effecturos? quam vero μικροψυχίαν Cnaei nostri esse? nuntiant Aegyptum, et Arabiam εὐδαίμονα, et Μεσοποταμίαν cogitare, Hispaniam abiecisse. monstra narrant; quae falsa esse possunt. sed certe et haec perdita sunt, et illa non salutaria. Tuas litteras iam desidero. post fu-

gam nostram numquam iam nostrum earum intervallum fuit. Misi ad te exemplum litterarum mearum ad Caesarem; quibus me aliquid profecturum puto.

CICERO IMP. S. D. CAESARI IMP.

Vt legi tuas litteras, quas a Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad urbem essem; te velle uti consilio et dignitate mea, minus sum admiratus: de gratia et de ope quid significares, mecum ipse quaerebam: spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer: et ad eam rationem existimabam satis aptam esse et naturam et personam meam. Quod si ita est; et si qua de Pompeio nostro tuendo, et tibi ac reipublicae reconciliando cura te attingit; magis idoneum, quam ego sum, ad eam causam profecto reperies neminem: qui et illi semper, et senatui, cum primum potui, pacis auctor fui; nec, sumtis armis, belli ullam partem attigi; iudicavique, eo bello te violari, contra cuius honorem, populi Romani beneficio concessum, inimici atque invidi niterentur. sed ut eo tempore non modo ipse fautor dignitatis tuae fui, verum etiam ceteris auctor ad te adiuvandum; sic me nunc Pompeii dignitas vehementer movet. aliquot enim sunt anni, cum vos duo delegi, quos praecipue colerem, et quibus essem, sicut sum, amicissimus. Quamobrem a te peto, vel potius omnibus precibus oro et obtestor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse, in maximi beneficii memoria, possim. quae si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me a te tamen impetraturum: sed, ut arbitror, et ad tuam fidem, et ad rempublicam pertinet, me e paucis, et ad utriusque vestrûm, et ad civium concordiam, per te.

quam accommodatissimum, conservari. Ego, cum antea tibi de Lentulo gratias egissem, cum ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses: tamen, lectis eius litteris, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficioque misit, eandem me salutem a te accepisse putavi, quam ille: in quem si me intelligis esse gratum; cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

XII. CICERO ATTICO S.

Legebam tuas litteras XIII Kalend. cum mihi epistola affertur a Lepta, circumvallatum esse Pompeium, ratibus etiam exitus portus teneri. non medius fidius prae lacrimis possum reliqua nec cogitare, nec scribere. misi ad te exemplum. miseros nos, cur non omnes fatum illius una exsecuti sumus? ecce autem a Matio et Trebatio eadem: quibus Minturnis obvii Caesaris tabellarii. torqueor infelix, ut iam illum Mucianum exitum exoptem. at quam honesta, at quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus, quam itineris, quam navigationis, quam congressus, sermonisque cum Caesare! omnia tum honesta, tum cauta. in Epirum vero invitatio quam suavis, quam liberalis, quam fraterna? De Dionysio, sum admiratus: qui apud me honoratior fuit, quam apud Scipionem Panaetius: a quo impurissime haec nostra fortuna despecta est. odi hominem, et odero: utinam ulcisci possem! sed illum ulciscentur mores sui. Tu, quaeso, nunc vel maxime, quid agendum nobis sit, cogita. Populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumsidet, fossa et vallo septum tenet; fuga prohibet; nos vivimus, et stat urbs ista? Praetores ius dicunt? Aediles ludos parant? viri boni usuras perscribunt? ego ipse sedeo? Coner illuc ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? boni non sequentur; leves irridebunt; rerum novarum cupidi, victores praesertim et armati, vim et manus afferent. Quid censes igitur? ecquidnam est tui consilii ad fi-

nem huius miserrimae vitae? nunc doleo, nunc torqueor, cum quibusdam aut sapiens videor, quod una non ierim, aut felix fuisse. mihi contra. numquam enim illius victoriae socius esse volui; calamitatis mallem fuisse. quid ego nunc tuas litteras, quid tuam prudentiam aut benivolentiam implorem? actum est. nulla re iam possum iuvari, qui, ne quod optem quidem, iam habeo, nisi ut aliqua inimici misericordia liberemur. οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος, ut opinor, ille de ratibus. quid enim est, quod Dolabella his litteris, quas III Idus Mart. a Brundisio dedit, hanc εὐημερίαν quasi Caesaris scriberet, Pompeium in fuga esse? eumque primo vento navigaturum? quod valde discrepat ab iis epistolis, quarum exempla antea ad te misi. hic quidem mera scelera loquuntur. sed non erat nec recentior auctor, nec huius rei quidem melior Dolabella.

XIII. CICERO ATTICO S.

Tuas XI Kalend. accepi litteras, quibus omnia consilia differs in id tempus, cum scierimus, quid actum sit. et certe ita est: nec interim potest quidquam non modo statui, sed ne cogitari quidem. quamquam hae mihi litterae Dolabellae iubent ad pristinas cogitationes reverti. fuit enim pridie Quinquatrus egregia tempestas, qua ego illum usum puto. Συναγωγὴ consiliorum tuorum non est a me collecta ad querelam, sed magis ad consolationem meam. nec enim me tam haec mala angebant, quam suspicio culpae ac temeritatis meae: eam nullam puto esse, quoniam cum consiliis tuis mea facta et consilia consentiunt. Quod mea praedicatione factum esse scribis magis, quam illius merito, ut tantum ei debere viderer; est ita. ego illa extuli semper, et eo quidem magis, ne quid ille superiorum meminisse me putaret: quae si maxime meminissem; tamen illius temporis similitudinem iam sequi deberem. nihil me adiuvit, cum

posset: et postea fuit amicus, etiam valde: ecquam ob causam, plane nescio, ergo ego quoque illi. quin etiam illud par in utroque nostrum, quod ab eisdem illecti sumus. sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit! mihi tamen, quod fecit, gratissimum: nec ego nunc, eum iuvare qua re possim, scio: nec, si possem, cum tam pestiferum bellum pararet, adiuvandum putarem. tantum offendere animum eius hic manens nolo. nec mehercule ista videre, quae tu potes iam animo providere, nec interesse istis malis possem. sed eo tardior ad discedendum fui, quod difficile est de discessu voluntario, sine ulla spe reditus, cogitare. nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos Matius ἐλάπιζεν, ut puto; sed certe dicebat, peditum ccıɔɔ, equitum sex polliceri sumtu suo annos decem. sed sit hoc λάπισμα. magnas habet certe copias: et habebit non, ut ille, vectigal, sed civium bona. adde confidentiam hominis; adde imbecillitatem bonorum virorum; qui quidem, quod illum sibi merito iratum putant, oderunt, ut tu scribis, ludum. ac vellem, scribis, quisnam hic significasset. sed et iste, quia plus ostenderat, quam fecit, [amatur,] et vulgo illum qui amarunt, non amant. municipia vero, et rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. quare ita paratus est, ut, etiam si vincere non possit, quo modo tamen vinci ipse possit, non videam. ego autem non tam γοητείαν huius timeo, quam πειθανάγκην. αἱ γὰρ τῶν τυράννων δεήσεις, inquit Πλάτων, οἶσθ' ὅτι μεμιγμέναι ἀνάγκαις. Illa ἀλίμενα video tibi non probari: quae ne mihi quidem placebant: sed habebam in illis et occultationem, et ὑπηρεσίαν fidelem: quae si mihi Brundisii suppeterent, mallem. sed ibi occultatio nulla est. verum, ut scribis, cum scierimus. Viris bonis me non nimis excuso. quas enim eos cenas et facere et obire scripsit ad me Sextus? quam lautas?

quam tempestivas? sed sint quamvis boni, non sunt meliores, quam nos: moverent me, si essent fortiores. De Lanuino Phameae, erravi: Troianum somniabam. id ego volui D. sed pluris est. istud tamen cuperem emere, si ullam spem fruendi viderem. Nos quae monstra quotidie intelligamus, ex illo libello, qui in epistolam coniectus est. Lentulus noster Puteolis est ἀδημονῶν, ut Caecius narrat, quid agat: διατροπὴν Corfiniensem reformidat: Pompeio nunc putat satisfactum: beneficio Caesaris movetur; sed tamen movetur magis perspecta re. Tene haec posse ferre? Omnia misera: sed hoc nihil miserius; Pompeius N. Magium de pace misit; et tamen oppugnatur; quod ego non credebam: sed habeo a Balbo litteras, quarum ad te exemplum misi: lege quaeso, et illud infimum caput ipsius Balbi optimi, cui Cnaeus noster locum, ubi hortos aedificaret, dedit. quem cui nostrûm non saepe praetulit? Itaque miser torquetur. sed, ne bis eadem legas, ad ipsam te epistolam reiicio. spem autem pacis habeo nullam. Dolabella suis litteris, Idibus Mart. datis, merum bellum loquitur. maneamus ergo in illa eadem sententia misera et desperata: quando hoc miserius esse nihil potest.

BALBVS CICERONI IMP. S.

Caesar nobis litteras perbreves misit, quarum exemplum subscripsi. brevitate epistolae scire poteris, eum valde esse distentum, qui tanta de re tam breviter scripserit. si quid praeterea novi fuerit, statim tibi scribam.

CAESAR OPPIO CORNELIO S.

A. d. VII Id. Mart. Brundisium veni: ad murum castra posui. Pompeius est Brundisii. misit ad me N. Magium de pace. quae visa sunt, respondi. hoc vos statim scire volui. cum in spem venero, de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam.

Quomodo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediat? namque, quod absens facere possum, opto. quodsi una essem, aliquid fortasse proficere possem videri. nunc exspectatione crucior.

XIV. CICERO ATTICO S.

Miseram ad te IX Kal. exemplum epistolae Balbi ad me, et Caesaris ad eum; ecce tibi eodem die Capua litteras [accepi] ab Q. Pedio: Caesarem ad se pridie Id. Mart. misisse hoc exemplo: *Pompeius se oppido tenet. nos ad portas castra habemus. conamur opus magnum, et multorum dierum, propter altitudinem maris. sed tamen nihil est, quod potius faciamus. ab utroque portus cornu moles iacimus, ut aut illum quamprimum traiicere, quod habet Brundisii copiarum, cogamus, aut exitu prohibeamus.* Vbi est illa pax, de qua Balbus scripserat torqueri se? ecquid acerbius? ecquid crudelius? atque eum loqui quidam αὐθεντικῶς narrabat; Cn. Carbonis, M. Bruti se poenas persequi, omniumque eorum, in quos Sulla crudelis hoc socio fuisset: nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sulla duce fecisset ad ambitionem: (a se,) quibus exilii poena superioribus legibus non fuisset; ab illo patriae proditores de exilio reductos esse: queri de Milone per vim expulso: neminem tamen se violaturum, nisi qui arma. Haec contra Baebius quidam, a Curione III. Id. profectus, homo non infans, sed quis, ulli non dicat. plane nescio, quid agam. Illinc equidem Cnaeum profectum puto. Quidquid est, biduo sciemus. A te nihil: ne Anteros quidem quid litterarum. nec mirum. quid enim est, quod scribamus? ego tamen nullum diem praetermitto. Scripta epistola, litterae mihi ante lucem a Lepta Capua redditae sunt Idib. Mart. Pompeium a Brundi-

conscendisse, at Caesarem a. d. VII. Kal. April. Capuae fore.

XV. CICERO ATTICO S.

Cum dedissem ad te litteras, ut scires Caesarem Capuae VII Kalend. fore, allatae mihi sunt litterae, eum in Albano apud Curionem V Kalend. fore. eum cum videro, Arpinum pergam. si mihi veniam, quam peto, dederit, utar conditione: sin minus, impetrabo aliquid a me ipso. Ille, ut ad me scripsit, legiones singulas posuit Brundisii, Tarenti, Siponti. claudere mihi videtur maritimos exitus: et tamen ipse Graeciam spectare potius, quam Hispanias. sed haec longius absunt. Me nunc et congressus huius stimulat: is vero adest: et primas eius actiones horreo. volet enim, credo, S. C. facere: volet augurum decretum: rapiemur, aut absentes vexabimur: vel ut consules roget praetor, vel dictatorem dicat: quorum neutrum ius est. sed si Sulla potuit efficere, ab interrege ut dictator diceretur, cur hic non possit? nihil expedio, nisi ut aut ab hoc, tamquam Q. Mucius, aut ab illo, tamquam L. Scipio. Cum tu haec leges, ego illum fortasse convenero. Τέτλα, κύντερον. ne illud quidem nostrum proprium. erat enim spes propinqui reditus; erat hominum querela. nunc exire cupimus; qua spe reditus, mihi quidem numquam in mentem venit. non modo autem nulla querela est municipalium hominum, ac rusticorum, sed contra metuunt, ut crudelem, iratum. nec tamen mihi quidquam est miserius, quam remansisse; nec optatius, quam evolare, non tam ad belli, quam ad fugae societatem. sed tu omnia consilia differebas in id tempus, cum sciremus, quae Brundisii acta essent. scimus nempe: haeremus nihilo minus. vix enim spero mihi hunc veniam daturum: etsi multa affero iusta ad impetrandum. sed tibi omnem illius, meumque sermonem, omnibus verbis expressum, statim mittam.

Tu nunc omni amore enitere, ut nos cura tua et prudentia iuves. ita subito accurrit, ut ne T. Rebilum quidem, ut constitueram, possim videre. omnia nobis imparatis agenda. sed tamen

- - - - ἄλλα μὲν αὐτὸς, ut ait ille,
ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται.

Quidquid egero, continuo scies. Mandata Caesaris ad consules et ad Pompeium, quae rogas, nulla habeo: neque descripta attulit illa Lucius. E via misi ad te ante, e quibus mandata puto intelligi posse. Philippus Neapoli est, Lentulus Puteolis. De Domitio, ut facis, sciscitare, ubi sit, quid cogitet. Quod scribis, asperius me, quam mei patiantur mores, de Dionysio scripsisse: vide, quam sim antiquorum hominum. te medius fidius hanc rem gravius putavi laturum esse, quam me. nam praeterquam quod te moveri arbitror oportere iniuria, quae mihi a quoquam facta sit; praeterea te ipsum quodam modo hic violavit, cum in me tam improbus fuit? sed tu id quanti aestimes, tuum iudicium est. nec tamen in hoc tibi quidquam oneris impono. ego autem illum male sanum semper putavi, nunc etiam impurum et sceleratum puto: nec tamen mihi inimiciorem, quam sibi. De Philargyro bene: causam certe habuisti et veram et bonam; relictum esse me potius, quam reliquisse. Cum dedissem iam litteras a. d. VIII. Kal. quos cum Matio et Trebatio miseram, pueri, epistolam mihi attulerunt hoc exemplo:

MATIVS ET TREBATIVS CICERONI IMP. S.

Cum Capua exissemus, in itinere audiimus Pompeium Brundisio a. d. XVI Kalend. April. cum omnibus copiis, quas habuit, profectum esse: Caesarem postero die in oppidum introisse; concionatum esse; inde Romam contendisse; velle ante Kalend. esse ad urbem, et paucos dies ibi commorari, deinde in Hispa-

nias proficisci. Nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Caesaris pro certo habebamus, pueros ad te remittere, ut id tu quamprimum scires. Mandata tua nobis curae sunt, eaque, ut tempus postularit, agemus. Trebatius Scaevola facit, ut antecedat. Epistola conscripta, nuntiatum est nobis, Caesarem a. d. VIII Kal. April. Beneventi mansurum, a. d. VII Capuae, a. d. VI Sinuessae. hoc pro certo putamus.

XVI. CICERO ATTICO S.

Cum, quod scriberem ad te, nihil haberem: tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi litteras. A. d. VI Kal. Caesarem Sinuessae mansurum nuntiabant. ab eo mihi litterae redditae a. d. VII Kalend. quibus iam opes meas, non, ut superioribus, opem, exspectat. cum eius clementiam Corfiniensem illam per litteras collaudavissem, rescripsit hoc exemplo.

CAESAR IMP. CICERONI IMP. S. D.

Recte auguraris de me, (bene enim tibi cognitus sum) nihil a me abesse longius crudelitate. atque ego cum ex ipsa re magnam capio voluptatem: tum, meum factum probari ab te, triumpho, gaudeo. neque illud me movet, quod ii, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur; ut mihi rursus bellum inferrent: nihil enim malo, quam et me mei similem esse, et illos sui. Tu velim mihi ad urbem praesto sis, ut tuis consiliis atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil scito mihi esse iucundius. hanc adeo habebo gratiam illi: neque enim aliter facere poterit: tanta eius humanitas, is sensus, ea in me est benivolentia.

XVII. CICERO ATTICO S.

Trebatium VI Kalend. quo die has litteras dedi, exspectabam, ex eius nuntio Matiique litteris meditabor,

quo modo cum illo loquar. O tempus miserum! nec dubito, quin a me contendat, ad urbem veniam. Senatum enim Kal. velle se frequentem adesse, etiam Formiis proscribi iussit. ergo ei negandum est? sed quid praecipio? statim ad te perscribam omnia. ex illius sermone statuam, Arpinumne mihi eundum sit, an quo alio. Volo Ciceroni meo togam puram dare. istic puto, tu, quaeso, cogita, quid deinde. nam me hebetem molestiae reddiderunt. A Curio, velim scire, ecquid ad te scriptum sit de Tirone. ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear, quid agat. qui autem veniunt inde, κινδυνώδη nuntiant. sane in magnis curis etiam haec me sollicitat. in hac enim fortuna perutilis eius et opera et fidelitas esset.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Vtrumque ex tuo consilio. nam et oratio fuit ea nostra, ut bene potius ille de nobis existimaret, quam gratias ageret: et in eo mansimus, ne ad urbem. illa fefellerunt, facilem quod putaramus. nihil vidi minus. damnari se nostro iudicio, tardiores fore reliquos, si nos non venerimus, dicere. ego, dissimilem illorum esse causam. cum multa; veni igitur, et age de pace. meone, inquam, arbitratu? an tibi, inquit, ego praescribam? sic, inquam, agam, Senatui non placere in Hispanias iri, nec exercitus in Graeciam transportari; multaque, inquam, de Cnaeo deplorabo. tum ille, Ego vero ista dici nolo. ita putabam, inquam: sed ego eo nolo adesse, quod aut sic mihi dicendum est, multaque quae nullo modo possem silere, si adessem; aut non veniendum. summa fuit, ut ille, quasi exitum quaerens, ut deliberarem. non fuit negandum. ita discessimus. Credo igitur, hunc me non amare. at ego me amavi; quod mihi iam pridem usu non venit. reliqua, o Dii! qui comitatus! quae, ut tu soles dicere, νέκυια! in qua erat area scelerum. o rem perditam! o copias desperatas! quid, quod Servii filius? quod Titinii?

quot in his castris fuerunt, quibus Pompeius circumsideretur? sex legiones. multum vigilat, audet: nullum video finem mali. nunc certe promenda tibi sunt consilia. hoc fuerat extremum, illa tamen κατακλεὶς illius est odiosa, quam paene praeterii: si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum, quorum posset, ad omniaque esse descensurum. vidisti igitur virum, ut scripseras? ingemuisti? certe. credo reliqua. quid? continuo ipse in Pedanum, ego Arpinum. inde exspecto quidem λαλαγεῦσαν illam tuam. tu (malum) inquies, actum ne agas. etiam illum ipsum, quem sequimur, multa fefellerunt. sed ego tuas litteras exspecto. nihil est enim iam, ut antea, *videamus, hoc quorsum evadat.* extremum fuit de congressu nostro: quo quidem non dubito quin istum offenderim. eo maturius agendum est. amabo te, epistolam, et πολιτικήν. valde tuas litteras nunc exspecto.

XIX. CICERO ATTICO S.

Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Arpini potissimum togam puram dedi: idque municipibus nostris fuit gratum. etsi omnes, et illos, et qua iter feci, moestos afflictosque vidi: tam tristis, et tam atrox est ἀναθεώρησις huius ingentis mali. delectus habentur: in hiberna deducuntur. Ea, quae, etiam cum a bonis viris, cum iusto in bello, cum modeste fiunt, tamen ipsa per se molesta sunt; quam censes acerba nunc esse, cum a perditis, in civili nefario bello, petulantissime fiant? cave autem putes, quemquam hominem in Italia turpem esse, qui hinc absit. vidi ipse Formiis universos: neque mehercule umquam homines putavi; et noram omnes; sed numquam uno loco videram. Pergamus igitur, quo placet, et nostra omnia relinquamus. proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quam si una fuissemus. tum enim eramus in maxima spe; nunc, ego quidem, in nulla: nec, praeter me, quisquam Italia cessit, nisi qui hunc inimicum

sibi putaret. nec mehercule hoc facio reipublicae causa, quam funditus deletam puto: sed ne quisque putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem affecerat: et simul, quod ea, quae fiunt, aut quae certe futura sunt, videre non possum. etiam equidem senatus consulta facta quaedam iam puto; utinam in Volcatii sententiam! sed quid refert? est enim una sententia omnium. sed erit iniustissimus Servius, qui filium misit ad effligendum Cn. Pompeium, aut certe capiendum, cum Pontio Titiniano. etsi hic quidem timoris causa; ille vero? sed stomachari desinamus, et aliquando sententiam, ut nihil novi, nisi id, quod minimum vellem spiritum reliquum esse. Nos, quoniam superum mare obsidetur, infero navigabimus; et, si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus, aut Thurios; et boni cives, amantes patriae, mare infestum habebimus. aliam rationem huius belli gerendi nullam video. in Aegyptum nos abdemus. exercitu pares esse non possumus. pacis fides nulla est, sed haec satis deplorata sunt. Tu velim litteras Cephalioni des de omnibus rebus actis, denique etiam de sermonibus hominum; nisi plane obmutuerunt. Ego tuis consiliis usus sum, maximeque, quod gravitatem in congressu nostro tenui, quam debui; et, ad urbem ut non accederem, perseveravi. Quod superest, scribe, quaeso, quam accuratissime, (iam enim extrema sunt;) quid placeat, quid censeas: etsi iam nulla dubitatio est. tamen, si quid, vel potius quidquid veniet in mentem, scribas velim.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM

LIB. X.

ARGVMENTVM.

Argumentum idem fere est libri huius et superioris: Querimoniis de perditis Caesaris et Pompeii consiliis: Curionis congressus, Propraetoris in Siciliam proficiscentis, largeque et liberaliter de sua Caesarisque in Ciceronem voluntate pollicentis: Quinti filii scelus, Romam profecti, Hirtioque, tum patris tum patrui excedendi consilia indicantis: Deliberatio, an, quae in Hispania geruntur, exspectandum sit, ad quod et sui et multi alii hortabantur: Caesaris litterae, ne quo progrediatur, monentis: Coelii, ut aliquod oppidum eligat, vacuum a bello, rogantis: Antonii, id ipsum, et mandatum sibi significantis, ne quem Italia excedere permittat: Congressus cum Servio Sulpicio: Fuga Catonis ex Sicilia in Africam transmittentis: firmum propositum proficiscendi, primum occulte, postea palam. Scriptae sunt epistolae ex ante diem III. Non. Aprilis, ad XIV. Kalendas Iunias, plus minus: iisdem, L. Cornelio Lentulo, C. Claudio Marcello Coss.

I. CICERO ATTICO S.

Tertio Nonas cum in Laterium fratris venissem, accepi litteras, et paullulum respiravi: quod post has ruinas mihi non acciderat. per enim magni aestimo, tibi firmitudinem animi nostri et factum nostrum probari. Sexto enim nostro quod scribis probari, ita laetor, ut me quasi patris eius, cui semper uni plurimum tribui, iudicio comprobari putem: qui mihi, quod saepe soleo recordari, dixit olim Nonis illis Decembribus, cum ego, Sexte, quidnam ergo?

Μὴ μάν, inquit ille, ἀσπουδί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην;

Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

Eius igitur mihi vivit auctoritas; et simillimus eius filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille: quem salvere velim iubeas plurimum. Tu tuum consilium etsi non in longinquum tempus differs: iam enim illum emtum pacificatorem perorasse puto, iam actum aliquid esse in consessu senatorum; (senatum enim non puto;) tamen suspensum me tenes, sed eo minus, quod non dubito, quid nobis agendum putes. quid enim Flavio legionem et Siciliam dari scribas, et id iam fieri? quae tu scelera partim parari, et iam cogitari, partim ex tempore futura censes? ego vero Solonis, popularis tui, ut puto, etiam mei, legem negligam, qui capite sanxit, si qui in seditione non alterius utrius partis fuisset; nisi tu aliter censes; et hinc abero et filii. sed alterum mihi est certius: nec praeripiam tamen; exspectabo tuum consilium et eas litteras, nisi alias iam dedisti, quas, scripsi, ut Cephalioni dares. Quod scribis, non quo alicunde audieris, sed te ipsum putare, me attractum iri, si de pace agatur: mihi omnino non venit in mentem, quae possit actio esse de pace, cum illi certissimum sit, si possit, exspoliare exercitu, et provincia Pompeium: nisi forte iste Summanus ei potest persuadere, ut, dum oratores eant, et redeant, quiescat. nihil video, quod sperem, aut quod iam putem fieri posse; sed tamen hominis hoc ipsum probi, et magnum τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit. quare, si quid eiusmodi evenerit, ut arcessamur: (quod equidem non curo: quid enim essem de pace dicturus, dixi; ipse valde repudiavit:) sed tamen, si quid acciderit, quid censeas mihi faciendum, utique scribito. nihil enim mihi adhuc accidit, quod maioris consilii esset. Trebatii, boni viri et civis, verbis te gaudeo delectatum: tuaque ista crebra ἐκφώνη-

σις, ὑπόθεσιν, me sola adhuc delectavit. Litteras tuas vehementer exspecto, quas quidem credo iam datas esse. Tu cum Sexto servasti gravitatem eandem, quam mihi praecipis. Celer tuus disertus magis est, quam sapiens. De iuvenibus, quae ex Tullia audisti, vera sunt. M. Antonii istud, quod scribis, non mihi videtur tam re esse triste, quam verbo. haec est ὕλη, in qua nunc sumus, mortis instar. aut enim mihi libere inter malos πολιτευτέον fuit, aut vel periculose cum bonis: aut nos temeritatem bonorum sequamur: aut audaciam improborum insectemur. utrumque periculosum est. at hoc, quod agimus, nec turpe, nec tamen tutum. Istum, qui filium Brundisium de pace misit, (de pace idem sentio, quod tu; simulationem esse apertam; parari autem bellum acerrime;) legatum iri non arbitror; cuius adhuc, ut optavi, mentio facta nulla sit. eo minus habeo necesse scribere, aut etiam cogitare, quid sim facturus, si acciderit, ut legarer.

II. CICERO ATTICO S.

Ego cum accepissem tuas litteras Nonis April. quas Cephalio attulerat, essemque Minturnis postridie mansurus, et inde protinus; sustinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius afferretur, occultiore in loco essemus, agerenturque nihilo minus, quae sine nobis agi possunt. ἀλκυονίδες iam adest, et animus ardet; nec est quicquam, quo, et qua. sed haec nostra erit cura et peritorum. tu tamen, quod poteris, ut adhuc fecisti, nos consiliis iuvabis. res sunt inexplicabiles. fortunae sunt committenda omnia. sine spe conamur ulla. si melius quid acciderit, mirabimur. Dionysium nollem ad me profectum: de quo ad me Tullia mea scripsit. sed et tempus alienum est; et homini non amico nostra incommoda, tanta praesertim, spectaculo esse nollem: cui te meo nomine inimicum esse nolo.

III. CICERO ATTICO S.

Cum, quod scriberem, plane nihil haberem, haec autem reliqua essent, quae scire cuperem; profectusne esset; quo in statu urbem reliquisset; in ipsa Italia quem cuique regioni aut negotio praefecisset; ecqui essent ad Pompeium et ad consules ex senatus consulto de pace legati; cum igitur haec scire, dedita opera has ad te litteras misi. feceris igitur commode, mihique gratum, si me de his rebus, et si quid erit aliud, quod scire opus sit, feceris certiorem. ego in Arcano opperior, dum ista cognosco. A. d. VII Id. alteram tibi eodem die hanc epistolam dictavi; et pridie dederam mea manu longiorem. Visum te aiunt in regia; nec reprehendo: quippe cum ipse istam reprehensionem non fugerim. sed exspecto tuas litteras: neque iam sane video, quid exspectem: sed tamen, etiamsi nihil erit, id ipsum ad me velim scribas. Caesar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim; seseque in optimam partem id accipere dicit. facile patior, quod scribit, secum Tullum et Servium questos esse, quia non idem sibi, quod mihi, remisisset. homines ridiculos! qui cum filios misissent ad Cn. Pompeium circumsidendum, ipsi in senatum venire dubitarent. sed tamen exemplum misi ad te Caesaris litterarum.

IV. CICERO ATTICO S.

Multas a te accepi epistolas eodem die, omnes diligenter scriptas; eam vero, quae voluminis instar erat, saepe legendam, sicuti facio: in qua non frustra laborem suscepisti; mihi quidem pergratum fecisti. quare, ut id, quoad licebit, id est, quoad scies ubi simus, quam saepissime facias, te vehementer rogo. At deplorandi quidem, quod quotidie facimus, sit iam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quaedam, quod profecto potest. non enim iam, quam

dignitatem, quos honores, quem vitae statum amiserim, cogito, sed quid consecutus sim, quid praestiterim, qua in laude vixerim: his denique in malis, quid intersit inter me et istos, quos propter omnia amisimus. hi sunt, qui, nisi me civitate expulissent, obtinere se non posse putaverunt licentiam cupiditatum suarum: quorum societatis et sceleratae consensionis fides quo eruperit, vides. alter ardet furore et scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit: modo Italia expulit: nunc alia ex parte persequi, et alia provincia exspoliare conatur: nec iam recusat, sed quodam modo postulat, ut, quemadmodum est, sic etiam appelletur, tyrannus. alter, is, qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sublevabat quidem, qui se nihil contra huius voluntatem aiebat facere posse, elapsus e soceri manibus ac ferro, bellum terra ac mari comparat, non iniustum ille quidem, sed cum pium, tum etiam necessarium, suis tamen civibus exitiabile, nisi vicerit; calamitosum, etiamsi vicerit. horum ego summorum imperatorum non modo res gestas non antepono meis, sed ne fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima, nos duriore conflictati videmur. Quis enim potest, aut deserta per se patria, aut oppressa, beatus esse? et si, ut nos a te admonemur, recte in illis libris diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum; nihil malum, nisi quod turpe sit: certe uterque istorum est miserrimus; quorum utrique semper patriae salus et dignitas posterior sua dominatione et domesticis commodis fuit. Praeclara igitur conscientia sustentor, cum cogito me de republica aut meruisse optime, cum potuerim: aut certe numquam, nisi divine, cogitasse: eaque ipsa tempestate eversam esse rempublicam, quam ego XIV annis ante prospexerim. hac igitur conscientia comite proficiscar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me, aut propter fratrem meum, quorum iam acta aetas; quam propter pueros, quibus interdum

videmur praestare etiam rempublicam debuisse: quorum quidem alter, non tam, quia maiore pietate est, me mirabiliter excruciat; alter, (o rem miseram! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius,) indulgentia videlicet nostra depravatus, eo progressus est, quo non audeo dicere; et exspecto tuas litteras. scripsisti enim, te scripturum esse plurima, eum ipsum vidisses. omne meum obsequium in illum fuit cum multa severitate: neque unum eius, nec parvum, sed multa magna delicta compressi. patris autem lenitas amanda potius ab illo, quam tam crudeliter negligenda. nam litteras eius ad Caesarem missas ita graviter tulimus, ut te quidem celaremus; sed ipsius videmus vitam insuavem reddidisse. hoc vero eius iter, simulatioque pietatis qualis fuerit, non audeo dicere. tantum scio, post Hirtium conventum, arcessitum ab Caesare: cum eo, de meo animo ab suis rationibus alienissimo, et consilio relinquendi Italiam; et haec ipsa timide. sed nulla nostra culpa est: natura metuenda est. haec Curionem, haec Hortensii filium, non patrum culpa, corrupit. iacet in maerore meus frater, neque tam de sua vita, quam de mea metuit. huic tu, huic tu malo affer consolationes, si ullas potes: maxime quidem illam velim; ea, quae ad nos delata sint, aut falsa esse, aut minora. quae si vera sint; quid futurum sit in hac vita et fuga, nescio. nam si haberemus rempublicam, consilium mihi non deesset nec ad severitatem, nec ad diligentiam. Haec, sive iracundia, sive dolore, sive metu permotus, gravius scripsi, quam aut tuus in illum amor, aut meus postulabat. si vera sunt, ignosces: si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem. quoquo modo vero se res habebit, nihil assignabis, nec patruo, nec patri. Cum haec scripsissem, a Curione mihi nuntiatum est, eum ad me venire. venerat enim is in Cumanum vesperi pridie: id est, Idibus. si quid eius igitur sermo eiusmodi attulerit, quod ad te scribendum sit;

id in litteris adiungam. Praeterit villam meam Curio, iussitque mihi nuntiari, mox se venturum: et curritque Puteolos, ut ibi concionaretur. concionatus est: rediit: fuit ad me sane diu. o rem foedam! nosti hominem: nihil occultavit; in primis nihil esse certius, quam ut omnes, qui lege Pompeia condemnati essent, restituerentur; itaque se in Sicilia eorum opera usurum. de Hispaniis, non dubitabat, quin Caesaris essent: inde ipsum cum exercitu, ubicumque Pompeius esset: eius interitu finem illi fore: propius factum esse nihil: et plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum tribunum plebis. quod si esset factum, caedem magnam futuram fuisse; permultos hortatores esse caedis; ipsum autem non voluntate, aut natura non esse crudelem, sed quod putaret popularem esse clementiam: quodsi populi studium amisisset, crudelem fore: eumque perturbatum, quod intelligeret, se apud ipsam plebem offendisse de aerario. itaque ei cum certissimum fuisset, antequam proficisceretur, concionem habere, ausum non esse, vehementerque animo perturbato profectum. cum autem ex eo quaererem, quid videret? quod exemplum? quam rempublicam? plane fatebatur nullam spem reliquam: Pompeii classem timebat: quae si esset, se de Sicilia abiturum. Quid isti, inquam, sex tui fasces? si ab senatu, cur laureati? si ab ipso, cur sex? Cupivi, inquit, ex senatus consulto surrepto: nam aliter non poterat. at ille impendio nunc magis odit senatum: a me, inquit, omnia proficiscentur. cur autem sex, quia duodecim nolui: nam licebat. Tum ego, quam vellem, inquam, petiisse ab eo, quod audio Philippum impetrasse: sed veritus sum, quia ille a me nihil impetrabat. Libenter, inquit, tibi concessisset. verum puta te impetrasse. ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de ea re nos inter nos locutos. quid autem illius interest, quoniam in senatum non venis, ubi sis?

quin nunc ipsum minime offendisses eius causam, si in Italia non fuisses: ad quae ego, me recessum et solitudinem quaerere, maxime quod lictores haberem. laudavit consilium. quid ergo, inquam? nam mihi cursus in Graeciam per tuam provinciam est: quoniam ad mare superum milites sunt. quid mihi, inquit, optatius? hoc loco multa perliberaliter. ergo hoc quidem est profectum, ut non modo tuto, verum etiam palam navigaremus. reliqua in posterum diem distulit: ex quibus scribam ad te, si quid erit epistola dignum. Sunt autem, quae praeterii. interregnumne esset exspectaturus; an, quomodo dixerit ille quidem, ad se deferri consulatum, sed se nolle in proximum annum. et alia sunt, quae exquiram. Iurabat ad summam, quod nullo negotio faceret, amicissimum mihi Caesarem esse debet. quid enim, inquam, scripsit ad me Dolabella? dico, quid? affirmabat, cum scripsisset, quod me cuperet ad urbem venire, illum quidem gratias agere maximas, et non modo probare, sed etiam gaudere. quid quaeris? acquievi. levata est enim suspicio illa domestici mali, et sermonis Hirtiani. quam cupio illum dignum esse nobis: et quam ipse me invito, qua pro illo sit supplicandum! sed opus fuit Hirtio convento. est profecto nescio quid; sed velim quamminimo. et tamen eum nondum redisse miramur. sed haec videbimus. Tu Oppios Terentiae dabis. iam enim urbis unum periculum est. Me tamen consilio iuva, pedibusne Rhegium, an hinc statim in navem. ceterum, quoniam commoror, ego ad te statim habebo, quod scribam, simul ut videro Curionem. De Tirone cura, quaeso, quod facis, ut sciam, quid is agat.

V. CICERO ATTICO S.

De tota mea cogitatione scripsi ad te antea satis, ut mihi visus sum, diligenter. de die nihil sane potest scribi certi, praeter hoc; non ante lunam novam. Cu-

rionis sermo postridie eandem habuit fere summam. nisi quod apertius significavit, se harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, ἀρκαδίαν. tamen nihil praetermittam. atque utinam tu! sed molestior non ero. Epistolam ad Vestorium statim de Tullia, ac valde requirere solebat. Commodius tecum Vectenus est locutus, quam ad me scripserat. sed mirari satis hominis negligentiam non queo. cum enim mihi Philotimus dixisset, H-S. L emere de Canuleio diversorium illud posse, minoris etiam empturum, si Vectenum rogassem; rogavi, ut, si quid posset, ex ea summa detraheret: promisit: ad me nuper, se H-S XXX emisse: ut scriberem, cui vellem addici: diem pecuniae Id. Novemb. esse. rescripsi ei stomachosius, cum ioco tamen familiari. nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem, scripsique ad eum, me a te certiorem esse factum. Tu, de tuo itinere quid et quando cogites, velim me certiorem facias. A. d. XV Kal. Mai.

VI. CICERO ATTICO S.

Me adhuc nihil, praeter tempestatem, moratur. astute nihil sum acturus: fiat in Hispania quidlibet: et tamen retice. meas cogitationes omnes explicavi tibi superioribus litteris. quocirca hae sunt breves: et tamen, quia festinabam, eramque occupatior. De Quinto filio, fit a me quidem sedulo; sed nosti reliqua. Quod dein me mones, et amice, et prudenter mones: sed erunt omnia facilia, si ab uno illo cavero. magnum opus est. mirabilia multa. nihil simplex, nihil sincerum. vellem, suscepisses iuvenem regendum. pater enim nimis indulgens, quidquid ego adstrinxi, relaxat. si sine illo possem, regerem: quod tu potes. sed ignosco: magnum, inquam, opus est. Pompeium pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. ego nunc, qua et quo, videbo.

VII. CICERO ATTICO S.

Ego vero Apuliam, et Sipontum, et tergiversationem istam probo: nec tuam rationem eandem esse duco, quam meam: non quin in republica rectum idem sit utrique nostrûm: sed eà non agitur. regnandi contentio est; in qua pulsus est modestior rex, et probior, et integrior, et is, qui nisi vincit, nomen populi Romani deleatur necesse est: sin autem vincit, Sullano more exemploque vincet. ergo hac in contentione neutrum tibi palam sentiendum, et tempori serviendum est. Mea causa autem alia est, quod beneficio vinctus, ingratus esse non possum: nec tamen in acie, sed Melitae, aut alio in [loco] simili oppidulo, futurum puto. nihil, inquies, iuvas eum, in quem ingratus esse non vis? immo minus fortasse voluisset. sed de hoc videbimus. exeamus modo: quod ut meliore tempore possimus, facit Adriano mari Dolabella, Fretensi Curio. Iniecta autem mihi spes quaedam est, velle mecum Ser. Sulpicium colloqui. ad eum misi Philotimum libertum cum litteris; si vir esse volet, praeclara συνοδία· sin autem; erimus nos, qui solemus. Curio mecum vixit, iacere Caesarem putans offensione populari, Siciliaeque diffidens, si Pompeius navigare coepisset. Quintum puerum accepi vehementer. avaritiam video fuisse, et spem magni congiarii. magnum hoc malum est. sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse. hoc autem vitium, puto te existimare non nostra indulgentia, sed a natura profectum: quem tamen nos disciplina regimus. De Oppiis Veliensibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum nostram putabimus: sed alios cursus videbamur habituri.

VIII. CICERO ATTICO S.

Et res ipsa monebat, et tu ostenderas, et ego videbam, de iis rebus, quam intercipi periculosum esse

finem inter nos scribendi fieri tempus esse, sed, cum ad me saepe mea Tullia scribat, orans, ut, quid in Hispania geratur, exspectem; et semper adscribat, idem videri tibi; idque ipse etiam ex tuis litteris intellexerim: non puto esse alienum, me ad te, quid de ea re sentiam, scribere. Consilium istud tunc esset prudens, ut mihi videtur, si nostras rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi essemus; quod fieri dicitis oportere. necesse est enim, aut, id quod maxime velim, pelli illum ab Hispania; aut trahi id bellum; aut istum, ut confidere videtur, apprehendere Hispanias. si pelletur: quam gratus, aut quam honestus tum erit ad Pompeium noster adventus; cum ipsum Curionem ad eum transiturum putem? si trahitur bellum; quid exspectem, aut quam diu? relinquitur, ut, si vincimur in Hispania, quiescamus. id ego contra puto: istum enim victorem magis relinquendum puto, quam victum et dubitantem magis, quam fidentem suis rebus. nam caedem video, si vicerit, et impetum in privatorum pecunias, et exulum reditum, et tabulas novas, et turpissimorum honores, et regnum non modo Romano homini, sed ne Persae quidem cuiquam tolerabile. tacita esse poterit indignitas nostra? pati poterunt oculi, me cum Gabinio sententiam dicere? et quidem illum rogari prius? praesto esse clientem tuum Cloelium? C. Ateii Plaguleium? ceteros? sed cur inimicos colligo? qui meos necessarios, a me defensos, nec videre in curia sine dolore, nec versari inter eos sine dedecore potero. quid? si ne id quidem est exploratum, fore, ut mihi liceat; (scribunt enim ad me amici eius, me illi nullo modo satisfecisse, quod in senatum non venerim;) tamenne dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus, quicum coniuncti ne cum praemio quidem voluimus esse? deinde hoc vide, non esse iudicium de tota contentione in Hispaniis: nisi forte, iis amissis, arma Pompeium

abiecturum putas: cuius omne consilium Themistocleum est. existimat enim, qui mare teneat, eum necesse rerum potiri: itaque, qui numquam id egit, ut Hispaniae per se tenerentur, navalis apparatus ei semper antiquissima cura fuit. navigabit igitur, cum erit tempus, maximis classibus, et ad Italiam accedet: in qua nos sedentes quid erimus? nam medios esse iam non licebit. classibus adversabimur igitur? quod malum maius, seu tantum denique? quid turpius? Ain' tu, Attice, siccin' absentis solus tuli scelus? eiusdem, cum Pompeio et cum reliquis principibus non feram? Quodsi iam, misso officio, periculi ratio habenda est; ab illis est periculum, si peccaro: ab hoc, si recte fecero: nec ullum in his malis consilium periculo vacuum inveniri potest: ut non sit dubium, quin turpiter facere cum periculo fugiamus; quod fugeremus etiam cum salute. non simul cum Pompeio mare transierimus? omnino non potuimus. exstat ratio dierum. sed tamen (fateamur enim, quod est; nec condamnus quidem, ut possumus;) fefellit ea me res, quae fortasse non debuit, sed fefellit: pacem putavi fore: quae si esset, iratum mihi Caesarem esse, cum idem amicus esset Pompeio, nolui. senseram enim, quam iidem essent. hoc verens, in hanc tarditatem incidi. sed assequor omnia, si propero; si cunctor, amitto. et tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quadam spe non dubia, non haec collegii nostri ab Appio, sed illa Platonis de tyrannis. nullo enim modo posse video stare istum diutius, quin ipse per se, etiam languentibus nobis, concidat; quippe qui florentissimus, ac novus, VI, VII diebus ipsi illi egenti ac perditae multitudini in odium acerbissimum venerit; qui duarum rerum simulationem tam cito amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in aerario. Iam, quibus utatur vel sociis, vel ministris, si ii provincias, si rempublicam regent, quorum nemo duo men-

ses potuit patrimonium suum gubernare? non sunt omnia colligenda, quae tu acutissime perspicis: sed tamen ea pone ante oculos: iam intelliges, id regnum vix semestre esse posse. quod si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines in republica excellentes tulerunt: nisi forte me, Sardanapali vicem in lectulo mori malle censueris, quam exilio Themistocleo: qui cum fuisset, ut ait Thucydides, τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστὴς, tamen incidit in eos casus, quos vitasset, si eum nihil fefellisset. etsi is erat (ut ait idem) qui τὸ ἄμεινον καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα; tamen non vidit, nec quo modo Lacedaemoniorum, nec quo modo suorum civium invidiam effugeret, nec quid Artaxerxi polliceretur. non fuisset et illa nox tam acerba Africano, sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum fefellisset. nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus; nec nos fallit, nec aliter accidet. Corruat iste necesse est, aut per adversarios, aut ipse per se, qui quidem sibi est adversarius unus acerrimus. id spero vivis nobis fore. quamquam tempus est, nos de illa perpetua iam, non de hac exigua vita cogitare. sin quid acciderit maturius, haud sane mea multum interfuerit; utrum factum videam, an futurum esse multo ante viderim. Quae cum ita sint, non est committendum, ut iis pareamus, quos contra me senatus, ne quid respublica detrimenti acciperet, armavit. Tibi sunt omnia commendata; quae commendationis meae, pro tuo in nos amore, non indigent. ne hercule ego quidem reperio, quid scribam. sedeo enim πλουδοκῶν. etsi nihil umquam tam fuit scribendum, quam nihil mihi umquam ex plurimis tuis iucunditatibus gratius accidisse, quam quod meam Tulliam suavissime diligentissimeque coluisti. valde

eo ipsa delectata est; ego autem non minus; cuius quidem virtus mirifica. quo modo illa fert publicam cladem? quo modo domesticas tricas? quantus autem animus in discessu nostro? sit στοργή, sit summa σύντηξις; tamen nos recte facere et bene audire vult. Sed hac super re nimis; ne meam ipse συμπάθειαν iam evocem. Tu, si quid de Hispaniis certius, et si quid aliud, dum adsumus, scribes: et ego fortasse discedens dabo ad te aliquid; eo etiam magis, quod Tullia te non putabat hoc tempore ex Italia. Cum Antonio item est agendum, ut cum Curione, Melitae me velit esse, huic bello nolle interesse. eo velim tam facili uti possem, et tam bono in me, quam Curione. is ad Misenum VI Nonas venturus dicebatur, id est hodie: sed praemisit mihi odiosas litteras, hoc exemplo:

ANTONIVS TRIB. PLEB. PROPRAET. CICERONI IMP. S.

Nisi te valde amarem, et multo quidem plus, quam tu putas, non extimuissem rumorem, qui de te prolatus est, cum praesertim falsum esse existimarem. sed quia te nimio plus diligo, non possum dissimulare, mihi famam quoque, quamvis sit falsa, magni esse. Te iturum trans mare, credere non possum, cum tanti facias Dolabellam, et Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias; quibus mehercule dignitas amplitudoque tua paene carior est, quam tibi ipsi. sed tamen non sum arbitratus esse amici, non commoveri etiam improborum sermone: atque eo feci studiosius, quod iudicabam, duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostra; quae magis a ζηλοτυπία mea, quam ab iniuria tua nata est. sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorem te, excepto Caesare meo, meque illud una iudicare, Caesarem maxime in suis M. Ciceronem reponere. Quare, mi Cicero, te rogo, ut

fleor, me tibi praedixisse, neque temere monuisse; sed, postquam Caesarem convenerim, sententiamque eius, qualis futura esset parta victoria, cognorim, te certiorem fecisse. si existimas eandem rationem fore Caesaris in dimittendis adversariis, et conditionibus ferendis, erras. nihil, nisi atrox et saevum, cogitat, atque etiam loquitur. iratus senatui exiit: his intercessionibus plane incitatus est. non mehercule erit deprecationi locus. quare, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus: eorum fortunam non debes velle conturbare; ut eam causam, in cuius victoria salus nostra est, odisse aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. denique illud cogita, quod offensae fuerit, in ista cunctatione te subiisse. nunc te contra victorem Caesarem facere, quem dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae est. vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quod optimum sit, eligas. quod si totum tibi persuadere non possum; saltem, dum, quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. quam isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio. quod porro tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, Caesar audierat: ac simul atque have mihi dixit, statim, quid de te audisset, exposuit. negavi, me scire: tamen ab eo petivi, ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad remanendum commoveri posses. me secum in Hispaniam ducit. nam, nisi ita faceret, ego prius, quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem, et hoc a te praesens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas: nec te sciens prudensque eo demittas,

unde exitum vides nullum esse. quodsi te aut voces optimatium commovent; aut nonnullorum hominum insolentiam et iactationem ferre non potes: eligas, censeo, aliquod oppidum vacuum a bello, dum haec decernuntur, quae iam erunt confecta. id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo, et Caesarem non offendes.

X. CICERO ATTICO S.

Me caecum, qui haec ante non viderim! misi ad te epistolam Antonii. ei cum ego saepissime scripsissem, nihil me contra Caesaris rationes cogitare; meminisse me generi mei, meminisse amicitiae; potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio; me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle, nec id ipsum certum etiam nunc habere; vide, quam ad haec παραινετικῶς.

Tuum consilium quam verum est. nam qui se medium esse vult, in patria manet: qui proficiscitur, aliquid de alterutra parte iudicare videtur. sed ego is non sum, qui statuere debeam, iure quis proficiscatur, nec ne. partes mihi Caesar has imposuit, ne quem omnino discedere ex Italia paterer. quare parvi refert, me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum. ad Caesarem mittas, censeo, et ab eo hoc petas. non dubito, quin impetraturus sis, cum praesertim te amicitiae nostrae rationem habiturum esse pollicearis.

Habes σκυτάλην Λακωνικήν. omnino excipiam hominem. erat autem V Non. venturus vesperi, id est hodie. cras igitur ad me fortasse veniet. tentabo, audeam, nihil properare; missurum ad Caesarem, clamabo, me; cum paucissimis alicubi occultabor; certe hinc, istis invitissimis, evolabo, atque utinam ad Curionem! σὺν θεῷ τοι λέγω. magnus dolor accessit. efficietur aliquid dignum nobis. δυσουρία tua mihi valde molesta. medere amabo, dum est ἀρχή.

De Massiliensibus gratae tuae mihi litterae. quaeso, ut sciam, quidquid audieris. Siciliam cuperem, si possem palam: quod a Curione effeceram. Hic ego Servium exspecto. rogor enim ab eius uxore et filio: et puto opus esse. Hic tamen Cytheridem secum lectica aperta portat, altera uxorem: septem praeterea coniunctae lecticae amicarum sunt, an amicorum? vide, quam turpi leto pereamus: et dubita, si potes, quin ille, seu victus seu victor redierit, caedem facturus sit. ego vero vel lintriculo, si navis non erit, eripiam me ex istorum parricidio. Sed plura scribam, cum illum convenero. Iuvenem nostrum non possum non amare: sed ab eo nos non amari, plane intelligo. nihil ego vidi tam ἀνηθοποίητον; tam aversum a suis, tam nescio quid cogitans. vim incredibilem molestiarum! sed erit curae, et est, ut regatur. mirum est enim ingenium. ἤθους ἐπιμελητέον.

XI. CICERO ATTICO S.

Obsignata iam epistola superiore, non placuit ei dari, cui constitueram, quod erat alienus. itaque eo die data non est. interim venit Philotimus, et mihi a te litteras reddidit: quibus quae de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma, sed habent nihil ὕπουλον, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil, quod non, quo velis, uno sermone possis perducere. ne multa; omnes suos, etiam quibus irascitur crebrius, tamen caros habet, me quidem se ipso cariorem. Quod de puero aliter ad te scripsit, et ad matrem de filio, non reprehendo. De itinere et de sorore, quae scribis, molesta sunt, eoque magis, quod ea tempora nostra sunt, ut ego his mederi non possim. nam certe mederer. sed quibus in malis, et qua in desperatione rerum simus, vides. Illa de ratione numaria non sunt eiusmodi (saepe enim audio ex ipso) ut non cupiat tibi praestare, et in eo laboret. sed si

mihi Q. Axius, in hac mea fuga, H - S. XIII non reddit, quae dedi eius filio mutua, et utitur excusatione temporis; si Lepta; si ceteri; soleo mirari, de nescio quis H - S. XX. cum audio ex illo, se urgeri. vides enim profecto angustias. curari tamen ea tibi utique iubet. an existimas illum in isto genere lentulum, aut restrictum? nemo est minus. De fratre satis. de eius filio, indulsit illi quidem suus pater semper; sed non facit indulgentia mendacem, aut avarum, aut non amantem suorum; ferocem fortasse, atque arrogantem et infestum facit. itaque habet haec quoque, quae nascuntur ex indulgentia: sed ea sunt tolerabilia. quid enim dicam, hac iuventute? ea vero, quae mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in quis sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro; non: suas radices habent; quas tamen evellerem profecto, si liceret. sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. ego meum facile teneo. nihil est enim eo tractabilius: cuius quidem misericordia languidiora adhuc consilia cepi; et, quo ille me fortiorem vult esse, eo magis timeo, ne in eum existam crudelior. Sed Antonius venit heri vesperi. iam fortasse ad me veniet, aut ne id quidem; quoniam scripsit, quid fieri vellet. sed scies continuo, quid actum sit. Nos iam nihil, nisi occulte. De pueris quid agam? parvone navigio committam? quid mihi animi in navigando censes fore? recordor enim, aestate cum illo Rhodiorum ἀφράκτῳ navigans, quam fuerim sollicitus. quid, duro tempore anni, actuariolo fore censes? rem undique miseram! Trebatius erat mecum, vir plane et civis bonus. quae ille monstra, dii immortales! etiamne Balbus in senatum venire cogitet? sed ei ipsi cras ad te litteras dabo. Vectenum mihi amicum, ut scribis, ita puto esse: cum eo, quod ἀποτόμως ad me scripserat de nummis curandis, θυμικώτερον eram iocatus. id tu, si ille aliter acceperit, ac debuit, lenies. *Monetali* autem adscripsi,

quòd ille ad me, *Proconsuli.* sed quoniam est homo, et nos diligit, ipse quoque a nobis diligatur. Vale.

XII. CICERO ATTICO S.

Quidnam mihi futurum est? aut quis me non solum infelicior, sed iam etiam turpior? nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius; nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatio narravit. Quid agam nunc, cui nihil procedit, caduntque ea, quae diligentissime sunt cogitata, taeterrime? ego enim Curionem nactus, omnia me consecutum putavi. is de me ad Hortensium scripserat. Reginus erat totus noster. huic nihil suspicabamur cum hoc mari negotii fore. quo me nunc vertam? undique custodior. sed satis lacrimis. πάρωρα πλευστέον igitur, et occulte in aliquam onerariam corrependum. non committendum, ut etiam compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda: quam si erimus nacti, maiora quaedam consequemur. sit modo recte in Hispaniis: quamquam de ipsa Sicilia utinam sit verum! sed adhuc nihil secundi. concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus; orasse, ut resisteret; omnia pollicitos: commotum illum, delectum habere coepisse. non credo, ut est luculentus auctor: potuisse certe tenere illam provinciam scio. ab Hispaniis autem iam audietur. Hic nos C. Marcellum habemus, eadem de re cogitantem, aut bene simulantem: quamquam ipsum non videram, sed ex familiarissimo eius audiebam. tu, quaeso, si quid habebis novi. ego, si quid moliti erimus, ad te statim scribam. Quintum filium severius adhibebo. utinam proficere possim! tu tamen eas epistolas, quibus asperius de eo scripsi, aliquando concerpito, ne quando quid emanet: ego item tuas. Servium exspecto, nec ab eo quidquam ὑγιές. scies, quidquid erit. sine dubio errasse nos, confitendum est. at semel? at una in re? immo omnia, quae diligentius cogitata, eo facta sunt imprudentius.

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ in reliquis modo ne ruamus. iubes enim de profectione mea providere. quid provideam? ita patent omnia, quae accidere possunt, ut, ea si vitem, sedendum sit cum dedecore et dolore: si negligam, periculum est, ne in manus incidam perditorum. sed vide quantis in miseriis simus. optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab istis quamvis acerbam iniuriam, ut tyranno in odio fuisse videamur. quodsi nobis is cursus, quem speraram, pateret; effecissem aliquid profecto, ut tu optas et hortaris, dignum nostra mora. sed mirificae sunt custodiae: et quidem ille ipse Curio suspectus. quare vi aut clam agendum est: et, si vi, forte et cum tempestate: clam autem istis. in quo si quod σφάλμα, vides, quam turpe sit. trahimur: nec fugiendum, si quid violentius. De Coelio, saepe mecum agito; nec, si quid habuero tale, dimittam. Hispanias spero firmas esse. Massiliensium factum cum ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est, recte esse in Hispaniis. minus enim auderent, si aliter esset, et scirent: nam et iuncti, et diligentes sunt. Odium autem recte animadvertis significatum theatro. Legiones etiam has, quas in Italia assumsit, alienissimas esse video. sed tamen nihil inimicius, quam sibi ipse. illud recte times, ne ruat. si desperarit, certe ruet. quo magis efficiendum aliquid est, fortuna velim meliore, animo Coeliano. sed primum quidque; quod, qualecumque erit, continuo scies. Nos iuveni, ut rogas, suppeditabimus, et Peloponnesum ipsam sustinebimus. est enim indoles: modo aliquod hoc sit ἦθος διδαχῇ ἁλωτόν. quod si adhuc nullum est, esse tamen potest: aut ἀρετὴ non est διδακτὸν: quod mihi persuaderi non potest.

XIII. CICERO ATTICO S.

Epistola tua gratissima fuit meae Tulliae, et meher-

cule mihi. semper secum aliquid afferunt tuae litterae. scribes igitur: ac, si quid ad spem poteris, ne dimiseris. Tu Antonii leones pertimescas cave. nae, nihil est illo homine iucundius. attende πρᾶξιν πολιτικοῦ. evocavit litteris e municipiis denos: et IV viri venerunt ad villam eius mane. primum dormiit ad H. III. deinde, cum esset nuntiatum, venisse Neapolitanos et Cumanos, (his enim est Caesar iratus,) postridie redire iussit: lavari se velle, et περὶ κοιλιολουσίαν γίνεσθαι. hoc here effecit. hodie autem in Aenariam transire constituit. exulibus reditum pollicetur. Sed haec omittamus, de nobis aliquid agamus. Ab Axio accepi litteras. De Tirone gratum. Vectenum diligo. Vestorio reddidi. Servius pridie Nonas Maii Minturnis mansisse dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Marcellum. cras igitur nos mature videbit, mihique dabit argumentum ad te epistolae. iam enim non reperio, quod tibi scribam. Illud admiror, quod Antonius ad me ne nuntium quidem, cum praesertim me valde observarit. videlicet aliquid atrocius de me imperatum est: coram negare mihi non vult. quod ego nec rogaturus eram: nec, si impetrassem, crediturus. nos tamen aliquid excogitabimus. Tu, quaeso, si quid in Hispaniis: iam enim poterit audiri: et omnes ita exspectant, ut, si recte fuerit, nihil negotii futurum putent. ego autem nec, retentis his, confectam rem puto; neque, amissis, desperatam. Silium et Ocellam, et ceteros credo retardatos. te quoque a Curtio impediri video. etsi, ut opinor, habes κέλητα ἄοκνον.

XIV. CICERO ATTICO S.

O vitam miseram! maiusque malum, tam diu timere, quam est illud ipsum, quod timetur! Servius, ut antea scripsi, cum venisset Nonis Maii, postridie ad me venit. ne diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus. numquam vidi hominem perturbatiorem

metu: neque hercule quidquam timebat, quod non esset timendum: illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utriusque victoriam, cum propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriusque difficultatem pecuniarum, qua erui nusquam, nisi ex privatorum bonis posset. atque haec ita multis cum lacrimis loquebatur, ut ego mirarer, eas tam diuturna miseria non exaruisse. mihi quidem etiam lippitudo haec, propter quam non ipse ad te scribo, sine ulla lacrima est, sed saepius odiosa est propter vigilias. quamobrem quidquid habes ad consolandum, collige, et illa scribe, non ex doctrina, neque ex libris: nam id quidem domi est; sed nescio quo modo imbecillior est medicina, quam morbus: haec potius conquire, de Hispaniis, de Massilia: quae quidem satis bella Servius affert: qui etiam de duabus legionibus luculentos auctores esse dicebat. haec igitur si habebis, et talia. et quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est. sed redeo ad Servium. Distulimus omnino sermonem in posterum: sed tardus ad exeundum: multo se in suo lectulo malle, quidquid foret. odiosus scrupulus de filii militia Brundisina. unum illud firmissime asseverabat, si damnati restituerentur, in exilium se iturum. nos autem ad haec: et id ipsum certe fore, et, quae iam fiant, non esse leviora; multaque colligebamus. verum ea non animum eius augebant, sed timorem, ut iam celandus magis de nostro consilio, quam ad idem videretur. quare in hoc non multum est. Nos a te admoniti de Coelio cogitabimus.

XV. CICERO ATTICO S.

Servius cum esset apud me, Cephalio cum tuis litteris VI Id. venit: quae nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus: (etenim hae quoque, quae in his locis sunt, labare dicuntur:) eodem die Funisulanus a te attulit litteras, in quibus erat confirmatius idem illud. ei de suo negotio respondi cumulate,

cum omni tua gratia. adhuc non satisfaciebat: debet autem mihi multos numos; nec habetur locuples. nunc ait se daturum, cui expensos tulerit: moram in tabellariis; si apud te esset, qua satisfecisses, daret. quantum sit, Eros Philotimi tibi dicet. sed ad maiora redeamus. Quod optas, Coelianum illud maturescit. itaque torqueor, utrum ventum exspectem. vexillo opus est: convolabunt. Quod suades, ut palam; prorsus assentior: itaque me profecturum puto. tuas tamen interim litteras exspecto. Servii consilio nihil expeditur. omnes captiones in omni sententia occurrunt. unum C. Marcello cognovi timidiorem; quem consulem fuisse poenitet. ὢ πολλῆς ἀγεννείας! qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me impediret; quo ipse, credo, honestius. Antonius autem VI Id. Capuam profectus est: ad me misit, se, pudore deterritum, ad me non venisse, quod me sibi succensere putaret. ibitur igitur, et ita quidem, ut censes; nisi cuius gravioris personae suscipiendae spes erit ante oblata. sed vix erit tam cito. Allienus autem praetor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis. quivis licet, dummodo aliquis. De sorore, laudo. De Quinto puero, datur opera. spero esse meliora. De Quinto fratre, scito eum non mediocriter laborare de usura: sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Axius de XII millibus pudens. saepe enim adscripsit, ut Gallio, quantum is vellet, darem. quod si non scripsisset, possemne aliter? et quidem saepe sum pollicitus: sed tantum voluit cito. me vero adiuvarent his in angustiis. sed dii istos! verum alias. Te a quartana liberatum gaudeo, itemque Piliam. Ego, dum panes et cetera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vecteno velim gratias; quod studiosus sit. Si quemquam nactus fueris, qui perferat; litteras des ante, quam discedimus.

XVI. CICERO ATTICO S.

Commodum ad te dederam litteras de pluribus rebus, cum ad me bene mane Dionysius fuit: cui quidem ego non modo placabilem me praebuissem, sed totum remisissem, si advenisset, qua mente tu ad me scripseras. erat enim sic in tuis litteris, quas Arpini acceperam, eum venturum facturumque, quod ego vellem. ego volebam autem, vel cupiebam potius, esse eum nobiscum. quod quia plane, cum in Formianum venisset, praeciderat, asperius ad te de eo scribere solebam. at ille perpauca locutus, hanc summam habuit orationis; ut sibi ignoscerem; se rebus suis impeditum nobiscum ire non posse. pauca respondi; magnum accepi dolorem: intellexi fortunam ab eo nostram despectam esse. quid quaeris? fortasse miraberis. in maximis horum temporum doloribus hunc mihi scito esse. velim, ut tibi amicus sit. hoc cum tibi opto, opto ut beatus sis. erit enim tamdiu. Consilium nostrum spero vacuum periculo fore. nam et dissimulabimus, et, ut opinor, acerrime adservabimus. navigatio modo sit, qualem opto. cetera, quae quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. tu, dum adsumus, non modo quae scieris audierisve, sed etiam quae futura providebis, scribas velim. Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, et, si tenuisset, omnes boni ad eum se contulissent, Syracusis profectus est ante diem VIII Kal. Mai. ut ad me Curio scripsit. utinam, quod aiunt, Cotta Sardiniam teneat! est enim rumor. o, si id fuerit, turpem Catonem! Ego, ut minuerem suspicionem profectionis aut cogitationis meae, profectus sum in Pompeianum a. d. IV Id. ut ibi essem, dum, quae ad navigandum opus essent, pararentur. cum ad villam venissem, ventum est ad me; centuriones trium cohortium, quae Pompeiis sunt, me velle postridie; (haec mecum Ninnius noster;) velle eos mihi se et oppidum tradere. at ego tibi postridie a

villa ante lucem, ut me omnino illi ne viderent. quid enim erat in tribus cohortibus? quid, si plures? quo apparatu? cogitavi eadem illa Coeliana, quae legi in epistola tua, quam accepi, simul et in Cumanum veni, eodem die, et simul fieri poterat, tentaremur. omnem igitur suspicionem sustuli. sed cum redeo, Hortensius venerat, et ad Terentiam salutatum diverterat; sermone erat usus honorifico erga me. tamen eum, ut puto, videbo. misit enim puerum, se ad me venire. hoc quidem melius, quam collega noster Antonius: cuius inter lictores lectica mima portatur. Tu, quoniam quartana cares, et nedum morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Graecia siste; et litteratum aliquid interea.

XVII. CICERO ATTICO S.

Prid. Idus Hortensius ad me venit, scripta epistola. vellem cetera eius. quam in me incredibilem ἐκτένειαν! qua quidem cogito uti. deinde Serapion cum epistola tua: quam priusquam aperuissem, dixi ei, te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras. deinde, epistola lecta, cumulatissime cetera: et hercule hominem bonum et doctum, et probum existimo. quin etiam navi eius me, et ipso convectore usurum puto. Crebro refricat lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quae impediat scriptionem meam. Valetudinem tuam iam confirmatam esse et a vetere morbo, et a novis tentationibus, gaudeo. Ocellam vellem haberemus. videntur enim esse haec paullo faciliora. nunc quidem aequinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat. id si ἀκραὲς erit, utinam idem maneat Hortensius! siquidem ut adhuc erat: liberalius esse nihil potest. De diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitii insimularem. negas enim te reperire, qui mihi id in mentem venerit. ego autem, quia scripseras, te proficisci cogitare; (etenim audieram, nemini aliter licere;) eo te habere censebam, et quia pue-

ris diploma sumseras. habes caussam opinionis meae: et tamen velim scire, quid cogites, in primisque, si quid etiam nunc novi est. XVII. Kal. Iun.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Tullia mea peperit XIV Kal. Iun. puerum ἑπταμηνιαῖον. quod ηὐτόκησεν, gaudebam. quod quidem est natum, perimbecillum est. Me mirifice tranquillitates adhuc tenuerunt, atque maiore impedimento fuerunt, quam custodiae, quibus asservor. nam illa Hortensiana omnia fuere infantia. ita fiet homo nequissimus. a Salvio liberto depravatus est. itaque posthac non scribam ad te, quid facturus sim, sed quid fecerim. omnes enim Κωρυκαῖοι videntur subauscultare, quae loquor. Tu tamen, si quid de Hispaniis, sive quid aliud, perge quaeso scribere; nec meas litteras exspectaris, nisi cum, quo opto, pervenerimus, aut si quid ex cursu. Sed hoc quoque timide scribo. ita omnia adhuc tarda et spissa. Vt male posuimus initia, sic cetera sequuntur. Formias nunc sequimur, eadem nos fortasse furiae persequentur. ex Balbi autem sermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita. dubitas igitur, quin nos in hostium numero habeat? scripsi equidem Balbo, te ad me de benivolentia scripsisse, et de suspicione. egi gratias. de altero ei me purgavi. ecquem tu hominem infeliciorem? non loquor plura, ne te quoque excruciem. ipse conficior, venisse tempus, cum iam nec fortiter, nec prudenter quidquam facere possim.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM.

LIBER XI.

ARGVMENTVM.

vilentur menses fere novem. Conscendit enim, ut ad Pompeium navigaret, VII Id. Iunii, Lentulo et Marcello Coss. ut ex epistola VII ad Terentiam cognosci potest; et ex eo tempore scriptae litterae, ad mensem Februarium, praeter primas libri huius, nullae inveniuntur. Nam cum Caesar, a colloquio illo Ciceronis, quo de penultima epistola proximi libri agitur, Romam se contulisset; pecuniamque ex sanctiore aerario, nequidquam repugnante L. Metello Tribuno pleb. abstulisset: rebus nonnullis ad suum arbitrium constitutis, Italiaque Antonio tradita et commendata, ipse in Hispaniam contra Pompeii legatos exercitum duxit: quo tempore Cicero in Macedoniam VII Id. Iunii, ut diximus, transmisit, unde priores quatuor epistolae datae sunt: sed C. Caesare II et Servilio Isaurico Coss. ante pugnam Pharsalicam, partim ex castris Pompeii, partim Dyrrachio. Nam Caesar, devictis legatis illis, Hispaniaeque rebus compositis, Romam reversus, consulque cum Isaurico declaratus, exeunte, ut ait Dio, ut Plutarchus Prid. Non. Ian. iam exercitum in Epirum deportaverat. Reliquae autem epistolae Brundisio; quo iam acie devicto et fugato Pompeio, Cicero se contulerat, datae sunt, nisi fallor, mense Octobr. Nam ad Terentiam scribens, libro epistolarum ad ipsam, pridie Non. Novemb. Quod nos (inquit) in Italiam salvos venisse gaudes etc. ut ante eas, Brundisio aliae datae fuerint. Fuit autem Brundisii menses minimum undecim: ab exitu, inquam, Octobris, ad VI Kal. Octobris, anni sequentis: ut recte subducenti menses fluxerint plus minus XXI, quo toto tempore Caesar et cum Pompeio pugnavit, ipsumque in Aegyptum persecutus est: et ibidem contra Ptolemaeum bellum gessit, in quo menses novem consumsit, ut Appianus ait: et Romam rediens in itinere Pharnacem recepit. Quae vero datae sunt ex Kal. Ian. usque Kal. Septemb. C. Caesare dictatore III et M. Antonio Mag. Eq. scriptae sunt. Nam, ut Dio scribit, populus Rom. audita caede Pompeii, Consulatum absenti Caesari, in annos quinque, Dictaturam in annum, Tribuniciam potestatem in aeternum ma-

davit. Qui dictaturam statim iniit; quamvis anni exitu. Calenum et Vatinium, eodem auctore, subrogaverit in ternos novissimos menses. Datae ante pugnam Pharsalicam res fere domesticas continent: quae post pugnam, querelam sui consilii: vel, ut ipse vocat, amentiae et temeritatis, quod statim ab ipso conflictu, Pompeianorum causa nondum plane desperata, et postea in Africa prope revirescente, non exspectato exitu, in Italiam venerit: cum neque id tutum, neque honorificum esset. Quaedam insunt etiam de remittendo nuntio uxori Terentiae: de inopia Tulliae: de scelere Dolabellae, qui Tribunus pleb. leges perniciosissimas de novis tabulis ferret, omniaque misceret. quaedam etiam de Q. Q. contra se scelerate loquentibus.

I. CICERO ATTICO S.

Accepi a te signatum libellum, quem Anteros attulerat; ex quo nihil scire potui de nostris domesticis rebus: de quibus acerbissime afflictor, quod, qui eas dispensavit, neque adest istic, neque, ubi terrarum sit, scio. omnem autem spem habeo existimationis privatarumque rerum in tua erga me mihi perspectissima benivolentia: quam si his temporibus miseris et extremis praestiteris, haec pericula, quae mihi communia sunt cum ceteris, fortius feram: idque ut facias, te obtestor atque obsecro. ego in cistophoro in Asia habeo ad H-S bis et vicies. huius pecuniae permutatione fidem nostram facile tuebere: quam quidem ego nisi expeditam relinquere putassem, credens ei, cui tu scis iam pridem minime credere, commoratus essem paullisper, nec domesticas res impeditas reliquissem: ob eamque causam serius ad te scribo, quod sero intellexi, quid timendum esset. Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias; ut, si ii salvi erunt, quibuscum sum, una cum iis possim incolumis esse, salutemque meam benivolentiae tuae acceptam referre.

II. CICERO ATTICO S.

Litteras tuas accepi pridie Nonas Febr. eoque ipso die ex testamento crevi hereditatem. ex multis meis miserrimis curis est una levata, si, ut scribis, ista he-

reditas fidem et famam meam tueri potest, quam quidem te intelligo, etiam sine hereditate, tuis opibus defensurum fuisse. De dote quod scribis, per omnes deos te obtestor, ut totam rem suscipias, et illam, miseram mea culpa et negligentia, tueare meis opibus, si quae sunt; tuis, quibus tibi molestum non erit, facultatibus: cui quidem deesse omnia, quod scribis, obsecro te, noli pati. in quos enim sumtus abeunt fructus praediorum? iam illa H-S LX, quae scribis, nemo mihi umquam dixit, ex dote esse detracta: numquam enim essem passus. sed haec minima est ex iis iniuriis, quas accepi; de quibus ad te dolore et lacrimis scribere prohibeor. Ex ea pecunia, quae fuit in Asia, partem dimidiam fere exegi. tutius videbatur fore ibi, ubi est, quam apud publicanos. Quod me hortaris, ut firmo sim animo: vellem posses aliquid afferre, quamobrem id facere possem. sed si ad ceteras miserias accessit etiam id, quod mihi Chrysippus dixit parari, (tu nihil significasti,) de domo; quis me miserior uno iam fuit? oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere. quanto maerore urgear, profecto vides. quod si mihi commune cum ceteris esset, qui videntur in eadem causa esse, minor mea culpa videretur, et eo tolerabilior esset. nunc nihil est, quod consoletur; nisi quid tu efficis, si modo etiam nunc effici potest, ut ne qua singulari afficiar calamitate et iniuria. Tardius ad te remisi tabellarium, quod potestas mittendi non fuit. A tuis et numorum accepi H-S LXX. et vestimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur velim des litteras meo nomine. nosti meos familiares. signum requirent, aut manum: dices, me propter custodias ea vitasse.

III. CICERO ATTICO S.

Quid hic agatur, scire poteris ex eo, qui litteras attulit: quem diutius tenui, quia quotidie aliquid novi exspectabamus: neque nunc mittendi tamen ulla

causa fuit, praeter eam, de qua tibi rescribi voluisti. Quod ad Kal. Quint. pertinet, quid vellem; utrumque grave est, et tam gravi tempore periculum tantae pecuniae, et, dubio rerum exitu ista, quam scribis, abruptio. quare, ut alia, sic hoc vel maxime tuae fidei benivolentiaeque permitto, et illius consilio et voluntati, cui miserae consuluissem melius, si tecum olim coram potius, quam per litteras, de salute nostra fortunisque, deliberavissem. Quod negas praecipuum mihi ullum incommodum impendere; etsi ista res nihil habet consolationis, tamen etiam praecipua multa sunt, quae tu profecto vides, ut sunt, et gravissima esse, et me facillime vitare potuisse: ea tamen erunt minora, si, ut adhuc factum est, administratione diligentiaque tua levabuntur. Pecunia apud Egnatium est. sit a me, ut est. neque enim hoc, quod agitur, videtur diuturnum esse posse; ut scire iam possim, quid maxime opus sit: et si egeo rebus omnibus; quod is quoque in angustiis est, quicum sumus; cui magnam dedimus pecuniam mutuam, opinantes, nobis, constitutis rebus, eam rem etiam honori fore. Tu, ut antea fecisti, velim, si qui erunt, ad quos aliquid scribendum a me existimes, ipse conficias. Tuis salutem dic. Cura, ut valeas. inprimis id, quod scribis, omnibus rebus cura et provide, ne quid ei desit, de qua scis me miserrimum esse. Idibus Iun. ex castris.

IV. CICERO ATTICO S.

Accepi ab Isidoro litteras, et postea datas binas. ex proximis cognovi praedia non venisse. videbis ergo, ut sustentetur per te. de Frusinati, si modo futuri sumus, erit mihi res opportuna. Meas litteras quod requiris, impedior inopia rerum, quas nullas habeo litteris dignas; quippe cui nec, quae accidunt, nec, quae aguntur, ullo modo probentur. utinam coram tecum olim potius, quam per epistolas! Hic tua, ut possum, tueor apud hos. cetera Celer ipse. fugi adhuc omne

munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi et meis rebus aptum esset. Quid sit gestum novi, quaeris: ex Isidoro scire poteris: reliqua non videntur esse difficiliora. Tu id velim, quod scis me maxime velle, cures, ut scribis, ut facis. Me conficit solicitudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis: qua levata, ero una cum eo, qui negotium gerit, estque in spe magna. Brutus amicus in causa versatur acriter. Hactenus fuit, quod caute a me scribi posset. Vale. De pensione altera, oro te, omni cura considera, quid faciendum sit, ut scripsi iis litteris, quas Pollex tulit.

V. CICERO ATTICO S.

Quae me causae moverint, quam acerbae, quam graves, quam novae, coëgerintque impetu magis quodam animi uti, quam cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere: fuerunt quidem tantae, ut id, quod vides, effecerint. itaque nec quod ad te scribam de meis rebus, nec quod a te petam, reperio. rem et summam negotii vides. equidem ex tuis litteris intellexi, et iis, quas communiter cum aliis scripsisti, et iis, quas tuo nomine, quod etiam mea sponte videbam, te subdebilitatum novas rationes tuendi mei quaerere. Quod scribis placere, ut propius accedam, iterque per oppida noctu faciam; non sane video, quemadmodum id fieri possit. neque enim ita apta habeo diversoria, ut tota tempora diurna in his possim consumere; neque ad id, quod quaeris, multum interest, utrum me homines in oppido videant, an in via. sed tamen hoc ipsum, sicut alia considerabo, quemadmodum commodissime fieri posse videatur. ego propter incredibilem et animi et corporis molestiam conficere plures litteras non potui: iis tantum rescripsi, a quibus acceperam. tu velim et Basilo, et quibus praeterea videbitur, etiam Servilio conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. Quod tanto intervallo nihil omnino ad vos, profecto intelligis rem

mihi deesse, de qua scribam, non voluntatem. Quod de Vatinio quaeris: neque illius, neque cuiusquam mihi praeterea officium desset, si reperire possent, qua in re me iuvarent. Quintus aversissimo a me animo Patras fuit. eodem Corcyra filius venit. inde profectos eos una cum ceteris arbitror.

VI. CICERO ATTICO S.

Sollicitum esse te cum de tuis communibusque fortunis, tum maxime de me, ac de dolore meo, sentio: qui quidem dolor meus non modo non minuitur, cum socium sibi adiungit dolorem tuum, sed etiam augetur. omnino pro tua prudentia sentis, qua consolatione levari maxime possim. probas enim meum consilium, negasque mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuisse. addis etiam, (quod etsi mihi levius est, quam tuum iudicium, tamen non est leve,) ceteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari. id si ita putarem, levius dolerem. crede, inquis, mihi. credo equidem: sed scio, quam cupias minui dolorem meum. Me discessisse ab armis, numquam poenituit: tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus coniunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata; ut iam omnium iudicio constitutum esset, omnium vestrûm bona praedam esse illius victoriae; vestrûm, plane dico: numquam enim de te ipso, nisi crudelissime, cogitatum est. quare voluntatis me meae numquam poenitebit: consilii poenitet. in oppido aliquo mallem resedisse, quoad arcesserer. minus sermonis subiissem: minus accepissem doloris: ipsum hoc me non angeret. Brundisii iacere, in omnes partes est molestum. propius accedere, ut suades, quo modo sine lictoribus, quos populus dedit, possum, qui mihi incolumi adimi non possunt? quos ego nunc paullisper cum bacillis in turbam conieci ad oppidum accedens, ne quis impe

tus militum fieret. reliquo tempore me domo. Tu nunc ad Oppium et Antonium: iis placeret modo propius accedere, ut hac de re considerarem: credo, fore auctores (sic enim recipiunt) Caesari non modo de conservanda, sed etiam de augenda mea dignitate curae fore: meque hortantur, ut magno animo sim; ut omnia summa sperem: ea spondent, confirmant, quae quidem mihi exploratiora essent, si remansissem. sed ingero praeterita. vide, quaeso, igitur ea, quae restant, et explora cum istis; et si putabis opus esse, et si istis placebit, quo magis factum nostrum Caesar probet, quasi de suorum sententia factum, adhibeantur Trebonius, Pansa, si qui alii: scribantque ad Caesarem, me, quidquid fecerim, de sua sententia fecisse. Tulliae meae morbus et imbecillitas corporis me exanimat, quam tibi intelligo magnae curae esse; quod est mihi gratissimum. De Pompeii exitu mihi dubium numquam fuit. tanta enim desperatio rerum eius, omnium regum et populorum animos occuparat, ut, quocumque venisset, hoc putarem futurum. non possum eius casum non dolere. hominem enim integrum, et castum, et gravem cognovi. De Fannio consoler te? perniciosa loquebatur de mansione tua. L. vero Lentulus Hortensii domum sibi et Caesaris hortos, et Baias desponderat. omnino haec eodem modo ex hac parte fiunt: nisi quod illud erat infinitum. omnes enim, qui in Italia manserant, hostium numero habebantur. sed velim haec aliquando solutiore animo. Quintum fratrem audio profectum in Asiam, ut deprecaretur. de filio nihil audivi. sed quaere ex Diochare, Caesaris liberto, quem ego non vidi, qui istas Alexandrinas litteras attulit. is dicitur vidisse, euntem, an iam in Asia? Tuas litteras, prout res postulat, exspecto: quas velim cures quamprimum ad me perferendas. IV Kal. Decemb.

VII. CICERO ATTICO S.

Gratae tuae mihi litterae sunt, quibus accurate perscripsisti omnia, quae ad me pertinere arbitratus es. Factum igitur, ut scribis, istis placere, iisdem istis lictoribus me uti; quod concessum Sextio sit; cui non puto suos esse concessos, sed ab ipso datos. audio enim, eum ea senatus consulta improbare, quae post discessum tribunorum facta sunt. quare poterit, si volet sibi constare, nostros lictores comprobare. quamquam quid ego de lictoribus, qui paene ex Italia decedere sim iussus? nam ad me misit Antonius exemplum Caesaris ad se litterarum, in quibus erat, se audivisse, Catonem et L. Metellum in Italiam venisse, Romae ut essent palam: id sibi non placere; ne qui motus ex eo fierent; prohiberique omnes Italia, nisi quorum ipse causam cognovisset: deque eo vehementius erat scriptum. itaque Antonius petebat a me per litteras, ut sibi ignoscerem: facere se non posse, quin iis litteris pareret. tum ad eum misi L. Lamiam, qui demonstraret, illum Dolabellae dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quamprimum venirem: eius me litteris venisse. tum ille edixit ita, ut me exciperet, et Laelium nominatim. quod sane nollem. poterat enim, sine nomine, re ipsa excipi. o multas et graves offensiones! quas quidem, tu das operam, ut lenias. nec tamen nihil proficis: quin hoc ipso minuis dolorem meum, quod, ut minuas, tam valde laboras: idque velim ne gravere quam saepissime facere. maxime autem assequere quod vis, si me adduxeris, ut existimem, me honorum iudicium non funditus perdidisse. quamquam quid tu in eo potes? nihil scilicet. sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maxime consolari poterit: quod nunc quidem video non esse; sed si quid, ex eventis, ut hoc nunc accidit. dicebar debuisse cum Pompeio proficisci. exitus illius minui

eius officii praetermissi reprehensionem. sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, quam quod in Africam non ierim. iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimae gentis rempublicam defendendam, praesertim contra exercitum saepe victorem. non probant fortasse. multos enim viros bonos in Africam venisse audio, et scio fuisse antea. valde hoc loco urgeor. hic quoque opus est casu, aliqui sint ex iis, aut, si potest, omnes, qui salutem anteponant. nam si perseverant et obtinent; quid nobis futurum sit, vides. dices, quid illis, si victi erunt? honestior est plaga. Haec me excruciant. Sulpicii autem consilium, non scripsisti, cur meo non anteponeres: quod etsi non tam gloriosum est, quam Catonis, tamen et periculo vacuum est, et dolore. Extremum est eorum, qui in Achaia sunt. ii tamen ipsi se hoc melius habent, quam nos, quod et multi sunt uno in loco; et cum in Italiam venerint, domum statim venerint. Haec tu perge, ut facis, mitigare, et probare quamplurimis. Quod te excusas: ego vero et tuas causas nosco; et mea interesse puto, te istic esse, vel ut cum iis, quibus oportebit, agas, quae erunt agenda de nobis, ut ea quae egisti; in primisque hoc velim animadvertas. multos esse arbitror, qui ad Caesarem detulerint, delaturive sint, me aut poenitere consilii mei, aut non probare, quae fiant: quorum etsi utrumque verum est; tamen ab illis dicitur animo a me alienato, non quo ita perspexerint. sed totum ut hoc Balbus sustineat, et Oppius, et eorum crebris litteris illius voluntas erga me confirmetur, et hoc plane ut fiat, diligentiam adhibebis. Alterum est, cur te nolim discedere; quod scribis Tulliam efflagitare. o rem miseram! quid scribam? aut quid velim? breve faciam. lacrimae enim se subito profuderunt. tibi permitto: tu consule. tantum vide, ne hoc temporis tibi obesse aliquid possit. ignosce, obsecro te: non possum prae fletu et dolore

diutius in hoc loco commorari. tantum dicam, nihil mihi gratius esse, quam quod eam diligis. Quod litteras, quibus putas opus esse, curas dandas; facis commode. Quintum filium vidi, qui Sami vidisset, patrem Sicyone: quorum deprecatio est facilis. utinam illi, qui prius illum viderint, me apud eum velint adiutum tantum, quantum ego illos vellem, si quid possem! Quod rogas, ut in bonam partem accipiam, si qua sint in tuis litteris, quae me mordeant: ego vero in optimam; teque rogo, ut aperte, quemadmodum facis, scribas ad me omnia, idque facias quam saepissime. Vale. XIV Kalend. Ianuar.

VIII. CICERO ATTICO S.

Quantis curis afficiar, etsi profecto vides, tamen cognosces ex Lepta et Trebatio. maximas poenas pendo temeritatis meae; quam tu prudentiam mihi videri vis: neque te deterreo, quo minus id disputes, scribasque ad me quam saepissime. nonnihil enim me levant tuae litterae hoc tempore. Per eos, qui nostra causa volunt, valentque apud illum, diligentissime contendas opus est, per Balbum et Oppium maxime, ut de me scribant quam diligentissime. oppugnamur enim, ut audio, et praesentibus quibusdam, et per litteras. iis ita occurrendum, ut rei magnitudo postulat. Furnius est illic, mihi inimicissimus. Quintus misit filium non solum sui deprecatorem, sed etiam accusatorem mei. dictitat, se a me apud Caesarem oppugnari: quod refellit Caesar ipse, omnesque eius amici, neque vero desistit, ubicumque est, omnia in me maledicta conferre. nihil mihi umquam tam incredibile accidit, nihil in his malis tam acerbum. qui ex ipso audissent, cum Sicyone palam multis audientibus loqueretur, nefaria quaedam ad me pertulerunt. nosti genus, etiam expertus es fortasse: in me id est omne conversum. sed augeo commemorando dolorem, et

facio etiam tibi. quare ad illud redeo; cura, ut huius rei causa, dedita opera, mittat aliquem Balbus. ad quos videbitur, velim cures litteras meo nomine. Vale. VI Kal. Ianuar.

IX. CICERO ATTICO S.

Ego vero et incaute, ut scribis, et celerius, quam oportuit, feci, nec in ulla sum spe; quippe qui exceptionibus edictorum retinear: quae si non essent sedulitate effectae, et benivolentia tua, liceret mihi abire in solitudines aliquas. nunc ne id quidem licet. quid autem me iuvat, quod ante initum tribunatum veni, si ipsum, quod veni, nihil iuvat? iam, quid sperem ab eo, qui mihi amicus numquam fuit; cum iam lege etiam sim confectus et oppressus? quotidie iam Balbi ad me litterae languidiores; multaeque multorum ad illum, fortasse contra me. meo vitio pereo. nihil mihi mali casus attulit: omnia culpa contracta sunt. ego enim, cum genus belli viderem, imparata et infirma omnia contra paratissimos, sciveram, (quid facerem?) ceperamque consilium non tam forte, quam mihi praeter ceteros concedendum. cessi meis, vel potius parui: ex quibus unus qua mente fuerit, is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius litteris, quas ad te et ad alios misit: quas ego numquam aperuissem, nisi res acta sic esset. Delatus est ad me fasciculus: solvi, si quid ad me esset litterarum: nihil erat: epistola Vatinio et Ligurio altera: iussi ad eos deferri: illi ad me statim ardentes dolore venerunt, scelus hominis clamantes: epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. hic Ligurius furere: se enim scire, summo illum in odio fuisse Caesari: illum tamen non modo favisse, sed et tantam illi pecuniam dedisse honoris mei causa. hoc ego dolore accepto, volui scire, quid scripsisset ad ceteros. ipsi enim illi putavi perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percrebuis-

set. cognovi eiusdem generis: ad te misi: quas si putabis illi ipsi utile esse reddi, reddes; nil me laedet. nam quod resignatae sunt; habet, opinor, eius signum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis cum usus esset, tanto me dolore affecit, ut postea iacuerim: neque nunc tam pro se, quam contra me, laborare dicitur. ita omnibus rebus urgeor; quas sustinere vix possum, vel plane nullo modo possum. quibus in miseriis una est pro omnibus, quod istam miseram, patrimonio, fortuna omni spoliatam relinquam. quare te, ut polliceris, videre plane velim. alium enim, cui illam commendem, habeo neminem; quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quae mihi. sed, si me non offendes, satis tamen habeto commendatam, patruumque in ea, quantum poteris, mitigato. Haec ad te die natali meo scripsi: quo utinam susceptus non essem, aut ne quid ex eadem matre postea natum esset! plura scribere fletu prohibeor.

X. CICERO ATTICO S.

Ad meas incredibiles aegritudines aliquid novi accedit ex iis, quae de Q. Q. ad me afferuntur. P. Terentius, meus necessarius, operas in portu et scriptura Asiae pro magistro dedit. is Quintum filium Ephesi vidit VI. Id. Decemb. eumque studiose propter amicitiam nostram invitavit; cumque ex eo de me cunctaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum; volumenque sibi ostendisse orationis, quam apud Caesarem contra me esset habiturus: multa a se dicta contra eius amentiam: multa postea Patris consimili scelere secum Quintum patrem locutum: cuius furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. haec tibi dolori esse certo scio: me quidem excruciant, et eo magis, quod mihi cum illis ne querendi quidem locum futurum puto. De Africanis rebus longe alia nobis, ac tu scripseras, nuntiantur. nihil enim firmius esse dicunt, nihil paratius. accedit

Hispania, et alienata Italia; legionum nec vis eadem, nec voluntas; urbanae res perditae. quid est, ubi acquiescam, nisi quam diu tuas litteras lego? quae essent profecto crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse. sed tamen te rogo, ne intermittas scribere ad me, quidquid erit, eosque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen; non ut aliquid proficias, sed ut me tibi carum esse sentiant. Plura ad te scribam, si mihi ad eas litteras, quas proxime ad te dedi, rescripseris. Vale. XII. Kal. Febr.

XI. CICERO ATTICO S.

Confectus iam cruciatu maximorum dolorum, ne, si sit quidem, quod ad te debeam scribere, facile id exequi possim; hoc minus, quod res nulla est, quae scribenda sit; cum praesertim ne spes quidem ulla ostendatur, fore melius. ita iam ne tuas quidem litteras exspecto: quamquam semper aliquid afferunt, quod velim. quare tu quidem scribito, cum erit, cui des: ego tuis proximis, quas tamen iam pridem accepi, nihil habeo, quod rescribam. longo enim intervallo video immutata esse omnia: illa esse firma, quae debeant, nos stultitiae nostrae gravissimas poenas pendere. P. Sallustio curanda sunt H-S XXX, quae accepi a Cn. Sallustio. velim videas, ut sine mora curentur. de ea re scripsi ad Terentiam. atque hoc ipsum iam prope consumtum est. quare id quoque velim, cum illa videas, ut sit, qui utamur. hic fortasse potero sumere, si sciam istic paratum fore. sed prius, quam id scirem, nihil sum ausus sumere. Qui sit omnium rerum status noster, vides. nihil est mali, quod non et sustineam et exspectem. quarum rerum eo gravior est dolor, quo culpa maior. Ille in Achaia non cessat de nobis detrahere. nihil videlicet tuae litterae profecerunt. Vale. VIII. Id. Mart.

XII. CICERO ATTICO S.

Cephalio mihi a te litteras reddidit a. d. VIII. Id. Mart. vespere. eo autem die mane tabellarios miseram, quibus ad te dederam litteras. tuis tamen lectis litteris, putavi aliquid rescribendum esse, maxime, quod ostendis, te pendere animi, quamnam rationem sim Caesari allaturus profectionis meae tum, cum ex Italia discesserim. nihil opus est mihi nova ratione. saepe enim ad eum scripsi, multisque mandavi, non potuisse, cum cupissem, sermones hominum sustinere; multaque in eam sententiam. nihil enim erat, quod minus eum vellem existimare, quam me tanta de re non meo consilio usum esse. postea, cum mihi litterae a Balbo Cornelio minore missae essent, illum existimare, Quintum fratrem lituum meae profectionis fuisse: ita enim scripsit: qui nondum cognossem, quae de me Quintus scripsisset ad multos: etsi multa praesens in praesentem acerbe dixerat et fecerat: tamen Nilo meo his verbis ad Caesarem scripsi.

De Quinto fratre meo non minus laboro, quam de me ipso: sed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo. illud duntaxat tamen audebo petere abs te, quod te oro, ne quid existimes ab illo factum esse, quo minus mea in te officia constarent, minusve te diligerem, potiusque semper illum auctorem nostrae coniunctionis fuisse, meique itineris comitem, non ducem. quare ceteris in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua, amicitiaque vestra postulat. ego ei ne quid apud te obsim, id te vehementer etiam atque etiam rogo.

Quare, si quis congressus fuerit mihi cum Caesare, (etsi non dubito, quin is lenis in illum futurus sit, idque iam declaraverit,) ego tamen is ero, qui semper fui. sed, ut video, multo magis est nobis laborandum de Africa; quam quidem tu scribis confirmari quoti-

die magis ad conditionis spem, quam victoriae. quod utinam ita esset! sed longe aliter esse intelligo; teque ipsam ita existimare arbitror, aliter autem scribere, non fallendi, sed confirmandi mei causa, praesertim cum adiungatur ad Africam etiam Hispania. Quod me admones, ut scribam ad Antonium, et ad ceteros: si quid videbitur tibi opus esse, velim facias id, quod saepe fecisti. nihil enim mihi venit in mentem, quod scribendum putem. Quod me audis fractiorem esse animo: quid putas, cum videas accessisse ad superiores aegritudines praeclaras generi actiones? Tu tamen velim ne intermittas, quoad eius facere poteris, scribere ad me, etiamsi rem, de qua scribas, non habebis. semper enim afferunt aliquid mihi tuae litterae. Galeonis hereditatem crevi. puto enim cretionem simplicem fuisse, quoniam ad me nulla missa est. VIII Id. Mart.

XIII. CICERO ATTICO S.

A Murenae liberto nihil adhuc acceperam litterarum. P. Sifer reddiderat eas, quibus rescribo. De Servii patris litteris quod scribis, item, Quintum in Syriam venisse, quod ais, esse qui nuntient; ne id quidem verum est. Quod certiorem te vis fieri, quo quisque in me animo sit, aut fuerit eorum, qui huc venerunt; neminem alieno intellexi. sed, quantum id mea intersit, existimare te posse certo scio. mihi cum omnia sunt intolerabilia ad dolorem, tum maxime, quod in eam causam venisse me video, ut ea sola utilia mihi esse videantur, quae semper nolui. P. Lentulum patrem Rhodi esse aiunt, Alexandriae filium; Rhodoque Alexandriam C. Cassium profectum esse constat. Quintus mihi per litteras satisfacit, multo asperioribus verbis, quam cum gravissime accusabat. ait enim, se ex litteris tuis intelligere, tibi non placere, quod ad multos de me asperius scripserit: itaque se poenitere, quod animum

tuum offenderit: sed se iure fecisse. deinde perscribit spurcissime, quas ob causas fecerit. sed neque hoc tempore, nec antea patefecisset odium suum in me, nisi omnibus rebus me esse oppressum videret. atque utinam vel nocturnis, quemadmodum tu scripseras, itineribus propius te accessissem! nunc nec ubi, nec quando te sim visurus, possum suspicari. De coheredibus Fufidianis nihil fuit, quod ad me scriberes. nam et aequum postulant; et, quidquid egisses, recte esse actum putarem. De fundo Frusinati redimendo iam pridem intellexisti voluntatem meam: etsi tum meliore loco res erant nostrae, neque desperaturi mihi ita videbamur; tamen in eadem sum voluntate. id quemadmodum fiat, tu videbis. et velim, quoad poteris, consideres, ut sit, unde nobis suppeditentur sumtus necessarii. si quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, cum id videbamur sapienter facere, detulimus. itaque tum et a tuo villico sumsimus, et aliunde mutuati sumus, cum Quintus quereretur per litteras, sibi nos nihil dedisse; qui neque ab illo rogati sumus, neque ipsi eam pecuniam aspeximus. sed velim videas, quid sit, quod confici possit, quidque mihi de omnibus des consilii: et caussam nosti. Plura ne scribam, dolore impedior. si quid erit, quod ad quos scribendum meo nomine putes, velim, ut soles, facias: quotiesque habebis, cui des ad me litteras, nolim praetermittas. Vale.

XIV. CICERO ATTICO S.

Non me offendit veritas litterarum tuarum, quod me, cum communibus, tum praecipuis malis oppressum, ne incipis quidem, ut solebas, consolari, faterisque id fieri iam non posse. nec enim ea sunt, quae erant antea, cum, ut nihil aliud, comites me et socios habere putabam. omnes enim Achaici deprecatores, item qui in Asia, quibus non erat ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi.

ita praeter Laelium, neminem habeo culpae socium: qui tamen hoc meliore in causa est, quod iam est receptus. de me autem, non dubito, quin ad Balbum et ad Oppium scripserit: a quibus, si quid esset laetius, certior factus essem: tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso colloquare velim, et ad me, quid tibi responderint, scribas: non quod ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis; sed tamen aliquid consuli et prospici poterit. etsi omnium conspectum horreo, praesertim hoc genero; tamen, in tantis malis quid aliud velim, non reperio. Quintus pergit, ut ad me et Pansa scripsit, et Hirtius: isque item Africam petere cum ceteris dicitur. Ad Minucium Tarentum scribam, tuas litteras mittam. ad te scribam, numquid egerit. H-S XXX potuisse mirarer, nisi multa de Fufidianis praediis. et id video tamen. Te exspecto; quem videre, si ullo modo potest, (poscit enim res,) pervellem. iam extremum concluditur. Tibi facile est, quid, quale sit gravius, existimare. Vale.

XV. CICERO ATTICO S.

Quoniam iustas causas affers, quod te hoc tempore videre non possim: quaeso, quid sit mihi faciendum. ille enim ita videtur Alexandriam tenere, ut eum scribere etiam pudeat de illis rebus. Hi autem ex Africa iam affuturi videntur; Achaei, item ex Asia redituri ad eos, aut libero aliquo loco commoraturi. quid mihi igitur putas agendum? video difficile esse consilium. sum enim solus, aut cum altero, cui neque ad illos reditus sit, neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur. sed tamen scire velim, quid censeas: idque erat cum aliis, cur te, si fieri posset, cuperem videre. Minucium XII sola curasse, scripsi ad te antea: quod superest, velim videas, ut curetur. Quintus non modo non cum magna prece ad me, sed acerbissime scripsit: filius vero

mirifico odio. nihil fingi potest mali, quo non urgear. omnia tamen sunt faciliora, quam peccati dolor, qui et maximus est, et aeternus: cuius peccati si socios essem habiturus ego, quos putavi, tamen esset consolatio tenuis. sed habet aliorum omnium ratio exitum, mea nullum. alii capti, alii interclusi non veniunt in dubium de voluntate, eo minus scilicet, cum se expedierint, et una esse coeperint. ii autem ipsi, qui sua voluntate ad Fufium venerunt, nihil possunt, nisi timidi, existimari. multi autem sunt, qui, quicumque sunt, modo ad illos se recipere volent, recipientur. quo minus debes mirari, non posse me tanto dolori resistere. solius enim meum peccatum corrigi non potest, et fortasse Laelii. sed quid me id levat? C. quidem Cassium aiunt consilium Alexandriam eundi mutavisse. Haec ad te scribo, non ut queas tu demere sollicitudinem, sed ut cognoscam, ecquid tu ad ea afferas, quae me conficiunt: ad quae gener accedit, et cetera, quae, fletu reprimor, ne scribam. quin etiam Aesopi filius me excruciat. prorsus nihil abest, quin sim miserrimus. sed ad primum revertor: quid putes faciendum; occultene aliquo propius veniendum, an mare transeundum. nam hic maneri diutius non potest. De Fufidianis quare nihil potuit confici? genus enim conditionis eiusmodi fuit, in quo non solet esse controversia; cum ea pars, quae videtur esse minor, licitatione expleri posset. haec ego non sine causa quaero, suspicor enim, coheredes dubiam nostram causam putare, et eo rem in integro esse. Vale. Pridie Idus Mai.

XVI. CICERO ATTICO S.

Non meo vitio fit, hoc quidem tempore, (ante enim est peccatum,) ut me ista epistola nihil consoletur. nam et exigue scripta est, et suspiciones magnas habet, non esse ab illo; quas animadvertisse te existimo. De obviam itione ita faciam, ut suades. neque

enim valde de adventu eius opinio est: neque, si qui ex Asia veniunt, quidquam auditum esse dicunt de pace: cuius ego spe in hanc fraudem incidi. nihil video, quod sperandum putem, nunc praesertim, cum ea plaga in Asia sit accepta, in Illyricò, in Cassiano negotio, in ipsa Alexandria, in urbe, in Italia. ego vero, etiamsi rediturus ille est, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum eius negotium confectum iri puto. Quod autem scribis, quandam laetitiam bonorum esse commotam, ut sit auditum de litteris; tu quidem nihil praetermittis, in quo putes aliquid solatii esse: sed ego non adducor, quemquam bonum ullam salutem putare mihi tanti fuisse, ut eam peterem ab illo, et eo minus, quod huius consilii iam ne socium quidem habeo quemquam. Qui in Asia sunt, rerum exitum exspectant. Achaici etiam Fufio spem deprecationis afferunt. horum et timor idem fuit primo, qui meus, et constitutum. mora Alexandrina causam illorum correxit, meam evertit. quamobrem idem a te nunc peto, quod superioribus litteris, ut, si quid in perditis rebus dispiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres. si recipior ab his, quod vides non fieri; tamen, quoad bellum erit, quid agam, aut ubi sim, non reperio: sin iactor, eo minus. itaque tuas litteras exspecto; easque ut ad me sine dubitatione scribas, rogo. Quod suades, ut ad Quintum scribam de his litteris: facerem, si me quidquam istae litterae delectarent. etsi quidam scripsit ad me his verbis: *Ego, ut in his malis, Patris sum non-invitus: essem libentius, si frater tuus ea de te loqueretur, quae ego audire vellem.* Quod ais illum ad te scribere, me sibi nullas litteras remittere; semel ab ipso accepi: ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissime scripsisse, iam ante ad te scripsi. Extremum est, quod te orem, si putas rectum esse, et a te suscipi posse, cum Camillo communices,

ut Terentiam moneatis de testamento. tempora monent, ut videat, ut satisfaciat, quibus debeat. auditum ex Philotimo est, eam scelerate quaedam facere. credibile vix est. sed certe, si quid est, quod fieri possit, providendum est. de omnibus rebus velim ad me scribas: et maxime quid scribas de eo, in quo tuo consilio egeo, etiamsi nihil excogitas: id enim mihi erit pro desperato. III. Nonas Iun.

XVII. CICERO ATTICO S.

Properantibus tabellariis alienis hanc epistolam dedi; ea brevior est, et, quod eram missurus meos. Tullia mea venit ad me pridie Idus Iun. deque tua erga se observantia benivolentiaque mihi plurima exposuit, litterasque reddidit trinas. ego autem ex ipsius virtute, humanitate, pietate non modo eam voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filia debui; sed etiam incredibili sum dolore affectus, tale ingenium in tam misera fortuna versari, idque accidere nullo ipsius delicto, summa culpa mea. itaque a te neque consolationem iam, qua cupere te uti video, nec consilium, quod capi nullum potest, exspecto: teque omnia cum superioribus saepe litteris, tum proximis tentasse intelligo. Ego cum Sallustio Ciceronem ad Caesarem mittere cogitabam. Tulliam autem, non videbam esse causam, cur diutius mecum tanto in communi maerore retinerem. itaque matri eam, cum primum per ipsam liceret, eram remissurus. Pro ea, quam ad modum consolantis scripsisti, ὦ τὰν, ea putato me scripsisse, quae tu ipse intelligis responderi potuisse. Quod Oppium tecum scribis locutum, non abhorret a mea suspicione eius oratio. sed non dubito, quin istis persuaderi nullo modo possit, ea, quae faciant, mihi probari posse; quoquo modo loquar. ego tamen utar moderatione, qua potero. quamquam, quid mea intersit, ut eorum odium subeam, non intelligo. Te iusta causa impediri, quo minus ad nos

venias, video; idque mihi valde molestum est. Illum ab Alexandria discessisse, nemo nuntiat; constatque, ne profectum quidem illinc quemquam post Idus Mart. nec post Idus Decemb. ab illo datas ullas litteras. ex quo intelligis, illud, de litteris a. d. V Id. Febr. datis, (quod inane esset, etiamsi verum esset,) non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa scimus, Paestumque venisse. quid is afferat, aut quo modo exierit, aut quid in Africa fiat, scire velim. dicitur enim per Nasidium emissus esse. id quale sit, velim, si inveneris, ad me scribas. De H-S X, ut scribis, faciam. Vale. XVIII Kalend. Quint.

XVIII. CICERO ATTICO S.

De illius Alexandria discessu, nihil adhuc rumoris, contraque opinio, valde esse impeditum. itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem, et te rogo, ut me hinc expedias. quodvis enim supplicium levius est hac permansione. hac de re et ad Antonium scripsi, et ad Balbum, et ad Oppium. sive enim bellum in Italia futurum est, sive classibus utetur; hic esse me, minime convenit: quorum fortasse utrumque erit; alterum certe. intellexi omnino ex Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, quae istorum via esset: sed, ut eam flectas, te rogo. nihil omnino iam exspecto, nisi miserum. sed hoc perditius, in quo nunc sum, fieri nihil potest. quare, et cum Antonio loquare, velim, et cum istis; et rem, ut poteris, expedias; et mihi quamprimum de omnibus rebus rescribas. Vale. XII Kal. Quint.

XIX. CICERO ATTICO S.

Cum tuis dare possem litteras, non praetermisi: etsi, quod scriberem, non habebam. tu ad nos et rarius scribis, quam solebas, et brevius: credo, quia nihil habes, quod me putes libenter legere, aut audire posse. verumtamen velim, si quid erit, qualecumque

erit, scribas. est autem unum, quod mihi sit optandum, si quid agi de pace possit: quod nulla equidem habeo in spe. sed, quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare, quod optandum vix est. Philotimus dicitur Id. Sext. nihil habeo de illo amplius. tu, velim, ad ea mihi rescribas, quae ad te antea scripsi. mihi tantum temporis satis est, dum, ut in pessimis rebus, aliquid caveam, qui nihil umquam cavi. Vale. XI Kal. Sext.

XX. CICERO ATTICO S.

Septimo decimo Kal. Sept. venerat die XXVIII Seleucia Pieria C. Trebonius, is, qui se Antiochiae diceret apud Caesarem vidisse Quintum filium cum Hirtio. eos de Quinto, quae voluissent, impetrasse nullo quidem negotio. quod ego magis gauderem, si ista nobis impetrata quidquam ad spem explorati haberent. sed et alia timenda sunt, ab aliisque, et ab hoc ipso. quae dantur, ut a domino, rursus in eiusdem sunt potestate. etiam Sallustio ignovit. omnino dicitur nemini negare. quod ipsum est suspectum, notionem eius differri. M. Gallius Q. F. mancipia Sallustio reddidit. is venit ut legiones in Siciliam traduceret: et protinus iturum Caesarem Patris. quod si faciet, ego, quod ante mallem, aliquo propius accedam. tuas litteras ad eas, quibus a te proxime consilium petivi, vehementer exspecto. Vale. XVI Kal. Septemb.

XXI. CICERO ATTICO S.

Accepi VI Kal. Sept. litteras a te, datas XII Kal. doloremque, quem ex Quinti scelere iampridem acceptum iam abieceram, lecta eius epistola gravissimum cepi. tu etsi non potuisti ullo modo facere, ut mihi illam epistolam non mitteres: tamen mallem, non esse missam. Ad ea autem, quae scribis de testamento, videbis, quid, et quo modo. De nummis et illa sic

scripsit, ut ego ad te antea; et nos, si quid opus erit, utemur ex eo, de quo scribis. Ille ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore. multa enim in Asia dicuntur morari, maxime Pharnaces. legio XII, ad quam primum Sulla venit, lapidibus egisse hominem dicitur. nullam putant se commoturam. illum arbitrantur protinus Patris in Siciliam. sed, si hoc ita est, huc veniat necesse est. ac mallem illum. aliquo enim hinc evasissem. nunc metuo, ne sit exspectandum; et cum reliquis etiam loci gravitas hic miserrime perferenda. Quod me mones ut ea videam, quae ad tempus accommodem: facerem, si res pateretur, et si ullo modo fieri posset. sed in tantis nostris peccatis, tantisque nostrorum iniuriis, nihil est, quod aut facere dignum nobis, aut simulare possim. Sullana confers: in quibus omnia genere ipso praeclarissima fuerunt, moderatione paullo minus temperata. haec autem eiusmodi sunt, ut obliviscar mei; multoque malim, quod omnibus sit melius, quorum utilitati meam iunxi. Tu ad me tamen velim quam saepissime scribas, eoque magis, quod praeterea nemo scribit: ac si omnes, tuas tamen maxime exspectarem. Quod scribis, illum per me Quinto fore placatiorem: scripsi ad te antea, eum statim Quinto filio omnia tribuisse, nostri nullam mentionem. Vale.

XXII. CICERO ATTICO S.

Diligenter mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius. accepi enim a te litteras, quibus videris vereri, ut epistolas illas acceperim: quas quidem vellem mihi numquam redditas. auxerunt enim mihi dolorem: nec si in aliquem incidissent, quidquam novi attulissent. quid enim tam pervulgatum, quam illius in me odium, et genus hoc litterarum? quod ne Caesar quidem ad istos videtur misisse, [quasi] quo illius improbitate offenderetur, sed, credo, uti notiora nostra mala essent. Nam quod te vereri scribis, ne

illi obsint, eique rei mederi; ne rogari quidem se passus est de illo: quod quidem mihi molestum non est: illud molestius, istas impetrationes nostras nihil valere. Sulla, ut opinor, cras hic erit cum Messala. currunt ad illum pulsi a militibus; qui se negant usquam, nisi acceperint. ergo ille huc veniet: quod non putabant: tarde quidem. itinera enim ita facit, ut multos dies in oppidum ponat. Pharnaces autem, quoquo modo aget, afferet moram. quid mihi igitur censes? iam enim corpore vix sustineo gravitatem huius caeli, qui mihi laborem affert in dolore. An his illuc euntibus mandem, ut me excusent, ipse accedam propius? quaeso, attende, et me, quod adhuc saepe rogatus non fecisti, consilio iuva: scio rem difficilem esse: sed, ut in malis, etiam illud mea magni interest, te ut videam. profecto aliquid profecero, si id acciderit. De testamento, ut scribis, animadvertes.

XXIII. CICERO ATTICO S.

Quod ad te scripseram, ut cum Camillo communicares, de eo Camillus mihi scripsit, te secum locutum. tuas litteras exspectabam. nisi illud quidem mutari, si aliter est et oportet, non video posse. sed cum ab illo accepissem litteras, desideravi tuas: etsi putabam, te certiorem factum non esse. modo valeres. scripseras enim, te quodam valitudinis genere tentari. Acusius quidam Rhodo venerat VIII Id. Quint. is nuntiabat, Quintum filium ad Caesarem profectum IV Kal. Iun. Philotimum Rhodum pridie eum diem venisse; habere ad me litteras. ipsum Acusium audies, sed tardius iter faciebat: eo feci, ut has celeriter eunti darem. quid sit in iis litteris, nescio: sed mihi valde Quintus frater gratulatur. equidem in meo tanto peccato nihil ne cogitatione quidem assequi possum, quod mihi tolerabile possit esse. Te oro, ut de hac misera cogites: et illud, de quo ad te pro-

xime scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam, et etiam de ipso testamento. illud quoque vellem antea: sed omnia timuimus. melius quidem in pessimis nihil fuit discidio. aliquid fecissemus, ut viri, vel tabularum novarum nomine, vel nocturnarum expugnationum, vel Metellae, vel omnium malorum: nec res perisset: et videremur aliquid doloris virilis habuisse. memini omnino tuas litteras, sed et tempus illud: etsi quidvis praestitit. nunc quidem ipse videtur denuntiare. audimus enim de statu reipublicae. o dii! generumne nostrum potissimum, ut hoc, vel tabulas novas? placet mihi igitur, et idem tibi, nuntium remitti. petet fortasse tertiam pensionem. considera igitur, tumne, cum ab ipso nascetur, an prius. ego, si ullo modo potuero, vel nocturnis itineribus experiar, ut te videam. tu et haec, et si quid erit, quod intersit mea scire, scribas velim. Vale.

XXIV. CICERO ATTICO S.

Quae dudum ad me, et, quae etiam ante his ad Tulliam de me scripsisti, ea sentio esse vera. eo sum miserior, (etsi nihil videbatur addi posse,) quod mihi non modo irasci gravissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune licet. quare istud feramus. quod cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quae tu, ne accidant, ut caveamus, mones. ea enim est a nobis contracta culpa, ut omni statu, omnique populo eundem exitum habitura videatur, sed ad meam manum redi: dehinc enim haec occultius agenda. vide, quaeso etiam nunc de testamento, quod tum factum, cum illa quaerere coeperat. non credo, te commorit; neque enim rogarit; ne me quidem. sed quasi ita sit: quoniam in sermonem iam venisti, poteris eam monere, ut alicui committat, cuius extra periculum huius belli fortuna sit. equidem tibi potissimum velim, si idem illa vellet: quam quidem celo miseram, me is

hoc timere de illo altero. Scio equidem vaenire nunc nil posse: sed seponi et occultari possunt, ut extra ruinam sint eam, quae impendet. Nam quod scribis, nobis nostra et tua Tulliae fore parata: tua credo: nostra quae poterunt esse? de Terentia autem (mitto cetera, quae sunt innumerabilia) quid ad hoc addi potest? scripseras, ut H-S XII permutaret; tantum esse reliquum de argento. misit illa ccIↃↃ mihi, et adscripsit, tantum esse reliquum. cum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis quid in maxima re fecerit? Philotimus non modo nullus venit, sed ne per litteras quidem, aut per nuntium certiorem facit me, quid egerit. Epheso qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis in ius adeuntem vidisse nuntiant: quae quidem (ita enim verisimile est) in adventum Caesaris fortasse reiiciuntur. ita aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celerius perferendum, et eo me magis esse despectum: aut, etiamsi quid habet, id, nisi omnibus suis negotiis confectis, ad me referre non curat. ex quo magnum equidem capio dolorem, sed non tantum, quantum videor debere. nihil enim mea minus interesse puto, quam quid illinc afferatur. id quam ob rem, te intelligere certo scio. Quod me mones de vultu et oratione ad tempus accommodanda; etsi difficile est, tamen imperarem mihi, si mea quidquam interesse putarem. Quod scribis, litteris putare Africanum negotium confici posse: vellem scriberes, cur ita putares: mihi quidem nihil in mentem venit, quare id putem fieri posse: tu tamen, velim, si quid erit, quod consolationis aliquid habeat, scribas ~~ad me. sin,~~ ut perspicio, nihil erit, scribas id ipsum. ego ad te, si quid audiero citius, scribam. Vale. VIII Id. Sext.

XXV. CICERO ATTICO S.

Facile assentior tuis litteris; quibus exponis pluribus verbis, nullum te habere consilium, quo a te possim iuvari. consolatio certe nulla est, quae levare possit

dolorem meum. nihil est enim contractum casu. nam id esset ferendum. sed omnia fecimus iis erroribus et miseriis et animi et corporis, quibus proximi utinam mederi maluissent. quam ob rem, quoniam neque consilii tui, neque consolationis cuiusquam spes ulla mihi ostenditur, non quaeram haec a te posthac. tantum velim, ne intermittas: scribas ad me, quidquid veniet tibi in mentem, cum habebis, cui des, et dum erit, ad quem des: quod longum non erit. Illum discessisse Alexandria, rumor est non firmus, ortus ex Sulpicii litteris: quas cuncti postea nuntii confirmarunt: quod verum, an falsum sit, quoniam mea nihil interest, utrum malim, nescio. Quod ad te iampridem de testamento scripsi; apud ἐπίστον illas velim; ut possint, advertas. ego huius miserrimae fatuitate confectus conflictor, nihil umquam simile natum puto: cui si qua re consulere aliquid possum, cupio a te admoneri. video eandem esse difficultatem, quam in consilio dando ante; tamen hoc me magis sollicitat, quam omnia. In pensione secunda caeci fuimus. alium mallem. sed praeteriit. te oro, ut in perditis rebus, si quid cogi, confici potest, quod sit in tuto, ex argento, neque satis multa ex supellectile, des operam. iam enim mihi videtur adesse extremum, nec ulla fore conditio pacis, eaque, quae sunt, etiam sine adversario peritura. haec etiam, si videbitur, cum Terentia loquare oportune. non queo omnia scribere. Vale. III Non. Quint.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM

LIB. XII.

ARGVMENTVM.

Omittuntur sine litteris menses non pauciores sex: nempe ex Kal. Sept. in quibus desinit liber proxime superior, ad usque tempus illud, cum iam bellum in Africa contra Scipionem et Iubam Caesar gereret. Nam a bello Alexandrino et Ponti reversus, consulque III. cum M. Aemilio Lepido creatus, summa hieme, hoc est, II Kal. Ian. conscendit, exercitumque in Africam traiecit; quo tempore quatuor primae epistolae scriptae sunt. Quinta et sexta datae videntur, cum iam Caesar vel appropinquaret, vel rediisset. Rediit autem a. d. XII Kal. Sept. auctore Hirtio. Reliquae, cum in Hispania contra Pompeii liberos pugnaretur, eodem C. Caesare Dictatore III, designato IV, collega et Magistro Eq. M. Aemilio Lepido, quo tempore Tullia ex partu, ut Pedianus et Plutarchus aiunt, apud Lentulum decessit. Itaque cum se Cicero Asturae abdidisset, quotidianas paene litteras mittebat, gemitus luctusque continentes; item preces contentionemque, ut horti sibi ab Attico curarentur, in quibus filiae fanum condere posset. Fluxere, dum haec scribuntur, menses plus minus duodeviginti. Nam ex Kal. Ian. eius anni, quo Caesar in Africam transmisit, ad aestatis initium anni illius, quo quartam Dictaturam in Hispania gessit, tot fere numerantur. Aestatem porro reliquam fuisse, scriptis libri huius epistolis, ex prima tertii decimi cognosci licet.

I. CICERO ATTICO S.

Vndecimo die postquam a te discesseram, hoc litterularum exaravi, egrediens e villa ante lucem: atque eo die cogitabam in Anagnino, postero autem in Tusculano; ibi unum diem. V Kalend. igitur ad constitutum. atque utinam continuo ad complexum meae Tulliae, ad osculum Atticae possim currere!

quod quidem ipsum scribe quaeso ad me; ut, dum consisto in Tusculano, sciam, quid garriat: sin rusticatur, quid scribat ad te: eique interea aut scribe salutem, aut nuntia, itemque Piliae. et tamen, etsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis. Cum complicarem hanc epistolam, noctambulus ad me venit cum epistola tua tabellarius: qua lecta, de Atticae febricula scilicet valde dolui. reliqua, quae exspectabam, ex tuis litteris, cognovi omnia. sed quod scribis, *igniculum matutinum; γεροντικώτερον* est memoriola vacillare. ego enim IV Kal. Axio dederam, tibi III, Quinto, quo die venissem, id est, V Kal. hoc igitur habebis, novi nihil. quid ergo opus erat epistola? quid, cum coram sumus, et garrimus quidquid in buccam? est profecto quiddam *λέσχη*, quae habet, etiamsi nihil subest, collocutione ipsa suavitatem.

II. CICERO ATTICO S.

Hic rumores tamen Murcum periisse naufragio; Asinium delatum vivum in manus militum; L. naves delatas in Vticam reflatu hoc; Pompeium non comparere, nec in Balearibus omnino fuisse, ut Patietus affirmat. sed auctor nullius rei quisquam. Habes, quae, dum tu abes, locuti sunt. Ludi interea Praeneste ibi Hirtius, et isti omnes. et quidem ludi dies octo. quae coenae? quae deliciae? res interea fortasse transacta est. o miros homines! at Balbus aedificat; *τί γὰρ αὐτῷ μέλει?* verum, si quaeris, homini non recta, sed voluptaria quaerenti, nonne *βεβίωται?* Tu interea dormis. iam explicandum est *πρόβλημα*, si quid acturus es. si quaeris quid putem, ego fructum puto. sed quid multa? iam te videbo; et quidem, ut spero, de via recta ad me. simul enim et diem Tyrannioni constituemus, et si quid aliud.

III. CICERO ATTICO S.

Vnum te puto minus blandum esse, quam me: et, si uterque nostrûm est aliquando adversus aliquem, inter nos certe numquam sumus. audi igitur me hoc ἀγοητεύτως dicentem: ne vivam, mi Attice, si mihi non modo Tusculanum, ubi ceteroqui sum libenter, sed μακάρων νῆσοι tanti sunt, ut sine te sim totos dies. quare obduretur hoc triduum; ut te quoque ponam in eodem πάθει· quod ita est profecto. sed velim scire, hodiene statim de auctione, aut quo die venias. ego me interea cum libellis. ac moleste fero, Vennonii me historiam non habere. sed tamen, ne nihil de re, nomen illud, quod a Caesare, tres habet conditiones, aut emtionem ab hasta: (perdere malo: etsi, praeter turpitudinem, hoc ipsum puto esse perdere:) aut delegationem a mancipe, annua die: (quis erit, cui credam? aut quando iste Metonis annus veniet?) aut, Vesteni conditionem semisse. σκέψαι igitur. ac vereor, ne iste iam auctionem nullam faciat, sed, ludis factis, ἀτύπῳ subsidio currat: ne talis vir ἀλογηθῇ. sed μελήσει.

IV. CICERO ATTICO S.

O gratas tuas mihi, iucundasque litteras! quid quaeris? restitutus est mihi dies festus. angebar enim, quod Tiro, ἐνερευθέστερον te sibi esse visum, dixerat. addam igitur, ut censes, unum diem. Sed de Catone πρόβλημα Ἀρχιμήδειον est. non assequor, ut scribam, quod tui convivae non modo libenter, sed etiam aequo animo legere possint. quin etiam, si a sententiis eius [dictis], si ab omni voluntate consiliisque, quae de republica habuit, recedam, ψιλῶςque velim gravitatem, constantiamque eius laudare; hoc ipsum tamen istis odiosum ἄκουσμα sit. sed vere laudari ille vir non potest, nisi haec ornata sint; quod ille ea, quae nunc sunt, et futura viderit, et ne fie-

rent, contenderit, et, facta ne videret, vitam reliquerit. horum quid est, quod Aledio probare possimus? sed cura obsecro, ut valeas, eamque, quam ad omnes res adhibes, in primis ad convalescendum adhibe prudentiam.

V. CICERO ATTICO S.

Quintus pater quartum, vel potius millesimum nihil sapit, qui laetetur Luperco filio, et Statio, ut cernat duplici dedecore cumulatam domum. addo etiam Philotimum tertium. o stultitiam, nisi mea maior esset, singularem! quod autem os, in hanc rem ἐράνου a te? fac, non ad διψῶσαν κρήνην, sed ad καρήνην eum venisse; sed ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ in te κρήνην, ut scribis, haurire, in tantis suis praesertim angustiis; ποῖ ταῦτ' ἄρ' ἀποσκήψει? sed ipse viderit. Cato me quidem delectat, sed etiam Bassum Lucilium sua. De Coelio, tu quaeres, ut scribis: ego nihil novi, noscenda est natura, non facultas modo. De Hortensio et Virginio, tu si quid dubitabis: etsi, quid magis placeat, ego quantum aspicio, non facile inveneris. Cum Mustela, quemadmodum scribis, cum venerit Crispus. Ad Aulum scripsi, ut ea, quae bene nossem de auro, Pisoni demonstraret. tibi enim sane assentior, et istud nimium diu duci, et omnia nunc undique contrahenda. Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud, nisi quod ad me pertineat, facile perspicio; meisque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi. sed mecum esse te puto; non solum quod meam rem agis, verum etiam quod videre videor, quo modo agas. neque enim ulla hora tui mihi est operis ignota. Tubulum praetorem video L. Metello Q. Maximo consulibus. nunc velim, P. Scaevola pontifex maximus, quibus consulibus tribunus plebis. equidem puto proximis, Caepione et Pompeio. Praetor enim P. Furio, Sex. Atilio. dabis igitur tribunatum, et, si

poteris, Tubulus quo crimine. et vide, quaeso, L. Libo, ille, qui de Ser. Galba, Censorinone et Manilio, an T. Quintio M'. Acilio consulibus tribunus plebis fuerit. conturbat enim me epitome Bruti Fanniana, an Bruti epitome Fannianorum? scripsi, quod erat in extremo: idque ego secutus, hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Laelii: sed tu me γεωμετρικῶς refelleras: te autem nunc Brutus et Fannius. ego tamen de bono auctore, Hortensio, sic acceperam, ut apud Brutum est. hunc igitur locum expedies. Ego misi Tironem Dolabellae obviam. is ad me Idibus revertetur. te exspectabo postridie. De Tullia mea tibi antiquissimum esse video: idque ita ut sit, te vehementer rogo. Ergo et in integro omnia: sic enim scribis. mihi etsi Kalendae vitandae fuerunt, Nicasionumque ἀρχέτυπα fugienda, conficiendaeque tabulae: nihil tamen tanti, ut a te abessem, fuit. cum Romae essem, et te iam iamque visurum me putarem; quotidie tamen horae, quibus exspectabam, longae videbantur. scis me minime esse blandum. itaque minus aliquanto dico quam sentio.

VI. CICERO ATTICO S.

De Coelio, vide, quaeso, ne qua lacuna sit in auro. ego ista non novi. sed certe in collubo est detrimenti satis. huc aurum si accedit: sed quid loquor? tu videbis. habes Hegesiae genus, quod Varro laudat. venio ad Tyrannionem. Ain' tu? verum hoc fuit. sine me? at ego quoties, cum essem otiosus, sine te tamen nolui? quo modo hoc ergo lues? uno scilicet, si mihi librum miseris: quod ut facias, etiam atque etiam rogo. etsi me non magis liber ipse delectabit, quam tua admiratio delectavit. amo enim πάντα φιλόδημον: teque istam tam tenuem θεωρίαν tam valde admiratum esse gaudeo. etsi tua quidem sunt eiusmodi omnia. scire enim vis, quo uno animus

alitur. sed, quaeso, quid ex ista acuta et gravi refertur ad *τέλος?* sed longa oratio est, et tu occupatus in meo quidem fortasse aliquo negotio, et pro isto asso sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, a te nitidum solem unctumque repetemus. sed ad prima redeo. Librum, si me amas, mitte. tuus est enim profecto, quoniam quidem est missus ad te. *Chreme, tantumne ab re tua est otii tibi*, ut etiam Oratorem legas? macte virtute! mihi quidem gratum, et erit gratius, si non modo in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos Aristophanem reposueris pro Eupoli. Caesar autem mihi irridere visus est. Quaeso illud tuum, quod erat *εὐκρινὲς* et urbanum. ita porro te sine cura esse iussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo tam diu: sed quoniam iam sine horrore est, spero esse, ut volumus.

VII. CICERO ATTICO S.

Quae desideras, omnia scripsi in codicillis, eosque Eroti dedi, breviter, sed etiam plura quam quaeris; in iis, de Cicerone: cuius quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. locutus sum cum eo liberalissime: quod ex ipso; velim, si modo tibi erit commodum, sciscitere. sed quid differo? exposui, te ex me detulisse, ecquid vellet, ecquid requireret: velle Hispaniam, requirere liberalitatem. de liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio. de Hispania, duo attuli, primum idem, quod tibi, me vereri vituperationem: non satis esse, si haec arma reliquissemus? etiam contraria? deinde fore, ut angeretur, cum a fratre familiaritate et omni gratia vinceretur. velim magis liberalitate uti mea, quam sua libertate: sed tamen permisi. tibi enim intellexeram non nimis displicere. ego etiam atque etiam cogitabo, atque, ut idem facias, rogo. magna res et simplex est: manere; illud anceps. verum videbi-

mus. De Balbo, et in codicillis scripseram, et ita cogito, simul ac redierit. sin ille tardius, ego tamen triduum, et, quod praeterii, Dolabella etiam mecum.

VIII. CICERO ATTICO S.

De Cicerone, multis res placet: comes est idoneus. sed de prima pensione ante videamus. adest enim dies, et ille currit. Scribe, quaeso, quid referat Celer egisse Caesarem cum candidatis, utrum ipse in Foeniculariam, an in Martium campum cogitet. et sane scire velim, numquid necesse sit comitiis esse Romae. nam et Piliae satisfaciendum est, et utique Atticae.

IX. CICERO ATTICO S.

Nae ego essem hic libenter, atque id quotidie magis, ni esset ea causa, quam tibi superioribus litteris scripsi. nihil hac solitudine iucundius, nisi paullum interpellasset Amyntae filius. ὢ ἀπεραντολογίας ἀηδοῦς! cetera noli putare amabiliora fieri posse villa, litore, prospectu maris, tum his rebus omnibus. sed neque haec digna longioribus litteris; nec erat, quod scriberem; et somnus urgebat.

X. CICERO ATTICO S.

Male mehercule de Athamante. tuus autem dolor humanus is quidem, sed magnopere moderandus. consolationum autem multae viae, sed illa rectissima. impetret ratio, quod dies impetratura est. Alexim vero curemus, imaginem Tironis; quem aegrum Romam remisi: et, si quid habet collis ἐπιδήμιον, ad me eum Tisameno transferamus. tota domus superior vacat, ut scis. hoc puto valde ad rem pertinere.

XI. CICERO ATTICO S.

Male de Seio. sed omnia humana tolerabilia ducenda. ipsi enim quid sumus? aut quam diu haec cu-

ratuti sumus? ea videamus, quae ad nos magis pertinent, nec tamen multo: quid agamus de senatu. Et, ut ne quid praetermittam, Caesonius ad me litteras misit, Postumiam Sulpicii domum ad se venisse. De Pompeii Magni filia, tibi rescripsi, nihil me hoc tempore cogitare. alteram vero illam, quam tu scribis, puto nosti. nihil vidi foedius. sed adsum. coram igitur.

Obsignata epistola, accepi tuas. Atticae hilaritatem libenter audio: commotiunculis συμπάσχω.

XII. CICERO ATTICO S.

De dote, tanto magis perpurga. Balbi regia conditio est delegandi. quoquo modo confice. turpe est, rem impeditam iacere. Insula Arpinas habere potest germanam ἀποθέωσιν· sed vereor, ne minorem τιμὴν habere videatur. ἔκτροπος est. igitur animus in hortis: quos tamen inspiciam, cum venero. De Epicuro, ut voles; etsi μεθαρμόζομαι in posterum genus hoc personarum. incredibile est, quam ea quidam requirant. ad antiquos igitur: ἀνεμέσητον γάρ. nihil habeo, ad te quod perscribam: sed tamen institui quotidie mittere, ut eliciam tuas litteras; non quo aliquid ex his exspectem; sed nescio quo modo tamen exspecto. quare sive habes quid, sive nihil habes, scribe tamen aliquid, teque cura.

XIII. CICERO ATTICO S.

Commovet me Attica; etsi assentior Cratero. Bruti litterae scriptae et prudenter et amice, multas mihi tamen lacrimas attulerunt. Me haec solitudo minus stimulat, quam ista celebritas. te unum desidero; sed litteris non difficilius utor, quam si domi essem: ardor tamen ille idem urget et manet, non mehercule indulgente me, sed tamen non repugnante. Quod scribis de Apuleio, nihil puto opus esse tua contentione, nec Balbo et Oppio; quibus quidem ille rece-

perat, mihique etiam inserat nuntiari, se molestum omnino non futurum. sed cura, ut excuser morbi causa in dies singulos. Laenas hoc receperat. prende C. Septimium, L. Statilium. denique nemo negabit se iuraturum, quem rogaris. quod si erit durius, veniam, et ipse perpetuum morbum iurabo. cum enim mihi carendum sit conviviis, malo id lege videri facere, quam dolore. Cocceium velim appelles. quod enim dixerat, non facit. ego autem volo aliquod emere latibulum et perfugium doloris mei.

XIV. CICERO ATTICO S.

De me excusando apud Apuleium dederam ad te pridie litteras. nihil esse negotii arbitror. quemcumque appellaris, nemo negabit. sed Septimium vide, et Laenatem, et Statilium. tribus enim opus est. sed mihi Laenas totum receperat. Quod scribis a Iunio te appellatum: omnino Cornificius locuples est: sed tamen scire velim, quando dicar spopondisse, et pro patre, anne pro filio: neque eo minus, ut scribis, procuratores Cornificii, et Apuleium praediatorem videbis. Quod me ab hoc maerore recreari vis; facis, ut omnia: sed me mihi non defuisse, tu testis es. nihil enim de maerore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuae legerim. sed omnem consolationem vincit dolor. quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, ut ipse me per litteras consolarer. quem librum ad te mittam, si descripserint librarii. affirmo tibi nullam consolationem esse talem. totos dies scribo; non quo proficiam quid; sed tantisper impedior, non equidem satis, (vis enim urget,) sed relaxor tamen, omniaque nitor, non ad animum, sed ad vultum ipsum, si queam, reficiendum: idque faciens, interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam. solitudo aliquid adiuvat, sed multo plus proficeret, si tu tamen interesses: quae mihi una causa est hinc discedendi. nam, pro

malis, recte habebat: quamquam ipsum doleo; non enim iam in me idem esse poteris. perierunt illa, quae amabas. De Bruti ad me litteris scripsi ad te antea: prudenter scriptae, sed nihil, quo me adiuvarent. quod ad te scripsit, id vellem, ut ipse adesset: certe aliquid, quoniam me tam valde amat, adiuvaret. quodsi quid scies, scribas ad me velim, maxime autem, Pansa quando. De Attica, doleo: credo tamen Cratero. Piliam angi veta: satis solitus es maerere pro omnibus.

XV. CICERO ATTICO S.

Apud Apuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser, videbis. in hac solitudine careo omnium colloquio; cumque mane me in silvam abstrusi densam et asperam, non exeo inde ante vesperum. secundum te, nihil est mihi amicius solitudine. in ea mihi omnis sermo est cum litteris. eum tamen interpellat fletus: cui repugno, quoad possum. sed adhuc pares non sumus. Bruto, ut suades, rescribam. eas litteras cras habebis. cum erit cui des, dabis.

XVI. CICERO ATTICO S.

Te, tuis negotiis relictis, nolo ad me venire: ego potius accedam, si diutius impediere. etsi ne discessissem quidem e conspectu tuo, nisi me plane nihil ulla res adiuvaret. quodsi esset aliquod levamen, id esset in te uno: et, cum primum ab aliquo poterit esse, a te erit. nunc tamen ipsum sine te esse non possum. sed nec tuae domi probabatur, nec meae poteram; nec, si propius essem uspiam, tecum tamen essem. idem enim te impediret, quo minus mecum esses, quod nunc etiam impedit. mihi adhuc nihil prius fuit hac solitudine: quam vereor, ne Philippus tollat. heri enim vesperi venerat. Me scriptio et litterae non leniunt, sed obturbant.

XVII. CICERO ATTICO S.

Marcianus ad me scripsit, me excusatum esse apud Apuleium a Laterensi, Nasone, Laenate, Torquato, Strabone. iis velim meo nomine reddendas litteras cures, gratum mihi eos fecisse. Quod pro Cornificio me abhinc amplius annis XXV spopondisse dicit Flavius: etsi reus locuples est, et Apuleius praediator liberalis; tamen velim des operam, ut investiges ex consponsorum tabulis, sitne ita. mihi enim ante aedilitatem meam nihil erat cum Cornificio. potest tamen fieri. sed scire certum velim; et appelles procuratores, si tibi videtur. quamquam quid ad me? verumtamen. Pansae profectionem scribes, cum scies. Atticam salvere iube, et eam cura obsecro diligenter. Piliae salutem.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Dum recordationes fugio, quae quasi morsu quodam dolorem efficiunt, refugio a te admonendo. quod velim mihi ignoscas, cuicuimodi est. etenim habeo nonnullos ex iis, quos nunc lectito, auctores, qui dicant, fieri id oportere, quod saepe tecum egi, et quod a te approbari volo. de fano illo dico; de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. equidem neque de genere dubito; placet enim mihi Cluatii: neque de re; statutum est enim: de loco nonnumquam. velim igitur cogites. ego, quantum his temporibus tam eruditis fieri poterit, profecto illam consecrabo omni genere monimentorum, ab omnium ingeniis scriptorum, et Graecorum et Latinorum: quae res forsitan sit refricatura vulnus meum. sed iam quasi voto quodam et promisso me teneri puto; longumque illud tempus, cum non ero, magis me movet, quam hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur. habeo enim nihil, tentatis rebus omnibus, in quo acquiescam. nam, dum

illud tractabam, de quo antea scripsi ad te, quasi fovebam dolores meos. nunc omnia respuo; nec quicquam habeo tolerabilius, quam solitudinem: quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus. nam, ut heri me salutavit, statim Romam profectus est. Epistolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat, scripsi, misi ad te. curabis cum tua perferendam. eius tamen misi ad te exemplum, ut, si minus placeret, ne mitteres. Domestica quod ais ordine administrari, scribes, quae sint ea. quaedam enim exspecto. Cocceius vide ne frustretur. nam Libo quod pollicetur, ut Eros scribit, non incertum puto. de sorte mea Sulpicio confido, et Egnatio scilicet. de Apuleio, quid est, quod labores, cum sit excusatio facilis? Tibi ad me venire, ut ostendis, vide, ne non sit facile. est enim longum iter, discedentemque te, quod celeriter tibi erit fortasse faciendum, non sine magno dolore dimittam. sed omnia, ut voles. ego enim, quidquid feceris, id cum recte, tum etiam mea causa factum putabo. Heri, cum ex aliorum litteris cognovissem de Antonii adventu, admiratus sum, nihil esse in tuis. sed erant pridie fortasse scriptae, quam datae. neque ista quidem curo. sed tamen opinor propter praedes suos accucurrisse. Quod scribis, Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui: primum tibi persuade, me istaec non curare, neque esse quidquam aut parvae curae, aut novae loci. sed tamen quid simile? illa eos non adhibuit, quos existimavit quaesituros, nisi scissent, quid esset. num id etiam mihi periculi fuit? sed tamen faciat illa, quod ego. dabo meum testamentum legendum cui voluerit: intelliget, non potuisse honorificentius a me fieri de nepote, quam fecerim. nam quod non advocavi ad obsignandum: primum mihi non venit in mentem; deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. tute scis, (si modo meministi,) me tibi tum dixisse, ut de tuis aliquos adduceres. quid enim opus

erat multis? equidem domesticos iusseram. tum tibi placuit, ut mitterem ad Silium: inde est natum, ut ad Publilium. sed necesse neutrum fuit. hoc tu tractabis, ut tibi videtur.

XIX. CICERO ATTICO S.

Est hic quidem locus amoenus, et in mari ipso, qui et Antio et Circaeis aspici possit: sed ineunda nobis ratio est, quemadmodum in omni mutatione dominorum, qui innumerabiles fieri possunt in infinita posteritate, (si modo haec stabunt,) illud quasi consecratum remanere possit. equidem iam nihil egeo vectigalibus, et parvo contentus esse possum. cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare, et quidem ob hanc causam maxime. nihil enim video, quod tam celebre esse possit; sed quos, coram videbimus; ita tamen, ut hac aestate fanum absolutum sit. Tu tamen cum Apella Chio confice de columnis. De Cocceio et Libone quae scribis, approbo; maxime, quod de iudicatu meo. De sponsu, si quid perspexeris: et tamen quid procuratores Cornificii dicant, velim scire; ita ut in ea re te, cum tam occupatus sis, non multum operae velim ponere. De Antonio quoque Balbus ad me cum Oppio conscripsit, idque tibi placuisse, ne perturbarer. illis egi gratias. te ta en, ut iam ante ad te scripsi, scire volo, me neque isto nuntio esse perturbatum, nec iam ullo perturbatum iri. Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac iam incipito scribere ad me, de Bruti adventu quid exspectes, id est, quos ad dies. id, si scies ubi iam sit, facile coniectura assequere. Quod ad Tironem de Terentia scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negotium. vides et officium agi meum quoddam, cui tu es conscius, et, ut nonnulli putant, Ciceronis rem. me quidem id multo magis movet, quod mihi est et sanctius et antiquius; praesertim cum

hoc alterum neque sincerum, neque firmum putem fore.

XX. CICERO ATTICO S.

Nondum videris perspicere, quam me nec Antonius commoverit, nec quidquam iam eiusmodi possit commovere. de Terentia autem scripsi ad te iis litteris, quas dederam pridie. Quod me hortaris, idque a ceteris desiderari scribis, ut dissimulem, me tam graviter dolere; possumne magis, qui totos dies consumo in litteris? quod etsi non dissimulationis, sed potius leniendi et sanandi animi causa facio: tamen, si mihi minus proficio, simulationi certe facio satis. Minus multa ad te scripsi, quod exspectabam tuas litteras ad eas, quas ad te pridie dederam. exspectabam autem maxime de fano, nonnihil etiam de Terentia. Velim me facias certiorem proximis litteris, Cn. Caepio, Serviliae Claudii pater, vivone patre suo naufragio perierit, an mortuo; item Rutilia vivone C. Cotta, filio suo, mortua sit, an mortuo. pertinent ad eum librum, quem de luctu minuendo scripsimus.

XXI. CICERO ATTICO S.

Legi Bruti epistolam, eamque tibi remisi, sane non prudenter rescriptam ad ea, quae requisieras. sed ipse viderit: quamquam illud turpiter ignorat, Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse; quam omnes ante dixerant, praeter Caesarem: et cum ipsius Caesaris tam severa fuerit, qui tum praetorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottae, L. Caesaris, C. Pisonis, etiam M'. Glabrionis, Silani, Murenae, designatorum consulum. cur ergo in sententiam Catonis? quia verbis luculentioribus et pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic

laudat, quod retulerim, non quod patefecerim; quod cohortatus sim, quod denique ante, quam consulerem, ipse indicaverim. quae omnia, quia Cato laudibus extulerat in caelum, perscribendaque censuerat; idcirco in eius sententiam est facta discessio. hic autem se etiam tribuere multum mihi putat, quod scripserit, *optimum consulem.* quis enim ieiunius dixit inimicus? Ad cetera vero tibi quemadmodum rescripsit? tantum rogat, de senatus consulto ut corrigas. hoc quidem fecisses, etiamsi a Ranio admonitus esses. sed haec iterum ipse viderit. De hortis, quoniam probas, effice aliquid. rationes meas nosti. si vero etiam a Faberio aliquid accedit, nihil negotii est. sed etiam sine eo posse videor contendere. venales certe sunt Drusi, fortasse et Lamiani et Cassiani: sed coram. De Terentia non possum commodius scribere, quam tu scribis. officium sit nobis antiquissimum. si quid nos fefellerit, illius malo me, quam mei poenitere. Oviae C. Lolii curanda sunt H-S C. negat Eros posse sine me; credo, quod accipienda aliqua sit et danda aestimatio. vellem tibi dixisset. si enim res est, ut mihi scribit, parata; nec in eo ipso mentitur: per te confici potuit. id cognoscas, et conficias velim. Quod me in forum vocas; eo vocas, unde, etiam bonis meis rebus, fugiebam. quid enim mihi cum foro, sine iudiciis, sine curia, in oculos incurrentibus iis, quos aequo animo videre non possum? Quod autem homines a me postulare scribis, ut Romae sim, neque mihi, ut absim, concedere, aut quatenus eos mihi concedere: iam pridem scito esse, cum unum te pluris, quam omnes illos, putem: ne me quidem contemno: meoque iudicio multo stare malo, quam omnium reliquorum. neque tamen progredior longius, quam mihi doctissimi homines concedunt: quorum scripta omnia, quaecumque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis aegroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certe afflicti et fra-

animi non fuit. ab his me remediis noli in istam turbam vocare, ne recidam.

XXII. CICERO ATTICO S.

De Terentia, quod mihi omne onus imponis; non cognosco tuam in me indulgentiam. ista enim sunt ipsa vulnera, quae non possum tractare sine maximo gemitu. moderare igitur, quaeso, ut potes. neque enim a te plus, quam potes, postulo: potes autem, quid veri sit, perspicere tu unus. De Rutilia, quoniam videris dubitare, scribes ad me, cum scies; sed quamprimum, num Clodia, D. Bruto consulari, filio suo, mortuo, vixerit. id de Marcello, aut certe de Postumia sciri potest: illud autem de M. Cotta, aut de Syro, aut de Satyro. De hortis, etiam atque etiam te rogo. omnibus meis, eorumque, quos scio mihi non defuturos, facultatibus, sed potero meis, enitendum mihi est. sunt etiam, quae vendere facile possim. sed, ut non vendam, eique usuram pendam, a quo emero, non plus annum possum assequi: quod volo, si tu me adiuvas. paratissimi sunt Drusi: cupit enim vendere. proximos puto Lamiae: sed abest. tu tamen, si quid potes, odorare. ne Silius quidem quidquam utitur, et iis usuris facillime sustentabitur. habe tuum negotium: nec, quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, sed quid velim, et cur velim, existima.

XXIII. CICERO ATTICO S.

Putaram te aliquid novi; quod eiusmodi fuerat initium litterarum; quamvis non curarem quid in Hispania fieret, tamen te scripturum: sed videlicet meis litteris respondisti, ut de foro et de curia. sed domus est, ut ais, forum. quid ipsa domo mihi opus est, carenti foro? occidimus, occidimus, Attice, iam pridem nos quidem, sed nunc fatemur, posteaquam unum, quo tenebamur, amisimus. itaque solitudines sequor:

et tamen, si qua me res isto adduxerit, enitar, si quo modo potero, (potero autem,) ut praeter te nemo dolorem meum sentiat: si ullo modo poterit, ne tu quidem. atque etiam illa causa est non veniendi. meministi, quid ex te Atedius quaesierit: qui etiam nunc molesti sunt: quid existimas, si venero? De Terentia ita cura, ut scribis; meque hac ad maximas aegritudines accessione nunc maxima libera. Et, ut scias me ita dolere, ut non iaceam: quibus consulibus Carneades et ea legatio Romam venerit, scriptum est in tuo annali. haec, nunc quaero, quae causa fuerit? de Oropo, opinor; sed certum nescio: et, si ita est, quae controversiae? praeterea, qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenis, qui praefuerit hortis? qui etiam Athenis πολιτικοὶ fuerint illustres? quae te etiam ex Apollodori puto posse invenire. De Attica, molestum; sed quoniam leviter, recte esse confido. De Gamala dubium mihi non erat. unde enim tam felix Ligus pater? nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant, quae volo, levari non possum? De Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis; id ego quoque audieram, et, ut opinor, heri ad te scripseram: sed quanti quanti, bene emitur quod necesse est. mihi, quoquo modo tu existimas, (scio enim ego ipse, quid de me existimem,) levatio quaedam est, si minus doloris, at officii debiti. Ad Sicam scripsi, quod utitur L. Cotta. si nihil conficeretur de Transtiberinis, habet in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci: ad hanc rem tamen plus etiam satis. id velim cogites. nec tamen ista pretia hortorum pertimueris. nec mihi iam argento, nec veste opus est, nec quibusquam amoenis locis: hoc opus est. video etiam, a quibus adiuvari possim. sed loquere cum Silio. nihil enim est melius. mandavi etiam Sicae. rescripsit, constitutum se cum eo habere. scribat igitur ad me, quid egerit, et ut tu videbis.

XXIV. CICERO ATTICO S.

Bene fecit A. Silius, qui transegerit: neque enim ei deesse volebam, et quid possem, timebam. De Ovia, confice, ut scribis. De Cicerone, tempus esse iam videtur. sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutarine possit, an ipsi ferendum sit; de totaque re, quemadmodum, et quando placeat, velim consideres. Publilius iturusne sit in Africam, et quando, ex Atedio scire poteris: quaeras et ad me scribas, velim. Et, ut ad meas ineptias redeam, velim me certiorem facias, P. Crassus, Venuleiae filius, vivone P. Crasso consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse videor, an post. item quaero de Regillo, Lepidi filio, rectene meminerim, patre vivo mortuum. Cispiana explicabis, itemque Praeciana. De Attica, optime it. ei salutem dices, et Piliae.

XXV. CICERO ATTICO S.

Scripsit ad me diligenter Sica de Silio, seque ad te rem detulisse: quod tu idem scribis. mihi et res et conditio placet, sed ita, ut numerato malim, quam aestimatione. voluptarias enim possessiones nolet Silius. vectigalibus autem ut his possum esse contentus, quae habeo, sic vix minoribus. unde ergo numerato? H-S DC exprimes ab Hermogene, cum praesertim necesse erit: et domi video esse H-S DC. reliquae pecuniae vel usuram Silio pendemus, dum a Faberio, vel ab aliquo, qui Faberio debet, repraesentabimus. erit etiam aliquid alicunde. sed totam rem tu gubernabis. Drusianis vero hos hortis multo antepono; neque sunt umquam comparati. mihi crede, una me causa movet, in qua scio me τετυφῶσθαι. sed, ut facias, obsequere huic errori meo. Nam quod scribis ἐγγήραμα, actum iam de isto est: alia magis quaero.

XXVI. CICERO ATTICO S.

Sica, ut scribit, etiamsi nihil confecerit cum A. Silio, tamen se scribit X Kal. esse venturum. Tuis occupationibus ignosco; eaeque mihi sunt notae. De voluntate tua, ut simul simus, vel studio potius et cupiditate, non dubito. de Nicia quod scribis, si ita me haberem, ut eius humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere. sed mihi solitudo et recessus provincia est. quod quia facile ferebat Sica, ego magis illum desidero. praeterea nosti Niciae nostri imbecillitatem, mollitiam, consuetudinem victus. cur ego illi molestus velim, cum mihi ille iucundus esse non possit? voluntas tamen eius mihi grata est. Vnam rem ad me scripsisti, de qua decrevi nihil tibi rescribere. spero enim me a te impetrasse, ut privares me ista molestia. Piliae et Atticae salutem.

XXVII. CICERO ATTICO S.

De Siliano negotio, etsi mihi non est ignota condicio, tamen hodie me ex Sica arbitror omnia cogniturum. Cottae, quod negas te nosse, ultra Silianam villam est (quam puto tibi notam esse) villula sordida, et valde pusilla; nihil agri; ad aliam rem loci nihil satis ad eam, quam quaero. sequor celebritatem. sed, si perficitur de hortis Silii, hoc est, si perficis; (est enim totum positum in te;) nihil est scilicet, quod de Cotta cogitemus. De Cicerone, ut scribis, ita faciam: ipsi permittam de tempore: numorum quantum opus erit, ut permutetur, tu videbis. Ex Atedio, quod scribis, si quid inveneris, scribes. Et ego ex tuis animadverto litteris, et profecto tu ex meis, nihil habere nos, quod scribamus: eadem quotidie, quae iam iamque ipsa contrita sunt: tamen facere non possum, quin quotidie ad te mittam, ut tuas accipiam. De Bruto tamen, si quid habebis, scire

enim iam puto, ubi Pansam exspectet. si, ut consuetudo est, in prima provincia, circiter Kal. affuturus videtur. vellem tardius. valde enim urbem fugio multas ob causas. itaque id ipsum dubito, an excusationem aliquam ad illum parem: quod quidem video facile esse. sed habemus satis temporis ad cogitandum. Piliae, Atticae salutem.

XXVIII. CICERO ATTICO S.

De Silio nihilo plura cognovi ex praesente Sica, quam ex litteris eius. scripserat enim diligenter. si igitur tu illum conveneris, scribes ad me, si quid videbitur. De quo putas ad me missum esse; sit missum, necne, nescio; dictum quidem mihi certe nihil est. tu igitur, ut coepisti: et, si quid ita conficies, (quod equidem non arbitror fieri posse,) ut illi probetur, Ciceronem, si tibi placebit, adhibebis. eius aliquid interest, videri illius causa voluisse: mea quidem nihil, nisi id, quod tu scis: quod ego magni aestimo. Quod me ad consuetudinem revocas; fuit meum quidem iam pridem rempublicam lugere; quod faciebam, sed mitius. erat enim, ubi acquiescerem. nunc plane nec ego victum, nec vitam illam colere possum: nec in ea re, quid aliis videatur, mihi puto curandum. Mea mihi conscientia pluris est, quam omnium sermo. Quod me ipse per litteras consolatus sum; non poenitet me, quantum profecerim. maerorem minui: dolorem nec potui, nec, si possem, vellem. De Triario, bene interpretaris voluntatem meam. tu vero nihil, nisi ut illi volent. amo illum mortuum: tutor sum liberis: totam domum diligo. De Castriciano negotio, si Castricius pro mancipiis pecuniam accipere volet, eamque ei solvi, ut nunc solvitur; certe nihil est commodius. sin autem ita actum est, ut ipsa mancipia abduceret, non mihi videtur esse aequum. rogas enim me, ut tibi scribam, quid mihi videatur. nolo enim negotii

Quintum fratrem quidquam habere: quod, videor mihi intellexisse, tibi idem videri. Publilius, si aequinoctium exspectat, ut scribis Atedium dicere, navigaturus videtur. mihi autem dixerat per Siciliam. utrum, et quando, velim scire. Et velim aliquando, cum erit tuum commodum, Lentulum puerum visas, eique de mancipiis, quae tibi videbitur, attribuas. Piliae, Atticae, salutem.

XXIX. CICERO ATTICO S.

Silius, ut scribis, hodie. cras igitur, vel potius cum poteris, scribes, si quid erit, cum videris. Nec ego Brutum vito, nec tamen ab eo levationem ullam exspecto: sed erant caussae, cur hoc tempore istic esse nollem: quae si manebunt, quaerenda erit excusatio ad Brutum; et, ut nunc est, mansurae videntur. De hortis, quaeso explica. caput illud est, quod scis. sequitur, ut etiam mihi ipsi quiddam opus sit. nec enim esse in turba possum, nec a vobis abesse. huic meo consilio nihil reperio isto loco aptius: et de hac re quid tui consilii sit, mihi persuasum est, et eo magis, quod idem intellexi tibi videri, me ab Oppio et Balbo valde diligi. cum iis communices, quanto opere, et quare velim hortos; sed id ita posse, si expediatur illud Faberianum: sintne igitur auctores futuri, si qua etiam iactura facienda sit in repraesentando, quoad possunt adduci: totum enim illud desperatum: denique intelliges, ecquid inclinent ad hoc meum consilium adiuvandum. si quid erit, magnum est adiumentum: sin minus, quacumque ratione contendamus. vetus illud ἐγγήραμα, quemadmodum scripsisti, vel ἐνιάφιον putato. De illo Ostiensi nihil est cogitandum. si hoc non assequimur: a Lamia non puto posse: Damasippi experiendum est.

XXX. CICERO ATTICO S.

Quaero, quid ad te scribam: sed nihil est. eadem quotidie. Quod Lentulum invisis, valde gratum. pueros attribue ei, quot et quos videbitur. De Silii voluntate vendendi, et de eo, quanti, tu vereri videris, primum ne nolit, deinde ne tanti. Sica aliter: sed tibi assentior. quare, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium. Quod Silius te cum Clodio loqui vult; potes id mea voluntate facere: commodiusque est, quam, quod ille a me petit, me ipsum scribere ad Clodium. De mancipiis Castricianis, commodissimum esse credo, transigere Egnatium: quod scribis, te ita futurum putare. Cum Ovia, quaeso, vide ut conficiatur. Quoniam, ut scribis, nox erat, in hodierna epistola plura exspecto.

XXXI. CICERO ATTICO S.

Silium mutasse sententiam, Sica mirabitur. equidem magis miror, quod, cum in filium causam conferret, quae mihi non iniusta videtur; (habet enim qualem vult:) ais te putare, si addiderimus aliud, a quo refugiat, cum ab ipso id fuerit destinatum, venditurum. Quaeris a me, quod summum pretium constituam, et quantum anteire istos hortos Drusi: accessi numquam: Coponianam villam et veterem, et non magnam novi: silvam nobilem, fructum autem neutrius: quod tamen puto nos scire oportere. sed mihi, utrivis istorum, tempore magis meo, quam ratione aestimandi sunt. possim autem assequi, necne, tu velim cogites. si enim Faberianum venderem, explicare vel repraesentatione non dubitarem de Silianis, si modo adduceretur, ut venderet: si venales non haberet, transirem ad Drusum, vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi dixit. magno etiam adiumento nobis Hermogenes potest esse in repraesentando. at tu concede mihi, quaeso, ut eo animo sim,

quo is debeat esse, qui emere cupiat: et tamen servio ita cupiditati et dolori meo, ut a te regi velim. Egnatius mihi scripsit. is si quid tecum locutus erit, (commodissime enim per eum agi potest,) ad me scribe: et id agendum puto. nam cum Silio non video confici posse. Piliae et Atticae salutem. Haec ad te mea manu. vide, quaeso, quid agendum sit.

XXXII. CICERO ATTICO S.

Publilia ad me scripsit, matrem suam (cum Publilio loqueretur) ad me cum illo venturam, et se una, si ego paterer: orat multis et supplicibus verbis, ut liceat, et ut sibi rescribam. res quam molesta sit, vides. rescripsi, me etiam gravius esse affectum, quam tum, cum illi dixissem, me solum esse velle; quare nolle me hoc tempore eam ad me venire. putabam, si nihil rescripsissem, illam cum matre venturam: nunc non puto. apparebat enim, illas litteras non esse ipsius. illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illae ad me veniant. et una est vitatio, ut ego nolim. sed necesse est. te hoc nunc rogo, ut explores, ad quam diem hic ita possim esse, ut ne opprimar. ages, ut scribis, temperate. Ciceroni velim hoc proponas, ita tamen, si tibi non iniquum videbitur, ut sumtus huius peregrinationis, quibus, si Romae esset, domumque conduceret, quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, accommodet ad mercedes Argileti et Aventini: et cum ei proposueris, ipse velim reliqua moderere, quemadmodum ex iis mercedibus suppeditemus ei, quod opus sit. praestabo, nec Bibulum, nec Acidinum, nec Messalam, quos Athenis futuros audio, maiores sumtus facturos, quam quod ex eis mercedibus recipietur. itaque velim videas, primum, conductores qui sint, et quanti; deinde, ut sit, qui ad diem solvat; et, quid viatici, quid instrumenti satis sit. iumento certe Athenis nihil opus

est, quibus autem in via utatur, domi sunt plura, quam opus erat: quod etiam tu animadvertis.

XXXIII. CICERO ATTICO S.

Ego, ut heri ad te scripsi, si et Silius is fuerit, quem tu putas, nec Drusus facilem se praebuerit, Damasippum velim aggrediare. is, opinor, ita partes fecit in ripa nescio quotenorum iugerum, ut certa pretia constitueret; quae mihi nota non sunt. scribes ad me igitur, quidquid egeris. Vehementer me sollicitat Atticae nostrae valitudo: ut verear etiam, ne qua culpa sit. sed et paedagogi probitas, et medici assiduitas, et tota domus in omni genere diligens, me rursus id suspicari vetat. cura igitur. plura enim non possum.

XXXIV. CICERO ATTICO S.

Ego hic vel sine Sica (Tironi enim melius est) facillime possem esse, ut in malis: sed, cum scribas, videndum mihi esse, ne opprimar; ex quo intelligam, te certum diem illius profectionis non habere: putavi esse commodius, me istuc venire; quod idem video tibi placere. cras igitur in Sicae suburbano: inde, quemadmodum suades, puto me in Ficulensi fore. quibus de rebus ad me scripsisti, quoniam ipse venio, coram videbimus. tuam quidem et in agendis nostris rebus, et in consiliis ineundis mihique dandis, in ipsis litteris, quas mittis, benivolentiam, diligentiam, prudentiam mirifice diligo.

XXXV. CICERO ATTICO S.

Tu tamen, si quid cum Silio, vel illo ipso die, quo ad Sicam venturus ero, certiorem me velim facias, et maxime, cuius loci detractionem fieri velit. quod enim scribis, *extremi*; vide, ne is ipse locus sit, cuius causa de tota re, ut scis, est a nobis cogitatum. Hirtii epistolam tibi misi, et recentem, et benivole scriptam.

Antequam a te proxime discessi, numquam mihi venit in mentem, quo plus insumtum in monumentum esset, quam nescio quid, quod lege conceditur, tantundem populo dandum esse: quod non magno opere moveret, nisi, nescio quomodo, ἀλόγως fortasse, nollem illud ullo nomine, nisi fani, appellari. quod si volumus, vereor, ne assequi non possimus, nisi mutato loco. hoc quale sit, quaeso considera. nam etsi minus urgeor, meque ipse propemodum collegi: tamen indigeo tui consilii. itaque te vehementer etiam atque etiam rogo, magis quam a me vis, aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

XXXVI. CICERO ATTICO S.

Fanum fieri volo: neque hoc mihi erui potest: sepulcri similitudinem effugere, non tam propter poenam legis studeo, quam ut maxime assequar ἀποθέωσιν. quod poteram, si in ipsa villa fecissem: sed, ut saepe locuti sumus, commutationes dominorum reformido. in agro ubicumque fecero, mihi videor assequi posse, ut posteritas habeat religionem. Hae meae tibi ineptiae (fateor enim) ferendae sunt. non habeo, ne me quidem ipsum, quicum tam audacter communicem, quam te. si tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quaeso, legem, mihique eam mitte. si quid in mentem veniet, quo modo eam effugere possimus; utemur. Ad Brutum si quid scribes, nisi alienum putabis, obiurgato eum, quod in Cumano esse noluerit propter eam causam, quam tibi dixit. cogitanti enim mihi, nihil tam videtur potuisse facere rustice. Et, si tibi placebit sic agere de fano ut coepimus, velim cohortere, et exacuas Cluatium: nam, etiamsi alio loco placebit, illius nobis opera consilioque utendum puto. Tu ad villam fortasse cras.

XXXVII. CICERO ATTICO S.

A te heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hilaro, alteram eodem die tabellario; accepique ab Aegypta liberto eodem die, Piliam et Atticam plane belle se habere. hae litterae mihi redditae sunt tertiodecimo die. Quod mihi Bruti litteras, gratum. ad me quoque misit. eam ipsam ad te epistolam misi, et ad eam exemplum mearum litterarum. De fano, si nihil mihi hortorum invenis, (qui quidem tibi inveniendi sunt, si me tanti facis, quanti certe facis,) valde probo rationem tuam de Tusculano. quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnae curae tibi esset, ut ego consequerer id, quod magno opere vellem, numquam ea res tibi tam belle in mentem venire potuisset. sed, nescio quo pacto, celebritatem requiro. itaque hortos mihi conficias, necesse est. maxima est in Scapulae celebritas; propinquitas praeterea, ubi sis, ne totum diem in villam. quare, antequam discedis, Othonem, si Romae est, convenias pervelim. si nihil erit, etsi tu meam stultitiam consuesti ferre, eo tamen progrediar, uti stomachere. Drusus enim certe vendere vult. si ergo aliud erit, non mea erit culpa, nisi emero. qua in re ne labar, quaeso provide. providendi autem una ratio est, si quid de Scapulanis possumus. Et velim me certiorem facias, quam diu in suburbano sis futurus. Apud Terentiam gratia opus est nobis tua, tuaque auctoritate. sed facies, ut videbitur. scio enim, si quid mea intersit, tibi maiori curae solere esse, quam mihi. Hirtius ad me scripsit, Sex. Pompeium Corduba exisse, et fugisse in Hispaniam citeriorem, Cnaeum fugisse, nescio quo: neque enim curo. nihil praeterea novi. litteras Narbone dedit XIV Kal. Mai. Tu mihi de Caninii naufragio, quasi dubia misisti. scribas igitur, si quid erit certius. Quod me a maestitia avocas, multum levaris, si locum fano dederis. multo

mihi εἰς ἀποθέωσιν in mentem veniunt. sed loco valde opus est. quare etiam Othonem vide.

XXXVIII. CICERO ATTICO S.

Non dubito, quin occupatissimus fueris, qui ad me nihil litterarum. sed homo nequam, qui tuum commodum non exspectarit, cum ob eam unam causam missus esset. nunc quidem, nisi quid te tenuit, suspicor te esse in suburbano. at ego hic, scribendo dies totos, nihil equidem levor, sed tamen aberro. Asinius Pollio ad me scripsit de impuro nostro cognato. quod Balbus minor nuper satis plane, Dolabella obscure, hic apertissime. ferrem graviter, si novae aegrimoniae locus esset. sed tamen ecquid impurius? o hominem cavendum! quamquam mihi quidem. sed tenendus dolor est. Tu, quoniam necesse nihil est, sic scribes aliquid, si vacabis. Quod putas oportere pervideri iam animi mei firmitatem, graviusque quosdam scribis de me loqui, quam aut te scribere, aut Brutum: si, qui me fractum esse animo et debilitatum putant, sciant quid litterarum et cuius generis conficiam; credo, si modo homines sint, existiment me, sive ita levatus sim, ut animum vacuum ad res difficiles scribendas afferam, reprehendendum non esse; sive hanc aberrationem a dolore delegerim, quae maxime liberalissima, doctoque homine dignissima, laudari me etiam oportere. sed, cum ego faciam omnia, quae facere possim ad me adiuvandum; tu effice id, quod video te non minus, quam me laborare. Hoc mihi debere videor, neque levari posse, nisi solvero, aut videro, me posse solvere, id est, locum, qualem volo, invenero. Heredes Scapulae, si istos hortos, ut scribis tibi Othonem dixisse, partibus quatuor factis, liceri cogitant: nihil est scilicet emtori loci. sin venibunt: quid fieri possit, videbimus. nam ille locus Publicianus, qui est Trebonii et Cusinii, erat ad me allatus. sed scis aream esse.

nullo pacto probo. Clodiae sane placent; sed non puto esse venales. De Drusi hortis, quamvis ab iis abhorreas, ut scribis, tamen eo confugiam, nisi quid inveneris. aedificatio me non movet. nihil enim aliud aedificabo, nisi id, quod etiam, si illos non habuero κῦρος δ, ε, mihi sic placuit, ut cetera Antisthenis, hominis acuti magis, quam eruditi.

XXXIX. CICERO ATTICO S.

Tabellarius ad me cum sine litteris tuis venisset, existimavi tibi eam causam non scribendi fuisse, quod pridie scripsisses ea ipsa, ad quae rescripsi hac epistola. exspectaram tamen aliquid de litteris Asinii Pollionis. sed nimium ex meo otio tuum specto. quamquam tibi remitto, nisi quid necesse erit, necesse ne habeas scribere, nisi eris valde otiosus. De tabellariis facerem quod suades, si essent ullae necessariae litterae, ut erant olim, cum brevioribus diebus, tamen quotidie respondebant tempori tabellarii; et erat aliquid, Silius, Drusus, alia quaedam: nunc, nisi Otho extitisset, quod scriberemus, non erat. idipsum dilatum est: tamen allevor, cum loquor tecum absens, et multo etiam magis, cum tuas litteras lego. sed quoniam et abes (sic enim arbitror) et scribendi necessitas nulla est, conquiescent litterae, nisi quid novi extiterit.

XL. CICERO ATTICO S.

Qualis futura sit Caesaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis. itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret. volo enim eum divulgari: quod quo facilius fiat, imperabis tuis. Συμβουλευτικὸν saepe conor: nihil reperio: et quidem mecum habeo et Ἀριστοτέλους et Θεοπόμπου πρὸς Ἀλέξανδρον: sed quid simile? illi, et quae ipsis honesta e-

sent, scribebant, et grata Alexandro. ecquid tu eiusmodi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit. Quod scribis te vereri, ne et gratia et auctoritas nostra hoc meo maerore minuatur; ego, quid homines aut reprehendant, aut postulent, nescio. ne doleam? qui potest? ne iaceam? quis umquam minus? dum tua me domus levabat, quis a me exclusus? quis venit, qui offenderetur? Asturam sum a te profectus. legere isti laeti, qui me reprehendunt, tam multa non possunt, quam ego scripsi, quam bene, nihil ad rem. sed genus scribendi id fuit, quod nemo abiecto animo facere posset. triginta dies in hortis fui. quis aut congressum meum, aut facilitatem sermonis desideravit? nunc ipsum, ea lego, ea scribo, ut ii, qui mecum sunt, difficilius otium ferant, quam ego laborem. si quis requirit, cur Romae non sim: quia discessus est. cur non sim in his meis praediolis, quae sunt huius temporis: quia frequentiam illam non facile ferrem. ibi sum igitur, ubi is, qui optimas Baias habebat, quotannis hoc tempus consumere solebat. cum Romam venero, nec vultu, nec oratione reprehendar. hilaritatem illam, qua hanc tristitiam temporum condiebamus, in perpetuum amisi. constantia et firmitas nec animi, nec orationis requiretur. De hortis Scapulanis hoc videtur effici posse, aliud tua gratia, aliud nostra, ut praeconi subiiciantur. id nisi fit, excludemur, sin ad tabulam venimus, vincemus facultates Othonis nostra cupiditate. Nam quod ad me de Lentulo scribis, non est in eo. Faberiana modo res certa sit, tuque enitare, quod facis; quod volumus, consequemur. Quod quaeris; quam diu hic; paucos dies. sed certum non habeo. simul ac constituero, ad te scribam: et tu ad me, quam diu in suburbano sis futurus. quo die ego ad te haec misi, de Pilia et Attica mihi quoque eadem, quae scribis, et scribuntur, et nuntiantur.

XLI. CICERO ATTICO S.

Nihil erat, quod scriberem. scire tamen volebam, ubi esses; si abes, aut absuturus es, quando rediturus esses. facies igitur me certiorem. Et, quod tu scire volebas, ego quando ex hoc loco; postridie idus Lanuvii constitui manere; inde postridie in Tusculano, aut Romae. utrum sim facturus, eo ipso die scies. Scis, quam sit φιλαίτιον συμφορά· minime in te quidem: sed tamen avide sum affectus de fano: quod nisi, non dico, effectum erit, sed fieri videro; audebo hoc dicere (et tu, ut soles, accipies) incursabit in te dolor meus, non iure ille quidem; sed tamen feres hoc ipsum, quod scribo, ut omnia mea fers ac tulisti. omnes tuas consolationes unam hanc in rem velim conferas. si quaeris, quid optem; primum Scapulae, deinde Clodiae; postea, si Silius nolet, Drusus aget iniuste; Cusinii et Trebonii. puto Terentium esse dominum, Rebilum fuisse certo scio. sin autem tibi Tusculanum placet, ut significasti quibusdam litteris, tibi assentiar. hoc quidem utique perficies, si me levari vis; quem iam etiam gravius accusas, quam patitur tua consuetudo: sed facis summo amore, et victus fortasse vitio meo: sed tamen, si me levari vis, haec est summa levatio: vel (si verum scire vis) una. Hirtii epistolam si legeris, quae mihi quasi πρόπλασμα videtur eius vituperationis, quam Caesar scripsit de Catone; facies me, quid tibi visum sit, si tibi erit commodum, certiorem. Redeo ad fanum. nisi hac aestate absolutum erit, quam vides integram restare, scelere me liberatum non putabo.

XLII. CICERO ATTICO S.

Nullum a te desideravi diem litterarum. videbam enim quae scribis; et tamen suspicabar, vel potius intelligebam, nihil fuisse, quod scriberes. A. d. VI Id. vero et abesse te putabam, et plane videbam nihil

te habere. ego tamen ad te fere quotidie mittam. malo enim frustra, quàm te non habere, cui des; si quid forte sit, quod putes me scire oportere. itaque accepi VI Id. litteras tuas inanes. quid enim habebas, quod scriberes? mihi tamen illud, quidquid erat, non molestum fuit, nihil aliud scire me, novi te nihil habere. scripsisti tamen nescio quid de Clodia. ubi ergo ea est? aut quando ventura? placet mihi res sic, ut secundum Othonem nihil magis. sed neque hanc venditturam puto. delectatur enim, et copiosa est: et illud alterum quam sit difficile, te non fugit. sed obsecro enitamur, ut aliquid ad id, quod cupio, excogitemus. Ego me hinc postridie exiturum puto, sed aut in Tusculanum, aut domum; inde fortasse Arpinum. cum certum sciero, scribam ad te. Venerat mihi in mentem, monere te, ut id ipsum, quod facis, faceres. putabam enim, commodius te idem istud domi agere posse, interpellatione sublata.

XLIII. CICERO ATTICO S.

Ego postridie Idus, ut scripsi ad te ante, Lanuvii manere constitui; inde aut Romae, aut in Tusculano. scies ante utrumque. Quod siles, mihi illam rem fore levamento, bene facis; cum id esset, mihi crede, perinde, ut existimare tu non posses. res indicat, quanto opere id cupiam, cum tibi audeam confiteri; quem id non ita valde probare arbitrer. sed ferendus tibi in hoc meus error; ferendus? immo vero etiam adiuvandus. De Othone, diffido, fortasse quia cupio. sed tamen maior etiam res est, quam facultates nostrae, praesertim adversario et cupido, et locuplete, et herede. proximum est, ut velim Clodiae. sed si ista minus confici possunt, effice quidvis. ego me maiore religione, quam quisquam fuit ullius voti, obstrictum puto. videbis etiam Trebonianos: etsi absunt domini. sed, ut ad te heri scripsi, considerabis

etiam de Tusculano, ne aestas effluat: quod certe non est committendum.

XLIV. CICERO ATTICO S.

Et Hirtium aliquid ad te συμπαθῶς de me scripsisse facile patior; (fecit enim humane;) et te eius epistolam ad me non misisse, multo facilius. tu enim etiam humanius. Illius librum, quem ad me misit de Catone, propterea volo divulgari a tuis, ut ex istorum vituperatione sit illius maior laudatio. Quod per Mustelam agis, habes hominem valde idoneum, meique sane studiosum iam inde a Pontiano. perfice igitur aliquid. quid autem aliud, nisi ut aditus sit emtori? quod per quemvis heredem potest effici. sed Mustelam id perfecturum, si rogaris, puto. Mihi vero et locum, quem opto, ad id, quod volumus, dederis, et praeterea ἐγγήρημα. Nam illa Silii et Drusi non satis οἰκοδεσποτικὰ mihi videntur. quid enim sedere totos dies in villa ista? igitur malim primum Othonis, deinde Clodiae. si nihil fiet, aut Druso ludus est suggerendus, aut utendum Tusculano. Quod domi te inclusisti, ratione fecisti. sed quaeso conficе, et te vacuum redde nobis. Ego hinc, ut scripsi antea, postridie Id. Lanuvium, deinde postridie in Tusculano. contudi enim animum, et fortasse vici, si modo permansero. scies igitur fortasse cras, summum perendie. Sed quid est quaeso? Philotimus nec Carteiae Pompeium teneri, (qua de re litterarum ad Clodium Patavinum missarum exemplum mihi Oppius et Balbus miserant, se id factum arbitrari,) bellumque narrat reliquum satis magnum. solet omnino esse Fulviniaster. sed tamen, si quid habes, volo etiam de naufragio Caniniano scire, quid sit.

XLV. CICERO ATTICO S.

Ego hic duo magna συντάγματα absolvi. nullo enim alio modo a miseria quasi aberrare possum. tu

mihi, etiamsi nihil erit, quod scribas, quod fore ita video; tamen idipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes, dum modo ne his verbis. De Attica, optime. Ἀκηδία tua me movet: etsi scribis nihil esse. In Tusculano eo commodius ero, quod et crebrius tuas litteras accipiam, et te ipsum nonnumquam videbo. nam ceteroqui ἀνεκτότερα erant Asturae: nec haec, quae refricant, hic me magis angunt. etsi tamen, ubicumque sum, illa sunt mecum. De Caesare vicino scripseram ad te, quia cognoram ex tuis litteris. eum σύνναον Quirino malo, quam Saluti. Tu vero pervulga Hirtium. id enim ipsum putaram, quod scribis; ut, cum ingenium amici nostri probaretur, ὑπόθεσις vituperandi Catonis irrideretur.

XLVI. CICERO ATTICO S.

Vincam, opinor, animum, et Lanuvio pergam in Tusculanum. aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum est: (nam dolor idem manebit, tantum mediocrius:) aut nescio quid intersit, utrum illuc nunc veniam, an ad decem annos. neque enim ista maior admonitio, quam quibus assidue conficior, et dies et noctes. quid ergo? inquies: nihil litterae? in hac quidem re, vereor ne etiam contra. nam essem fortasse durior. isto enim animo nihil agreste, nihil inhumanum est.

XLVII. CICERO ATTICO S.

Tu igitur, ut scripsisti; nec id incommodo tuo. vel binae enim poterunt litterae. occurram etiam, si necesse erit. ergo id quidem, ut poteris. De Mustela, ut scribis; etsi magnum opus est. eo magis delabor ad Clodiam. quamquam in utroque Faberianum nomen explorandum est: de quo, nihil nocuerit, si aliquid cum Balbo eris locutus; et quidem, ut res est, emere nos velle, nec posse sine isto nomine, nec audere incerta. sed quando Clodia Romae futura est, et quia

tanti rem aestimas, eo prorsus specto: non quin illud malim; sed et magna res est, et difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede: etsi de cupiditate nemini concedam: ceteris rebus inferiores sumus. sed haec coram. Hirtii librum, ut facis, divulga. De Philotimo, idem et ego arbitrabar. Domum tuam pluris video futuram vicino Caesare. Tabellarium meum hodie exspectamus. nos de Pilia et Attica certiores faciet.

XLVIII. CICERO ATTICO S.

Domi te libenter esse facile credo. sed velim scire, quid tibi restet, aut iamne confeceris. ego te in Tusculano exspecto, eoque magis, quod Tironi statim te venturum scripsisti, et addidisti, te putare opus esse. sentiebam omnino, quantum mihi praesens prodesses; sed multo magis post discessum tuum sentio. quamobrem, ut ante ad te scripsi, aut ego ad te totus aut tu ad me, quod licebit.

XLIX. CICERO ATTICO S.

Heri, non multo post, quam tu a me discessisti, puto, quidam urbani, ut videbantur, ad me mandata et litteras attulerunt a C. Mario C. F. C. N. multis verbis agere mecum per cognationem, quae mihi secum esset, per eum Marium, quem scripsissem, per eloquentiam L. Crassi, avi sui, ut se defenderem: caussamque suam mihi perscripsit. rescripsi, patrono illi nihil opus esse, quoniam Caesaris, propinqui eius, omnis potestas esset, viri optimi, et hominis liberalissimi: me tamen ei fauturum. O tempora! fore, cum dubitet Curtius consulatum petere? Sed haec hactenus. De Tirone, mihi curae est. sed iam sciam, quid agat. heri enim misi, qui videret: cui etiam ad te litteras dedi. Epistolam ad Caesarem tibi misi. horti quam in diem proscripti sint, velim ad me scribas.

L. CICERO ATTICO S.

Vt me levarat tuus adventus, sic discessus afflixit. quare cum poteris, id est, cum Sexti auctioni operam dederis, revises nos. vel unus dies mihi erit utilis; quid dicam, gratus? ipse Romam venirem, ut una essemus, si satis consilium quadam de re haberem.

LI. CICERO ATTICO S.

Tironem habeo citius, quam verebar. venit etiam Nicias: et Valerium hodie audiebam esse venturum. quamvis multi sint, magis tamen ero solus, quam si unus esses. sed exspecto te, a Peduceo utique. tu autem significas aliquid etiam ante. verum id quidem, ut poteris. De Virgilio, ut scribis. hoc tamen velim scire, quando auctio. Epistolam ad Caesarem mitti, video tibi placere. quid quaeris? mihi quoque hoc idem maxime placuit, et eo magis, quod nihil est in ea, nisi optimi civis; sed ita optimi, ut tempora, quibus parere omnes πολιτικοὶ praecipiunt. sed scis, ita nobis esse visum, ut isti ante legerent. tu igitur id curabis. sed, nisi plane iis intelliges placere, mittenda non est. id autem utrum illi sentiant, anne simulent, tu intelliges. mihi simulatio pro repudiatione fuerit. τοῦτο δὲ μύξα ὄσῃ. De Caerellia quid tibi placeret, Tiro mihi narravit: debere, non esse dignitatis meae: perscriptionem tibi placere: hoc metuere, alterum in metu non ponere. sed et haec, et multa alia coram. sustinenda tamen, si tibi videbitur, solutio est nominis Caerelliani, dum et de Metone et de Faberio sciamus.

LII. CICERO ATTICO S.

L. Tullium Montanum nosti, qui cum Cicerone profectus est. ab eius sororis viro litteras accepi, Montanum Planco debere, quod praes pro Flaminio sit, H-S XXV: de ea re nescio quid te a Montano ro-

gatum. sane velim, sive Plancus est rogandus, sive qua re potes illum iuvare, iuves. pertinet ad nostrum officium. si res tibi forte notior est, quam mihi; aut si Plancum rogandum putas; scribas ad me velim; ut, quid rei sit, et quid rogandum, sciam. De epistola ad Caesarem quid egeris, exspecto. De Silio, non ita sane laboro. tu mi aut Scapulanos, aut Clodianos efficias, necesse est. sed nescio quid videris dubitare de Clodia; utrum, quando veniat, an sintne venales? Sed quid est, quod audio, Spintherem fecisse divortium? De lingua Latina securi es animi, dices, qui talia conscribis: ἀπόγραφα sunt: minore labore fiunt: verba tantum affero; quibus abundo.

LIII. CICERO ATTICO S.

Ego, etsi nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, quia tecum loqui videor. Hic nobiscum sunt Nicias et Valerius. hodie tuas litteras exspectabamus matutinas. erunt fortasse alterae postmeridianae, nisi te Epiroticae litterae impedient: quas ego non interpello. Misi ad te epistolas ad Marcianum et ad Montanum. eas in eundem fasciculum velim addas, nisi forte iam dedisti.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM.

LIBER XIII.

ARGVMENTVM.

Exiguum tempus mutum fuit a litteris, inter huius libri epistolas, et superioris. Scriptae autem et hae sunt, dum Caesar in Hispania contra Pompeii liberos bellum gereret, ipso eodem IV Cos. sine collega, ut Sigonio placet: belloque confecto rediret: spatio fere mensium septem. Nam aestatis initio, ut ex epistola prima colligitur, scribi coeptae sunt, fingamus ex Kalendis Iuniis: et mense Decembri desierunt. Namque tertiis Saturnalibus, quae fuerant XII Kal. Ianuarii, apud M. Tullium Caesar coenavit, ut est in epistola ultima libri huius. quamquam ultima illa videtur esse, cui est in hoc libro locus XLI assignatus, in qua de suo natali die agitur, qui fuit III Non. Ian. Argumentum illarum multiplex est, sed plurimum in illis: De epistola ad Caesarem missa: Quos in suos dialogos includere debeat: De hereditatibus quibusdam: De Quinti filii improbitate, querela: De suo Catone, et Caesaris Anticatone; et de domesticis suis rebus nonnullis.

I. CICERO ATTICO S.

Ad Ciceronem ita scripsisti, ut neque severius, neque temperatius scribi potuerit; nec magis, quam quemadmodum ego maxime vellem. prudentissime etiam ad Tullios. quare aut ista proficient, aut aliud agamus. De pecunia vero, video a te omnem diligentiam adhiberi, vel potius iam adhibitam: quod si efficis, a te hortos habebo. nec vero ullum genus possessionis est, quod malim, maxime scilicet ob eam causam, quae suscepta est; cuius festinationem mihi tollis, quoniam de aestate polliceris, vel potius recipis:

deinde etiam ad *καταβίωσιν* maestitiamque minuendam nihil mihi reperiri potest aptius: cuius rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim. sed me ipse revoco; non enim dubito, quin, quod me valde velle putes, in eo tu me ipsum cupiditate vincas. itaque istuc iam pro facto habeo. Exspecto, quid istis placeat de epistola ad Caesarem. Nicias te, ut debet, amat, vehementerque tua sui memoria delectatur. Ego vero Peduceum nostrum vehementer diligo. nam et quanti patrem feci, totum in hunc: et ipsum per se aeque amo, atque illum amavi; te vero plurimum, qui hoc ab utroque nostrum fieri velis. Si hortos inspexeris, et si de epistola certiorem me feceris; dederis mihi, quod ad te scribam: sin minus, scribam tamen aliquid. numquam enim deerit.

II. CICERO ATTICO S.

Gratior mihi celeritas tua, quam ipsa res. quid enim indignius? sed iam ad ista obduruimus, et humanitatem omnem exuimus. Tuas litteras hodie exspectabam, nihil equidem ut ex iis novi; quid enim? verumtamen. Oppio et Balbo epistolas deferri iubebis, et tamen Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis ut tantum attribuatur, si modo attribuetur, quantum debetur. accipies ab Erote. Ariarathes, Ariobarzani filius, Romam venit. vult, opinor, regnum aliquod emere a Caesare. nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. omnino eum Sestius noster parochus publicus occupavit: quod quidem facile patior. verumtamen, quod mihi, summo beneficio meo, magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per litteras, ut apud me diversetur. ad eam rem cum mitterem Alexandrum, has ei dedi litteras. Cras igitur auctio Peducei. cum poteris ergo: etsi impediet fortasse Faberius: sed tamen, cum licebit. Dionysius noster

graviter queritur, et tamen iure, a discipulis abesse tam diu. multis verbis scripsit ad me, credo item ad te: mihi quidem videtur etiam diutius afuturus: ac nollem. valde enim hominem desidero.

III. CICERO ATTICO S.

A te litteras exspectabam; nondum scilicet. nam has mane rescribebam. Ego vero ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi quod tu videris dubitare. illud enim non accipio in bonam partem, quod ad me refers: qui si ipse negotium meum gererem, nihil gererem, nisi consilio tuo. sed tamen intelligo, magis te id facere diligentia, qua semper uteris, quam quod dubites de nominibus istis. etenim Coelium non probas: plura non vis. utrumque laudo. his igitur utendum est. praes aliquando factus esses, et in his quidem tabulis. a me igitur omnia. quod dies longior est, (teneamus modo quod volumus,) puto fore istam etiam a praecone diem, certe ab heredibus. De Crispo et Mustela videbis: et velim scire, quae sit pars duorum. De Bruti adventu eram factus certior. attulerat enim ab eo Aegypta libertus litteras. misi ad te epistolam, quia commode scripta erat.

IV. CICERO ATTICO S.

Habeo munus a te elaboratum decem legatorum: et quidem puto. nam filius anno post quaestor fuit, quam consul Mummius. Sed quoniam saepius de nominibus quaeris, quid placeat; ego quoque tibi saepius respondeo, placere. Si quid poteris cum Pisone, conficies; Avius enim videtur in officio futurus. Velim ante possis: si minus, utique simul simus, cum Brutus veniet in Tusculanum. magni interest mea, una nos esse. scies autem, qui dies is futurus sit, si puero negotium dederis, ut quaerat.

V. CICERO ATTICO S.

Sp. Mummium putaram in decem legatis fuisse: sed videlicet. etenim εὔλογον fratri fuisse. fuit enim ad Corinthum. misi tibi Torquatum. colloquere tu quidem cum Silio, ut scribis, et urge. illam diem negabat esse mense Maio, istam non negabat. sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. De Crispo et Mustela, scilicet, cum quid egeris. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, satis est; praesertim cum hi tibi dies in magno nostro negotio consumantur.

VI. CICERO ATTICO S.

De aquaeductu probe fecisti. columnarium, vide, ne ullum debeamus. quamquam mihi videor audisse a Camillo, commutatam esse legem. Pisoni, quid est, quod honestius respondere possimus, quam solitudinem Catonis? nec coheredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis, (tu enim mecum egisti,) de puero Lucullo: quam pecuniam tutor (nam hoc quoque ad rem pertinet) in Achaia sumserat. sed agit liberaliter, quoniam negat se quidquam facturum contra nostram voluntatem. coram igitur, ut scribis, constituemus, quemadmodum rem explicemus. Quod reliquos coheredes convenisti, plane bene fecisti. Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo eius exemplum, sed tamen salvum est, et ait Tiro te habere oportere: et, ut recordor, una cum illius obiurgatoria tibi meam quoque, quam ad eum rescripseram, misi. Iudiciali molestia, ut caream, videbis. Tuditanum istum, proavum Hortensii, plane non noram, et filium, qui tum non potuerat esse legatus, fuisse putaram. Mummium fuisse ad Corinthum, pro certo habeo. saepe enim hic Spurius, qui nuper est, epistolas mihi pronuntiabat versiculis facetis, ad familiares missas a Corintho. sed

non dubito, quin fratri fuerit legatus, non in decem. atque hoc etiam accepi, non solitos maiores nostros legare in decem, qui essent imperatorum necessarii, ut nos, ignari pulcherrimorum institutorum, aut negligentes potius, M. Lucullum et L. Murenam, et ceteros coniunctissimos ad L. Lucullum misimus. illudque εὐλογώτατον, illum fratri in primis eius legatis fuisse. Operam tuam multam! qui et haec cures, et mea expedias, et sis in tuis multo minus diligens, quam in meis.

VII. CICERO ATTICO S.

Sextius apud me fuit, et Theopompus pridie: venisse a Caesare narrabat litteras; hoc scribere, sibi certum esse, Romae manere; causamque eam adscribere, quae erat in epistola nostra, ne se absente leges suae negligerentur, sicut esset neglecta sumtuaria. est, εὔλογον; idque eram suspicatus. sed istis mos gerendus est; nisi placet hanc ipsam sententiam nos persequi. et Lentulum cum Metella certe fecisse divortium. haec omnia tu melius. rescribes igitur quidquid voles, dum modo quid. iam enim non reperio, quod te rescripturum putem, nisi forte de Mustela, aut Silium videris. Brutus heri venit in Tusculanum post horam decimam. hodie igitur me videbit: ac vellem, cum tu adesses. iussi equidem ei nuntiari, te, quoad potuisses, exspectasse eius adventum, venturumque, si audisses: meque, ut facio, continuo te certiorem esse facturum.

VIII. CICERO ATTICO S.

Plane nihil erat, quod ad te scriberem. modo enim discesseras, et paullo post triplices remiseras. velim cures fasciculum ad Vestorium deferendum: et alicui des negotium, qui quaerat, Q. Faberii fundus num quis in Pompeiano Nolanove venalis sit. Epitomen Bruti Coelianorum velim mihi mittas, et a

Philoxeno Παναιτίου περὶ προνοίας. Te Idib. videbo cum tuis.

IX. CICERO ATTICO S.

Commodum discesseras heri, cum Trebatius venit, paullo post Curtius; hic salutandi causa: sed mansit invitatus. Trebatium nobiscum habemus. hodie mane Dolabella. multus sermo ad multum diem. nihil possum dicere ἐκτενέστερον, nihil φιλοστοργότερον. ventum est tamen ad Quintum. multa ἄφατα, ἀδιήγητα: sed unum eiusmodi, quod, nisi exercitus sciret, non modo Tironi dictare, sed ne ipse quidem auderem scribere. sed hactenus. εὐκαίρως ad me venit, cum haberem Dolabellam, Torquatus; humanissimeque Dolabella, quibus verbis secum egissem, exposuit. commodum enim egeram diligentissime: quae diligentia grata est visa Torquato. A te exspecto, si quid de Bruto: quamquam Nicias confectum putabat: sed divortium non probari. quo etiam magis laboro idem, quod tu. si quid est enim offensionis, haec res mederi potest. mihi Arpinum eundum est. nam et opus est, constitui a nobis illa praediola; et vereor, ne exeundi potestas non sit, cum Caesar venerit: de cuius adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu coniecturam faciebas ex litteris Messalae. cum illuc venero, intellexeroque quid negotii sit; tum, ad quos dies rediturus sim, scribam ad te.

X. CICERO ATTICO S.

Minime miror, te et graviter ferre de Marcello, et plura vereri periculi genera. Quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea, nec videbatur natura ferre, ut accidere posset? omnia igitur metuenda. sed illud παρὰ τὴν ἱστορίαν, tu praesertim me reliquum consularem. quid? tibi Servius, quid videtur? quamquam hoc nullam ad partem vale-

scilicet, mihi praesertim, qui non minus bene actum cum illis putem. quid enim sumus? aut quid esse possumus? domine, an foris? quod nisi mihi hoc venisset in mentem, scribere ista nescio quae, quo verterem me, non haberem. Ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, κοινότερα quaedam, et πολιτικώτερα. faciendum certe aliquid est. valde enim desiderat. Brutus si quid, curabis ut sciam: cui quidem quamprimum agendum puto, praesertim si statuit. sermunculum enim omnem aut restinxerit, aut sedarit. sunt enim, qui loquuntur etiam mecum. Sed haec ipse optime, praesertim si etiam tecum loquetur. Mihi est in animo proficisci XI Kal. hic enim nihil habeo quod agam, ne hercule illic quidem, nec usquam; sed tamen aliquid illic. Hodie Spintherem exspecto: misit enim Brutus ad me: per litteras purgat Caesarem de interitu Marcelli: in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio. nunc vero, cum de Magio constet, nonne furor eius causam omnem sustinet? plane, quid sit, non intelligo. explanabis igitur. quamquam nihil habeo, quod dubitem, nisi, ipsi Magio quae fuerit causa amentiae: pro quo quidem etiam sponsor Sunii factus. et nimirum id fuit. solvendo enim non erat. credo eum petiisse a Marcello aliquid, et illum, ut erat, constantius respondisse, οὐ ταὐτὸν εἶδος.

XI. CICERO ATTICO S.

Credebam esse facile. totum est aliud, posteaquam sum a te distinctior. sed fuit faciendum, ut et constituerem mercedulas praediorum, et ne magnum onus observantiae Bruto nostro imponerem. posthac enim poterimus commodius colere inter nos in Tusculano. hoc autem tempore, cum ille me quotidie videre vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni delectatione Tusculani. tu igitur, si Ser-

vilia venerit, si Brutus quid egerit, etiamsi constituerit, quando obviam: quidquid denique erit, quod scire me oporteat, scribes. Pisonem, si poteris, convenies. vides, quam maturum sit. sed tamen, quod commodo tuo fiat."

XII. CICERO ATTICO S.

Valde me momorderunt epistolae tuae de Attica nostra: eaedem tamen sanaverunt. quod enim te ipse consolabare eisdem litteris, id mihi erat satis firmum ad leniendam aegritudinem. Ligarianam praeclare vendidisti. posthac quidquid scripsero, tibi praeconium deferam. Quod ad me de Varrone scribis, scis me ante orationes, aut aliquid id genus solitum scribere, ut Varronem nusquam possem intexere. postea autem quam haec coepi *φιλολογώτερα*, iam Varro mihi denuntiaverat magnam sane et gravem *προσφώνησιν*. biennium praeteriit, cum ille *Καλλιππίδης* assiduo cursu cubitum nullum processerit. ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut *αὐτῷ τῷ μέτρῳ. καὶ λώϊον*, si modo potuissem. nam hoc etiam Hesiodus adscribit, *αἴ κε δύνηαι*. nunc illam *περὶ τελῶν σύνταξιν*, sane mihi probatam, Bruto, ut tibi placuit, despondimus: idque tu eum non nolle mihi scripsisti. ergo illam *ἀκαδημικὴν*, in qua homines, nobiles illi quidem, sed nullo modo philologi, nimis acute loquuntur, ad Varronem transferamus. etenim sunt *Ἀντιόχεια*, quae iste valde probat. Catulo et Lucullo alibi reponemus; ita tamen, si tu hoc probas; deque eo mihi rescribas velim. De Brinniana auctione accepi a Vestorio litteras. ait, sine ulla controversia rem ad me esse collatam. (Romae videlicet, aut in Tusculano me fore putaverunt) a. d. VIII. Kal. Quint. dices igitur vel amico tuo, S. Vettio coheredi meo, vel Labeoni nostro, paullum proferant auctionem; me circiter Nonas in Tusculano fore. cum Pisone Erotem

habes. De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus: dies adest.

XIII. CICERO ATTICO S.

Commotus tuis litteris, quod ad me de Varrone scripseras, totam Academiam ab hominibus nobilissimis abstuli, transtulique ad nostrum sodalem, et ex duobus libris contuli in quatuor. grandiores sunt omnino, quam erant illi; sed tamen multa detracta. tu autem mihi pervelim scribas, qui intellexeris illum velle. illud vero utique scire cupio, quem intellexeris ab eo ζηλοτυπεῖσθαι, nisi forte Brutum. id hercle restabat. sed tamen scire pervelim. libri quidem ita exierunt, (nisi forte me communis φιλαυτία decipit,) ut in tali genere ne apud Graecos quidem simile quidquam. tu illam iacturam feres aequo animo, quod illa, quae habes de Academicis, frustra descripta sunt. multo tamen haec erunt splendidiora, breviora, meliora. nunc autem ἀπορῶ, quo me vertam. volo Dolabellae valde desideranti. non reperio, quid: et simul αἰδέομαι Τρῶας: neque, si aliquid, potero μέμψιν effugere. aut cessandum igitur, aut aliquid excogitandum. sed quid haec levia curamus? Atticа mea, obsecro te, quid agit? quae me valde angit. sed crebro regusto tuas litteras: in his acquiesco. tamen exspecto novas.

XIV. CICERO ATTICO S.

Brinnii libertus, coheres noster, scripsit ad me, velle, si mihi placeret, coheredes, se et Sabinum Albium ad me venire. id ego plane nolo. hereditas tanti non est. et tamen obire auctionis diem facile poterunt, (est enim III. Id.) si me in Tusculano postridie Nonas mane convenerint. quodsi laxius volent proferre diem, poterunt vel biduum, vel triduum, vel ut videbitur. nihil enim interest. quare, nisi iam profecti sunt, retinebis homines. De Bruto, si quid erit:

de Caesare, si quid scies; si quid erit praeterea, scribes. Illud etiam atque etiam consideres velim, placeatne tibi mitti ad Varronem quod scripsimus. etsi etiam ad te aliquid pertinet. nam scito, te ei dialogo adiunctum esse tertium. opinor igitur consideremus. etsi nomina iam facta sunt: sed vel induci, vel mutari possunt.

XV. CICERO ATTICO S.

Quid agit, obsecro te, Attica nostra? nam triduo abs te nullas acceperam: nec mirum: nemo enim venerat: nec fortasse causa fuerat. itaque ipse, quod scriberem, non habebam. quo autem die has Valerio dabam, expectabam aliquem meorum: qui si venisset, et a te quid attulisset, videbam non defuturum, quod scriberem.

XVI. CICERO ATTICO S.

Nos, cum flumina et solitudines sequeremur, quo facilius sustentare nos possemus, pedem e villa adhuc egressi non sumus; ita magnos et assiduos imbres habebamus. Illam ἀκαδημικὴν σύνταξιν totam ad Varronem traduximus. primo fuit Catuli, Luculli, Hortensii. deinde, quia παρὰ τὸ πρέπον videbatur, quod erat hominibus nota, non illa quidem ἀπαιδευσία, sed in iis rebus ἀτριψία, simul ac veni ad villam, eosdem illos sermones ad Catonem Brutumque transtuli. ecce tuae litterae de Varrone. nemini visa est aptior Ἀντιόχεια ratio. sed tamen velim scribas ad me, primum placeatne tibi aliquid ad illum; deinde, si placebit, hocne potissimum. Quid Servilia? iamne venit? Brutus ecquid agit, ecquando? De Caesare quid auditur? Ego ad Nonas, quemadmodum dixi. Tu cum Pisone, si quid poteris.

XVII. CICERO ATTICO S.

Quinto Kalend. exspectabam Roma aliquid; non quo imperassem. igitur aliquid tuis. nunc eadem illa: quid Brutus cogitet? aut, si aliquid egit, ecquid a Caesare. sed quid ista, quae minus curo? Attica nostra quid agat, scire cupio. etsi tuae litterae (sed iam nimis veteres sunt) recte sperare iubent. tamen exspecto recens aliquid.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Vides, propinquitas quid habeat. nos vero conficiamus hortos. colloqui videbamur, in Tusculano cum essem; tanta erat crebritas litterarum. sed id quidem iam erit. ego interea admonitu tuo perfeci sane argutulos libros ad Varronem: sed tamen exspecto, quid ad ea, quae scripsi ad te: primum, qui intellexeris eum desiderare a me, cum ipse homo πολυγραφώτατος numquam me lacessisset: deinde, quem ζηλοτυπεῖν, nisi forte Brutum: quem si non ζηλοτυπεῖ, multo Hortensium minus, aut eos, qui de republica loquuntur. plane hoc mihi explices velim: in primis, maneasne in sententia, ut mittam ad eum, quae scripsi; an nihil necesse putes. sed haec coram.

XIX. CICERO ATTICO S.

Commodum discesserat Hilarus librarius IV Kal. cui dederam litteras ad te, cum venit tabellarius cum tuis litteris pridie datis: in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat te, ne tristis sis, quodque tu ἀκίνδυνα esse scribis. Ligarianam, ut video, praeclare auctoritas tua commendavit. scripsit enim ad me Balbus et Oppius, mirifice se probare; ob eamque causam ad Caesarem eam se oratiunculam misisse. hoc igitur idem tu mihi antea scripseras. In Varrone ista causa me non moveret,

ne viderer φιλένδοξος: (sic enim constituebam, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent:) sed, quia scribis et desiderari a Varrone, et magni illum aestimare, eos confeci: et absolvi, nescio quam bene, sed ita accurate, ut nihil posset supra, Academicam omnem quaestionem libris quatuor. In eis, quae erant contra ἀκαταληψίαν praeclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi: ad ea ipse respondeo: tu es tertius in sermone nostro. si Cottam et Varronem fecissem inter se disputantes, ut a te proximis litteris admoneor; mentn κωφὸν πρόσωπον esset. hoc in antiquis personis suaviter fit, ut et Heraclides in multis, et nos sex de Republica libris fecimus. sunt etiam de Oratore nostri tres, mihi vehementer probati. in eis quoque eae personae sunt, ut mihi tacendum fuerit. Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, C. Iulius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. puero me hic sermo inducitur, ut nullae esse possent partes meae. quae autem his temporibus scripsi, Ἀριστοτέλειον morem habent? in quo sermo ita inducitur ceterorum, ut penes ipsum sit principatus. ita confeci quinque libros περὶ τελῶν, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, περιπατητικὰ M. Pisoni darem. ἀζηλοτύπητον id fore putaram, quod omnes illi decesserant. Haec Academica, ut scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio contuleram. sane in personas non cadebant. erant enim λογικώτερα, quam ut illi de iis somniasse umquam viderentur. itaque, ut legi tuas de Varrone, tamquam ἕρμαιον arripui. aptius esse nihil potuit ad id philosophiae genus, quo ille maxime mihi delectari videtur, measque partes; ut non sim consecutus, ut superior mea causa videatur. sunt enim vehementer πιθανὰ Antiochia: quae diligenter a me expressa, acumen habent Antiochi, nitorem orationis nostrum; si modo is est aliquis in nobis. sed tu, dandosne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis. mihi quaedam occurrunt: sed ea coram.

XX. CICERO ATTICO S.

A Caesare litteras accepi consolatorias, datas prid. Kal. Mai. Hispali. De urbe augenda quid sit promulgatum, non intellexi: id sane scire velim. Torquato nostra officia grata esse, facile patior: eaque augere non desinam. Ad Ligarianam de uxore Tuberonis, et privigna, neque possum iam addere, (est enim res pervulgata,) neque Tuberonem volo defendere. mirifice est enim φιλαίτιος. theatrum quidem sane bellum habuisti. ego, etsi hoc loco facillime sustentor, tamen te videre cupio. itaque, ut constitui, adero. Fratrem credo a te esse conventum. scire igitur studeo, quid egeris. De fama nihil sane laboro: etsi scripseram ad te tunc stulte; *nihil melius.* curandum enim non est. atque hoc, *in omni vita sua quemque a recta conscientia transversum unguem non oportet discedere,* viden' quam φιλοσόφως? an tu nos frustra existimas haec in manibus habere? δεδῆχθαι te nollem, quod nihil erat. redeo enim rursus eodem. quidquamne me putas curare in toto, nisi ut ei ne desim? id ago scilicet, ut iudicia videar tenere. μὴ γὰρ αὐτοῖς. vellem tam domestica ferre possem, quam ista contemnere. putas autem me voluisse aliquid, quod perfectum non sit? non licet scilicet sententiam suam: sed tamen quae tunc acta sunt, non possum non probare: et tamen curare pulchre possum, sicuti facio. sed nimium multa de nugis.

XXI. CICERO ATTICO S.

Ad Hirtium dederam epistolam sane grandem, quam scripseram proxime in Tusculano. Huic, quam tu mihi misisti, rescribam alias: nunc aliis malo. Quid possum de Torquato, nisi aliquid a Dolabella? quod simul ac, continuo scietis. exspectabam hodie, aut summum cras ab eo tabellarios: qui simul ac vene-

rint, mittantur ad te. A Quinto exspecto. proficiscens enim e Tusculano VIII Kal. ut scis, misi ad eum tabellarios. Nunc, ad rem ut redeam, *inhibere* illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementer displicet. est enim verbum totum nauticum. quamquam id quidem sciebam: sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. id non esse eiusmodi, didici heri, cum ad villam nostram navis appelleretur. non enim sustinent, sed alio modo remigant. id ab ἐποχῇ remotissimum est. quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. dices hoc idem Varroni, nisi forte mutavit. nec est melius quidquam, quam ut Lucullus: *Sustineat currum, ut bonus saepe agitator, equosque.* semperque Carneades προβολὴν pugilis, et retentionem aurigae, similem facit ἐποχῇ. inhibitio autem remigum motum habet, et vehementiorem quidem remigationis, navem convertentis ad puppim. Vides, quanto hoc diligentius curem, quam aut de rumore, aut de Pollione: de Pansa etiam, si quid certius: (credo enim palam factum esse:) de Critonio, si quid esset: certe ne de Metello et Balbino. Dic mihi, placetne tibi, primum, edere iniussu meo? hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is qui Platonis libros solitus est divulgare, ex quo, λόγοισιν Ἑρμόδωρος. quid illud? rectumne existimas cuiquam ante, quam Bruto? cui te auctore προσφωνῶ. scripsit enim Balbus ad me, se a te quintum de Finibus librum descripsisse: in quo non sane multa mutavi: sed tamen quaedam. tu autem commode feceris, si reliquos continueris, ne et ἀδιόρθωτα habeat Balbus, et ἕωλα Brutus. Sed haec hactenus, ne videar περὶ μικρὰ σπουδάζειν. etsi nunc quidem maxima mihi sunt haec. quid est enim aliud? Varroni quidem quae scripsi te auctore, ita propero mittere, ut iam Romam miserim describenda. ea si voles, statim habebis. scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi po-

testas. ea vero continebis, quoad ipse te videam; quod diligentissime facere soles, cum a me tibi dictum est. cum autem fugit me tibi dicere, mirifice Caerellia studio videlicet philosophiae flagrans describit a tuis: istos ipsos de Finibus habet. ego autem tibi confirmo, (possum falli, ut humanus,) a meis eam non habere. numquam enim ab oculis meis abfuerunt. tantum porro aberat, ut binos scriberent; vix singulos confecerunt. tuorum tamen ego nullum delictum arbitror, idemque te volo existimare. a me enim praetermissum est, ut dicerem, me eos exire nondum velle. Hui quam diu de nugis? de re enim nihil habeo, quod loquar. De Dolabella tibi assentior. coheredes, ut scribis, in Tusculano. De Caesaris adventu, scripsit ad me Balbus, non ante Kal. Sext. De Attica optime, quod levius ac lenius, et quod fert εὐκόλως. Quod autem de illa nostra cogitatione scribis, in qua nihil tibi cedo; ea, quae novi, valde probo; hominem, domum, facultates. quod caput est, ipsum non novi; sed audio laudabilia de Scrofa. etiam proxime accedit, si quid hoc ad rem: εὐγενέστερος est etiam, quam pater. coram igitur, et quidem propenso animo ad probandum. accedit enim, quod patrem, ut scire te puto, plus etiam, quam non modo tu, sed quam ipse scit, amo, idque et merito, et iam diu.

XXII. CICERO ATTICO S.

De Varrone, non sine causa, quid tibi placeat, tam diligenter exquiro. occurrunt mihi quaedam. sed ea coram. te autem ζωμενέστατα intexui, faciamque id crebrius. proximis enim tuis litteris primum, te id non nolle, cognovi. De Marcello, scripserat ad me Cassius antea; τὰ κατὰ μέρος Servius. o rem acerbam! ad prima redeo. Scripta nostra nusquam malo esse, quam apud te: sed ea tum foras dari, cum utrique nostrum videbitur. ego et librarios

luos culpa libero, neque te accuso: et tamen aliud quiddam ad te scripseram, Caerelliam quaedam habere, quae, nisi a te, non potuerit. Balbo quidem intelligebam satisfaciendum fuisse: tantum nolebam, aut absoletum Bruto, aut Balbo inchoatum dari. Varroni, simul ac te videro, si tibi videbitur, mittam. quid autem dubitarim, cum videro te, scies. Attributos quod appellas, valde probe. Te de praedio aviae exerceri, moleste fero. De Bruto nostro, perodiosum: sed vita fert. mulieres autem vix satis humane, quae inimico animo ferant, cum utraque officio pareat. Tullium scribam, nihil fuit, quod appellares. nam tibi mandassem, si fuisset. nihil enim est apud eum positum nomine voti: sed est quiddam apud illum meum. id ego in hanc rem statui conferre. itaque et ego recte tibi dixi, ubi esset: et tibi ille recte negavit. sed hoc quoque ipsum continuo adoriamur. lucum hominibus non sane probo, quod est desertior: sed habet εὐλογίαν. verum hoc quoque, ut censueris; quippe qui omnia. Ego, ut constitui, adero: atque utinam tu quoque eodem die! sin quid: multa enim: utique postridie. etenim coheredes: a quis sine te opprimi, malitia est. Alteris iam litteris nihil ad me de Attica. Sed id quidem in optima spe pono. illud accuso, non te, sed illam, ne salutem quidem. at tu et illi, et Piliae plurimam: nec me tamen irasci indicaris. Epistolam Caesaris misi, si minus legisses.

XXIII. CICERO ATTICO S.

Antemeridianis tuis litteris heri statim scripsi: nunc respondeo vespertinis. Brutus, mallem, me arcesseret. nam et aequius erat, cum illi iter instaret et subitum et longum: et mehercule nunc, cum ita simus affecti, ut non possimus plane simul vivere, (intelligis enim profecto, in quo maxime posita sit συμβίωσις,) facile patiebar, nos potius Romae una esse, quam in Tusculano. Libri ad Varronem non morabantur.

sunt enim effecti, ut vidisti: tantum librariorum menda tolluntur. de quibus libris scis me dubitasse: sed tu videris. item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. Mea mandata, ut scribis, explica: quamquam ista retentione omnes ait uti Trebatius: quid tu istos putas? nosti domum. quare confice εὐλόγως. incredibile est, quam ego ista non curem. omni tibi asseveratione affirmo, quod mihi credas velim, mihi maiori offensioni esse, quam delectationi, possessiunculas meas. Magis enim doleo, me non habere, cui tradam, quam habere, qui utar. Atque illud Trebatius se tibi dixisse narrabat. tu autem veritus es fortasse, ne ego invitus audirem. fuit id quidem humanitatis: sed, mihi crede, iam ista non curo. quare da te in sermonem, et perseca, et confice, excita, compella, loquere, ut te cum illo Scaeva loqui putes. ne existimes eos, qui non debita consectari soleant, quod debeatur, remissuros. de die tantum videto, et id ipsum bono modo.

XXIV. CICERO ATTICO S.

Quid est, quod Hermogenes mihi Clodius, Andromenem sibi dixisse, se Ciceronem vidisse Corcyrae? ego enim audita tibi putaram. nil igitur ne ei quidem litterarum? an non vidit? facies ergo ut sciam. Quid tibi ego de Varrone rescribam? quatuor διφθέραι sunt in tua potestate. quod egeris, id probabo. nec tamen αἰδέομαι Τρῶας. quid enim? sed, ipsi quam res illa probaretur, magis verebar. sed quoniam tu suscipis: in alteram aurem.

XXV. CICERO ATTICO S.

De retentione, rescripsi ad tuas accurate scriptas litteras. conficies igitur, et quidem sine ulla dubitatione, aut retractatione. hoc fieri et oportet, et opus est De Andromene, ut scribis, ita putaram. scisses enim, mihique dixisses. Tu tamen ita mihi de Bruto scri-

bis, ut de te nihil. quando autem illum putas? nam ego Romam pridie Idus. Bruto ita volui scribere, (sed quoniam tu te legisse scribis, fui fortasse ἀσαφέστερος,) me ex tuis litteris intellexisse, nolle eum me quasi prosequendi sui causa Romam nunc venire. sed quoniam iam adest meus adventus, fac quaeso, ne quid eum Idus impediant, quo minus suo commodo in Tusculano sit. nec enim ad tabulam eum desideraturus eram. in tali enim negotio cur tu unus non satis es? sed ad testamentum volebam: quod iam malo alio die; ne ob eam causam Romam venisse videar. scripsi igitur ad Brutum, iam illud, quod putassem, Idib. nihil opus esse. velim ergo totum hoc ita gubernes, ut ne minima quidem re ulla Bruti commodum impediamus. Sed quid est tandem, quod perhorrescas, quia tuo periculo iubeam libros dari Varroni? etiam nunc si dubitas, fac ut sciamus. nihil est enim illis elegantius. volo Varronem, praesertim cum ille desideret: sed est, ut scis,

Δεινὸς ἀνήρ· τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόῳτο.

ita mihi saepe occurrit vultus eius, querentis fortasse vel hoc, meas partes in iis libris copiosius defensas esse, quam suas: quod mehercule non esse intelliges, si quando in Epirum veneris. nam nunc Alexionis epistolis cedimus. sed tamen ego non despero probatum iri Varroni: et id, quoniam impensam fecimus in macrocola, facile patior teneri. sed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. quare, si addubitas, ad Brutum transeamus. est enim is quoque Antiochius. o Academiam volaticam, et sui similem, modo huc, modo illuc. sed, quaeso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? male mihi sit, si umquam quidquam tam enitar. ergo. at ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas περιοχὰς persequi solet, sed Spintharo syllabatim.

XXVI. CICERO ATTICO S.

De Virgilii parte valde probo. sic ages igitur. et quidem id erit primum; proximum Clodiae. quodsi neutrum; metuo, ne turbem, et irruam in Drusum. intemperans sum in eius rei cupiditate, quam nosti. itaque revolvor identidem in Tusculanum. quidvis enim potius, quam ut non hac aestate absolvatur. Ego, ut tempus est nostrum, locum habeo nullum, ubi facilius esse possim, quam Asturae. sed quia, qui mecum sunt, (credo, quod maestitiam meam non ferunt,) domum properant; etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar. quo autem? Lanuvium? conor equidem in Tusculanum. sed faciam te statim certiorem. tu litteras conficies. equidem credibile non est, quantum scribam die; quin etiam noctibus. nihil enim somni. heri etiam effeci epistolam ad Caesarem. tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares. ut quidem nunc est, nihil sane est necesse mittere. sed id quidem, ut tibi videbitur. mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi forte Romam. sed cras scies.

XXVII. CICERO ATTICO S.

De epistola ad Caesarem, nobis vero semper rectissime placuit, ut isti ante legerent. aliter enim fuissemus et in hos inofficiosi, et in nosmet ipsos, si illum offensuri fuimus, paene periculosi. isti autem ingenue, mihique gratum, quod, quid sentirent, non reticuerunt: illud vero vel optime, quod ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi caussa non sit: quamquam de Parthico bello quid spectare debui, nisi quod illum velle arbitrabar? quod enim aliud argumentum epistolae nostrae, nisi κολακεία fuit? an, si ea, quae optima putarem, suadere voluissem, oratio mihi defuisset? totis igitur litteris ni-

hil opus est, ubi enim ἐπίτευγμα magnum nullum fieri possit, ἀπότευγμα vel non magnum molestum futurum sit; quid opus est παρακινδυνεύειν? praesertim cum illud occurrat, illum, cum antea nihil scripserim, existimaturum, me, nisi toto bello confecto, nihil scripturum fuisse. atque etiam vereor, ne putet, me hoc quasi Catonis μείλιγμα esse voluisse. quid quaeris? valde me poenitebat: nec mihi in hac quidem re quidquam magis ut vellem accidere potuit, quam quod σπουδὴ nostra non est probata. incidissemus etiam in illos, in eis in cognatum tuum. sed redeo ad hortos. Plane illuc te ire, nisi tuo magno commodo, nolo. nihil enim urget. quidquid erit, operam in Faberio ponamus. de die tamen auctionis, si quid scies. Eum, qui e Cumano venerat, quod et plane valere Atticam nuntiabat, et litteras se habere aiebat, statim ad te misi.

XXVIII. CICERO ATTICO S.

Hortos quoniam hodie eras inspecturus, quid visum tibi sit, cras scilicet. De Faberio autem, cum venerit. De epistola ad Caesarem, iurato mihi crede, non possum; nec me turpitudo deterret, etsi maxime debebat. quam enim turpis est assentatio, cum vivere ipsum turpe sit nobis? sed ut coepi, non me hoc turpe deterret. ac vellem quidem: (essem enim, qui esse debebam:) sed in mentem nihil venit. nam, quae sunt ad Alexandrum hominum eloquentium et doctorum suasiones, vides quibus in rebus versentur. adolescentem, incensum cupiditate verissimae gloriae, cupientem sibi aliquid consilii dari, quod ad laudem sempiternam valeret, cohortantur. ad decus non deest oratio. ego quid possum? tamen nescio quid e quercu exsculpseram, quod videretur simile simulacri. in eo quia nonnulla erant paullo meliora, quam ea, quae fiunt et facta sunt, reprehenduntur: quod me minime poenitet.

si enim pervenissent istae litterae, mihi crede, nos poeniteret. quid? tu non vides ipsum illum Aristotelis discipulum, summo ingenio, summa modestia, posteaquam rex appellatus sit, superbum, crudelem, immoderatum fuisse? quid? tu hunc de pompa, Quirini contubernalem, his nostris moderatis epistolis laetaturum putas? ille vero potius non scripta desideret, quam scripta non probet. Postremo, ut volet. abiit illud, quod tum me stimulabat, quod tibi dabam πρόβλημα Ἀρχιμήδειον. multo mehercule magis nunc opto casum illum, quem tum timebam, vel quem libebit. Nisi quid te aliud impediet, mihi optato veneris. Nicias a Dolabella magno opere arcessitus, (legi enim litteras,) etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. Hoc manu mea.

XXIX. CICERO ATTICO S.

Cum quasi alias res quaererem de philologis e Nicia, incidimus in Talnam. ille de ingenio nihil nimis: modestum et frugi. sed hoc mihi non placuit. se scire aiebat, ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam sane, et multarum nuptiarum: non esse probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non maiorem DCCC. hoc putavi te scire oportere. De hortis ex tuis litteris cognovi, et Chrysippo. in villa, cuius insulsitatem bene noram, video nihil, aut pauca mutata. balnearia tamen laudat maiora: de minoribus ait hiberna effici posse. tecta igitur ambulatiuncula addenda est: quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. ad id autem, quod volumus, ἀφίδρυμα, nihil aptius videtur, quam lucus, quem ego noram: sed celebritatem nullam tum habebat: nunc audio maximam: nihil est, quod ego malim. in hoc τὸν τῦφόν μου πρὸς θεῶν τροποφόρησον. Reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat, noli quaerere, quanti. Othonem vincas volo. nec tamen insaniturum il-

lium puto. nosse enim mihi hominem videor, ita male autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emtor non esse videatur. quid enim? pateretur? sed quid argumentor? si Faberianum explicas, emamus vel magno: sin minus, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur; a qua ipsa ob eam causam sperare videor, quod et multo minoris sunt, et Dolabellae nomen iam expeditum videtur, ut etiam repraesentatione confidam. De hortis satis. Cras aut te, aut causam: quam quidem futuram Faberianam. sed, si poteris.

XXX. CICERO ATTICO S.

Ciceronis epistolam tibi remisi. o te ferreum, qui illius periculis non moveris! me quoque accusat. eam tibi epistolam misissem. nam illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto. In Cumanum hodie misi tabellarium. ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas. Commodum ad te miseram Demeam, cum Eros ad me venit. sed in eius epistola nihil erat novi, nisi, auctionem biduum. ab ea igitur, ut scribis: et velim, confecto negotio Faberiano: quem quidem negat Eros hodie. cras mane putat. a te colendus est. istae autem κολακεῖαι non longe absunt a scelere. te, ut spero, perendie. Mihi, sicunde potes, erues, qui decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat. ego memini Albinum consularem, et Sp. Mummium. videor audisse ex Hortensio, Tuditanum. sed in Libonis annali, XIV annis post praetor est factus Tuditanus, quam consul Mummius: non sane quadrat. Volo aliquem Olympiae, aut ubi visum, πολιτικὸν σύλλογον, more Dicaearchi, familiaris tui.

XXXI. CICERO ATTICO S.

Quinto Kal. mane accepi a Demea litteras pridie datas, ex quibus aut hodie, aut cras te exspectare deberem. sed, ut opinor, idem ego; qui exspecto tuum adventum, morabor te. non enim puto tam expeditum

Faberianum negotium futurum, etiamsi est futurum, ut non habeat aliquid morae. cum poteris igitur, quoniam etiamdum abes. Dicaearchi, quos scribis, libros sane velim mihi mittas: addas etiam καταβάσεως. De epistola ad Caesarem, κέκρικα. atque id ipsum, quod isti aiunt illum scribere, se, nisi constitutis rebus, non iturum in Parthos; idem ego suadebam in illa epistola: sin; utrum liberet, facere posse, auctore me. hoc enim ille exspectat videlicet, neque est facturus quidquam, nisi de meo consilio. obsecro, abiiciamus ista, et semiliberi saltem simus: quod assequemur et tacendo, et latendo. Sed et aggredere Othonem, ut scribis. confice, mi Attice, istam rem. nihil enim aliud reperio, ubi et in foro non sim, et tecum esse possim. quanti autem; hoc mihi venit in mentem. C. Albanius proximus est vicinus: is cIↃ iugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria est, H-S CXV. omnia scilicet nunc minoris. sed accedit cupiditas: in qua, praeter Othonem, non puto nos ullum adversarium habituros. sed eum ipsum tu poteris movere: facilius etiam, si Kanum haberes. ô gulam insulsam! pudet me patris. rescribes, si quid voles.

XXXII. CICERO ATTICO S.

Alteram a te epistolam cum hodie accepissem, nolui te una mea contentum. Tu vero age, quod scribis, de Faberio. in eo enim totum est positum id, quod cogitamus: quae cogitatio si non incidisset, (mihi crede istuc, ut cetera,) non laborarem. quamobrem, ut facis, (istuc enim addi nihil potest,) urge, insta, perfice. Dicaearchi περὶ ψυχῆς utrosque velim mittas, et καταβάσεως. τριπολιτικὸν non invenio, et epistolam eius, quam ad Aristoxenum misit. tres eos libros maxime nunc vellem: apti essent ad id, quod cogito. Torquatus Romae est. misi, ut tibi daretur. Catulum et Lucullum, ut opinor, antea. his libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. eas

litteras volo habeas: et sunt quaedam alia. Et, quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexti; credo, quia διὰ σημείων scripseram. de C. Tuditano enim quaerebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in decem: eum video in Libonis praetorem P. Popillio, P. Rupilio consulibus. Annis XIV ante, quam praetor factus est, legatus esse potuisset? nisi admodum sero quaestor est factus: quod non arbitror. video enim curules magistratus eum legitimis annis perfacile cepisse. Postumium autem, cuius statuam in Isthmo meminisse te dicis, in iis sciebam fuisse. is autem est, qui cum Lucullo fuit; quem tu mihi addidisti, sane ad illum σύλλογον personam idoneam. videbis igitur, si poteris, ceteros; ut possimus πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις.

XXXIII. CICERO ATTICO S.

Negligentiam miram! semelne putas mihi dixisse Balbum et Faberium, professionem relatam? quin etiam meorum iussu miseram, qui profiteretur. ita enim oportere dicebant. professus est Philotimus libertus. nosti credo librarium. sed scribes, et quidem confestim. Ad Faberium, ut tibi placet, litteras misi. cum Balbo autem puto te aliquid fecisse H. in Capitolio. In Virgilio mihi nulla est δυσωπία. nec enim eius causa sane debeo: et, si emero, quid erit, quod postulet? sed videbis, ne is cum sit in Africa, ut Coelius. De nomine, tu videbis cum Cispio: sed, si Plancus destinat, tum habet res difficultatem. Te ad me venire uterque nostrûm cupit: sed ista res nullo modo relinquenda est. Othonem quod speras posse vinci, sane bene narras. de aestimatione, ut scribis, enim agere coeperimus; etsi nihil scripsit, nisi de modo agri. Cum Pisone, si quid poteris. Dicaearchi librum accepi: et καταβάσεως exspecto. Negotium dederis; reperiet ex eo libro, in quo sunt senatus consulta Cn. Cornelio, L. Mummio consulibus. De Tu-

ditano autem, quod putas, εὔλογον est, tum illum, quoniam fuit ad Corinthum (non enim temere dixit Hortensius) aut quaestorem aut tribunum militum, idque potius fuisse credo. tu de Antiocho scire poteris. Vide etiam, quo anno quaestor, aut tribunus militum fuerit. si neutrum quadret, in praefectis, an in contubernalibus fuerit, modo fuerit in eo bello. De Varrone loquebamur; lupus in fabula. venit enim ad me, et quidem id temporis, ut retinendus esset. sed ego ita egi, ut non scinderem penulam. memini enim tuum: et multi erant, nosque imparati. quid refert? paulo post C. Capito cum T. Carrinate. horum ego vix attigi penulam; tamen remanserunt: ceciditque belle. sed casu sermo a Capitone de urbe augenda. a ponte Mulvio Tiberim duci secundum montes Vaticanos; campum Martium coaedificari; illum autem campum Vaticanum fieri, quasi Martium campum. quid ais? inquam. at ego ad tabulam, ut, si recte possim, Scapulanos hortos. cave facias, inquit. nam ista lex perferetur. vult enim Caesar. audire me facile passus sum. fieri autem, moleste fero. sed tu quid ais? quamquam quid quaero? nosti diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis. non concedit Camillo. facies me igitur certiorem de Idibus. ista enim me res adducebat. eo adiunxeram ceteras; quas consequi tamen biduo aut triduo post facile potero. te tamen in via confici minime volo. quin etiam Dionysio ignosco. De Bruto quod scribis, feci ut ei liberum esset, quod ad me attineret. scripsi enim ad eum heri, Idib. [Mai.] eius opera mihi nihil opus esse.

XXXIV. CICERO ATTICO S.

Asturam veni VIII Kal. vitandi enim caloris causa Lanuvii III horas acquieveram. tu velim, si grave non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc veniendum sit. id potes per Egnatium Maximum. Illud in pri-

mis, ut eum Publilio, me paene absente, conficias: de quo quae fama sit, scribes. *id populus curat scilicet.* non mehercule arbitror. etenim haec decantata erat fabula. sed complere paginam volui. quid plura? ipse enim adsum, nisi quid tu prorogas. scripsi enim ad te de hortis.

XXXV. CICERO ATTICO S.

O rem indignam! gentilis tuus urbem auget; quam hoc biennio primum vidit: et ei parum magna visa est, quae etiam ipsum capere potuerit. hac de re igitur exspecto litteras tuas. Varroni, scribis, te simul ac venerit. dati igitur iam sunt; nec tibi integrum est: hui, si scias quanto periculo tuo: aut fortasse litterae meae te retardarunt. sed eas nondum legeras, cum has proximas scripsisti. scire igitur aveo, quo modo res se habeat.

XXXVI. CICERO ATTICO S.

De Bruti amore, vestraque ambulatione, etsi mihi nihil novi affers, sed idem, quod saepe; tamen hoc audio libentius, quo saepius: eoque mihi iucundius est, quod tu eo laetaris; certiusque eo est, quod a te dicitur.

XXXVII. CICERO ATTICO S.

Has alteras hodie litteras. De Xenonis nomine, et de Epiroticis XL, nihil potest fieri nec commodius, nec aptius, quam ut scribis. id erat locutus mecum eodem modo Balbus minor. Novi nihil sane, nisi Hirtium cum Quinto acerrime pro me litigasse: omnibus eum locis facere, maximeque in conviviis: cum multa de me, tum redire ad patrem: nihil autem ab eo tam ἀξιοπίστως dici, quam alienissimos nos esse a Caesare: fidem nobis habendam non esse: me vero etiam cavendum: (φοβερὸν ἦν, nisi viderem scire regem, me animi nihil habere:) Ciceronem vero meum

vexari. sed id quidem arbitratu suo. Laudationem Porciae gaudeo me ante dedisse Leptae tabellario, quam tuas acceperim litteras. eam tu igitur, si me amas, curabis, si modo mittetur, isto modo mittendam Domitio et Bruto. De gladiatoribus; de ceteris, quae scribis ἀνεμοφόρητα, facies me quotidie certiorem. Velim, si tibi videtur, appelles Balbum et Offilium de auctione proscribenda, equidem locutus sum cum Balbo. placebat. puto conscripta habere Offilium omnia; habet et Balbus: sed Balbo placebat, propinquum diem, et Romae, si Caesar moraretur, posse diem differri. sed is quidem adesse videtur. totum igitur considera. placet enim Vestorio.

XXXVIII. CICERO ATTICO S.

Ante lucem cum scriberem contra Epicureos, de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te, et ante lucem dedi. deinde cum, somno repetito, simul cum sole experrectus essem, datur mihi epistola a sororis tuae filio, quam ipsam tibi misi; cuius est principium non sine maxima contumelia. sed fortasse οὐκ ἐπέστησεν. est autem sic; *Ego enim non probo, quidquid non belle in te dici potest.* posse vult in me multa dici non belle, sed ea se negat approbare. hoc quidquam pote impurius? iam cetera leges, (misi enim ad te,) iudicabisque. Bruti nostri quotidianis assiduisque laudibus, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum istum aliquando, scripsisse aliquid ad me; credo et ad te: idque ut sciam, facies: nam, ad patrem de me quid scripserit, nescio; de matre quam pie? *Volueram,* inquit, *ut quam plurimum tecum essem, conduci mihi domum; et id ad te scripseram. neglexisti. ita minus multum una erimus. nam ego istam domum videre non possum: qua de causa, scis.* Hanc autem causam pater odium matris esse dicebat. nunc me iuva, mi Attice, consilio, πότερον δῆλος τείχος

ὕψιον, [id est, utrum aperte hominem asperner, et respuam,] ἢ σκολιᾶς ἀπάταις. ut enim Pindaro, sic δίχα μοι νόος, ἀτρέκειαν εἰπεῖν. omnino moribus meis illud aptius, sed hoc fortasse temporibus. tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. equidem vereor maxime, ne in Tusculano opprimar. in turba haec essent faciliora. utrum igitur Asturae? quid, si Caesar subito? iuva me, quaeso, consilio. utar eo, quod tu decreveris.

XXXIX. CICERO ATTICO S.

O incredibilem vanitatem! ad patrem, domo sibi carendum propter matrem: plena pietatis. hic autem iam languescit, et ait sibi illum iure iratum. sed utar tuo consilio. σκολιὰ enim tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus. valde enim in scribendo haereo. Brutum, inquis, eadem scilicet. sed nisi hoc esset, res me ista non cogeret. nec enim inde venit, unde mallem; neque diu abfuit; neque ullam litteram ad me. sed tamen scire aveo, qualis ei totius itineris summa fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim mittas, et maxime Φαίδρου περὶ θεῶν, et Ἑλλάδος.

XL. CICERO ATTICO S.

Itane nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? εὐαγγέλια. sed ubi eos? nisi forte se suspendit. hic autem ut stultum est? ubi igitur φιλοτέχνημα illud tuum, quod vidi in parthenone, Ahalam et Brutum? sed quid faciat? illud optime, *sed ne is quidem, qui omnium flagitiorum auctor, bene de nostro.* at ego verebar, ne etiam Brutus eum diligeret. ita enim significarat iis, quas ad meas. *At vellem aliquid degustasse de fabulis.* sed coram, ut scribis. etsi, quid mi auctor es? advolone, an maneo? equidem et in libris haereo, et illum hic excipere nolo: ad quem,

ut audio, pater hodie ad Saxa Acronoma. mirum, quam inimicus ibat, ut ego obiurgarem. sed ego ipse κεκφοῦμαι. itaque posthac. tu tamen vide, quid de adventu meo censeas; et τὰ ὅλα, cras si perspici potuerint, mane statim ut sciam.

XLI. CICERO ATTICO S.

Ego vero Quinto epistolam ad sororem misi. cum ille quereretur filio cum matre bellum, et se ob eam causam domo cessurum filio diceret; dixi illum commodas ad matrem litteras, ad te nullas. ille alterum mirabatur: de te autem suam culpam, quod saepe graviter ad filium scripsisset de tua in illum iniuria. quod autem relanguisse se dicit, ego ei, tuis litteris lectis, σκολιαῖς ἀπάταις significavi me non fore. tum enim mentio Canae. omnino, si id consilium placeret, esset necesse. sed ut scribis, ratio est habenda gravitatis; et utriusque nostrûm idem consilium esse debet: etsi in me graviores iniuriae, et certe notiores. si vero etiam Brutus aliquid afferet, nulla dubitatio est. sed coram. magna enim res, et multae cautionis. cras igitur; nisi quid a te commeatus.

XLII. CICERO ATTICO S.

Venit ille ad me, καὶ μάλα κατηφής· et ego, σὺ δὲ δή τι σύννους; rogas? inquit: cui iter instet, et iter ad bellum, idque cum periculosum, tum etiam turpe. quae vis igitur? inquam; aes, inquit, alienum: et tamen ne viaticum quidem. hoc loco ego sumsi quiddam de tua eloquentia. nam tacui. at ille: sed me maxime angit avunculus. quidnam? inquam. quod mihi, inquit, iratus est. cur pateris? inquam. malo enim ita dicere, quam, cur committis? non patiar, inquit. causam enim tollam. et ego, rectissime quidem. sed si grave non est, velim scire quid sit causae. quia, dum dubitabam quam ducerem, non satisfaciebam matri, ita ne illi quidem. nunc nihil

mihi tanti est. faciam quod volunt. feliciter velim, inquam, teque laudo. sed quando? nihil ad me, inquit, de tempore, quoniam rem probo. at ego, inquam, censeo prius, quam proficiscaris. ita patri quoque morem gesseris. faciam, inquit, ut censes. hic dialogus sic conclusus est. Sed heus tu, diem meum scis esse III Non. Ian. aderis igitur. Scripseram iam: ecce tibi, orat Lepidus ut veniam. opinor augures nil habere ad templum effandum. Eatur: Πιὰς σκόρδου. videbimus te igitur.

XLIII. CICERO ATTICO S.

Ego vero utar prorogatione diei: tuque humanissime fecisti, qui me certiorem feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem litteras, quo non exspectarem: tuque ut ab Iudis scriberes. sunt omnino mihi quaedam agenda Romae: sed consequemur biduo post.

XLIV. CICERO ATTICO S.

Suaves tuas litteras! etsi acerba pompa, verumtamen scire omnia non acerbum est, vel de Cotta. populum vero praeclarum, quod propter malum vicinum, ne Victoriae quidem ploditur. Brutus apud me fuit: cui quidem valde placebat, me aliquid ad Caesarem. annueram; sed pompam videret. Tu tamen ausus es Varroni dare? exspecto quid iudicet. quando autem perleget? De Attica, probo. Est quiddam etiam animum levari cum spectatione, tum etiam religionis opinione et fama. Cottam mihi velim mittas. Libonem mecum habeo, et habueram ante Cascam. Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod appelletur L. Curfidius, in oratione Ligariana, erratum esse meum: sed, ut aiunt, μνημονικὸν ἁμάρτημα. sciebam Curfidium pernecessarium Ligariorum: sed eum video ante esse mortuum. da igitur, quaeso, negotium Pharnaci, Antaeo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

XLV. CICERO ATTICO S.

Fuit apud me Lamia post discessum tuum, epistolamque ad me attulit missam sibi a Caesare: quae quamquam ante data erat, quam illae Diocharinae, tamen plane declarabat, illum ante ludos Romanos esse venturum. in qua extrema scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet, neve committeret, ut frustra ipse properasset. prorsus ex his litteris non videbatur esse dubium, quin ante eam diem venturus esset:. idemque Balbo, cum eam epistolam legisset, videri Lamia dicebat. Dies feriarum mihi additos video: sed quam multos, fac si me amas, sciam. de Baebio poteris, et de altero vicino Egnatio. Quod me hortaris, ut eos dies consumam in philosophia explicanda · currentem tu quidem: sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. quod nisi me Torquati caus · teneret, satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem, et ad tempus redire. Lamia quidem a Balbo (ut videbatur) audiverat, multos nummos domi esse numeratos, quos oporteret quamprimum dividi. magnum pondus argenti, praeter praedia: auctionem primo quoque tempore fieri oportere. scribas ad me velim, quid tibi placeat. equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentiorem, nec officiosiorem, nec nostri studiosiorem facile delegissem Vestorio: ad quem accuratissimas litteras dedi, quod idem te fecisse arbitror. mihi quidem hoc satis videtur. tu quid dicis? unum enim pungit, ne negligentiores esse videamur. exspectabo igitur tuas litteras.

XLVI. CICERO ATTICO S.

Pollex quidem, ut dixerat, ad Idus Sext. ita mihi Lanuvii pridie Idus praesto fuit; sed plane Pollex, non index. cognosces igitur ex ipso. Balbum conveni. Lepta enim de sua vini curatione laborans, me ad eum perduxerat: in eo autem Lanuvino, quod

Lepido tradidit, ex eo hoc primum: *paulo ante acceperam eas litteras, in quibus magnopere confirmat, ante ludos Romanos.* Legi epistolam: multa de meo Catone, quo saepissime legendo se dicit copiosiorem factum: Bruti Catone lecto se sibi visum disertum. ex eo cognovi cretionem Cluvii (o Vestorium negligentem!) liberam cretionem, testibus praesentibus, sexaginta diebus. metuebam ne ille arcendus esset. nunc mittendum est, ut meo iussu cernat. idem igitur Pollex. etiam de hortis Cluvianis egi cum Balbo liberalius: se enim statim ad Caesarem scripturum: Cluvium autem a T. Hordeonio legare et Terentiae H-S ɪↄↄↄ, et sepulchro, multisque rebus; nihil a nobis. subaccusa quaeso Vestorium. Quid minus probandum, quam Plotium unguentarium per suos pueros omnia tanto ante Balbo; illum mi ne per meos quidem? De Cossinio doleo; dilexi hominem. Quinto delegabo, si quid aeri meo alieno superabit, et emtionibus; ex quibus mi etiam aes alienum faciendum puto. De domo Arpini, nihil scio. Vestorium nihil est quod accuses. iam enim obsignata hac epistola, noctu tabellarius noster venit, et ab eo litteras diligenter scriptas attulit, et exemplum testamenti.

XLVII. CICERO ATTICO S.

Posteaquam *abs te Agamemno*, non *ut venirem*, (nam id quoque fecissem, nisi Torquatus esset,) sed ut scriberem, *tetigit*, omnia, quae in manibus habebam, abieci; quod iusseras, edolavi. Tu velim e Pollice cognoscas rationes nostras sumtuarias. turpe est enim nobis, illum, qualiscumque est, hoc primo anno egere. post moderabimur diligentius. Idem Pollex remittendus est, ut ille cernat. Plane Puteolos non fuit eundum, cum ob ea, quae ad te scripsi, tum quod Caesar adest. Dolabella scribit se ad me postridie Idus. o magistrum molestum! Lepidus ad me heri vesperi litteras misit Antio: nam ibi erat: habet

enim domum, quam nos vendidimus: rogat magnopere, ut sim Kal. in senatu; me et sibi et Caesari vehementer gratum esse facturum. puto equidem nihil esse. dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius; quoniam Balbus est aeger. sed tamen malim venire frustra, quam desiderari, si opus esset: moleste ferrem postea. itaque hodie Antii: cras ante meridiem, domi. Tu velim, nisi te impedivisti, apud nos pridie Kal. cum Pilia. Te spero cum Publilio confecisse. equidem Kal. in Tusculanum accurram. me enim absente omnia cum illis transigi malo. Q. fratris epistolam ad te misi, non satis humane illam quidem respondentem meis litteris, sed tamen quod tibi satis sit, ut equidem existimo. tu videbis.

XLVIII. CICERO ATTICO S.

Heri nescio quid in strepitu videor exaudisse, cum diceres, te in Tusculanum venturum: quod utinam! iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram. mortuus enim Babullius. Caesar, opinor, ex uncia: etsi nihil adhuc: sed Lepta ex triente. veretur autem, ne non liceat tenere hereditatem; ἀλόγως omnino, sed veretur tamen. is igitur si acciverit, accurram; sin minus, haud antequam necesse erit. Tu Pollicem, cum poteris. Laudationem Porciae tibi misi correctam: ac eo properavi, ut, si forte aut Domitii filio, aut Bruto mitteretur, haec mitteretur. id si tibi erit commodum, magnopere cures velim: et velim M. Varronis et Lollii mittas laudationem; Lollii utique. nam illam legi, volo tamen regustare, quaedam enim vix mihi credo legisse me.

XLIX. CICERO ATTICO S.

Atticae primum salutem; quam equidem ruri esse arbitror. multam igitur salutem et Piliae. De Tigellio, si quid novi: qui quidem, ut mihi Gallus Fabius

scripsit, μέμψιν ἀναφέρει mihi quandam iniquissimam, me Phameae defuisse, cum eius causam recepissem: quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter: sed et Phameae causa volebam. erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset: quod ego perinde tuebar, ac si usus essem. is ad me venit, dixitque, iudicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sextio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat. scis enim dies illorum iudiciorum praestitutos fuisse. respondi non ignorare eum, quid ego deberem Sextio: quem vellet, alium diem si sumsisset, me ei non defuturum. ita tum ille discessit iratus. puto me tibi narrasse. non laboravi scilicet, nec hominis alieni iniustissimam iracundiam mihi curandam putavi. Gallo autem narravi, cum proxime Romae fui, quid audissem; neque nominavi Balbum minorem. Habuit suum negotium Gallus, ut scribit. ait illum, me animi conscientia, quod Phameam destituissem, de se suspicari. quare tibi hactenus mando, de illo nostro, si quid poteris, exquiras; de me ne quid labores. Est bellum, aliquem libenter odisse; quemadmodum non omnibus servire. etsi, mehercule, ut tu intelligis, magis mihi isti serviunt, si observare servire est.

L. CICERO ATTICO S.

Admonitus quibusdam tuis litteris, ut ad Caesarem uberiores litteras mittere instituerem, cum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset, se et Oppium scripsisse ad Caesarem, me legisse libros contra Catonem, et vehementer probasse; conscripsi de his ipsis libris epistolam Caesari, quae deferretur ad Dolabellam: sed eius exemplum misi ad Oppium et Balbum; scripsique ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam iuberent meas litteras, si ipsi exemplum probassent. ita mihi rescripserunt, nihil umquam se legisse melius, epistolamque meam iusserunt dari Dolabellae. Vestorius ad me scri

pait, ut iuberem mancipio dari servo suo, pro mea parte, Hetercio cuidam, fundum Brinnianum; ut ipse ei Puteolis recte mancipio dare posset. eum servum, si tibi videbitur, ad me mittes. opinor enim, ad te etiam scripsisse Vestorium. De adventu Caesaris idem, quod a te, mihi scriptum est ab Oppio et Balbo. Miror te nihildum cum Tigellio, vel ut hoc ipsum, quantum acceperit: prorsus aveo scire, nec tamen flocci facio. Quaeris, quid cogitem de obviam itione; quid censes, nisi Alsium? et quidem ad Murenam de hospitio scripseram: sed opinor cum Matio profectum. Sallustius igitur urgebitur. Scripta iam superiore versiculo, Eros mihi dixit, sibi Murenam liberalissime respondisse. Eo igitur utamur. nam Silius culcitas non habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

LI. CICERO ATTICO S.

Ad Caesarem quam misi epistolam, eius exemplum fugit me tum tibi mittere; nec id fuit, quod suspicaris, ut me puderet tui, ne ridicule hemicillus: nec mehercule scripsi aliter, ac si πρὸς ἴσον ὅμοιόνque scriberem. bene enim existimo de illis libris, ut tibi coram. itaque scripsi, et ἀκολακεύτως, et tamen sic, ut nihil eum existimem lecturum libentius. De Attica nunc demum mihi est exploratum. itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, et quidem quamprimum: nam pendeo animi. Narro tibi, Quintus cras. sed ad me, an ad te, nescio. mihi scripsit Romam VIII Kal. sed misi, qui invitaret: etsi hercle iam Romam veniendum est, ne ille ante advolet.

LII. CICERO ATTICO S.

O hospitem mihi tam gravem! ἀμεταμέλητον. fuit enim periucunde. sed cum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa militibus est, ut vix triclinium, ubi coenaturus ipse Caesar

esset; vacaret; quippe hominum CIↃ CIↃ. sane sum commotus, quid futurum esset postridie: ac mihi Barba Cassius subvenit: custodes dedit. castra in agro: villa defensa est. ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad horam VII. nec quemquem admisit. rationes opinor cum Balbo. inde ambulavit in litore. Post horam VIII in balneum: tum audivit de Mamurra: vultum non mutavit: unctus est; accubuit; ἐμετικὴν agebat. itaque et edit et bibit ἀδεῶς et iucunde; opipare sane, et apparate: nec id solum, *sed, bene cocto, et*

Condito sermone bono, et, si quaeris, libenter. praeterea tribus tricliniis accepti οἱ περὶ αὐτὸν valde copiose. libertis minus lautis, servisque nihil defuit. nam lautiores eleganter accepti. quid multa? homines visi sumus. hospes tamen non is, cui diceres, amabo te, eodem ad me cum revertere. semel satis est. σπουδαῖον οὐδὲν in sermone: φιλόλογα multa. quid quaeris? delectatus est, et libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. Habes hospitium, sive ἐπισταθμείαν odiosam, mihi, dixi, non molestam. Ego paullisper hic, deinde in Tusculanum. Dolabellae villam cum praeteriret, omnis armatorum copia, dextra sinistra ad equum, nec usquam alibi. hoc ex Nicia.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM.

LIBER XIV.

ARGVMENTVM.

Tris amplius menses nullae extant scriptae litterae; ex tertiis videlicet Saturnalibus, quae fuerunt XII Kal. Ian. ad post Id. Martias, quo die Caesar occisus est. Occisus est autem, ut Velleius ait, cum quinque menses post reditum ex Hispania Romae fuisset. Scriptae sunt autem hae M. Antonio et P. Cornelio Dolabella Coss. Nam is, interfecto Caesare, fasces statim, ut ait Paterculus, et insignia Consulatus sibi arripuit, antea designatus ab illo, quem sibi substitueret, in Parthos proficiscens. Continent vero potissimum Reipublicae tempestates, quae, illo caeso, consecutae sunt. Cicero quidem primis illis diebus, cum Senatum in suam sententiam perduxisset, ut communis concordiae causa, iniuriarum memoria sempiterna oblivione tolleretur; Roma egressus est in suas villas; unde dedit has litteras, modo spei, modo desperationis plenas. Privatim vero continent querelam de ementitis actis Caesaris: factum Dolabellae: de Amatio humillimae sortis homine, qui ausus fuerat in C. Marii nomen invadere, seque pro nepote illius gerere: et domestica quaedam privatius. Datae sunt post Id. Mart. ad XVI circiter Kal. Iunii.

I. CICERO ATTICO S.

Deverti ad illum, de quo tecum mane. nihil perditius: explicari rem non posse. etenim si ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet? quid quaeris? periisse omnia aiebat; quod haud scio an ita sit: verum ille gaudens: affirmabatque minus diebus XX tumultum Gallicum: in sermonem se post Idus Mart. praeterquam Lepidi, venisse

neminis: ad summam, non posse isthaec sic abire. o prudentem Oppium, qui nihilo minus illum desiderat: sed loquitur nihil, quod quemquam bonum offendat. sed haec hactenus. Tu, quaeso, quidquid novi (multa autem exspecto) scribere ne pigrere. in his, de Sexto satisne certum; maxime autem de Bruto nostro: de quo quidem ille, ad quem diverti, Caesarem solitum dicere, *magni refert, hic quid velit: sed quidquid volet, valde volet:* idque eum animadvertisse, cum pro Deiotaro Niceae diceret: valde vehementer eum visum et libere dicere: atque etiam (ut enim quidque succurrit, libet scribere) proxime, cum Sextii rogatu apud eum fuissem, exspectaremque sedens, quoad vocarer, dixisse eum, *ego dubitem quin summo in odio sim, cum M. Cicero sedeat, nec suo commodo me convenire possit? atqui si quisquam est facilis, hic est: tamen non dubito, quin me male oderit.* Haec et eiusmodi multa. Sed ad propositum. quidquid erit non modo magnum, sed etiam parvum, scribes. equidem nihil intermittam.

II. CICERO ATTICO S.

Duas a te accepi epistolas heri. ex priore theatrum Publiumque cognovi; bona signa consentientis multitudinis. plausus vero L. Cassio datus, etiam facetus mihi quidem visus est. Altera epistola de Madaro scripta, apud quem nullum *φαλάκρωμα*: ut putas. processi enim, sed minus. diutius sermone enim sum retentus. Quod autem ad te scripseram, obscure fortasse, id eiusmodi est: aiebat, Caesarem secum, quo tempore Sextii rogatu veni ad eum, cum exspectarem sedens, dixisse: *ego nunc tam sim stultus, ut hunc ipsum facilem hominem, putem mihi esse amicum, cum tamdiu sedens meum commodum exspectet?* Habes igitur *φαλάκρωμα*, inimicissimum otii, id est, Bruti. In Tusculanum hodie;

Lanuvii cras; inde Asturae cogitabam. Piliae paratum est hospitium: sed vellem Atticam; (verum tibi ignosco;) quarum utrique salutem.

III. CICERO ATTICO S.

Tranquillae tuae quidem litterae; quod utinam diutius! nam Matius posse negabat. Ecce autem structores nostri ad frumentum profecti, cum inanes rediissent, rumorem afferunt magnum, Romae domum ad Antonium frumentum omne portari: πανικὸν certe: scripsisses enim. Corumbus Balbi nullus adhuc; et mihi notum nomen. Bellus enim esse dicitur architectus. Ad obsignandum tu adhibitus non sine causa videris. volunt enim nos ita putare. nescio cur non animo quoque sentiant. sed quid haec ad nos? odorare tamen Antonii διάθεσιν: quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere, quam quidquam mali cogitare. Tu, si quid pragmaticon habes, scribe: sin minus, populi ἐπισημασίαν, et mimorum dicta perscribito. Piliae et Atticae salutem.

IV. CICERO ATTICO S.

Nunc quid putas me Lanuvii? at ego te istic quotidie aliquid novi suspicor. tument negotia. nam cum Matius, quid censes ceteros? equidem doleo, quod numquam in ulla civitate accidit, non una cum libertate rempublicam recuperatam. horribile est, quae loquantur, quae minitentur. ac vereor Gallica etiam bella; ipse Sextus quo evadat. sed omnia licet concurrant, Idus Martiae consolantur. nostri autem ἥρωες, quod per ipsos confici potuit, gloriosissime et magnificentissime confecerunt. reliquae res opes et copias desiderant, quas nullas habemus. Haec ego ad te, ut, si quid novi, (nam quotidie aliquid exspecto.) confestim ad me: et, si novi nihil, nostro

more tamen ne patiamur intermitti litterulas. equidem non committam.

V. CICERO ATTICO S.

Spero tibi iam esse, ut volumus, quoniam quidem ἠσίτησας, cum leviter commotus esses: sed tamen velim scire, quid agas. Signa bella, quod Calvena moleste fert, se suspectum esse Bruto. illa signa non bona, si cum signis legiones veniunt e Gallia. quid tu illas putas, quae fuerunt in Hispania, nonne idem postulaturas? quid, quas Annius transportavit? Caninium volui, sed μνημονικὸν ἁμάρτημα. Ab aleatore φυρμὸς πολύς. nam ista quidem Caesaris libertorum coniuratio facile opprimeretur, si recte saperet Antonius. Meam stultam verecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum tumorem; cui certe si possem mederi, deesse non deberem. sed vides magistratus, si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites in imperiis; vides eiusdem exercitus; vides in latere veteranos; quae sunt εὐρίπιστα omnia: eos autem, qui orbis terrae custodiis non modo septi, verum etiam magni esse debebant, tantum non laudari atque amari, sed parietibus contineri. atqui illi quoquo modo beati; civitas misera. Sed velim scire, quid adventus Octavii. num qui concursus ad eum, num quae νεωτερισμοῦ suspicio. non puto equidem: sed tamen quidquid est, scire cupio. Haec scripsi ad te proficiscens Astura III Idus.

VI. CICERO ATTICO S.

Pridie Idus Fundis accepi tuas litteras cenans. primum igitur melius esse: deinde meliora te nuntiare. odiosa illa enim fuerant, legiones venire. Nam de Octavio susque deque. exspecto quid de Mario: quem quidem ego sublatum rebar a Caesare. Antonii colloquium cum heroibus nostris pro re nata non

incommodum. sed tamen adhuc me nihil delectat praeter Idus Mart. nam, quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, discrucior, Sextilii fundum a verberone Curtilio possideri: quod cum dico, de toto genere dico. Quid enim miserius, quam ea nos tueri, propter quae illum oderamus? Etiamne consules et tribunos plebis in biennium, quos ille voluit? nullo modo reperio, quemadmodum possim πολιτεύεσθαι. nihil enim tam σόλοικον, quam τυραννοκτόνους in coelo esse, tyranni facta defendi. sed vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus: vides languorem bonorum. exultant laetitia in municipiis. dici enim non potest, quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant verba mea ea de re; nec ulla interea decreta. sic enim πεπολιτεύμεθα, ut victos metueremus. Haec ad te scripsi apposita secunda mensa: plura et πολιτικώτερα postea: et tu, quid agas, quidque agatur.

VII. CICERO ATTICO S.

Postridie Idus Paullum in Caieta vidi. is mihi de Mario et de republica alia quaedam sane pessima. a te scilicet nihil: nemo enim meorum. sed Brutum nostrum audio visum sub Lanuvio. ubi tandem est futurus? nam cum reliqua, tum de hoc scire aveo omnia. Ego e Formiano exiens XVII Kal. ut inde altero die in Puteolanum, scripsi haec. A Cicerone mihi litterae sane πεπινωμέναι, et bene longae. cetera autem vel fingi possunt: πῖνος litterarum significat doctiorem. nunc magnopere a te peto, de quo sum nuper tecum locutus, ut videas ne quid ei desit. id cum ad officium nostrum pertinet, tum ad existimationem et dignitatem: quod idem intellexi tibi videri omnino. Si ergo est, volo mense Quintili in Graeciam. sint omnia faciliora. sed cum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat; quaeso

da operam, ut illum quam honestissime copiosissimeque tueamur. haec et cetera, quae ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis: ad meque, aut quod ad rem pertineat, aut, si nihil erit, quod in buccam venerit, scribes.

VIII. CICERO ATTICO S.

Tu me iam rebare, cum scribebas, in actis esse nostris: et ego accepi XVII Kal. in diversoriolo Sinuessano tuas litteras. De Mario probe: etsi doleo L. Crassi nepotem. optime tam etiam Bruto nostro probari Antonium. nam quod Iuniam scribis moderate et amice scriptas litteras attulisse, mihi Paullus dedit ad se a fratre missas: quibus in extremis erat, sibi insidias fieri; se id certis auctoribus comperisse. hoc nec mihi placebat, et multo illi minus. Reginae fuga mihi non molesta. sed Clodia quid egerit, scribas ad me velim. De Byzantiis curabis, ut cetera; et Pelopem ad te arcesses. Ego, ut postulas, Baiana negotia, chorumque illum, de quo scire vis, cum perspexero, tum scribam; ne quid ignores. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, vehementer exspecto. ea scilicet tu declarabis, qui cetera. Nauseolam tibi tam causam otii dedisse facile patiebar. videbar enim mihi legenti tuas litteras requiesse paullisper. De Bruto semper ad me omnia perscribito, ubi sit, quid cogitet: quem quidem ego spero iam tuto vel solum tota urbe vagari posse. verumtamen.

IX. CICERO ATTICO S.

De republica multa cognovi ex tuis litteris, quas quidem multiiuges accepi uno tempore a Vestorii liberto. ad ea autem, quae requiris, brevi respondebo. Primum vehementer me Cluviana delectant. Sed quod quaeris, quid arcessierim Chrysippum; tabernae mihi duae corruerunt, reliquaeque rimas

agunt. itaque non solum inquilini, sed mures etiam migraverunt. hanc ceteri calamitatem vocant: ego ne incommodum quidem. o Socrates, et Socratici viri! numquam vobis gratiam referam. Dii immortales, quam mihi ista pro nihilo! sed tamen ea ratio aedificandi initur, consiliario quidem et auctore Vestorio, ut hoc damnum quaestuosum sit. Hic turba magna est, eritque, ut audio, maior. Duo quidem quasi designati consules. o Dii boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit? eius interfecti morte laetamur, cuius facta defendimus? itaque quam severe nos M. Curtius accusat, ut pudeat vivere: neque iniuria. nam mori millies praestitit, quam haec pati, quae mihi videntur habitura etiam vetustatem. et Balbus hic est, multumque mecum. ad quem a Vetere litterae datae pridie Kal. Ianuar. cum a se Caecilius circumsederetur, et iam teneretur, venisse cum maximis copiis Pacorum Parthum: ita sibi esse eum ereptum, multis suis amissis: in qua re accusat Volcatium. ita mihi videtur bellum illud instare. sed Dolabella et Nicias viderint. idem Balbus meliora de Gallia. XXI die litteras habebat; Germanos illasque nationes, re audita de Caesare, legatos misisse ad Aurelium, qui est praepositus ab Hirtio, se, quod imperatum esset, esse facturos. quid quaeris? omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

X. CICERO ATTICO S.

Itane vero? hoc meus et tuus Brutus egit, ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus deviis proficisceretur in provinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa, cogitata Caesaris plus valerent, quam si ipse viveret? meministi me clamare, illo ipso primo Capitolino die, senatum in Capitolium a praetoribus vocari? dii immortales! quae tum opera effici potuerunt, laetantibus omnibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus? Liberalia tu accusas. quid

fieri tum potuit? iam pridem perieramus. meministine te clamare, causam periisse, si funere elatus esset? at ille etiam in foro combustus laudatusque miserabiliter: servique et egentes in tecta nostra cum facibus immissi. quae deinde? ut audeant dicere, *tune contra Caesaris nutum?* haec et alia ferre non possum. itaque γῆν πρὸ γῆς cogito. tua tamen ὑπηνέμιος. nausea iamne plane abiit? mihi quidem ex tuis litteris coniectanti ita videbatur. redeo, ad Tebassos, Scaevas, Frangones. hos tu existimas confidere se illa habituros, stantibus nobis? in quibus plus virtutis putarunt, quam experti sunt. pacis isti scilicet amatores, et non latrocinii auctores? at ego cum tibi de Curtilio scripsi, Sextilianoque fundo, scripsi de Censorino, de Messala, de Planco, de Postumio, de genere toto. melius fuit periisse illo interfecto, quod numquam accidisset, quam haec videre. Octavius Neapolim venit XIV Kal. ibi eum Balbus mane postridie; eodemque die mecum in Cumano, illum hereditatem aditurum. sed, ut scribis, ῥοιζόθεμιν magnam cum Antonio. Buthrotia mihi tua res est, ut debet, eritque curae. Quod quaeris, iamne ad centena Cluvianum: adventare videtur: sed primo anno LXXX detersimus. Q. pater ad me gravia de filio, maxime quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus. ardentes in eum litteras ad me misit. ille autem quid agat, si scis, neque dum Roma es profectus, scribas ad me velim; et hercule, si quid aliud. vehementer delector tuis litteris.

XI. CICERO ATTICO S.

Nudius tertius dedi ad te epistolam longiorem: nunc ad ea, quae proxime. Velim mehercule, Asturae Brutus. ἀκολασίαν istorum scribis. an censebas aliter? equidem etiam maiora exspecto. cum equidem concionem lego, DE TANTO VIRO, DE CLA-

nissimo civi, ferre non queo: etsi ista iam ad risum. sed memento: sic alitur consuetudo perditarum concionum; ut nostri illi, non heroes, sed dii, futuri quidem in gloria sempiterna sint, sed non sine invidia, ne sine periculo quidem. verum illis magna consolatio, conscientia maximi et clarissimi facti: nobis quae? qui interfecto rege, liberi non sumus? sed haec fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat. De Cicerone, quae scribis, iucunda mihi sunt: velim, sint prospera. quod vero curae tibi est, ut ei suppeditetur ad usum et cultum copiose, per mihi gratum est; idque ut facias, te etiam rogo. De Buthrotiis, et tu recte cogitas, et ego non dimitto istam curam. suscipiam omnem etiam actionem; quam video quotidie faciliorem. De Cluviano, quoniam in re mea me ipsum diligentia vincis, res ad centena perducitur. ruina rem non fecit deteriorem, haud scio an iam fructuosiorem. Hic mecum Balbus, Hirtius, Pansa. modo venit Octavius, et quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me: cras mane vadit.

XII. CICERO ATTICO S.

O mi Attice, vereor, ne nobis Idus Mart. nihil dederint praeter laetitiam, et odii poenam ac doloris. quae mihi istinc afferuntur? quae hic video? ὢ πράξεως καλῆς μὲν, ἀτελοῦς δέ. Scis, quam diligam Siculos, et quam illam clientelam honestam iudicem. multa illis Caesar, neque me invito: etsi Latinitas erat non ferenda: verumtamen. ecce autem Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem, a dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani: cuius rei, vivo illo, mentio nulla. Quid? Deiotari nostri causa non similis? dignus ille quidem omni regno, sed non per Fulviam. sexcenta similia. verum illuc referor: tam claram, tamque testatam rem, tamque

tustam, Buthrotiam, non tenebimus aliqua ex parte? et eo quidem magis, quo iste plura? Nobiscum hic perhonorifice et amice Octavius: quem quidem sui Caesarem salutabant, Philippus non: itaque ne nos quidem: quem nego posse bonum civem: ita multi circumstant, qui quidem nostris mortem minitantur. negant haec ferri posse. quid censes, cum Romam puer venerit, ubi nostri liberatores tuti esse non possunt? qui quidem semper erunt clari; conscientia vero facti sui etiam beati. sed nos, nisi me fallit, iacebimus. itaque exire aveo, *ubi nec Pelopidarum*, inquit. haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coëgerunt; ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret. sed hoc meae nimiae facilitatis. nam id erat quondam quasi necesse: nunc, quoquo modo se res habet, non est item. Quam dudum nihil habeo, quod ad te scribam: scribo tamen, non ut delectem his litteris, sed ut eliciam tuas. tu, si quid erit de ceteris; de Bruto utique, quidquid. Haec conscripsi X Kal. accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

XIII. CICERO ATTICO S.

Septimo denique die litterae mihi redditae sunt, quae erant a te XIII Kal. datae: quibus quaeris, atque etiam me ipsum nescire arbitraris, utrum magis tumulis prospectuque, an ambulatione ἁλιτενεῖ delecter. est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem, utra anteponenda sit.

– – ἀλλ' οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν.
Ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφὲς, εἰσορόωντες
Δείδιμεν. ἐν δοιῇ δὲ σαωσέμεν, ἢ ἀπολέσθαι.

quamvis enim tu magna et mihi iucunda scripseris de D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video: tamen, si est bellum civile futurum, quod certe erit; si Sextus in armis permanebit, quem permansurum esse certo scio; quid nobis faciendum

est, ignoro. neque enim iam licebit, quod Caesaris bello licuit, neque huc, neque illuc. quemcumque enim haec pars perditorum laetatum morte Caesaris putabit, (laetitiam autem apertissime tulimus omnes,) hunc in hostium numero habebit: quae res ad caedem maximam spectat. restat, ut in castra Sexti, aut, si forte, Bruti nos conferamus. res odiosa et aliena nostris aetatibus, et incerto exitu belli: et nescio, quo pacto tibi ego possim, mihi tu dicere,

Τέκνον ἐμὸν, οὔτοι δέδοται πολεμήϊα ἔργα,
Ἀλλὰ σύγ᾽ ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα λόγοιο.

sed haec fors viderit, ea, quae talibus in rebus plus, quam ratio potest. nos autem id videamus, quod in nobis ipsis esse debet, ut, quidquid acciderit, fortiter et sapienter feramus, et accidisse hominibus meminerimus; nosque cum multum litterae, tum non minimum Idus quoque Mart. consolentur. Suscipe nunc meam deliberationem, qua sollicitor: ita multa veniunt in mentem in utramque partem. proficiscor, ut constitueram, legatus in Graeciam? caedis impendentis periculum nonnihil vitare videor, sed casurus in aliquam vituperationem, quod reipublicae defuerim tam gravi tempore. sin autem mansero; fore me quidem video in discrimine, sed accidere posse suspicor, ut prodesse possim reipublicae. Iam illa consilia privata sunt, quod sentio valde esse utile ad confirmationem Ciceronis, me illuc venire: nec alia causa profectionis mihi ulla fuit tum, cum consilium cepi legari ab Caesare. tota igitur hac de re, ut soles, si quid ad me pertinere putas, cogitabis. Redeo nunc ad epistolam tuam. scribis enim esse rumores, me, ad lacum quod habeo, venditurum; minusculam vero villam utique Quinto traditurum, vel impenso pretio, quo introducatur, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata Aquillia. ego vero de venditione nihil cogito, nisi quid, quod magis me delectet, invenero. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore. satis enim torquetur debitione do

tis: in qua mirificas Egnatio gratias agit. a ducenda autem uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam iucundius. Sed haec quoque hactenus redeo enim ad miseram, seu nullam potius rempublicam. M. Antonius ad me scripsit de restitutione Sex. Clodii: quam honorifice, quod ad me attinet, ex ipsius litteris cognosces: misi enim tibi exemplum: quam dissolute, quam turpiter, quamque ita perniciose, ut nonnumquam Caesar desiderandus esse videatur, facile existimabis. quae enim Caesar numquam neque fecisset, neque passus esset, ea nunc ex falsis eius commentariis proferuntur. ego autem Antonio facillimum me praebui. etenim ille, quoniam semel induxit animum, sibi licere quod vellet, fecisset nihilo minus me invito. itaque mearum quoque litterarum misi tibi exemplum.

ANTONIVS CONSVL S. D. M. CICERONI.

Occupationibus est factum meis, et subita tua profectione, ne tecum coram de hac re agerem. quam ob causam vereor, ne absentia mea levior sit apud te. quodsi bonitas tua responderit iudicio meo, quod semper habui de te; gaudebo. A Caesare petii, ut Sex. Clodium restitueret: impetravi. erat mihi in animo etiam tum, sic uti beneficio eius, si tu concessisses. quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc liceat. quodsi duriorem te eius miserae et afflictae fortunae praebes; non contendam ego adversus te. quamquam videor debere tueri commentarium Caesaris. sed mehercule, si humaniter, et sapienter, et amabiliter in me cogitare vis, facilem profecto te praebebis: et voles P. Clodium, in optima spe puerum repositum, existimare, non te insectatum esse, cum potueris, amicos paternos. patere, obsecro te, pro republica videri gessisse simultatem cum patre eius. non contemseris hanc familiam. Honestius enim

et libentius deponimus inimicitias reipublicae nomine susceptas, quam contumaciae. Me deinde sine ad hanc opinionem iam nunc dirigere puerum, et tenero animo eius persuadere, non esse tradendas posteris inimicitias. quamquam, tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse, certum habeo: tamen arbitror, malle te quietam senectutem, et honorificam potius agere, quam sollicitam. Postremo meo iure te hoc beneficium rogo. nihil enim non tua caussa feci. Quod si non impetro, per me Clodio daturus non sum: ut intelligas, quanti apud me auctoritas tua sit, atque eo te placabiliorem praebeas.

CICERO ANTONIO COS. S.

Quod mecum per litteras agis, unam ob caussam mallem coram egisse. non enim solum ex oratione, sed etiam ex vultu, et oculis, et fronte (ut aiunt) meum erga te amorem perspicere potuisses. nam cum te semper amavi, primum tuo studio, post etiam beneficio provocatus; tum his temporibus respublica te mihi ita commendavit, ut cariorem habeam neminem. litterae vero tuae, cum amantissime, tum honorificentissime scriptae, sic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, sed accipere a te, ita petente, ut inimicum meum, necessarium tuum, me invito servare nolles, cum id nullo negotio facere posses. Ego vero tibi istuc, mi Antoni, remitto; atque ita, ut me a te, cum his verbis scripseris, liberalissime atque honorificentissime tractatum existimem: idque cum totum, quoquo modo se res haberet, tibi dandum putarem; tum do etiam humanitati et naturae meae. nihil enim umquam non modo acerbum in me fuit, sed ne paullo quidem tristius, aut severius, quam necessitas reipublicae postulavit. Accedit, ut ne in ipsum quidem Clodium meum insigne odium fuerit umquam; semperque ita statui, non esse insectandos inimicorum amicos, praesertim humiliores; nec his praesidiis nosmet

ipsos esse spoliandos. Nam de puero Clodio tuas partes esse arbitror, ut eius animum, tenerum, quemadmodum scribis, his opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias residere in familiis nostris arbitretur. contendi cum P. Clodio, cum ego publicam causam, ille suam defenderet. nostras concertationes respublica diiudicavit. si viveret, mihi cum illo nulla contentio iam maneret. Quare, quoniam hoc a me sic petis, ut, quae tua potestas est, ea neges te me invito usurum; puero quoque hoc a me dabis, si tibi videbitur: non quo aut aetas nostra ab illius aetate quidquam debeat periculi suspicari, aut dignitas mea ullam contentionem extimescat: sed ut nosmet ipsi inter nos coniunctiores simus, quam adhuc fuimus. interpellantibus enim his inimicitiis, animus tuus mihi magis patuit, quam domus. Sed haec hactenus. illud extremum; ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrabor, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam. hoc velim tibi penitus persuadeas.

XIV. CICERO ATTICO S.

Iteradum eadem ista mihi. coronatus Quintus noster Parilibus? Parilibus? solusne? etsi addis Lamiam; quod demiror equidem; sed scire cupio, qui fuerint alii: quamquam satis scio, nisi improbum neminem. explanabis igitur hoc diligentius. ego autem casu cum dedissem ad te litteras VI Kalend. satis multis verbis, tribus fere horis post accepi tuas, et magni quidem ponderis. itaque ioca tua plena facetiarum, de haeresi Vestoriana, et de Pherionum more Puteolano, risisse me satis, nihil est necesse scribere. πολιτικώτερα illa videamus. Ita Brutos Cassiumque defendis, quasi eos ego reprehendam: quos satis laudare non possum. rerum ego vitia collegi, non hominum. sublato enim tyranno, tyrannida manere video. nam quae ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio: de quo mihi exploratum est, illum non modo non facturum, sed etiam ne

passurum quidem fuisse. sequetur Rufio Vestorianus, Victor, numquam scriptus, ceteri, quis non? cui servire ipsi non potuimus, eius libellis paremus. Nam Liberalibus quis potuit in senatum non venire? fac id potuisse aliquo modo: num, etiam cum venissemus, libere potuimus sententiam dicere? nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, cum praesidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? illam sessionem Capitolinam mihi non placuisse, tu testis es. quid ergo? ista culpa Brutorum? minime illorum quidem; sed aliorum brutorum; qui se cautos ac sapientes putant: quibus satis fuit laetari; nonnullis, etiam gratulari; nullis, permanere. sed praeterita omittamus: istos omni cura praesidioque tueamur; et, quemadmodum tu praecipis, contenti Idibus Mart. simus: quae quidem nostris amicis, divinis viris, aditum ad caelum dederunt, libertatem populo Romano non dederunt. Recordare tua. nonne meministi clamare te, omnia periisse, si ille funere elatus esset? sapienter id quidem. itaque ex eo quae manarint, vides. Quae scribis Kalendis Iuniis Antonium de provinciis relaturum, ut et ipse Gallias habeat, et utrisque dies prorogetur: licebitne decerni libere? si licuerit; libertatem esse recuperatam laetabor: si non licuerit: quid mihi attulerit ista domini mutatio praeter laetitiam, quam oculis cepi iusto interitu tyranni? Rapinas scribis ad Opis fieri: quas nos quoque tum videbamus. nae nos et liberati ab egregiis viris, nec liberi sumus. ita laus illorum est, culpa nostra. et hortaris me, ut historias scribam? ut colligam tanta eorum scelera, a quibus etiam nunc obsidemur? poterone eos ipsos non laudare, qui te obsignatorem adhibuerunt? nec mehercule me raudusculum movet: sed homines benivolos, qualescunque sunt, grave est insequi contumelia. sed de omnibus meis consiliis, ut scribis, existimo exploratius nos ad Kalendas Iunias statuere posse: ad quas adero; et omni ope atque opera enitar, adiuvante me scilicet auctoritate

tua, et grâtia, et summa aequitate causae, ut de Buthrotiis senatus consultum, quale scribis, fiat. Quod me cogitare iubes, cogitabo equidem: etsi tibi dederam superiore epistola cogitandum. tu autem, quasi iam recuperata republica, vicinis tuis Massiliensibus sua reddis. haec armis, quae, quam firma habeamus, ignoro, restitui fortasse possunt, auctoritate non possunt.

XV. CICERO ATTICO S.

Epistola brevis, quae postea a te scripta est, sane mihi fuit iucunda, de Bruti ad Antonium, et de eiusdem ad te litteris. posse videntur esse meliora, quam adhuc fuerunt. sed nobis, ubi simus, et quo iam nunc nos conferamus, providendum est. o mirificum Dolabellam meum! iam enim dico meum; antea, crede mihi, subdubitabam. magnam ἀναθεώρησιν res habet: de saxo; in crucem; columnam tollere; locum illum sternendum locare. quid quaeris? heroica: sustulisse mihi videtur simulationem desiderii, adhuc quae serpebat in dies, et inveterata, verebar, ne periculosa nostris tyrannoctonis esset. nunc prorsus assentior tuis litteris, speroque meliora: quamquam istos ferre non possum: qui, dum se pacem velle simulant, acta nefaria defendunt. sed non possunt omnia simul. incipit res melius ire, quam putaram. nec vero discedam, nisi cum tu me id honeste putabis facere posse. Bruto certe meo nullo loco deero: idque, etiamsi mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter eius singularem incredibilemque virtutem. Piliae nostrae villam totam, quaeque in villa sunt, trado, in Pompeianum ipse proficiscens Kalend. Maiis. quam velim Bruto persuadeas, ut Asturae sit.

XVI. CICERO ATTICO S.

Quinto Non. conscendens ab hortis Cluvianis in phaselum epicopum has dedi litteras, cum Piliae nostrae villam ad Lucrinum, villicos, procuratores tradidissem.

ipse autem eo die in Paeti nostri tyrotarichum imminebam; perpaucis diebus in Pompeianum: post in haec Puteolana, et Cumana regna renavigare. o loca cetera quam valde expetenda, interpellantium autem multitudine paene fugienda! Sed ad rem ut veniam, o Dolabellae nostri magnam ἀριστείαν! quanta est ἀναθεώρησις? equidem laudare eum et hortari non desisto. recte tu omnibus epistolis significas, quid de re, quid de viro sentias. mihi quidem videtur Brutus noster iam vel coronam auream per forum ferre posse. quis enim audeat violare, proposita cruce, aut saxo? praesertim tantis plausibus, tanta approbatione infimorum? Nunc, mi Attice, me fac ut expedias. cupio, cum Bruto nostro affatim satisfecerim, excurrere in Graeciam. magni interest Ciceronis, vel mea potius, vel mehercule utriusque, me intervenire discenti. nam epistola Leonidae, quam ad me misisti, quid habet, quaeso, in quo magnopere laetemur? numquam ille mihi satis laudari videbitur, cum ita laudabitur; *Quomodo nunc est.* non fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi κατὰ μίτον scriberet: a quo adhuc nulla littera est. vereor, ne nihil habuerit, quod mihi, cum cognoscerem, iucundum putaret fore. Quod ad Xenonem scripsisti, valde mihi gratum est. nihil enim deesse Ciceroni, cum ad officium, tum ad existimationem meam pertinet. Flammam Flaminium audio Romae esse. ad eum scripsi, me tibi mandasse per litteras, ut de Montani negotio cum eo loquerere: et velim cures epistolam, quam ad eum misi, reddendam; et ipse, quod commodo tuo fiat, cum eo colloquare. puto, si quid in homine pudoris est, praestaturum eum, ne pro se quodam modo dependatur. De Attica pergratum mihi fecisti, quod curasti, ut ante scirem recte esse, quam non belle fuisse.

XVII. CICERO ATTICO S.

In Pompeianum veni V nonas Mai. cum pridie, ut antea ad te scripsi, Piliam in Cumano collocavissem. ibi mihi cenanti litterae tuae sunt redditae, quas dederas Demetrio liberto prid. Kal. in quibus multa sapienter, sed tamen talia, quemadmodum tute scribebas, ut omne consilium in fortuna positum videretur. itaque his de rebus ex tempore, et coram. De Buthrotio negotio, utinam quidem Antonium conveniam! multum profecto proficiam. sed non arbitrantur eum a Capua declinaturum. quo quidem, metuo, ne magno reipublicae malo venerit. quod idem L. Caesari videbatur, quem pridie Neapoli affectum graviter videram. quamobrem ista nobis ad Kal. Iun. tractanda et perficienda sunt. sed hactenus. Q. filius ad patrem acerbissimas litteras misit: quae sunt ei redditae, cum venissemus in Pompeianum: quarum tamen erat caput, Aquilliam novercam non esse laturum. sed hoc tolerabile fortasse: illud vero? se ab Caesare habuisse omnia, nil a patre, reliqua sperare ab Antonio. o perditum hominem! sed μελήσει. Ad Brutum nostrum, ad Cassium, ad Dolabellam epistolas scripsi. earum exempla tibi misi, non ut deliberarem, reddendaene essent, (plane enim iudico esse reddendas,) sed quod non dubito, quin tu idem existimaturus sis. Ciceroni meo, mi Attice, suppeditabis quantum videbitur, meque hoc tibi onus imponere patiere. quae adhuc fecisti, mihi sunt gratissima. Librum meum illum ἀνέκδοτον nondum, ut volui, perpolivi. ista vero, quae tu contexi vis, aliud quoddam separatum volumen exspectant. ego autem (credas mihi velim) minore periculo existimo contra illas nefarias partes, vivo tyranno, dici potuisse, quam mortuo. Ille enim, nescio quo pacto, ferebat me quidem mirabiliter: nunc, quacumque nos commovimus, ad Caesaris non modo acta, verum etiam cogitata revocamur. De Montano

quoniam Flamma venit, videbis. puto rem meliore loco esse debere.

CICERO DOLABELLAE COS. SVO S.

Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam: tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. neminem conveni; convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valitudinis causa in his locis conveniant; praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei; qui omnes, cum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. negant enim se dubitare, quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans, praestantissimum te civem, et singularem consulem praebeas. quibus ego quamquam verissime possum respondere, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere, nec cuiusquam egere consilio: tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur; neque valde nego. sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriae. et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem. mihi vero gloriosum, te iuvenem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinae meae. L. quidem Caesar, cum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, o mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus. Dolabellae vero tuo et gratulor, et gratias ago: quem quidem, post te consulem, solum possum vere consulem dicere. dein multa de facto ac de re gesta. tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum um-

quam, nihil reipublicae salutarius: atque haec una vox omnium est. A te autem peto, uti me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere, meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. quamquam, mi Dolabella, (haec enim iocatus sum,) libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti; tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. semper amavi, ut scis, M. Brutum, propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen Idibus Mart. tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatum etiam videbatur. quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Quare quid est, quod ego te horter, ut dignitati et gloriae servias? proponam tibi claros viros, quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipsum. te imitere oportet, tecum ipse certes. ne licet quidem tibi iam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. quod cum ita sit, hortatio non est necessaria; gratulatione magis utendum est. contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset, et cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae: sed contigit magnitudine cum animi, tum etiam ingenii, atque consilii. legi enim concionem tuam. nihil illa sapientius. ita pedetentim tum accessus a te ad caussam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu da-

ret. Liberasti igitur et urbem periculo, et civitatem metu: neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum. quo facto, intelligere debes, in te positam esse rempublicam, tibique non modo tuendos, sed etiam ornandos illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quoniam rempublicam nosque conservas, fac, ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Saepius me iam agitas, quod rem gestam Dolabellae nimis in coelum videar efferre. ego autem, quamquam sane probo factum, tamen ut tanto opere laudarem, adductus sum tuis et unis et alteris litteris. sed totum se a te abalienavit Dolabella, ea de causa, qua me quoque sibi inimicissimum reddidit. o hominem pudentem! Kal. Ian. debuit; adhuc non solvit, praesertim cum se maximo aere alieno Faberii manu liberarit, et opem ab eo petierit. licet enim iocari, ne me valde conturbatum putes. atque ego ad eum VIII Idus litteras dederam bene mane: eodem autem die tuas litteras vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. sed, ut ad te eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam litteras dedi: quae si nihil profecerint, puto fore, ut me praesentem non sustineat. Albianum te confecisse arbitror. De Patulciano nomine, quod mihi suppeditatus es, gratissimum est, et simile tuorum omnium. sed ego Erotem, ad ista expedienda factum, mihi videbar reliquisse: cuius non sine magna culpa vacillarunt. sed cum ipso videro. De Montano, ut saepe ad te scripsi, erit tibi tota res curae. Servius proficiscens, quod desperanter tecum locutus est, minime miror; neque ei quidquam in desperatione concedo. Brutus noster, singularis vir, si in sena-

tum non est Kalend. Iuniis venturus, quid facturus sit in foro, nescio. sed hoc ipse melius. Ego ex his, quae parari video, non multum Idibus Martiis profectum iudico. itaque de Graecia quotidie magis et magis cogito. nec enim Bruto meo, exilium, ut scribis ipse, meditanti, video quid prodesse possim. Leonidae me litterae non satis delectarunt. De Herode tibi assentior. Saufegi legisse vellem. Ego ex Pompeiano VI Idus Mai. cogitabam.

XIX. CICERO ATTICO S.

Non. Mai. cum essem in Pompeiano, accepi binas a te litteras, alteras sexto die, alteras quarto. ad superiores igitur prius. Quam mihi iucundum, opportune tibi Barnaeum litteras reddidisse. Tu vero cum Cassio, ut cetera. quam commode autem, quod id ipsum, quod me mones, quatriduo ante ad eum scripseram, exemplumque mearum litterarum ad te miseram. sed cum Dolabellae ἀτιαίᾳ (sic enim tu ad me scripseras) magna desperatione affectus essem; ecce tibi et Bruti, et tuae litterae. ille exilium meditari. nos autem alium portum propiorem huic aetati videbamus: in quem mallem equidem pervehi, florente Bruto nostro, constitutaque republica. sed nunc quidem, ut scribis, non utrum vis. assentiris enim mihi, nostram aetatem a castris, praesertim civilibus, abhorrere. Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem et clementiam et sibi esse gratam, et mihi voluptati magnae fore. sed Pansa furere videtur de Clodio, itemque de Deiotaro; et loquitur severe, si velis credere. illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellae vehementer improbat. De coronatis, cum sororis tuae filius a patre accusatus esset, rescripsit, se coronam habuisse honoris Caesaris causa; posuisse luctus gratia: postremo, se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam

mortuum Caesarem. Ad Dolabellam, quemadmodum tibi dicis placere, scripsi diligenter. ego etiam ad Siccam. tibi hoc oneris non impono. nolo te illum iratum habere. Servii orationem cognosco: in qua plus timoris video, quam consilii. sed quoniam perterriti omnes sumus, assentior Servio. Publilius tecum tricatus est. huc enim Caerellia missa ab istis est legata ad me: cui facile persuasi, mihi id, quod rogaret, ne licere quidem, non modo non lubere. Antonium si videro, accurate agam de Buthroto. Venio ad recentiores litteras; quamquam de Servio iam rescripsi. me facere magnam πρᾶξιν Dolabellae. mihi mehercule ita videtur, non potuisset maior tali re, talique tempore. sed tamen, quidquid ei tribuo, tribuo ex tuis litteris. tibi vero assentior, maiorem πρᾶξιν eius fore, si mihi, quod debuit, dissolverit. Brutus, velim, sit Asturae. Quod autem laudas me, quod nihil ante de profectione constituam, quam, ista quo evasura sint, videro: muto sententiam. neque quidquam tamen ante, quam te videro. Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo: cui quidem ego totam villam cellamque tradidi; eamque cogitabam V. Idus videre. tu Atticae salutem dices. nos Piliam diligenter tuebimur.

XX. CICERO ATTICO S.

E Pompeiano navi advectus sum in Luculli nostri hospitium VI Idus, hora fere III. egressus autem e navi, accepi tuas litteras, quas tuus tabellarius in Cumanum attulisse dicebatur, Nonis Mai. datas: a Lucullo postridie eadem fere hora, qua veni, VII Id. Lanuvio datas. audi igitur ad omnes. Primum be- quae de re mea gesta et in solutione, et in Albanice negotio, grata. De tuo autem Buthroto, cum mnis Pompeiano essem, Misenum venit Antonius: Quid ante discessit, quam illum venisse audissem: a du- in Samnium. vide, quid speres. Romae igitur illa

Buthroto. L. Antonii horribilis concio, Dolabellae praeclara. iam vel sibi habeat nummos, modo numeret Idibus. Tertullae nollem abortum. tam enim Cassii sunt iam, quam Bruti ferendi. De regina velim, atque etiam de Caesare illo. Persolvi primae epistolae: venio ad secundam. De Quintis, Buthroto, cum venero, ut scribis. Quod Ciceroni suppeditas, gratum. Quod errare me putas, qui rempublicam putem pendere e Bruto: sic se res habet. aut nulla erit, aut ab isto istisve servabitur. Quod me hortaris, ut scriptam concionem mittam; accipe a me, mi Attice, καθολικὸν θεώρημα earum rerum, in quibus satis exercitati sumus. Nemo umquam neque poëta, neque orator fuit, qui quemquam meliorem, quam se, arbitraretur. hoc etiam malis contingit. quid tu Bruto putas, et ingenioso, et erudito? de quo etiam experti sumus nuper in edicto. scripseram rogatu tuo. meum mihi placebat, illi suum. quin etiam, cum, ipsius precibus paene adductus, scripsissem ad eum de optimo genere dicendi, non modo mihi, sed etiam tibi scripsit, sibi illud, quod mihi placeret, non probari. quare sine quaeso sibi quemque scribere. *suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum.* non scite. hoc enim Atilius, poëta durissimus. atque utinam liceat isti concionari! cui si esse in urbe tuto licebit, vicimus. ducem enim novi belli civilis aut nemo sequetur, aut ii sequentur, qui facile vincantur. Venio ad tertiam. Gratas fuisse meas litteras Bruto et Cassio, gaudeo. itaque iis rescri-

de si. Quod Hirtium per me meliorem fieri volunt:

In equidem operam; et ille optime loquitur: sed

fac t habitatque cum Balbo, qui item bene loqui-

rona quid credas, videris. Dolabellam valde pla-

esse tibi video: mihi quidem egregie. Cum Pan-

rit xi in Pompeiano. is plane mihi probabat, se

ben sentire, et cupere pacem. Causam armorum

quaeri plane video. Edictum Bruti et Cassii probo. Quaeris, ut suscipiam cogitationem, quidnam istis agendum putem: consilia temporum sunt; quae in horas commutari vides. Dolabellae et prima illa actio, et haec contra Antonium concio mihi profecisse permultum videtur. prorsus ibat res. nunc autem videmur habituri ducem: quod unum municipia, bonique desiderant. Epicuri mentionem facis, et audes dicere, μὴ πολιτεύεσθαι? non te Bruti nostri vulticulus ab ista oratione deterret? Quintus filius, ut scribis, Antonii est dextella. per eum igitur, quod volemus, facile auferemus. exspecto, si, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis concio fuerit. Haec scripsi citatim. statim enim Cassii tabellarius. eram continuo Piliam salutaturus: deinde ad epulas Vestorii navicula. Atticae plurimam salutem.

XXI. CICERO ATTICO S.

Cum paullo ante dedissem ad te Cassii tabellario litteras, V Idus venit noster tabellarius, et quidem, portenti simile, sine tuis litteris. sed cito conieci, Lanuvii te fuisse. Eros autem festinavit, ut ad me litterae Dolabellae perferrentur, non de re mea, (nondum enim meas acceperat,) sed rescripsit ad eas, quarum exemplum tibi miseram, sane luculente. Ad me autem, cum Cassii tabellarium dimisissem, statim Balbus. o dii boni, quam facile perspiceres timere otium! et nosti virum, quam tectus: sed tamen Antonii consilia narrabat: illum circumire veteranos, ut acta Caesaris sancirent, idque se facturos esse iurarent, ut rata omnes haberent: eaque duumviri omnibus mensibus inspicerent. questus est etiam de sua invidia; eaque omnis eius oratio fuit, ut amare videretur Antonium. Quid quaeris? nihil sinceri. mihi autem non est dubium, quin res spectet ad castra. acta enim illa

res est animo virili, consilio puerili. quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? quid autem absurdius, *hoc metuere, alterum in metu non ponere?* quin etiam hoc ipso tempore multa ὑποσόλοικα. Pontii Neapolitanum a matre tyrannoctoni possideri? legendus mihi saepius est Cato maior, ad te missus. Amariorem enim me senectus facit. stomachor omnia. sed mihi quidem βεβίωται. viderint iuvenes. tu mea curabis, ut curas. Haec scripsi, seu dictavi, apposita secunda mensa, apud Vestorium. postridie apud Hirtium cogitabam: et quidem πεντέλοιπον. sic hominem traducere ad optimates paro. λῆρος πολύς. nemo est istorum, qui otium non timeat. quare talaria videamus. quidvis enim potius quam castra. Atticae salutem plurimam velim dicas. Exspecto Octavii concionem, et, si quid aliud; maxime autem, ecquid Dolabella tinniat: an in meo nomine tabulas novas fecerit.

XXII. CICERO ATTICO S.

Certior a Pilia factus, mitti ad te Idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. Primum igitur scire te volui, me hinc Arpinum XVI Kalend. Iun. eo igitur mittes, si quid erit posthac! quamquam ipse iam iamque adero. cupio enim ante, quam Romam venio, odorari diligentius, quid futurum sit. quamquam vereor, ne nihil coniectura aberrem. minime enim obscurum est, quid isti moliantur, (meus vero discipulus, qui hodie apud me cenat, valde amat illum, quem Brutus noster sauciavit,) et, si quaeris, (perspexi enim plane,) timent otium: ὑπόθεσιν autem hanc habent, eamque prae se ferunt, virum clarissimum interfectum, totam rempublicam illius interitu perturbatam: irrita fore, quae ille egisset, simul ac desistemus timere: clementiam illi malo fuisse; qua si usus

non esset, nihil ei tale accidere potuisse. Mihi autem venit in mentem, si Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod est εὔλογον, certo fore bellum. haec me species cogitatioque perturbat. neque enim, quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit. nam aperte laetati sumus. deinde habent in ore, nos ingratos. nullo modo licebit, quod tum et tibi licuit, et multis. φαινοπροσωπητέον ergo, et ἰτέον in castra? millies mori melius, huic praesertim aetati. itaque me Idus Mart. non tam consolantur, quam antea. magnum enim mendum continent. etsi illi iuvenes

Ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ᾽ ἀπωθοῦνται ψόγον.

Sed, si tu melius quippiam speras, quod et plura audis, et interes consiliis, scribas ad me velim, simulque cogites, quid agendum nobis sit super legatione votiva. equidem in his locis moneor a multis, ne in senatu Kalendis. dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparati, et quidem in istos; qui mihi videntur ubivis tutius, quam in senatu, fore.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM

LIB. XV.

ARGVMENTVM.

Non valde differens est libri huius argumentum a superioris sententia. Scriptae enim epistolae omnes sunt, cum adhuc Romae negotia tumerent, Antoniusque et Octavius ita omnia miscerent, ut, quamvis neque plane bellum, neque pax esset, appareret fu-

men, rem ad arma deductum iri. Quo quidem tempore Cicero sibi timens, simulque filium, Athenis philosophiae operam dantem, cupiens invisere; cum ius liberae legationis a Dolabella, non autem provincialis, nempe Syriae, ut Plutarcho placet, haberet, (id enim ex his epistolis ac Philippica prima cognoscitur,) iter cepit in Graeciam, eo consilio, ut Kal. Ian. adesset, quod initium cogendi Senatus fore, Hirtio et Pansa consulatum ineuntibus, videbatur. Dum spes vero aliqua meliorum rerum fuit, Brutusque et Cassius praetores urbani, quibus maxime recuperandae Reip. ratio nitebatur, si non Romae, in proximis tamen locis, manebant; perque litteras et edicta cum Antonio populoque agebant nusquam ille pedem. Cedentibus autem illis, et ipse consilium cepit abeundi. Haec illorum temporum historia est. Privatim tamen in his epistolis plura continentur, quae persequi longum esset. Scriptae sunt ex ante XVI. Kalend. Ian. ad Non. Quint.

I. CICERO ATTICO S.

O factum male de Alexione! incredibile est, quanta me molestia affecerit: nec mehercule ex ea parte maxime, quod plerique mecum: ad quem igitur te medicum conferes? quid mihi iam medico? aut si opus est, tanta inopia est? amorem erga me, humanitatem, suavitatemque desidero. etiam illud: quid est, quod non pertimescendum sit; cum hominem temperantem, summum medicum, tantus improviso morbus oppresserit? sed ad haec omnia una consolatio est, quod ea conditione nati sumus, ut nihil, quod homini accidere possit, recusare debeamus. De Antonio iam antea tibi scripsi, non esse eum a me conventum. venit enim Misenum, cum ego essem in Pompeiano: inde ante profectus est, quam ego eum venisse cognovi. sed casu, cum legerem tuas litteras, Hirtius erat apud me in Puteolano: ei legi, et egi. primum quod attinet, nihil mihi concedebat: deinde ad summam, arbitrum me statuebat non modo huius rei, sed totius consulatus sui. Cum Antonio autem sic agemus, ut perspiciat, si in eo negotio nobis satisfecerit, totum me futurum suum. Dolabellam spero domi esse. Redeamus ad nostros: de quibus tu bonam spem te significas habere propter edictorum humanitatem. ego autem

perspexi, cum a me XVII Kal. de Puteolano Neapolim, Pansae conveniendi causa, proficisceretur Hirtius, omnem eius sensum. seduxi enim, et ad pacem sum cohortatus. non poterat scilicet negare, se velle pacem; sed non minus se nostrorum arma timere, quam Antonii: et tamen utrosque non sine causa praesidium habere; se autem utraque arma metuere. quid quaeris? οὐδὲν ὑγιές. De Q. filio tibi assentior: patri quidem certe gratissimae et bellissimae tuae litterae fuerunt. Caerelliae vero facile satisfeci: nec valde laborare mihi visa est: et, si illa, ego certe non laborarem. istam vero, quam tibi molestam scribis esse, auditam a te esse, omnino demiror. nam quod eam collaudavi apud amicos, audientibus tribus filiis eius et filia; οὐ ταὐτὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ. quid est hoc? quid est autem, cur ego personatus ambulem? parumne foeda persona est ipsius senectutis? Quod Brutus rogat, ut ante Kalendas; ad me quoque scripsit: et fortasse faciam. sed plane, quid velit, nescio. quid enim illi afferre consilii possum, cum ipse egeam consilio? et cum ille suae immortalitati melius, quam nostro otio, consuluerit? De regina, rumor exstinguetur. De Flamma, obsecro te, si quid potes. Heri dederam ad te litteras exiens e Puteolano, deverteramque in Cumanum. ibi bene valentem videram Piliam. quin etiam Baulos Cumis eam vidi. venerat enim in funus: cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus, familiaris noster, matrem efferebat. mansi igitur eo die in Sinuessano: atque inde mane postridie Arpinum proficiscens, hanc epistolam exaravi. erat autem nihil novi, quod aut scriberem, aut ex te quaererem; nisi forte hoc ad rem putas pertinere: Brutus noster misit ad me orationem suam, habitam in concione Capitolina; petivitque a me, ut eam nec ambitiose corrigerem ante, quam ederet. est autem oratio scripta elegantissime sententiis, verbis, ut nihil

possit ultra. ego tamen, si illam causam habuissem, scripsissem ardentius. ὑπόθεσις, vides, quae sit persona dicentis. itaque eam corrigere non potui. quo enim in genere Brutus noster esse vult, et quod iudicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus est in ea oratione, ut elegantius esse nihil possit. sed ego solus alius sum; sive hoc recte, sive non recte. tu tamen velim orationem legas, nisi forte iam legisti, certioremque me facias, quid iudices ipse. quamquam vereor, ne cognomine tuo lapsus, ὑπεραττικὸς sis in iudicando. sed si recordabere *Δημοσθένους* fulmina, tum intelliges, posse et ἀττικώτατα gravissime dici. sed haec coram. nunc nec sine epistola, nec cum inani epistola volui ad te Metrodorum venire.

II. CICERO ATTICO S.

Quinto decimo Kalend. e Sinuessano proficiscens, cum dedissem ad te litteras, divertissemque a Cumis, in Vesciano accepi a tabellario tuas litteras; in quibus nimis multa de Buthroto. non enim tibi ea res maiori curae aut est, aut erit, quam mihi. sic enim decet, te mea curare, tua me. quamobrem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius. L. Antonium concionatum esse, cognovi tuis litteris et aliis, sordide: sed, id quale fuerit, nescio. nihil enim scripsisti. De Menedemo, probe. Quintus certe ea dictitat, quae scribis. Consilium meum a te probari, quod ea non scribam, quae tu a me postularis, facile patior: multoque magis id probabis, si orationem eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. Quae de legionibus scribis, ea vera sunt. sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, quid de Buthrotiis nostris per senatum speres confici posse, quod puto: tantum enim video, non videmur esse victuri. sed, si etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet. De Octavii concione idem sentio, quod

tu: ludorumque eius apparatus, et Matius ac Postumius mihi procuratores non placent. Saserna collega dignus. sed isti omnes, quemadmodum sentis, non minus otium timent, quam nos arma. Balbum levari invidia per nos velim: sed ne ipse quidem id fieri posse confidit. itaque alia cogitat. Quod prima disputatio Tusculana te confirmat, sane gaudeo. neque enim ullum est perfugium aut melius, aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non moleste fero. Tyndaritanorum causa, de qua tam laboras, quae sit, ignoro. hos tamen. πεντέλοιπον movere ista videntur, in primis erogatio pecuniae. De Alexione doleo; sed, quoniam inciderat in ita gravem morbum, bene actum cum illo arbitror. quos tamen secundos heredes, scire vellem, et diem testamenti.

III. CICERO ATTICO S.

Vndecimo Kalend. accepi in Atinati duas epistolas tuas; quibus duabus meis respondisti. una erat XV Kal. altera XII data. ad superiorem igitur prius. Accurres in Tusculanum, ut scribis, quo me VI Kal. venturum arbitrabar. Quod scribis parendum victoribus; non mihi quidem, cui sunt multa potiora. nam illa, quae recordaris, Lentulo et Marcello consulibus acta in aede Apollinis; nec causa eadem est, nec simile tempus, praesertim cum Marcellum scribas aliosque discedere. erit igitur nobis coram odorandum et constituendum, tutone Romae esse possimus. novi conventus habitatores sane movent: in magnis enim versamur angustiis. sed sunt ista parvi. quin et maiora contemnimus. Calvae testamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. Tabula Demonici quod tibi curae est, gratum. De Mario scripsi iam pridem ad Dolabellam accuratissime: modo redditae litterae sint. eius causa et cupio et debeo. Venio ad propiorem. Cognovi de

Alexione, quae desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio, quam est, volo peius esse. De Q. filio, ut scribis, de patre coram agemus. Brutum omni re, qua possum, cupio iuvare: cuius de oratiuncula idem te, quod me, sentire video. sed parum intelligo, quid me velis scribere, quasi a Bruto habita oratione; cum ille ediderit. qui tandem convenit? an sic, ut in tyrannum iure optimo caesum? multa dicentur, multa scribentur a nobis; sed alio modo et tempore. De sella Caesaris, bene tribuni. praeclaros etiam XIV ordines. Brutum apud me fuisse gaudeo: modo et libenter fuerit, et sat diu.

IV. CICERO ATTICO S.

Decimo Kalend. hora VIII fere, a Q. Fufio venit tabellarius, nescio quid ab eo litterularum, uti me sibi restituerem: sane insulse, ut solet: nisi forte, quae non ames, omnia videntur insulse fieri. scripsi ita, ut te probaturum existimem. mihi duas a te epistolas reddidit, unam XI, alteram X. ad recentiorem prius. Et legio? rem laudo. si vero etiam Carfulenus: *ἄνω ποταμῶν.* Antonii consilia narras turbulenta: atque utinam potius per populum agat, quam per senatum! quod quidem ita credo. sed mihi totum eius consilium ad bellum spectare videtur, si quidem D. Bruto provincia eripitur. quoquo modo ego de illius nervis existimo, non videtur fieri posse sine bello. sed non cupio; quoniam cavetur Buthrotiis. rides? ast condoleo, non mea potius assiduitate, diligentia, gratia perfici. Quod scribis te nescire, quid nostris faciendum sit: iam pridem me illa *ἀπορία* sollicitat. itaque stulta iam Iduum Martiarum est consolatio. animis enim usi sumus virilibus; consiliis, mihi crede, puerilibus. excisa enim est arbor, non evulsa. itaque, quam fruticetur, vides. redeamus igitur, quoniam saepe usurpas, ad Tusculanas disputationes. Saufeium per te cele-

mus. ego numquam indicabo. Quod te a Bruto scribis; ut certior fieret, quo die in Tusculanum essem futurus: ut ad te ante scripsi, VI Kal. et quidem ibi te quam primum per videre velim. puto enim nobis Lanuvium eundum, et quidem non sine multo sermone. sed μελήσει. Redeo ad superiorem: ex qua praetereo illa prima de Buthrotiis; quae mihi sunt inclusa medullis; sit modo, ut scribis, locus agendi. De oratione Bruti, prorsus contendis, cum iterum tam multis verbis agis. egone ut eam causam, quam is scripsit? ego scribam non rogatus ab eo? nulla παρεγχείρησις fieri potest contumeliosior. at, inquis, Ἡρακλείδιον aliquod. non recuso id quidem; sed et componendum argumentum est, et scribendi exspectandum tempus maturius. licet enim de me, ut libet, existimes (velim quidem quam optime); si haec ita manent, ut videntur, (feres, quod dicam,) me Idus Martiae non delectant. ille enim numquam revertisset: nos timor confirmare eius acta non coegisset: aut, (ut in Saufeii eam, relinquamque Tusculanas disputationes, at quas tu etiam Vestorium hortaris,) ita gratiosi eramus apud illum, quem dii mortuum perduint! ut nostrae aetati, quoniam interfecto domino liberi non sumus, non fuerit dominus ille fugiendus. rubeo, mihi crede. sed iam scripseram; delere nolui. De Menedemo, vellem verum fuisset. De regina, velim verum sit. Cetera coram, et maxime, quid nostris faciendum sit; quid etiam nobis, si Antonius militibus obsessurus est senatum. Hanc epistolam si illius tabellario dedissem, veritus sum, ne solveret. itaque misi dedita opera. erat enim rescribendum tuis. Quam vellem, Bruto studium tuum navare potuisses! ego igitur ad eum litteras. Ad Dolabellam Tironem misi cum mandatis et litteris. eum ad te vocabis; et, si quid habebis, quod placeat, scribes. Ecce autem de transverso L. Caesar, ut veniam ad se, rogat, in Ne-

mus; aut scribam, quo se venire velim: Bruto enim placere, se a me conveniri. o rem odiosam et inexplicabilem! puto me ergo iturum, et inde Romam; nisi quid mutaro. Summatim adhuc ad te. nihildum enim a Balbo. tuas igitur exspecto, nec actorum solum, sed etiam futurorum.

V. CICERO ATTICO S.

A Bruto tabellarius rediit: attulit et ab eo, et Cassio. consilium meum magnopere exquirunt: Brutus quidem, utrum de duobus. o rem miseram! plane non habeo, quod scribam. itaque silentio puto me usurum; nisi quid aliud tibi videtur. sin tibi quid venit in mentem, scribe quaeso. Cassius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quam optimum faciam. sanum putas? ὁ γναφεὺς ἀνθρακεύς. epistolam tibi misi. Vt tu de provincia Bruti et Cassii per senatus consultum, ita scribit et Balbus et Hirtius: qui quidem, se actutum. etenim iam in Tusculano est: mihique, ut absim, vehementer auctor est: et ille quidem periculi causa; quod sibi etiam fuisse dicit: ego autem, etiam ut nullum periculum sit: tantum abest, ut Antonii suspicionem fugere nunc curem, ne videar eius secundis rebus non delectari, ut mihi causa sit, cur Romam venire nolim, ne illum videam. Varro autem noster ad me epistolam misit, sibi a nescio quo missam, (nomen enim delerat,) in qua scriptum erat, veteranos eos, qui reiiciantur, (nam partem esse dimissam,) improbissime loqui; ut magno periculo Romae sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. qui porro noster itus, reditus, vultus, incessus inter istos? quod si, ut scribis, L. Antonius in Decimum, reliqui in nostros; ego quid faciam? aut quo me pacto geram? Mihi vero deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua non modo florui cum summa, verum etiam servivi cum aliqua dignitate. nec tam

statui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam istuc non venire.

VI. CICERO ATTICO S.

Cum ad me Brutus noster scripsisset et Cassius, ut Hirtium, quem adhuc bonum fuisse sciebant, neque eum confidebant fore, mea auctoritate meliorem facerem, (Antonio est enim fortasse iratior, causae vero amicissimus,) tamen ad eum scripsi, eique dignitatem Bruti et Cassii commendavi. ille quid mihi rescripsisset, scire te volui; si forte idem tu, quod ego, existimares, istos etiam nunc vereri, ne forte ipsi nostri plus animi habeant, quam habent.

HIRTIVS CICERONI SVO S.

Rure iam redierim, quaeris. an ego, cum omnes caleant, ignaviter aliquid faciam? etiam ex urbe sum profectus. utilius enim statui abesse. has tibi litteras exiens in Tusculanum scripsi. noli autem me tam strenuum putare, ut ad Nonas recurram. nihil enim iam video opus esse nostra cura: quoniam praesidia sunt in tot annos provisa. Brutus et Cassius utinam, quam facile a te de me impetrare possunt, ita per te exorentur, ne quod calidius ineant consilium! cedentes enim haec ais scripsisse: quo? aut quare? retine, obsecro te, Cicero, illos: et noli sinere haec omnia perire, quae funditus medius fidius rapinis, incendiis, caedibus pervertuntur. tantum, si quid timent, caveant: nihil praeterea moliantur. Non mediusfidius acerrimis consiliis plus, quam etiam inertissimis, dummodo diligentibus, consequentur. haec enim, quae fluunt, per se diuturna non sunt; in contentione praesentes ad nocendum habent vires. quid speres de illis, in Tusculanum ad me scribe.

Habes Hirtii epistolam: cui rescripsi, nil illos calidius cogitare, idque confirmavi. hoc qualecumque

esset, te scire volui. Obsignata iam epistola, Balbus ad me, Serviliam rediisse, confirmare non discessuros. nunc exspecto a te litteras.

VII. CICERO ATTICO S.

Gratum, quod mihi epistolas: quae quidem me delectarunt, in primis Sexti nostri. dices, quia te laudat? puto mehercule id quoque esse caussae: sed tamen etiam ante, quam ad eum locum veni,. valde mihi placebat, cum sensus eius de republica, tum scribendi cura. Servius vero pacificator cum librariolo suo videtur obiisse legationem, et omnes captiunculas pertimescere. debuerat autem, non ex iure manu consertum; sed quae sequuntur. Tu quoque scribes.

VIII. CICERO ATTICO S.

Post tuum discessum binas a Balbo; nihil novi: itemque ab Hirtio; qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. exspectat animus, quidnam agam de Kalend. Martiis. misi igitur Tironem, et cum Tirone plures, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares litteras: atque etiam scripsi ad Antonium de legatione: ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur. quod autem aditus ad eum difficilior esse dicitur; scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas litteras redderet, legatione mihi opus esse. honestior est votiva: sed licet uti utraque. De te, quaeso, etiam atque etiam vide. velim possis coram: si minus possis, litteris idem consequemur. Graeceius ad me scripsit, C. Cassium sibi scripsisse, homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. id quidem mihi non videbatur; sed cavendum tamen, villaeque plures videndae. sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis de ea re.

IX. CICERO ATTICO S.

Tertio Nonas vesperi a Balbo redditae mihi litterae, fore Nonis senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum, et ad urbem mittendum curarent. o rem miseram! primum ullam ab istis, dein, si aliquam, hanc legatoriam provinciam? atque haud scio, an melius sit, quam ad Eurotam sedere. sed haec casus gubernabit. ait autem, eodem tempore decretum iri, ut iis et reliquis praetoriis provinciae decernantur. hoc certe melius, quam illa Persice porticus. nolo enim Lacedaemonem longinquam; Lanuvium existimavi. rides, inquies, in talibus rebus? quid faciam? plorando fessus sum. Dii immortales! quam me conturbatum tenuit epistolae tuae prior pagina? quid autem iste in domo tua casus armorum? sed hunc quidem nimbum cito transiisse laetor. tu quid egeris tua cum tristi, tum etiam difficili ad consiliandum legatione, vehementer exspecto. est enim inexplicabilis. ita circumsedemur copiis omnibus. Me quidem Bruti litterae, quas ostendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quamquam ante egebam consilio, tamen animi dolore sim tardior. sed plura, cum ista cognoro. hoc autem tempore, quod scriberem, nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipsas litteras essesne accepturus. erat enim incertum, visurusne te esset tabellarius. ego tuas litteras vehementer exspecto.

X. CICERO ATTICO S.

O Bruti amanter scriptas litteras! o iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! ego autem quid scribam? ut beneficio istorum utantur? quid turpius? ut moliantur aliquid? nec audent, nec iam possunt. age, quiescant auctoribus nobis? quis incolumitatem praestat? si vero aliquid de Decimo gravius; quae nostris vita, etiamsi nemo molestus sit?

ludos vero non facere, quid foedius? frumentum imponere; quae est alia Dionis legatio? aut quod munus in republica sordidius? prorsus quidem consilia tali in re ne iis quidem tuta sunt, qui dant. sed possim id negligere proficiens. frustra vero qui ingrediar? matris consilio cum utatur, vel etiam precibus, quid me interponam? sed tamen cogitabo, quo genere utar litterarum. nam silere non possum. statim igitur mittam vel Antium, vel Circeios.

XI. CICERO ATTICO S.

Antium veni ante VI Kal. Bruto iucundus noster adventus. deinde multis audientibus Servilia, Tertulla, Porcia, quaerere, quid placeret. aderat etiam Favonius. ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uteretur Asiatica curatione frumenti; nihil esse iam reliqui, quod ageremus, nisi ut salvos esse. in eo etiam ipsi reipublicae esse praesidium. quam orationem cum ingressus essem, Cassius intervenit. ego eadem illa repetivi. hoc loco, fortibus sane oculis Cassius, (Martem spirare diceres,) se in Siciliam non iturum. egone, ut beneficium accepisse in contumelia? quid ergo agis? inquam. at ille, in Achaiam se iturum: quid tu, inquam, Brute? Romam, inquit, si tibi videtur. mihi vero minime: tuto enim non eris. quid? si possem esse, placeretne? atque ut omnino, neque nunc, neque ex praetura in provinciam ires? sed auctor non sum, ut te urbi committas. dicebam ea, quae tibi, profecto in mentem veniunt, cur non esset tuto futurus. multo inde sermone querebantur, atque id quidem Cassius maxime, amissas occasiones, Decimumque graviter accusabat. ego negabam oportere praeterita: assentiebar tamen. cumque ingressus essem dicere, quid oportuisset, (nec vero quidquam novi, sed ea, quae quotidie omnes,) nec tamen illum locum attingerem, quemquam praeterea oportuisse tangi, sed

senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam susciperem rempublicam: exclamat tua familiaris: *hoc vero neminem umquam audivi*. ego repressi. sed et Cassius mihi videbatur iturus: (etenim Servilia pollicebatur se curaturam, ut illa frumenti curatio de senatus consulto tolleretur:) et noster cito deiectus est de illo inani sermone. velle enim se dixerat. Constituit igitur, ut ludi, absente se, fierent suo nomine. proficisci autem mihi in Asiam videbatur ab Antio velle. ne multa; nihil me in illo itinere, praeter conscientiam, delectavit. non enim fuit committendum, ut ille ex Italia prius, quam a me conventus esset, discederet. hoc demto munere amoris atque officii, sequebatur, ut mecum ipse:

Ἡ δεῦρ᾽ ὁδός σοι τί δύναται νῦν, Θεοπρόπε;

prorsus dissolutum offendi navigium, vel potius dissipatum. nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. itaque etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc; idque quamprimum, ubi

„*Nec Pelopidarum facta, neque famam audiam.*

Sed heus tu, ne forte sis nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. IV Nonas. id mihi heri vesperi nuntiatum est. votiva ne tibi quidem placebat. etenim erat absurdum, quae, si stetisset respublica, vovissem, ea me, eversa illa, vota dissolvere: et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia; nec facile addi potest. Aveo genus legationis, ut, cum velis, introire, exire, liceat: quod nunc mihi additum est. bella est autem huius iuris quinquennii licentia. quamquam quid de quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur. sed βλάσφημα mittamus.

XII. CICERO ATTICO S.

Bene mehercule de Buthroto. at ego Tironem ad Dolabellam cum litteris, quia iusseras, miseram.

quid nocet? De nostris autem Antiatibus satis videbar plane scripsisse, ut non dubitares, essent quin otiosi futuri, usurique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem aspernabatur. eam Servilia sublaturam ex senatus consulto se esse dicebat. noster vero, καὶ μάλα σεμνὸς, in Asiam, posteaquam mihi est assensus, tuto se Romae esse non posse. ludos enim absens facere malebat. statim autem se iturum, simul ac ludorum apparatum iis, qui curaturi essent, tradidisset. navigia colligebat. erat animus in cursu. interea in eisdem locis erant futuri. Brutus quidem se aiebat Asturae. L. quidem Antonius liberaliter litteris sine cura me esse iubet. habeo unum beneficium: alterum fortasse, ni in Tusculanum venerit. o negotia non ferenda! quae feruntur tamen. τῶν δ' αἰτίαν τῶν Βρούτων τίς εἶχεν? Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi: videbaturque erga nostros ἥρωας ita fore, ut nos vellemus, animatus. sed quid aetati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid κατηχήσει, magni consilii est. vitricus quidem nihil censebat; quem Asturae vidimus. sed tamen alendus est: et, ut nihil aliud, ab Antonio seiungendus. Marcellus praeclare, si praecipit nostro nostri: cui quidem ille deditus mihi videbatur. Pansae autem et Hirtio non nimis credebat. bona indoles, ἐὰν διαμείνῃ.

XIII. CICERO ATTICO S.

Octavo Kal. duas a te accepi epistolas. respondebo igitur priori prius. Assentior tibi, ut nec duces simus, nec agmen cogamus; faveamus tamen. Orationem tibi misi. eius custodiendae et proferendae arbitrium tuum. sed quando illum diem, cum tu edendam putes? Inducias, quas scribis, non intelligo fieri posse. melior est ἀναντιφωνησία: qua me usurum arbitror. Quod scribis legiones duas Brun-

disium venisse; vos omnia prius. scribes igitur, quidquid audieris. Varronis διάλογον exspecto. Iam probo Ἡρακλείδιον, praesertim cum tu tantopere delectere: sed quale velis, velim scire. Quod ad te *antea*, atque adeo *prius* scripsi (sic enim mavis) ad scribendum, tibi itero dicere, fecisti me acriorem. ad tuum enim iudicium, quod mihi erat notum, addidisti Peducei auctoritatem, magnam quidem apud me, et in primis gravem. enitar igitur, ne desideres aut industriam meam, aut diligentiam. Vectenum, ut scribis, et Faberium foveo. Cloelium nihil arbitror malitiose: quamquam. sed quid egerit? De libertate retinenda, qua certe. nihil est dulcius, tibi assentior. Itane Gallo Caninio? o hominem nequam! quid enim dicam aliud? cautum Marcellum; me sic, sed non tamen cautissimum. Longiori epistolae superiorique respondi. nunc breviori propiorique quid respondeam, nisi eam fuisse dulcissimam? Res Hispanienses valde bonae. modo Balbilium incolumem videam, subsidium nostrae senectutis. De Anniano item, quod me valde observat Visellia. sed haec quidem humana. De Bruto te nihil scire dicis: sed Selicia venisse M. Scaptium: cumque non qua pompa, ad se tamen clam venturum, sciturumque me omnia: quae ego statim. interea narrat eadem, Bassi servum venisse, qui nuntiaret, legiones Alexandrinas in armis esse, Bassum arcessi, Cassium exspectari. quid quaeris? videtur respublica ius suum reciperatura. sed ne quid ante. nosti horum exercitationem in latrocinio et amentiam. Dolabella, vir optimus. etsi, cum scribebam, secunda mensa apposita, venisse eum ad Baias audiebam; tamen ad me ex Formiano scripsit, (quas litteras, cum e balineo exissem, accepi,) sese de attributione omnia summa fecisse: Vectenum accusat: tricatur scilicet, ut homo talis. sed ait totum negotium Sextium nostrum suscepisse, optimum quidem illum virum, ne

utrique amantissimum. quaero autem, quid tandem Sextius in hac re facere possit, quod non quivis nostrûm? sed, si quid praeter spem erit, facies ut sciam. sin est, ut arbitror, negotium perditum, scribes tamen; neque ista res commovebit. Nos hic φιλοσοφοῦμεν, (quid enim aliud?) et τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος magnifice explicamus, προσφωνοῦμενque Ciceroni. qua de re enim potius pater filio? deinde alia. quid quaeris? extabit opera peregrinationis huius. Varronem hodie, aut cras venturum putabant. ego autem in Pompeianum properabam; non quo hoc loco quidquam pulchrius; sed interpellatores illic minus molesti. sed perscribe quaeso, quae causa sit Myrtilo, (poenas quidem illum pependisse audivi,) et satisne pateat, unde corruptus. Haec cum scriberem, tantum quod existimabam ad te orationem esse perlatam. hui, quam timeo, quid existimes. etsi quid ad me, quae non sit foras proditura, nisi republica recuperata? de quo quid sperem, non audeo scribere.

XIV. CICERO ATTICO S.

Sexto Kal. accepi a Dolabella litteras, quarum exemplum tibi misi: in quibus erat, omnia se fecisse, quae tu velles. statim ei rescripsi, et multis verbis gratias egi. sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc causae sumsi, quod ex te ipso coram antea nihil potuissem cognoscere. sed quid multa? litteras hoc exemplo dedi.

CICERO DOLABELLAE COS. SVO.

Antea cum per litteras Attici nostri de tua summa liberalitate, summoque erga se beneficio certior factus essem; cumque tu ipse etiam ad me scripsisses, te fecisse ea, quae nos voluissemus: egi tibi gratias per litteras iis verbis, ut intelligeres, nihil te mihi gratius facere potuisse. postea vero quam

ipse Atticus ad me venit in Tusculanum huius unius rei causa, tibi ut apud me gratias ageret, ut cuius eximiam quandam, et admirabilem in causa Buthrotia voluntatem, et singularem erga se amorem perspexisset; teneri non potui, quin tibi apertius illud idem his litteris declararem. ex omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me, et officiis, quae summa sunt, hoc scito mihi et amplissimum videri, et gratissimum esse, quod perfeceris, ut Atticus intelligeret, quantum ego te, quam tu me amares. quod reliquum est, Buthrotiam et causam et civitatem, quamquam a te constituta est, (beneficia autem nostra tueri solemus,) tamen velim, receptam in fidem tuam, a meque etiam atque etiam tibi commendatam, auctoritate et auxilio tuo tectam velis esse. satis erit in perpetuum Buthrotiis praesidii, magnaque cura et sollicitudine Atticum, et me liberaris; si hoc honoris mei causa susceperis, ut eos semper a te defensos velis. quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

His litteris scriptis, me ad συντάξεις dedi: quae quidem, vereor, ne miniata cerula tua pluribus locis notandae sint: ita sum μετέωρος, et magnis cogitationibus impeditus.

XV. CICERO ATTICO S.

L. Antonio male sit, siquidem Buthrotiis molestus est. Ego testimonium composui: quod, cum voles, obsignabis. Tu numos Arpinatum, si L. Fadius aedilis petet, vel omnes reddito. ego ad te alia epistola scripsi de H-S CX, quae Statio curarentur. si ergo petet Fadius, ei volo reddi; praeter Fadium, nemini. apud me item puto depositum. id, scripsi ad Erotem, ut redderet. Reginam odi. me iure facere scit. sponsor promissorum eius Ammonius; quae quidem erant φιλόλογα et dignitatis meae, ut vel in concione dicere auderem. Saram autem prae-

terquam quod nefarium hominem cognovi, praeterea in me contumacem. semel eum omnino domi meae vidi. cum φιλοφρόνως ex eo quaererem, quid opus esset; Atticum se dixit quaerere. superbiam autem ipsius reginae, cum esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine magno dolore non possum. nihil igitur cum istis: nec tam animum me, quam vix stomachum habere arbitrantur. Profectionem meam, ut video, Erotis dispensatio impedit. nam cum ex reliquis, quae Nonis April. fecit, vel abundare debeam; cogor mutuari: quodque ex istis fructuosis rebus receptum est, id ego ad illud fanum sepositum putabam. sed haec Tironi mandavi, quem ob eam causam Romam misi. te nolui impeditum impedire. Cicero noster quo modestior est, eo me magis commovet. ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum debuit. scripsit hoc autem ad Tironem, sibi post Kal. April. (sic enim annuum tempus confici) nihil datum esse: tibi pro tua natura semper placuisse, teque existimasse id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modo liberaliter a nobis, sed etiam ornate cumulateque tractari. quare velim cures, (nec tibi essem molestus, si per alium hoc agere possem,) ut permutetur Athenas. quod sit in annuum sumtum, ei scilicet Eros numerabit. eius rei causa Tironem misi. curabis igitur, et ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.

XVI. CICERO ATTICO S.

Tandem a Cicerone tabellarius; et meherculе litterae πεπινωμένως scriptae: quod ipsum προκοπὴν aliquam significaret: itemque ceteri praeclara scribunt. Leonidas tamen retinet suum illud ADHVC. summis vero laudibus Herodes. quid quaeris? vel verba mihi dari facile patior in hoc, meque libenter praebeo credulum. Tu, velim, si quid tibi est a Statio scri-

ptum, quod pertineat ad me, certiorem me facias. Narro tibi; haec loca venusta sunt, abdita certe, et, si quid scribere velis, ab arbitris libera. sed nescio quo modo οἶκος φίλος. itaque me referunt pedes in Tusculanum. et tamen haec ῥωπογραφία ripulae videtur habitura celerem satietatem. equidem etiam pluvias metuo, si prognostica nostra vera sunt. ranae enim ῥητορεύουσιν. Tu, quaeso, fac sciam, ubi Brutum nostrum, et quo die videre possim.

XVII. CICERO ATTICO S.

Duas accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus. prius igitur superiori. De Bruto, cum scies. De consulum ficto timore cognoveram. Sica enim φιλοστόργως ille quidem, sed tumultuosius ad me etiam illam suspicionem pertulit. quid tu autem? τὰ μὲν διδόμενα? nullum enim verbum a Siregio. non placet. De Plaetorio vicino tuo permoleste tuli, quemquam prius audisse, quam me. De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime deterrebis. Antroni vetui; sed nondum acceperas litteras; nec cuiquam, nisi L. Fadio aedili. aliter enim nec caute, nec iure fieri potest. Quod scribis tibi deesse H-S. C. quae Ciceroni curata sint; velim ab Erote quaeras, ubi sit merces insularum. Arabioni de Sitio nihil irascor. ego de itinere, nisi explicato A, nihil cogito. quod idem tibi videri puto. Habes ad superiorem. nunc audi ad alteram. Tu vero facis, ut omnia, quod Serviliae non dees, id est, Bruto. De regina gaudeo te non laborare; certe etiam tibi probari. Erotis rationes et ex Tirone cognovi, et vocavi ipsum. Gratissimum, quod polliceris, Ciceroni nihil defuturum: de quo mirabilia Messala; qui Lanuvio, rediens ab illis, venit ad me: et mehercule ipsius litterae sic et φιλοστόργως et εὐπινῶς scriptae, ut eas vel in acroasi audeam legere: quo magis illi indulgendum puto. De Buciliano Sextium puto non moleste ferre. Ego, si

Tiro ad me, cogito in Tusculanum. Tu vero, quidquid erit, quod me scire par sit, statim.

XVIII. CICERO ATTICO S.

Septimodecimo Kal. etsi satis videbar scripsisse ad te, quid mihi opus esset, et quid te facere vellem, si tibi commodum esset: tamen, cum profectus essem, et in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negotiis, quae agerentur, interesset: atque etiam scripsi ad Dolabellam, me, si ei videretur, velle proficisci, petiique ab eo de mulis vecturae itineris: et in eis, quoniam intelligo te distentissimum esse, qua de Bruthrotiis, qua de Bruto, cuius etiam ludorum seorsum curam, etiam administrationem suspicor ex magna parte ad te pertinere; ut ergo in eiusmodi re, tribues nobis paullum operae. nec enim multum opus est. mihi res ad caedem, et eam quidem propinquam, spectare videtur. vides homines; vides arma. prorsus non mihi videor esse tutus. sin tu aliter sentis, velim ad me scribas. domi enim manere, si recte possum, multo malo.

XIX. CICERO ATTICO S.

Quidnam est, quod audendum amplius de Buthrotiis? stetisse enim te frustra scribis. quid autem se refert Brutus? doleo mehercule, te tam esse detentum: quod decem hominibus referendum acceptum. est illud quidem ἐργῶδες, sed ἀνεκτὸν, mihique gratissimum. De armis, nihil vidi apertius. fugiamus igitur. at, ut ais, coram. Theophanes quid velit, nescio. scripserat enim ad me. cui rescripsi, ut potui. mihi autem scribit, venire ad me se velle, ut et de suis rebus, et quaedam, quae ad me pertineant. tuas litteras exspecto. vide quaeso, ne quid temere fiat. Statius scripsit ad me, locutum secum esse Q. Ciceronem valde asseveranter, se haec ferre non posse: certum sibi esse, ad Brutum et Cassium trans-

ire. hoc enimvero nunc discere aveo: hoc ego, quid sit, interpretari non possum. potest aliquid iratus Antonio: potest gloriam novam quaerere: potest totum esse σχέδιασμα: et nimirum ita est. sed tamen et ego vereor, et pater conturbatus est. scit enim, quae ille de hoc: mecum quidem ἄφατα olim. plane, quid velit, nescio. A Dolabella mandata habebo, quae mihi videbuntur, id est, nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri septemvir? fuit certe dignus. De Menedemo est, ut scribis. facies omnia mihi nota.

XX. CICERO ATTICO S.

Egi gratias Vecteno: nihil enim potuit humanius. Dolabellae mandata sint quaelibet: mihi aliquid, vel quod Niciae nuntiem. quis enim haec, ut scribis, anteno? nunc dubitare quemquam prudentem, quin meus discessus desperationis sit, non legationis? Quod ais, extrema quaedam iam homines de republica loqui, et eos quidem viros bonos: ego, quo die audivi illum tyrannum in concione CLARISSIMVM VIRVM appellari, subdiffidere coepi: postea vero quam tecum Lanuvii vidi, nostros tantum spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo. genus illud interitus, quo casurus est, foedum duces, et quasi denuntiatum nobis ab Antonio. ex hac naxa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. haec omnis culpa Bruti. Pompeium Cartheiae receptum scribis: iam igitur contra hunc exercitum. utra ergo castra? media enim tollit Antonius. illa infirma, haec nefaria. properemus igitur. sed iuva me consilio, Brundisione, an Puteolis. Brutus quidem subito: sed sapienter. πάσχω. tu quando enim illum? sed humana ferenda. tu ipse eum videre non potes. dii illi mortuo, qui umquam Buthrotum! sed acta missa. videamus, quae agenda

IV profectum. sane dolui, meas litteras redditas non esse. Silius ad me non venerat. causam composui. eum libellum tibi misi. te quo die exspectem, velim scire.

XXV. CICERO ATTICO S.

De meo itinere variae sententiae. multi enim ad me. sed tu incumbe, quaeso, in eam curam. magna res est. an probas, si ad Kal. Ian. cogitamus? meus animus est aequus, sic tamen, ut nihil offensionis sit: et tu etiam scite, quo die olim piaculum, mysteria scilicet. ut ut sit res, casus consilium nostri itineris indicabit. dubitemus igitur. est enim hiberna navigatio odiosa; eoque ex te quaesieram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri a me puto. ego hinc volo prid. Kal.

XXVI. CICERO ATTICO S.

De Quinti negotio video a te omnia facta. ille tamen dolet, dubitans, utrum morem gerat Leptae, an fidem infirmet, filio. Inaudivi L. Pisonem velle exire legatum ψευδεγγράφῳ senatus consulto. velim scire, quid sit. Tabellarius ille, quem tibi dixeram a me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad me venit ea nocte, quae proxima ante Kal. fuit, litterasque ad me attulit: in quibus unum alienum summa sua prudentia, [id est illud,] ut spectem ludos suos. rescripsi scilicet, primum me iam profectum, ut non integrum sit: dein, ἀτοπώτατον esse, me, qui Romam omnino post haec arma non accesserim, neque id tam periculi mei causa fecerim, quam dignitatis, subito ad ludos venire. tali enim tempore, ludos facere illi honestum est, cui necesse est: spectare, mihi ut non est necesse, sic ne honestum quidem est. equidem illos celebrari, et esse quam gratissimos mirabiliter cupio; idque ita futurum esse confido: et tecum ago, ut iam ab ipsa commissione ad me, quemadmodum accipien-

tur; deinde omnino reliquorum dies singulos persequare. sed de ludis haetenus. Reliqua pars epistolae est illa quidem in utramque partem: sed tamen nonnullos interdum iacit igniculos viriles: quod quale tibi videretur, ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolae. quamquam mihi tabellarius noster dixerat, tibi quoque se attulisse litteras a Bruto, easque ad te e Tusculano esse delatas. Ego itinera sic composueram, ut Nonis Quint. Puteolis essem. valde enim festino; ita tamen, ut, quantum homo possit, quam cautissime navigem. M. Aelium cura liberabis: is me paucos specus in extremo fundo, et eos quidem subterraneos, servitutis putat aliquid habituros: id me iam nolle, neque mihi quidquam esse tanti; sed, ut mihi dicebas, quam levissime, potius ut cura liberetur, quam ut me succensere aliquid suspicetur. Idem de illo Tulliano capite libere cum Cascelio loquare. parva res est: sed tu bene attendisti: nimis callide agebatur. ego autem, si mihi imposuisset aliquid, quod paene fecit, nisi tua malitia affuisset, animo iniquo tulissem. itaque, ut ut erit, rem impediri malo. Octavam partem tuli luminarium in aedium adstrauae memineris. cui Caerellia, videris mancipio dare ad eam summam, quae sub praecone fuit maxima: id opinor esse CCC LXXX. Novi si quid erit, atque etiam si quid prospicies, quod futurum putes, scribas ad me quam saepissime velim. Varroni, quemadmodum tibi mandavi, memineris excusare tarditatem litterarum mearum. Mundus istum. M. Ennius quid egerit de testamento (curiosus enim) facias me velim certiorem. Ex Arpinati, VI Non.

XXVII. CICERO ATTICO S.

Gaudeo id te mihi suadere, quod ego mea sponte pridie feceram. nam cum ad te VI Non. darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sextium, scriptas πάνυ φιλοστόργως. Ille autem, quod Puteolos prosequitur,

humane; quod queritur, iniuste. non enim ego tam illum exspectare, cum de Cosano rediret, debui, quam ille aut non ire ante, quam me vidisset, aut citius reverti. sciebat enim me celeriter velle proficisci, seseque ad me in Tusculanum scripserat esse venturum. Te, ut a me discesseris, lacrimasse, moleste ferebam. quod si me praesente fecisses, consilium totius itineris fortasse mutassem. sed illud praeclare, quod te consolata est spes brevi tempore congrediendi: quae quidem exspectatio me maxime sustentat. meae tibi litterae non deerunt. De Bruto, scribam ad te omnia. Librum tibi celeriter mittam de Gloria. exoudam aliquid Ἡρακλείδιον, quod lateat in thesauris tuis. De Planco, memini. Attica iure queritur. Quod me de Bacchide, de statuarum coronis certiorem fecisti, valde gratum: nec quidquam posthac, non modo tantum, sed ne tantulum quidem praeterieris. Et de Herode et Mettio meminero, et de omnibus, quae te velle suspicabor modo. o turpem sororis tuae filium, cum haec scriberem. adventabat autem βουλύσει cenantibus nobis.

XXVIII. CICERO ATTICO S.

Ego, ut ad te pridie scripseram, Nonis constitueram venire in Tusculanum. ibi igitur quotidie tuas litteras exspectabo, et maxime de Iudis, de quibus etiam ad Brutum tibi scribendum est. cuius epistolae, quam interpretari ipse vix poteram, exemplum pridie tibi miseram. Atticae meae velim me ita excuses, et omnem culpam in te transferas, et ei tamen confirmes, me minime totum amorem eo mecum attulisse.

XXIX. CICERO ATTICO S.

Bruti ad te epistolam misi. dii boni, quanta ἀμηχανία! cognosces, cum legeris. De celebratione ludorum Bruti, tibi assentior. Ad M. Aelium nullus tu quidem domum, sed sicubi inciderit. De Tulliano semisse, M. Axianum adhibebis, ut scribis. Quod cum Cosiano

egisti, optime. Quod non solum mea, verum etiam tua expedis, gratum. Legationem probari meam, gaudeo. Quod promittis, dii faxint. quid enim mihi meis iucundius? sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum cum convenero, perscribam omnia. De Planco, et Decimo, sane velim. Sextum scutum abiicere nolebam. De Mundo, si quid scies. Rescripsi ad omnia tua. nunc nostra accipe. Quintus filius usque Puteolos: (mirus civis, ut tu Favonium, Asinium dicas:) et quidem duas ob causas, et ut mecum, et σπείσασθαι vult cum Bruto et Cassio. Sed tu quid ais? scio enim te familiarem esse Othonum. ait hic sibi Iuliam ferre. constitutum enim esse discidium. quaesivit ex me pater, qualis esset fama. dixi, nihil sane me audisse (nesciebam enim, cur quaereret,) nisi de ore, et patre. sed quorsus, inquam? at ille, filium velle. tum ego, etsi ἐβδελυττόμην, tamen negavi putare me illa esse vera: σκοπὸς (hoc est enim) huic nostro nihil praebere. illa autem οὐ παρὰ τοῦτο. ego tamen suspicor, hunc, ut solet, allucinari. sed velim quaeras: (facile autem potes:) et me certiorem. Obsecro te, quid est hoc? Signata iam epistola, Formiani, qui apud me cenabant, Plancum se, aiebant, hunc Buthrotium, pridie, quam hoc scribebam, id est IV Nonas, vidisse demissum, sine phaleris: servulos autem dicere, eum et agripetas eiectos a Buthrotiis. macte: sed amabo te, perscribe mihi totum negotium.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM.

LIBER XVI.

ARGVMENTVM.

Male affecta oppresseque civitate armis Antonii, reique publicae salute desperata, quod adhuc C. Caesare vivente cogitaverat, iter in Graeciam Cicero est ingressus, re tamen prius lente deliberata, quod et futuris de se hominum sermonibus moveretur, et aegre a suis villulis Italiaque avelleretur. Ergo Puteolos primum progressus, inque Neside Brutum allocutus, classem una cum Cassio parantem, qua ille in Macedoniam, hic in Syriam navigarent: Kalendis Sext. Rhegio conscendens; venit Syracusas. unde cum transmittere vellet in Graeciam, bisque ad Leucopetram, quod est agri Rhegini promontorium, Austro reiectus esset, profectionis consilium abiecit: eoque magis, quod boni quidam nuntii eo Roma venerunt, fore ut Antonius esset in potestate Senatus, Senatores in urbem redirent, res convenirent. Hac igitur spe commotus Romam rediit, urbemque ingressus est Kalendis Septembris. et IV Non. hoc est postridie Kalendas, ut scribitur Philip. V. eam dixit orationem, quae est in Antonium prima. Fuit deinde partim Romae, partim in suis praediis: quae omnia commemorantur sex primis epistolis. Reliquae scriptae sunt incertis quidem diebus magna ex parte: omnes tamen ante Kal. Ian. quo toto tempore haec gesta fuisse traduntur. Cum M. Antonius et Octavianus occultis potius odiis inter se, quam aperta vi certarent, alterque alterum insidiis praevertere conaretur: Antonius ante diem VII Id. Oct. Brundisium venit, profectus obviam legionibus Macedonicis quatuor, ut eas sibi pecunia conciliaret: quas tamen, quod quidam ab Octaviano praemissi multo plus obtulerant, attrahere ad se non potuit. Itaque et Martia et Decima illum postea deseruerunt, et ad Octavianum transierunt: qui item Octavianus eo ipso tempore, quo Antonius Brundisii fuit, ipse in Campaniam pergens, magnum veteranorum numerum, ingenti spe, ingentique pecunia cepit. nimirum denariis, ut Cicero ait, occc. Idque ini-

tium fuit armorum inter ipsos, cum antea neque bellum gererent, neque pacem haberent. Et hoc tempus illud fuit, cum Cicero ab Octaviano, per speciem capessendae Reip. in Antonium sollicitatus est; nihil se, nisi de illius consilio, nec nisi per senatum facturum, pollicente. Scriptae sunt omnes, Antonio et et Dolabella Coss. ex a. d. VII. Id. Quint. ad Nonas circiter Decembris. Atque his quidem multa alia continentur, sed vel domestica, vel huc pertinentia.

I. CICERO ATTICO S.

Nonis Quint. veni in Puteolanum. postridie iens ad Brutum in Nesidem haec scripsi. sed eo die, quo veneram, cenanti Eros tuas litteras. Itane? Nonis Iuliis? Dii hercule istis! sed stomachari totum diem licet. quidquamne turpius, quam Bruto, Iuliis? redeo ad meum igitur, ἔτι ἐῶμεν? nihil vidi. Sed quid est quaeso, quod agripetas Buthroti concisos audio? quid autem Plancus tam cursim (ita enim audiebam) diem et noctem? sane cupio scire, quid sit. Meam profectionem laudari gaudeo. videndum est, ut mansio laudetur. Dymaeos, agro pulsos, mare infestum habere, nil mirum. ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti videtur aliquid praesidii esse. sed, opinor, minuta navigia. sed iam sciam, et ad te cras. De Ventidio, πανικὸν puto. De Sexto, pro certo habebatur, haud arma. quod si verum est; sine bello civili video serviendum. quid ergo? Kal. Ian. in Pansa spes? λῆρος πολὺς, in vino, et in somno istorum. De CCX, optime Ciceronis rationes explicentur. Ovius enim recens: is multa, quae vellem: in his ne hoc quidem malum, in mandatis sat abunde: H-S LXXII satis esse, affatim prorsus; sed Xenonem perexigue, et γλίσχρως praebere, [id est minutatim]. quo plus permutasti, quam ad fructum insularum, id ille annus habeat, in quem itineris sumtus accessit. hinc ex Kal. April. ad H-S LXXX accommodetur. nunc enim insulae tantum. videndum enim est, quid, cum Romae erit. non enim puto socrum illam ferendam. Pindaro de Cumano negaram. Nunc, cuius rei causa tabellarium

miserim, accipe. Q. filius mihi pollicetur se Catonem. egit autem et pater, et filius, ut tibi sponderem: sed ita, ut tum crederes, cum ipse cognosses. huic ego litteras ipsius arbitratu dabo. eae te ne moverint. has scripsi in eam partem, ne me motum putares. dii faxint, ut faciat ea, quae promittit! commune enim gaudium. sed ego nihil dico amplius. is hinc VI Idus. ait enim attributionem in Idus, se autem urgeri acriter. tu ex meis litteris, quo modo respondeas, moderabere. Plura, cum et Brutum videro, et Erotem remittam. Atticae meae excusationem accipio, eamque amo plurimum: cui, et Piliae salutem.

II. CICERO ATTICO S.

Sexto Idus duas epistolas accepi, unam a meo tabellario, alteram a Bruti. De Buthrotiis longe alia fama in his locis fuerat: sed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remisi citius, quam constitueram, ut esset, qui Hortensio: et quia equitibus quidem sit se Idibus constituisse. Hortensius vero impudenter. nihil enim debetur ei, nisi ex tertia pensione, quae est Kal. Sext. ex qua pensione ipsa maior pars est ei soluta aliquanto ante diem. sed haec Eros videbit Idibus. De Publilio autem, quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam. sed cum videas, quantum de iure nostro decesserimus, qui de residuis CCCC H-S CC praesentia solverimus, reliqua rescribamus: loqui cum eo, si videbitur, poteris, eum commodum nostrum exspectare debere, cum tanta sit a nobis iactura facta iuris. Sed amabo te, mi Attice, (videsne, quam blande?) omnia nostra, quoad eris Romae, ita gerito, regito, gubernato, ut nihil a me exspectes. quamquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum; tamen fit saepe, ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus. si quid eiusmodi acciderit, ne quid tibi sit fama mea potius

non modo versura, verum etiam venditione, si ita res coget, nos vindicabis. Bruto tuae litterae gratae erant. fui enim apud illum multas horas in Neside, cum paullo ante tuas litteras accepissem. delectari mihi Tereo videbatur, et habere maiorem Accio, quam Antonio, gratiam. mihi autem quo laetiora sunt, eo plus stomachi et molestiae est, populum Romanum manus suas non in defendenda republica, sed in plaudendo consumere. mihi quidem videntur istorum animi incendi etiam ad repraesentandam improbitatem suam. sed tamen, *dummodo doleat aliquid, doleat quodlibet.* Consilium meum quod ais quotidie magis laudari, non moleste fero; exspectabamque, si quid de eo ad me scriberes. ego enim in varios sermones incidebam. quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutissime integrum esset. sed quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito. facilior enim et exploratior devitatio legionum fore videtur, quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sextius VI Idus exspectabatur, sed non venerat, quod sciam. Cassius cum classicula sua venerat. ego, cum eum vidissem, V Kal. in Pompeianum cogitabam, inde Aculanum. nosti reliqua. De Tutia ita putaram. De Aebutio, non credo: nec tamen curo plus, quam tu. Planco et Oppio scripsi equidem, quoniam rogaras: sed, si tibi videbitur, ne necesse habueris reddere. cum enim tua causa fecerint omnia; vereor, ne meas litteras supervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique: quem tibi amicissimum cognovi. verum, ut voles. Tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, si ante eo veneris, quam mihi in Italiam, te auctore, veniendum sit. litteras ad me quam saepissime, sed de rebus minus necessariis, aliquem nactus; sin autem erit quid maius, domo mittito. *Ἡρακλείδειον*, si Brundisium salvi, adoriemur. de Gloria misi tibi. custodies igitur, ut soles: (sed notent eclogarii;) quos Salvius, bonos auditores na-

etus, in convivio dumtaxat legat. mihi valde placent: mallem tibi. Etiam atque etiam vale.

III. CICERO ATTICO S.

Tu vero sapienter. nunc demum enim rescribo his litteris, quas mihi misisti, convento Antonio Tiburi. sapienter igitur, quod manus dedisti; quodque etiam ultro gratias egisti. certe enim, ut scribis, deseremur potius a republica, quam a re familiari. quod vero scribis te magis et magis delectari, O TITE SI QVID EGO: addis mihi scribendi alacritatem. Quod Erotem non sine munusculo exspectare dicis; gaudeo, non fefellisse eam rem opinionem tuam: sed tamen idem σύνταγμα misi ad te retractius, et quidem ἀρχέτυπον ipsum, crebris locis inculcatum et refectum. hunc tu tralatum in macrocolum lege arcano convivis tuis: sed, si me amas, hilaris et bene acceptis, ne in me stomachum erumpant, cum sint tibi irati. De Cicerone, velim ita sit, ut audimus. De Xenone, coram cognoscam; quamquam nihil ab eo arbitror neque indiligenter, neque illiberaliter. De Herode, faciam, ut mandas: et ea, quae scribis, ex Saufeio, et e Xenone cognoscam. De Q. filio, gaudeo tibi meas litteras prius a tabellario meo, quam ab ipso, redditas: quamquam te nihil fefellisset. verumtamen.. sed exspecto, quid ille tecum, quid tu vicissim; nec dubito, quin suo more uterque. sed eas litteras Curium mihi spero redditurum: qui quidem, etsi per se est amabilis, a meque diligitur; tamen accedit magnus cumulus commendationis tuae. Litteris tuis satis responsum est: nunc audi, quod, etsi intelligo scribi necesse non esse, scribo tamen. Multa me movent in discessu, in primis mehercule, quod diiungor a te. movet etiam navigationis labor, alienus non ab aetate solum nostra, verum etiam a dignitate; tempusque discessus subabsurdum. relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur; quod-

que temporis in praediolis nostris, et belle aedificatis, et satis amoenis consumi potuit, in peregrinatione consumimus. consolantur haec. aut proderimus aliquid Ciceroni: aut, quantum profici possit, iudicabimus. deinde tu iam, ut spero, et ut promittis, aderis. quod quidem si acciderit, omnia nobis erunt meliora. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum: quae quamquam explicata sunt; tamen, quod et Dolabellae nomen in iis est, et attributionibus mihi nomina ignota, conturbor: nec me ulla res magis angit ex omnibus. itaque non mihi videor errasse, quod ad Balbum scripsi apertius, ut, si quid tale accidisset, ut non concurrerent nomina, subveniret; meque tibi etiam mandasse, ut, si quid eiusmodi accidisset, cum eo communicares: quod facies, si tibi videbitur, eoque magis, si proficisceris in Epirum. Haec ego conscendens e Pompeiano tribus actuariolis, decem scalmis. Brutus erat in Neside etiamnunc, Neapoli Cassius. Ecquid amas Deiotarum, et non amas Hieram? qui, ut Blesamius venit ad me, cum ei praescriptum esset, ne quid sine Sexti nostri sententia ageret; neque ad illum, neque ad quemquam nostrum retulit. Atticam nostram cupio absentem suaviari: ita mihi dulcis salus visa est, per te missa ab illa. referes igitur ei plurimam, itemque Piliae dicas velim.

IV. CICERO ATTICO S.

Ita ut heri tibi narravi, vel fortasse hodie, (Quintus enim altero die se aiebat,) in Nesida VIII Idus. ibi Brutus. quam ille doluit de Nonis Iuliis? mirifice est conturbatus. itaque sese scripturum aiebat, ut venationem etiam, quae postridie ludos Apollinares futura est, proscriberent III. ID. QVINT. Libo intervenit. is Philonem, Pompeii libertum, et Hilarum, suum, venisse a Sexto cum litteris ad consules, sive quo alio nomine sunt. earum exemplum nobi

legit, si quid videretur. pauca παρὰ λέξιν, ceteroqui et satis graviter, et non contumaciter. tantum addi placuit, quod erat COSS. solum, ut esset, PRAETT. TRIBB. PLEB. SENATVI; ne illi non proferrent eas, quae ad ipsos missae essent. Sextum autem nuntiant cum una solum legione fuisse Karthagine: eique, eo ipso die, quo oppidum Boream cepisset, nuntiatum esse de Caesare: capto oppido, miram laetitiam commutationemque animorum, concursumque undique: sed illum ad sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse. ad ipsum autem Libonem scripsit, nihil esse, nisi ad larem suum liceret. summa postulatorum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique sint. Haec fere de Sexto. De Buthrotiis undique quaerens, nihil reperiebam. alii, concisos agripetas; alii, Plancum, acceptis numis, relictis illis, aufugisse. itaque non video sciturum me, quid eius sit, ni statim aliquid litterarum. Iter illud Brundisium, de quo dubitabam, sublatum videtur, legiones enim adventare dicuntur. haec autem navigatio habet quasdam suspiciones periculi. itaque constituebam uti ὁμοπλοίᾳ. paratiorem offendi Brutum, quam audiebam. nam et ipse Domitius bona plane habet dicrota: suntque navigia praeterea luculenta, Sextii, Buciliani, ceterorum. nam Cassii classem, quae plane bella est, non numero ultra fretum. illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare videtur. primum confectorum ludorum nuntios exspectat: deinde, quantum intelligo, tarde est navigaturus, consistens in locis pluribus. tamen arbitror esse commodius tarde navigare, quam omnino non navigare: et si, cum processerimus, exploratiora videbuntur, Etesiis utemur.

V. CICERO ATTICO S.

Tuas iam litteras Brutus exspectabat: cui quidem ego non novum attuleram de Tereo Attii. ille Bru-

tum putabat. sed tamen rumoris nescio quid afflaverat, commissione Graecorum, frequentiam non fuisse: quod quidem me minime fefellit. scis enim, quid ego de Graecis ludis existimem. Nunc audi, quod pluris est, quam omnia. Quintus fuit mecum dies complures: et, si ego cuperem, ille vel plures fuisset: sed, quantum fuit, incredibile est, quam me in omni genere delectarit: in eoque maxime, in quo minime satisfaciebat. sic enim commutatus est totus et scriptis meis quibusdam, quae in manibus habebam, et assiduitate orationis, et praeceptis, ut tali animo in rempublicam, quali nos volumus, futurus sit. hoc cum mihi non modo confirmasset, sed etiam persuasisset; egit mecum accurate multis verbis, tibi ut sponderem, se dignum et te et nobis futurum: neque se postulare, ut statim crederes; sed, cum ipse perspexisses, tum ut se amares. quod nisi fidem mihi fecisset, iudicassemque hoc, quod dico, firmum fore; non fecissem id, quod dicturus sum. duxi enim mecum adolescentem ad Brutum. sic ei probatum est, quod ad te scribo, ut ipse crediderit, me sponsorem accipere noluerit, eumque laudans, amicissime mentionem tui fecerit, complexus osculatusque dimiserit. Quamobrem etsi magis est, quod gratuler tibi, quam quod te rogem: tamen etiam rogo, ut, si quae minus antea, propter infirmitatem aetatis, constanter ab eo fieri videbantur, ea iudices illum abiecisse; mihique credas, multum allaturam, vel plurimum potius, ad illius iudicium confirmandum, auctoritatem tuam. Bruto cum saepe iniecissem de ὁμοπλοΐᾳ, non perinde, atque ego putaram, arripere visus est. existimabam μετεωρότερον esse: et hercule erat, et maxime de ludis. at mihi, cum ad villam redissem, Cn. Lucceius, qui multum utitur Bruto, narravit, illum valde morari, non tergiversantem, sed exspectantem, si qui forte casus. itaque dubito, an Venusiam tendam, et tibi exspectem de legionibus: si aberunt, ut qui-

dam arbitrantur, Hydruntem: si neutrum erit ἀσφαλὲς, eodem revertar. iocari me putas? moriar, si quisquam me tenet praeter te. etenim circumspicie: sed ante erubesco. O dies in auspiciis Lepidi lepide descriptos, et apte ad consilium reditus nostri. magna ῥοπὴ ad proficiscendum tuis litteris. atque utinam te illic! sed ut conducere putabis. Nepotis epistolam exspecto: cupidus ille meorum? qui ea, quibus maxime γαυριῶ, legenda non putet? et ais, μετ᾽ ἀμύμονα. tu vero ἀμύμων. ille quidem ἄμβροτος. Mearum epistolarum nulla est συναγωγή· sed habet Tiro instar septuaginta. et quidem sunt a te quaedam sumendae. eas ego, oportet, perspiciam, corrigam. tum denique edentur.

VI. CICERO ATTICO S.

Ego adhuc (perveni enim Vibonem ad Sicam) magis commode, quam strenue navigavi: remis enim magnam partem: prodromi nulli. illud satis opportune: duo sinus fuerunt, quos tramitti oporteret, Paestanus et Vibonensis: utrumque pedibus aequis transmisimus. veni igitur ad Sicam octavo die e Pompeiano, cum unum diem Veliae constitissem: ubi quidem fui sane libenter apud Talnam nostrum: nec potui accipi, illo absente praesertim, liberalius. IX Kal. igitur ad Sicam. ibi tamquam domi meae scilicet. itaque obduxi posterum diem. sed putabam, cum Regium venissem, fore, ut illic, δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες, cogitaremus, corbitane Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, atque inde Corcyram: et, si oneraria, statimne freto, an Syracusis. hac super re scribam ad te de Regio. Mehercule, mi Attice, saepe mecum, ἡ δεῦρ᾽ ὁδὸς σοι τί δύναται; cur ego tecum non sum? cur ocellos Italiae, villulas meas non video? sed id satis superque, tecum me non esse. quid fugientem? periculumne? id nunc quidem, nisi fallor,

nullum est. ad ipsum enim revocat me auctoritas tua. scribis enim, in caelum ferri profectionem meam, sed ita, si ante Kal. Ian. redeam: quod quidem certe enitar. malo enim vel cum timore domi esse, quam sine timore Athenis tuis. sed tamen prospice, quo ista vergant: mihique aut scribe, aut quod multo malim, affer ipse. haec hactenus. Illud velim in bonam partem accipias, me agere tecum, quod tibi maiori curae sciam esse, quam ipsi mihi. nomina mea, per deos, expedi, exsolve. belle reliqua reliqui. sed opus est diligentia, coheredibus pro Cluviano Kal. Sext. persolutum ut sit. cum Publilio quo modo agendum sit, videbis. non debet urgere, quoniam iure non utimur, sed tamen ei quoque satisfieri plane volo. Terentiae vero, quid ego dicam? etiam ante diem, si potes. Quin si, ut spero, celeriter in Epirum, hoc, quod satisdato debeo, peto a te, ut ante provideas, planeque expedias, et solutum relinquas. sed de his satis; metuoque, ne tu nimium putes. nunc negligentiam meam cognosce. De Gloria librum ad te misi: at in eo prooemium id est, quod in Academico tertio. id evenit ob eam rem, quod habeo volumen prooemiorum. ex eo eligere soleo, cum aliquod σύγγραμμα institui. itaque iam in Tusculano, qui non meminissem, me abusum isto prooemio, conieci id in eum librum, quem tibi misi. cum autem in navi legerem Academicos, agnovi erratum meum. itaque statim novum prooemium exaravi; tibi misi. tu illud desecabis, hoc agglutinabis. Piliae salutem dices, et Atticae, deliciis atque amoribus meis.

VII. CICERO ATTICO S.

Octavo Id. Sext. cum a Leucopetra profectus (inde enim tramittebam) stadia circiter CCC processissem, reiectus sum austro vehementi ad eandem Leucopetram. ibi cum ventum exspectarem (erat enim villa

ctent, plane non video: nec ego nunc, ut Brutus censebat, istuc ad rempublicam capessendam venio. quid enim fieri potest? num quis Pisoni est assensus? num rediit ipse postridie? sed abesse hanc aetatem longe a sepulcro negant oportere. Sed obsecro te, quid est quod audivi de Bruto? Piliam πεπεῖρᾶσθαι παραλύσει, te scripsisse aiebat. valde sum commotus: etsi idem, te scribere, sperare melius. ita plane velim. ei dicas plurimam salutem, et suavissimae Atticae. Haec scripsi navigans, cum Pompeianum accederem, XIV Kal.

VIII. CICERO ATTICO S.

Cum sciam, quo die venturus sim, faciam, ut scias. impedimenta exspectanda sunt, quae Anagnia veniunt: et familia aegra est. Kal. vesperi litterae mihi ab Octaviano. magna molitur. veteranos, qui Casilini et Calatiae sunt, perduxit ad suam sententiam. nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. plane hoc spectat, ut se duce bellum geratur cum Antonio. itaque video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem sequamur? vide nomen: vide aetatem. Atque a me postulat, primum ut clam colloquatur mecum, vel Capuae, vel non longe a Capua. puerile hoc quidem, si id putat clam fieri posse. docui per litteras, id nec opus esse, nec fieri posse. misit ad me Caecinam quendam Volaterranum, familiarem suum, qui haec pertulit: Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare, legionem sub signis ducere. consultabat, utrum Romam cum CIↃ CIↃ CIↃ veteranorum proficisceretur, an Capuam teneret, et Antonium venientem excluderet, an iret ad tres legiones Macedonicas, quae iter secundum mare superum faciunt; quas sperat suas esse. eae congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, et ei convi-

cium grave fecerunt, concionantemque reliquerunt. quid quaeris? ducem se profitetur, nec nos sibi putat deesse oportere. Equidem suasi, ut Romam pergeret. videtur enim mihi et plebeculam urbanam, et, si fidem fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. O Brute, ubi es? quantam εὐκαιρίαν amittis? non equidem hoc divinavi, sed aliquid tale putavi fore. Nunc tuum consilium exquiro. Romamne venio, an hic maneo, an Arpinum (ἀσφάλειαν habet is locus) fugiam? Romam; ne desideremur, si quid actum videbitur. hoc igitur explica. numquam in maiore ἀπορίᾳ fui.

IX. CICERO ATTICO S.

Binae uno die mihi litterae ab Octavio, nunc quidem, ut Romam statim veniam: velle se rem agere per senatum. cui ego, non posse senatum ante Kal. Ian. quod quidem ita credo. ille autem addit, *consilio tuo.* quid multa? ille urget: ego autem σκήπτομαι. non confido aetati. ignoro, quo animo: nil sine Pansa tuo volo. vereor, ne valeat Antonius: nec a mari discedere libet: et metuo, ne quae ἀριστεία me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri; mihi non. firmas copias habet: Brutum habere potest: et rem gerit palam. centuriat Capuae; dinumerat. iam iamque video bellum. ad haec rescribe. Tabellarium meum Kalend. Roma profectum sine tuis litteris, miror.

X. CICERO ATTICO S.

Septimo Id. veni ad me in Sinuessanum. eodem die vulgo loquebantur, Antonium mansurum esse Casilini. itaque mutavi consilium. statueram enim recta Appia Romam. facile me ille esset assecutus. aiunt enim eum Caesarina uti celeritate. verti igitur me a Minturnis Arpinum versus. constitueram, ut II. Idus aut Aquini manerem, aut in Arcano. nunc, mi Attice,

tota mente incumbe in hanc curam. magna enim res est. tria sunt autem, maneamne Arpini, an propius accedam, an veniam Romam. quod censueris, faciam. sed quamprimum: avide exspecto tuas litteras. VI Idus mane in Sinuessano.

XI. CICERO ATTICO S.

Nonis accepi a te duas epistolas: quarum alteram Kal. dederas, alteram pridie. igitur prius ad superiorem. Nostrum opus tibi probari laetor: ex quo ἄνθη ipsa posuisti, quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio. cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam. De Sica ita est, ut scribis. ast aegre me tenui. itaque perstringam sine ulla contumelia Sicae aut Septimiae: tantum, ut sciant παῖδες παίδων sine sillo Lucilliano, eum ex C. Fadii filia liberos habuisse. atque utinam eum diem videam, cum ista oratio ita libere vagetur, ut etiam in Sicae domum introeat! sed illo tempore opus est, quod fuit illis triumviris. moriar, nisi facete. tu vero leges Sexto, eiusque iudicium mihi perscribes. εἷς ἐμοὶ μύριοι. Caleni interventum, et Calvenae cavebis. Quod vereris, ne ἀδόλεσχος mihi tu? quis minus? cui, ut Aristophani Archilochi iambus, sic epistola longissima quaeque optima videtur. Quod me admones: tu vero etiamsi reprehenderes, non modo facile paterer, sed etiam laetarer: quippe cum in reprehensione est prudentia cum εὐμενείᾳ. ita libenter ea corrigam, quae a te animadversa sunt, *eodem iure, quo Rubriana* potius, quam *quo Scipionis*: et de laudibus Dolabellae deruam cumulum. attamen est isto loco bella, ut mihi videtur, εἰρωνεία, quod eum ter contra cives in acie. illud etiam malo, *indignissimum est hunc vivere*, quam *quid indignius? Πεπλογραφίαν* Varronis tibi probari, non moleste fero: a quo adhuc Ἡρακλείδειον illud non abstuli. Quod me hortaris ad scribendum: amice tu quidem; sed me scito age-

re nihil aliud. Gravedo tua mihi molesta est. quaeso adhibe, quam soles, diligentiam. *O Tite*, tibi prodesse, laetor. Anagnini sunt, Mustela ταξιάρχης, et Laco, qui plurimum bibit. Librum, quem rogas, perpoliam, et mittam. Haec ad posteriorem. Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος, quatenus Panaetius, absolvi duobus: illius tres sunt. sed cum initio divisisset ita, tria genera exquirendi officii esse; unum, cum deliberemus, honestum, an turpe sit; alterum, utile, an inutile; tertium, cum haec inter se pugnare videantur, quomodo iudicandum sit: qualis causa Reguli; redire honestum, manere utile: de duobus primis praeclare disseruit; de tertio pollicetur se deinceps: sed nihil scripsit. eum locum Posidonius persecutus. ego autem et eius librum arcessivi, et ad Athenodorum Calvum scripsi, ut ad me τὰ κεφάλαια mitteret: quae exspecto: quem velim cohortere, et roges, ut quamprimum. in eo est περὶ τοῦ κατὰ περίστασιν καθήκοντος. Quod de inscriptione quaeris; non dubito, quin καθῆκον *officium* sit, nisi quid tu aliud: sed inscriptio plenior, *de officiis*. προσφωνῶ autem Ciceroni filio. visum est non ἀνοικεῖον. De Myrtilo dilucide. o quales tu semper istos! itane in D. Brutum? dii istis. Ego me, ut scripseram, in Pompeianum non abdidi, primo tempestatibus, quibus nil tetrius: deinde ab Octaviano quotidie litterae, ut negotium susciperem, Capuam venirem, iterum rempublicam servarem; Romam utique statim.

– – – αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.

is tamen egit sane strenue, et agit. Romam veniet cum manu magna: sed est plane puer. putat senatum statim. quis veniet? si venerit, quis, incertis rebus, offendet Antonium? Kal. Ian. erit fortasse praesidio: aut quidem ante depugnabitur. puero municipia mire favent. iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Teani. mirifica ἀπάντησις, et co-

hortatio. hoc tu putares? ob hoc ego citius Romam, quam constitueram. simul ac constituero, scribam. Etsi nondum stipulationes legeram, (nec enim Eros venerat,) tamen rem pridie Idus velim conficias. Epistolas Catinam, Tauromenium, Syracusas commodius mittere potero, si Valerius interpres ad me nomina gratiosorum scripserit. alii enim sunt alias: nostrique familiares fere demortui. publice tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius: aut mihi nomina mitteret. De Lepidanis feriis Balbus ad me usque ad IV Kalend. Exspectabo tuas litteras: deque Torquati negotiolo sciturum puto. Quinti litteras ad te misi, ut scires, quam valde eum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticae, quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des. Vale.

XII. CICERO ATTICO S.

Oppii epistolae, quia perhumana erat, tibi misi exemplum. De Ocella, dum tu muginaris, nec mihi quidquam rescribis, cepi consilium domesticum. itaque me pridie Idus arbitror Romae futurum. commodius est visum, frustra me istic esse, cum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse: et simul, ne intercluderer, metuebam. ille enim iam adventare potest: etsi varii rumores, multique, quos cuperem veros, nihil tamen certi. ego vero, quidquid est, tecum potius, quam animi pendeam, cum a te absim, et de te, et de me. sed quid tibi dicam? bonum animum. De Ἡρακλειδείῳ Varronis, negotia salsa. me quidem nihil umquam sic delectavit. sed haec, et alia maiora coram.

XIII. CICERO ATTICO S.

O casum mirificum! VI Idus cum ante lucem de Sinuessano surrexissem, venissemque diluculo ad pontem Tirenum, qui est Minturnis, in quo flexus est ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offen-

dit δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα. ego statim, cedo, inquam, si quid ab Attico. nondum legere poteramus. nam et lumina dimiseramus; nec satis lucebat. cum autem luceret, ante scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi coepta est. illa omnium quidem elegantissima. ne sim salvus, si aliter scribo, ac sentio; nihil legi humanius. itaque veniam, quo vocas, modo adiutore te. sed nihil tam ἀπροσδιόνυσον mihi primo videbatur, quam ad has litteras, quibus ego a te consilium petieram, te mihi ista rescribere. ecce tibi altera, qua hortaris παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα, Νήσου ἐπὶ Ψυρίης, Appiam ἐπ' ἀριστερ' ἔχοντα. itaque eo die mansi Aquini. longulum sane iter, et via inepta: inde postridie mane proficiscens, has litteras dedi: et quidem, ut a me dimitterem invitissimus, fecerunt Erotis litterae. rem tibi Tiro narrabit. tu, quid faciendum sit, videbis. praeterea, possimne propius accedere, (malo enim esse in Tusculano, aut uspiam in suburbano,) an etiam longius discedendum putes, crebro ad me velim scribas. erit autem quotidie, cui des. Quod praeterea consulis, quid tibi censeam faciendum, difficile est, cum absim. verumtamen, si pares aeque inter se, quiescendum: sin; latius manabit, et quidem ad nos; deinde communiter. avide tuum consilium exspecto. timeo, ne absim, cum adesse me sit honestius: venire non audeo. De Antonii itineribus nescio quid aliter audio, atque ad te scribebam. omnia igitur velim explices, et ad me certa mittas. De reliquo quid tibi ego dicam? ardeo studio historiae: (incredibiliter enim me commovet tua cohortatio:) quae quidem nec institui, nec effici potest sine tua ope. coram igitur hoc quidem conferemus. In praesentia mihi velim scribas, quibus censoribus C. Fannius M. F. tribunus plebis fuerit. videor mihi audisse, P. Africano; L. Mummio. id igitur quaero. tu mihi de iis rebus, quae novantur, omnia certa, clara. III Id. ex Arpinati.

XIV. CICERO ATTICO S.

Nihil erat plane, quod scriberem. nam cum Puteolis essem, quotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. ad ea autem, quae scripsisti, (tres enim acceperam III Idus a te epistolas,) valde tibi assentior, si multum possit Octavianus, multo firmius acta tyranni comprobatum iri, quam in Telluris, atque id contra Brutum fore: sin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium: ut, quem velis, nescias. O Sextii tabellarium, hominem nequam! postridie Puteolis Romae se dixit fore. Quod me mones, ut pedetentim; assentior: etsi aliter cogitabam. nec me Philippus aut Marcellus movet. alia enim eorum ratio · et, si non est, tamen videtur. sed in isto iuvene, quamquam animi satis, auctoritatis parum est. tamen vide, si forte in Tusculano recte esse possum, idne melius sit (ero libentius: nihil enim ignorabo) an hoc, cum Antonius venerit. Sed, ut aliud ex alio, mihi non est dubium, quin, quod Graeci καθῆκον, nos *officium*. id autem, quid dubitas, quin etiam in rempublicam praeclare caderet? nonne dicimus, *consulum officium, senatus officium?* praeclare convenit; aut da melius. Male narras de Nepotis filio. valde mehercule moveor, et moleste fero. nescieram omnino esse istum puerum. Caninium perdidi, hominem, quod ad me attinet, non ingratum. Athenodorum, nihil est, quod hortere. misit enim satis bellum ὑπόμνημα. Gravedini, quaeso, omni ratione subveni. [Quintus] avi tui pronepos, scribit ad patris mei nepotem, se ex Nonis iis, quibus nos magna gessimus, aedem Opis explicaturum, idque ad populum. videbis igitur, et scribes. Sextii iudicium exspecto.

XV. CICERO ATTICO S.

Noli putare, pigritia me facere, quod non mea manu scribam: sed meherenle pigritia. nihil enim habeo aliud, quod dicam; et tamen in tuis quoque epistolis Alexim videor agnoscere. sed ad rem venio. Ego, si me non improbissime Dolabella tractasset, dubitassem fortasse, utrum remissior essem, an summo iure contenderem. nunc vero etiam gaudeo mihi causam oblatam, in qua et ipse sentiat, et reliqui omnes, me ab illo abalienatum! idque prae me feram, et quidem me mea facere, et reipublicae causa, ut illum oderim: quod, cum eam, me auctore, defendere coepisset, non modo deseruerit, emtus pecunia, sed etiam, quantum in ipso fuit, everterit. Quod autem quaeris, quomodo agi placeat, cum dies venerit; primum velim eiusmodi sit, ut non alienum sit, me Romae esse, de quo, ut de ceteris, faciam, ut tu censueris. de summa autem agi prorsus vehementer et severe volo. etsi, sponsores appellare, videtur habere quandam δυσωπίαν: tamen hoc, quale sit, consideres velim. possumus enim, ut sponsores appellentur, procuratores introducere. neque enim illi litem contestabuntur: quo facto, non sum nescius, sponsores liberari. sed et illi turpe arbitror, eo nomine, quod satisdato debeat, procuratores eius non dissolvere; et nostrae gravitatis, ius nostrum sine summa illius ignominia persequi. de hoc quid placeat, rescribas velim: nec dubito, quin hoc totum lenius administraturus sis. Redeo ad rempublicam. Multa mehercule a te saepe ἐν πολιτικῷ genere prudenter: sed his litteris nihil prudentius: *quamquam enim postea, in praesentia belle iste puer retundit Antonium, tamen exitum exspectare debemus.* at, quae concio? nam est missa mihi. iurat, *ita sibi parentis honores consequi liceat:* et simul dextram intendit ad statuam. μηδὲ σωθείην ὑπό γε τοιούτου. sed, ut scribis, certissimum esse video discrimen,

Cascae nostri tribunatum: de quo quidem ipse dixi Oppio, cum me hortaretur, ut adolescentem, totamque caussam, manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere posse, ni mihi exploratum esset, eum non modo non inimicum tyrannoctonis, verum etiam amicum fore. cum ille diceret, ita futurum: quid igitur festinamus? inquam. illi enim mea opera ante Kalend. Ianuar. nihil opus est. nos autem eius voluntatem ante Idus Decemb. perspiciemus in Casca. mihi valde assensus est. Quamobrem haec quidem hactenus. Quod reliquum est, quotidie tabellarios habebis, et, ut ego arbitror, etiam quod scribas, habebis quotidie. Leptae litterarum exemplum tibi misi; ex quo mihi videtur στρατύλλαξ ille deiectus de gradu. sed tu, cum legeris, existimabis.

Obsignata iam epistola, litteras a te et a Sexto accepi. nihil iucundius litteris Sexti, nihil amabilius: nam tuae, breves; priores erant uberrimae. Tu quidem et prudenter et amice suades, ut in his locis potissimum sim, quoad audiamus, haec, quae commota sunt, quorsum evadant. sed me, mi Attice, non sane hoc quidem tempore movet respublica; non quo aut sit mihi quidquam carius, aut esse debeat; sed desperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. quare ista valeant: me res familiaris movet: rem dico? immo vero existimatio. cum enim tanta reliqua sint; ne Terentiae quidem adhuc, quod solvam, expeditum est. Terentiam dico? scis nos pridem iam constituisse Montani nomine H-S XXV dissolvere. pudentissime hoc Cicero petierat, ut fide sua. liberalissime, ut tibi quoque placuerat, promiseram; Erotique dixeram, ut sepositum haberet. non modo; sed iniquissimo foenore versuram facere Aurelius coactus est. nam de Terentiae nomine, Tiro ad me scripsit, te dicere, nummos a Dolabella fore. male eum credo intellexisse, si quisquam male intelligit; potius, nihil intellexisse. tu enim ad me scripsisti Cocceii respon-

sum, et iisdem paene verbis Eros. veniendum est igitur vel in ipsam flammam. Turpius est enim privatim cadere, quam publice. itaque ceteris de rebus, quas ad me suavissime scripsisti, perturbato animo, non potui, ut consueram, rescribere. consenti in hac cura, ubi sum, ut me expediam: quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem: sed certe constituere nihil possum, priusquam te videro. qui minus autem ego istic recte esse possim, quam est Marcellus? sed non id agitur: neque id maxime curo. quid curem, vides. adsum igitur.

XVI. CICERO ATTICO S.

Iucundissimas tuas legi litteras, ad Plancum scripsi: habes exemplum. cum Tirone quid sit locutus, cognoscam ex ipso. Cum sorore ages attentius, si te occupatione ista relaxaris.

M. CICERO L. PLANCO PRAET. DES. S.

Attici nostri te valde studiosum esse cognovi, mei vero ita cupidum, ut mehercule paucos aeque observantes atque amantes me habere existimem. ad paternas enim magnas, et veteres, et iustas necessitudines magnam attulit accessionem tua voluntas erga me, meaque erga te par atque mutua. Buthrotia tibi causa ignota non est: egi enim saepe de ea re tecum, tibique totam rem demonstravi: quae est acta hoc modo. Vt primum Buthrotium agrum proscriptum vidimus, commotus Atticus libellum composuit. eum mihi dedit, ut darem Caesari. eram enim cenaturus apud eum illo die. eum libellum Caesari dedi: probavit causam: rescripsit Attico, aequa eum postulare: admonuit tamen, ut pecuniam reliquam Buthrotii ad diem solverent. Atticus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo. quod cum esset factum, adiimus ad Caesarem, verba fecimus pro

Buthrotiis, liberalissimum decretum abstulimus; quod est obsignatum ab amplissimis viris. quae cum essent acta, mirari quidem solebam, pati Caesarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupissent: neque solum pati, sed etiam ei negotio te praeficere. itaque et ego cum illo locutus sum, et saepius quidem; ut etiam accusarer ab eo, quod parum constantiae suae confiderem: et M. Messalae, et ipsi Attico dixit, ut sine cura essent: aperteque ostendebat, se praesentium animos (erat enim popularis, ut noras,) offendere nolle: cum mare transissent, curaturum se, ut in alium agrum deducerentur. Haec illo vivo. post interitum autem Caesaris, ut primum ex senatus consulto causas consules cognoscere instituerunt, haec, quae supra scripsi, ad eos delata sunt. probaverunt causam sine ulla dubitatione, seque ad te litteras daturos esse dixerunt. Ego autem, mi Plance, etsi non dubitabam, quin et senatus consultum, et lex, et consulum decretum ac litterae apud te plurimum auctoritatis haberent, teque ipsius Attici causa velle intellexeram: tamen hoc, pro coniunctione et benivolentia nostra, mihi sumsi, ut id a te peterem, quod tua singularis humanitas suavissimique mores a te essent impetraturi. id autem est, ut hoc, quod te tua sponte facturum esse certo scio, honoris nostri causa libenter, prolixe, celeriter facias. mihi nemo est amicior, nec iucundior, nec carior Attico: cuius antea res solum familiaris agebatur, eaque magna; nunc accessit etiam existimatio, ut, quod consecutus est magna et industria et gratia, et vivo Caesare et mortuo, id, te adiuvante, obtineat. quod si a te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, tu tuo summo beneficio me affectum iudicem. ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. da operam, ut valeas.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

Iam antea petivi abs te per litteras, ut, cum causa Buthrotiorum probata a consulibus esset, quibus et lege, et senatus consulto permissum erat, ut de Caesaris actis cognoscerent, statuerent, iudicarent, eam rem tu adiuvares: Atticumque nostrum, cuius te studiosum cognovi, et me, qui non minus laboro, molestia liberares. omnibus enim rebus magna cura, multa opera, et labore confectis, in te positum est, ut nostrae sollicitudinis finem quam primum facere possimus. quamquam intelligimus, ea te esse prudentia, ut videas, si ea decreta consulum, quae de Caesaris actis interposita sunt, non serventur, magnam perturbationem rerum fore. equidem, cum multa, quod necesse erat in tanta occupatione, non probentur, quae Caesar statuerit; tamen otii pacisque causa acerrime illa soleo defendere: quod tibi idem magnopere faciendum censeo: quamquam haec epistola non suasoris est, sed rogatoris. Igitur, mi Plance, rogo te, et etiam oro, sic medius fidius, ut maiore studio, magisque ex animo agere non possim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod sine ulla dubitatione apud consules obtinuimus, propter summam bonitatem et aequitatem causae, id tu nos obtinuisse non modo facile patiare, sed etiam gaudeas. qua quidem voluntate esse erga Atticum, saepe praesens et illi ostendisti, et vero etiam mihi. quod si feceris, me, quem voluntate et paterna necessitudine coniunctum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis. idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

CICERO CAPITONI SVO S.

Numquam putavi fore, ut supplex ad te venirem: sed hercule facile patior, datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, scis.

amabo te, da mihi et hoc: obliviscere mea causa, illum aliquando suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, cum illius existimatio ageretur. hoc primum ignoscere, est humanitatis tuae: suos enim quisque debet tueri: deinde, si me amas (omitte Atticum) Ciceroni tuo, quem quanti facias, prae te soles ferre, totum hoc da, ut, quod semper existimavi, nunc plane intelligam, me a te multum amari. Buthrotios cum Caesar decreto suo, quod ego obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset, ostendissetque nobis, se, cum agrarii mare transissent, litteras missurum, quem in agrum deducerentur; accidit, ut subito ille interiret. deinde, quemadmodum tu scis, (interfuisti enim, cum consules oporteret ex senatus consulto de actis Caesaris cognoscere,) res ab iis in *Kal. Iun. dilata est.* accessit ad senatus consultum lex, quae *lata* est a. d. IV Non. Iun. quae lex earum rerum, quas Caesar statuisset, decrevisset, egisset, consulibus cognitionem dedit. causa Buthrotiorum delata est ad consules. decretum Caesaris recitatum est, et multi praeterea libelli Caesaris prolati. Consules de consilii sententia decreverunt secundum Buthrotios; Plancum dederunt. Nunc, mi Capito, (scio enim, quantum semper apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud hominem facillimum atque humanissimum Plancum,) enitere, elabora, vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior opera tua. omnino res huiusmodi videtur esse, ut sine cuiusquam gratia Plancus ipse, pro ingenio et prudentia sua, non sit dubitaturus, quin decretum consulum, quorum et lege et senatus consulto cognitio et iudicium fuit, conservet; praesertim cum, hoc genere cognitionem labefactato, acta Caesaris in dubium ventura videantur: quae non modo ii, quorum interest, sed etiam ii, qui illa non probant, otii causa confirmari velint. quod cum ita sit, tamen interest nostra, Plancum hoc animo libenti prolixoque facere.

quod certe faciet, si tu nervulos tuos, mihi saepe cognitos, suavitatemque, qua nemo tibi par est, adhibueris. quod ut facias, te vehementer rogo.

CICERO C. CVPIENNIO S.

Patrem tuum plurimi feci; meque ille mirifice et coluit, et amavit: nec mehercule unquam mihi dubium fuit, quin a te diligerer. ego quidem id facere non destiti. quamobrem peto a te in maiorem modum, ut civitatem Buthrotiam subleves, decretumque consulum, quod ii secundum Buthrotios fecerunt, cum et lege, et senatus consulto statuendi potestatem haberent, des operam, ut Plancus noster quam primum confirmet et comprobet. hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

Ignosce mihi, quod cum antea accuratissime de Buthrotiis ad te scripserim, eadem de re saepius scribam. non mehercule, mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuae, aut nostrae amicitiae; sed cum tanta res agatur Attici nostri, nunc vero etiam existimatio, ut id, quod probavit Caesar, nobis testibus et obsignatoribus, qui et decretis, et responsis Caesaris interfueramus, videatur obtinere potuisse, praesertim cum tota potestas eius rei tua sit, ut ea, quae consules decreverunt secundum Caesaris decreta et responsa, non dicam comprobes, sed studiose libenterque comprobes. id mihi sic erit gratum, ut nulla res gratior esse possit. etsi ia . sperabam, cum has litteras accepisses, fore, ut ea, quae superioribus litteris a te petiissemus, impetrata essent; tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit, te id fecisse; quod magna cum spe exspectamus. deinde enim confido fore, ut alio genere litterarum utamur, tibique pro tuo summo beneficio gratias agamus. quod si acciderit, velim sic existimes, non tibi tam Atticum,

cuius permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro, quam ille, obligatum fore.

CICERO CAPITONI S.

Non dubito, quin mirere, atque etiam stomachere, quod tecum de eadem re agam saepius. Hominis familiarissimi, et mihi omnibus rebus coniunctissimi, permagna res agitur, Attici. cognovi ego tua studia in amicos, etiam in te amicorum. multum potes nos apud Plancum iuvare. novi humanitatem tuam. scio, quam sis amicis iucundus. nemo nos in hac causa plus iuvare potest, quam tu. et res ita est firma, ut debet esse, quam consules de consilii sententia decreverunt, cum et lege, et senatus consulto cognoscerent. tamen omnia posita putamus in Planci tui liberalitate; quem quidem arbitramur cum officii sui, et reipublicae causa decretum consulum comprobaturum, tum libenter nostra causa esse facturum. adiuvabis igitur, mi Capito: quod ut facias, vehementer etiam atque etiam rogo.